

64
MIN
ARX

303 Δ

Τῆς Κυρίας Γεωργ. Κερμαν. Καθολογική.

εἰς τὸν ἀριθμὸν 303 τῆς Παναγιωτικῆς.

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ

ΡΗΤΟΡΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

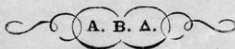
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΖΟΝΤΩΝ

ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΕΞ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΥΠΟ

ΕΜ. ΓΑΛΑΝΗ

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ

21 — ΟΔΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ — 21

4876

370.64
ΓΥΜΝ.
ΡΗΤ.

303

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ
ΡΗΤΟΡΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ

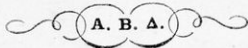
ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΖΟΝΤΩΝ

ΕΡΑΝΙΣΘΕΙΣΑ

ΕΞ ΑΡΧΑΙΩΝ ΚΑΙ ΝΕΩΤΕΡΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

ΥΠΟ

ΕΜ. ΓΑΛΛΗ

ΑΘΗΝΗΣΙ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΗΣ ΦΙΛΟΚΑΛΙΑΣ

21 — ΟΔΟΣ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ — 21

—
1876

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
PHILOSOPHY
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY
CHICAGO, ILLINOIS
U.S.A.

LIBRARY
THE UNIVERSITY OF CHICAGO
CHICAGO, ILLINOIS
U.S.A.

ΤΩ
ΕΛΛΟΓΙΜΩΤΑΤΩ
ΜΑΡΚΩ ΡΕΝΙΕΡΗ

ΔΙΟΙΚΗΤΗ

ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΑΝΔΡΙ ΑΡΙΣΤΩ

ΕΙΣ ΕΝΔΕΙΞΙΝ

ΤΙΜΗΣ ΚΑΙ ΒΑΘΥΤΑΤΟΥ ΣΕΒΑΣΜΟΥ

ΑΝΑΤΙΘΗΜΙ

Πᾶν ἀντίτυπον μὴ φέρον τὴν ἰδιόχειρον ὑπογραφήν τοῦ συγ-
γραφέως θεωρεῖται κλοπιμαῖον.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Πρὸ δύο ἐτῶν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως τὸ ἀρχικὸν τῶν Γυμνασίων πρόγραμμα ἐπιθυμοῦν πληρέστερον νὰ ἐφαρμόσῃ, διέταξεν ἵνα ἐν τῇ ἀνωτάτῃ τάξει τῶν Γυμνασίων διδάσκηται καὶ ἡ ῥητορικὴ, δὲν ὤρισεν ὅμως καὶ μέχρι τίνος βαθμοῦ καὶ πῶς πρέπει νὰ γίγνηται ἡ διδασκαλίαι τοῦ μαθήματος τούτου. Πολλοὶ τῶν διδασκάλων ἔχουσι τὴν γνώμην, ὅτι ἡ ῥητορικὴ ἐν τοῖς Γυμνασίοις πρέπει νὰ περιορίζηται μόνον εἰς τὴν ὀνοματολογίαν τῶν ἀρχαίων τεχνικῶν ὄρων καὶ κατ' αὐτοὺς ἡ ῥητορικὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀπλῆ μόνον ἀπαρίθμησις τῶν διαφόρων τοῦ λόγου μερῶν πρὸς πλείονα κατάληψιν τῶν ἀρχαίων ῥητόρων. Ἄλλ' ἂν τοιαύτην ῥητορικὴν ἐνόει ὁ νόμος, τότε ἦτο περιττὸν νὰ ὀρισθῇ ὡς ἰδιαιτέρον μάθημα ἡ σπουδὴ αὐτῆς, διότι βεβαίως οὐδεὶς καθηγητῆς ἢ διδάσκαλος τὸν Δημοσθένην ἐν τῇ Β' τάξει τοῦ Γυμνασίου ἐρμηνεύων ἤθελε παραμελήσει ἔργον, οὐδ' ἄνευ ἡ τέχνη τοῦ ῥήτορος ἤθελε μένει ἀγνωστος εἰς τοὺς μαθητὰς του, καὶ οὔτε ἡ δύναμις οὔτε αἱ καλλοναὶ τῶν δαιμονίων τῆς ἀρχαιότητος ῥητόρων ἤθελον γείνει εἰς αὐτοὺς καταληπταί. Ἐν τῇ Δ' τάξει, ὀρίζων ὁ νόμος νὰ διδάσκηται ἡ ῥητορικὴ, ἐννοεῖ ὅτι οἱ μαθηταὶ πρὸς τῇ γραμματικῇ σπουδῇ τῶν κλασικῶν γλωσσῶν, εἰς ἃς ἤδη θεωροῦνται ἱκανῶς ἐξεσηκημένοι, πρέπει νὰ διδαχθῶσι καὶ πῶς τὰς κτηθείσας ἤδη γνώσεις δύνανται καὶ νὰ διατάξωσι, καὶ ποίους κανόνας ἀκο-

λουθοῦντες δύνανται νὰ ρυθμίζωσι τὰς σκέψεις των περὶ τὰ διάφορα γένη τοῦ λόγου· ἀλλ' οὔτε πρέπει πάλιν τὸ μάθημα νὰ περιορίζηται εἰς τὰ τρία μόνον γένη, τὸ συμβουλευτικόν, δικανικόν καὶ ἐπιδεικτικόν, διότι ἡ διδασκαλία τῆς ῥητορικῆς ἐν τοῖς Γυμνασίοις δὲν ἔχει σκοπὸν νὰ καταστήσῃ ῥήτορας ἐκκλησιαστικούς ἢ πολιτικούς τοὺς τελειοφοίτους τῶν Γυμνασίων, ἀλλ' ἔργον αὐτῆς εἶνε νὰ διδάξῃ αὐτοὺς, ὡς προείπομεν, τὴν σύνθεσιν καὶ διάταξιν τῶν διαφόρων αὐτῶν νοημάτων καὶ νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς ἰκανοὺς, ὥστε ἀπολύομενοι ἤδη νὰ δύνανται νὰ συνθέτωσι τὰς σκέψεις αὐτῶν κατὰ τοὺς νόμους τῆς τέχνης καὶ τῆς λογικῆς. Τοιαύτην δὲ ἔχουσα ἀποστολὴν ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τούτου, δὲν πρέπει βεβαίως νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν διδασκαλίαν μόνον τῶν ἀρχαίων, ἀλλ' ἐπειδὴ νέαι ἐπῆλθον μεταβολαὶ περὶ τὴν πνευματικὴν τῶν ἀνθρώπων μὀρφωσιν καὶ ὁ κύκλος τῶν γνώσεων ἐπεξετάθη πολὺ, πρέπει καὶ ἡ ῥητορικὴ τὰς νέας προόδους ἀκολουθοῦσα νὰ συνταχθῇ κατὰ τὰς νέας τῆς ἀνθρωπίνης παιδείσεως ἀπαιτήσεις. Βεβαίως ἐκ τῶν σταθερῶν καὶ ἀμεταβλήτων κανόνων, οὓς οἱ ἀρχαῖοι εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γνώσεως ἔθηκαν, οὐδεὶς δύνανται νὰ παρεκτραπῇ, ὅσον καὶ ἂν θελήσῃ νὰ νεωτερίσῃ, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὑπάρχουσι καὶ τινα, ἅτινα ἄλλως πρέπει σήμερον νὰ διαταχθῶσι, χωρὶς νὰ ἀπολέσῃ τὸ κῦρὸς του πᾶν ὅ,τι οἱ ἀρχαῖοι διδάσκαλοι ἐθεώρουν ὡς σπουδαῖον· διότι, καίτοι πολλὰ κατὰ τὴν πρόοδον τοῦ χρόνου μεταβάλλονται, ἀλλ' ὅμως ἔσθ' ὅτε πρέπει νὰ ἐπανερχώμεθα καὶ εἰς τὰ ἀρχαῖα· διότι ὡς πρὸς τὸν λόγον μάλιστα ἦσαν τοσοῦτον ὑπέρτεροι τῶν νεωτέρων οἱ ἀρχαῖοι, ὥστε δικαίως ἔλεγεν ὁ βαθὺς Γοίθιος, ὅτι ἡ μὀρφωσις πάντοτε μὲν

προβαίνει, ἀλλ' ἡ πρόοδος αὕτη ἐπιτελεῖται ἑλικοειδῶς.

Τοιαῦτα φρονοῦντες περὶ τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθήματος τούτου συνετάξαμεν τὸ παρὸν ἐγχειρίδιον τῆς ῥητορικῆς, ὁδηγούς ἔχοντες κάλλιστα τοιοῦτου εἶδους εὐρωπαϊκὰ συγγράμματα.

Κατὰ τὴν ἡμετέραν δὲ γνώμην ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τούτου δὲν πρέπει νὰ γίγηται ὅπως ἡ ὑπουργικὴ ἐγκύκλιος ὀρίζει, εἰς τὴν Δ' μόνον τάξιν, ἀλλὰ νὰ διδάσκηται κατὰ διαλείμματα εἰς τὰς τρεῖς ἀνωτέρας τάξεις, ἂν θέλωμεν νὰ παραγάγῃ τὸ μάθημα τοῦτο τοὺς καρπούς του. Καὶ ἐν μὲν τῇ δευτέρᾳ τάξει πρέπει νὰ διδάσκηται τὸ Α' Βιβλίον, ἰδίως δὲ τὸ περὶ τρόπων καὶ σχημάτων, ἐν τῇ τρίτῃ τάξει τὸ Γ' Βιβλίον, ἐν δὲ τῇ τετάρτῃ τάξει ἀνακεφαλαίωσις τοῦ ὅλου καὶ τὸ περὶ διατάξεως, ὅπερ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς λογικῆς, ἀπαιτεῖ καὶ μαθητὰς ἔχοντας αὐτῆς γνῶσιν.

Ἐν ταῖς προεισαγωγικαῖς γνώσεσιν προσεπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν πλήρες καὶ ἀκριβὲς τὸ σύστημα τῶν ἀρχαίων τεχνογράφων, καὶ πολλὰ τῶν ἐνταῦθα λεγομένων ἐπαναλαμβάνομεν καὶ ἀλλαγῶν τοῦ βιβλίου πρὸς εὐκολίαν τῶν σπουδαστῶν. Αἱ γνώσεις αὗται πρέπει εὐθὺς ἐν τῇ β' τάξει ἐν συντόμῳ νὰ διδαχθῶσι τοῖς μαθηταῖς, ὅπως ἐξηκειωθῶσιν οὗτοι πρὸς τοὺς ἀρχαίους τεχνικούς ὄρους.

Ὡς βοηθήματα εἰς τὴν σύνταξιν τοῦ παρόντος ποιήματος ἔσχομεν ἐκτὸς τῶν ἀρχαίων ῥητόρων, ὧν στρατιὰ ὀλόκληρος εὐρίσκεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Walz (*Rhett. Graec.*) καὶ πολλὰ ἐγχειρίδια καὶ πραγματείας νεωτέρων ὡς τὸ τοῦ Volkman *die Rhetorik der Griechen und Römer*, Berlin· τὸ τοῦ Καρόλου Χοφμάννου (Karl August Julius Hoffmann *Rhetorik für*

hötere Schulen, besorgt von Dr. Albert Schuster, Glausthal 1875). τὸ τοῦ Ἰουλίου Σάνδερ (Jul. Sander *die Redekunst, eine Anleitung zum öffentlichen Vortrage*, Leipzig) καὶ τὸ τοῦ Ἑρνέστου (*Lexicon technologiae Graecorum Rhetoricae*, Lipsiae).

Ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέχρι σήμερον ἐγράφησαν πλεῖστα ὄσα περὶ ῥητορικῆς ἐγχειρίδια, ὅπερ εἶνε τρανωτάτη ἀπόδειξις ὅτι οἱ ἡμέτεροι λόγιοι τὴν τέχνην τοῦ λόγου ἐθεώρουν πάντοτε ὡς σπουδαιότατον καὶ ἀναγκαιότατον μέρος τῆς περὶ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν σπουδῆς. Ἄξια σημειώσεως εἶνε ἐνταῦθα ἡ ῥητορικὴ τοῦ Σκούφου (1630, ἐν Βενετίᾳ), ἡ τοῦ Θεοφίλου Κορυδαλέως Ῥητορικὴ Ἐχθεσις (7 ἑκατονταετηρίδ.), ἡ τοῦ Βικεντίου Δαμῶδοῦ, Κεφαλλῆνος, ἡ τοῦ Κορνηλίου τοῦ Ζαχυνθίου, ἡ τοῦ Κομμητᾶ, ἡ τοῦ σοφοῦ Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων (Βιέννη, 1813), τὸ ἐπιστολᾶριον τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων Μαυροκορδάτου, ἡ τοῦ Νεοφύτου Βάμβα (ἐν Ἀθήναις 1841) καὶ ἡ τοῦ πρώην γυμνασιάρχου καὶ σεβαστοῦ διδασκάλου Χ. Παμπούκη.

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

Α'

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΕΛΛΗΣΙ

Ἡ ἀρχὴ τῆς ρητορικῆς ἀπόλλυται εἰς τὴν σκοτεινὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν. Δύναται τις ὅμως νὰ παραδεχθῆ, ὅτι ἡ ρητορεία εἶναι τόσο ἀρχαία, ὅσον καὶ αὐτὴ ἡ γλῶσσα, καθ' ὅσον οἱ πρῶτοι ἤδη ἄνθρωποι, ἐν στιγμαῖς διεγέρσεως ἀνευ συνειδήσεως μετεχειρίζοντο σχήματά τινα λόγου, ἰδίως δὲ ὑπερβολικὰς καὶ ἀλληγορικὰς ἐκφράσεις. Ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς πολιτικῆς ἀναπτύξεως συνήθως συνωδεύοντο ὑπὸ φατριαστικῶν ἀγῶνων, ἐν οἷς μόνον τὸ δίκαιον ἴσχυεν τοῦ ἰσχυροτέρου, καὶ ὁ λόγος σπανίως μόνον εὔρισκεν ἠχώ, διὰ τοῦτο ἐν τῇ πρωϊμωτάτῃ ἐκείνῃ περιόδῳ ὀλίγοι ὑπῆρχον αἱ ἀφορμαὶ πρὸς μόρφωσιν τῆς ρητορικῆς. Ἄνευ πολιτισμοῦ οὐδέποτε δύναται ἡ τέχνη τοῦ λόγου νὰ προαχθῆ, καὶ μόνον ἐν ἐλευθέρᾳ πολιτείᾳ δύναται αὐτὴ νὰ ἀρθῆ εἰς ἀκμὴν, ὡς ἡ ἱστορία τῶν Ἑθνῶν μᾶς διδάσκει.

Ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἡ χώρα, ἐν ᾗ κατὰ πρῶτον ἐφθασεν εἰς ἐντέλειαν ἡ ρητορικὴ, ἐν ᾗ ἐν ἄλλαις χώραις ἦτο σχεδὸν ἄγνωστος. Ἐνταῦθα, ἀφοῦ αἱ διάφοροι φυλαὶ ἀπέσεισαν τὸν τυραννικὸν ζυγόν, ἐμορφώθησαν μικραὶ μὲν, ἀλλ' ἀνεξάρτητοι δημοκρατίαι, ὧν ἡ ἀκμὴ διήρκεσε καθόλου ἀπὸ τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης, μέχρι τῆς κυριαρχίας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ἡ ποίησις, ἡ φιλοσοφία καὶ ἡ ρητορικὴ

έμορφώθησαν έντελώς και ήρθησαν εις τό ύψιστον έ-
 κείνο σημεϊον, εις ό ουδέποτε πλέον έφθασαν. Αί 'Αθη-
 ναι, ήτις πασών τών άλλων πολιτειών υπερείχε τή τέ-
 χνη και έπιστήμη, ήδύνατο να σεμνύνηται και διά τούς
 ρήτοράς της. Έν πολιτεύματι τοιούτω, οϊον ήτο τό
 τών 'Αθηνών, ένθα πās πολίτης ήδύνατο να έχη γνώ-
 μην επί τών σπουδαιοτάτων τής πολιτείας υποθέσεων,
 και ήδύνατο να ανέλθη εις τά ανώτατα αξιώματα, βε-
 θαίως ή ρητορεία ήτο ή κυρία όδός, δι' ής ήδύνατός τις
 να κατορθώση τόν σκοπόν του. Έστρέφετο δε αυτηού-
 χι περι τήν έξωτερικήν λάμψιν του λόγου, ουτε υπη-
 ρέτει ψευδεις δοξασίας, άλλ' έξεπήγαζεν έξ αληθοϋς
 πεποιθήσεως, και εκ βαθείας μελέτης τών πραγμάτων
 τής πολιτείας, και διά τουτο παρήγεν αείποτε βαθειαν
 έν τή εκκλησία έντύπωσιν.

Ό Κιντιλιανός όμιλών περι τών ρητόρων τής έπο-
 χής εκείνης, θεωρεί τόν Κόρακα και Τισίαν εκ Σικελίας,
 ως τούς αρχαιοτάτους τής τέχνης ταύτης συγγραφείς.
 Μετ' αυτους δε ανεφάνη Γοργίας ό Λεοντίνος επίσης
 εκ Σικελίας, όστις λέγεται ότι υπήρξεν μαθητής του
 Έμπεδοκλέους.

Οί άνδρες οϋτοι προήγαγον τήν ρητορικήν τέχνην
 κατά διάφορον τρόπον. Ό Κόραξ και ό Τισίας παρει-
 χον κανόνας εις τήν μεθοδικήν διαπραγμάτευσιν και
 διάταξιν λόγου και τών μερών αυτου. 'Αλλ' ό Γοργίας
 ως φαίνεται υπερέβαλε πάντας και επηγγέλλετο, ως
 λέγεται, να όμιλή εκ του προχείρου περι οϊουδήποτε
 αντικειμένου, όπερ αυτω προεβάλλετο.

Η ρητορική λοιπόν κατέστη αντικείμενον διδασκα-
 λίας έν 'Αθήναις κατά πρώτον επί του πελοποννησια-
 κου πολέμου, αφού Γοργίας ό Λεοντίνος κατέβηκε τούς

Ἀθηναίους διὰ τῶν τεχνικωτάτων αὐτοῦ λόγων. Τὸ μυστήριον τῆς τέχνης ταύτης ἔκειτο ἐν τῇ σπουδῇ, ἥτις ἤδη κατὰ πρῶτον ἐν γνώσει ἐστρέφετο περὶ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ λόγου μορφήν. Ὡς ἂν ἀνεκαλύφθη νέος κόσμος, ἐξήτουν οἱ φιλομαθεῖς παρὰ τοῖς σοφισταῖς ἐπιστήμην ἐν πᾶσι τοῖς στοιχείοις τῆς γνώσεως καὶ τοῦ λόγου· οὕτως ἐσπούδαζον περὶ τοὺς φθόγγους καὶ τὸν ῥυθμὸν τῶν συλλαβῶν, περὶ τὴν ἐτυμολογίαν καὶ συνωνυμικὴν τῶν λέξεων, περὶ τὰ ποιητικὰ ἐπίθετα καὶ τὰς μεταφοράς, τὴν θέσιν τῶν μελῶν τῆς προτάσεως καὶ τὴν ἁρμονίαν αὐτῶν. Πρωίμως ἤδη ἐθέλγοντο εἰς παρονομασίας, ἀντίθετα, ἰσόκωλα, ὁμοιοτέλευτα, διέκρινον μέρη τινα τοῦ λόγου καὶ παρεσκευάζον παραδείγματα ὡς προοίμια καὶ ἐπιλόγους, καὶ ὅτε ἡ ὑπόθεσις ὑπεχώρει, ἐφρόντιζον δὲ μόνον περὶ τὸ καλὸν τῆς ἐκφράσεως, τότε ἐμορφώθη νέον εἶδος ῥητορικῆς, τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος. Ὅποιους δὲ κινδύνους προεκάλεσε τὸ εἶδος τοῦτο δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ ἀναφέρωμεν· ἀρκεῖ μόνον νὰ δηλωθῇ ὅτι τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος τῆς ῥητορικῆς ἀνέπτυξε ταχέως τὸ πρὸς τὸ εἶδος ἔμφυτον αἴσθημα, καὶ τὸ εὐαίσθητον τῶν Ἀθηναίων οὓς ἐλέπτυνε καὶ κατέστησεν αὐτὸ εὐπαθές. Φυσικὰ δὴ ὑπῆρχον οἱ τόποι, ἐνθα ὁ προφορικὸς λόγος ἐθεωρεῖτο ἀναγκαῖος ἐν τῷ ἑλληνικῷ βίῳ, τὸ δικαστήριον καὶ ἡ ἐκκλησία. Τὸ δικαστήριον εἶνε ἰδίως τὸ λίκνον τῆς ἐντέχνου ῥητορικῆς. Διότι, ἐπειδὴ κατὰ τὸ ἑλληνικὸν δίκαιον ἕκαστος ὑπὲρ ἑαυτοῦ συνηγόρει, συνετέθησαν κατὰ πρῶτον ἐν Σικελίᾳ διὰ τοὺς διαδίκους παραγγέλματα τινα, ἀφορῶντα διάταξιν καὶ ὕφος ἐξ ὧν κατὰ μικρὸν ἀνεφύη ἡ ῥητορικὴ τέχνη. Ὁ Θρασύμαχος ἐκ Χαλκηδόνος ἐξέδωκε συλλογὴν τινα κοινῶν τύπων, ὡς

ὑπόδειγμα πρὸς ἐξέγερσιν τοῦ οἴκτου, πρὸς ἐρεθισμὸν καὶ καταπράυνσιν, πρὸς διαβολὴν καὶ ἀπολογίαν κατὰ διαβολῆς. Ὁ αὐτὸς θεωρεῖται καὶ ὁ εὐρετῆς τῆς τετορνευμένης περιόδου καὶ τοῦ καλουμένου μέσου ὕφους, ἐκείνου, ὅπερ εἶνε μὲν ἐκλεκτότερον τοῦ κοινοῦ λόγου, ἀλλ' οὐχ ἥττον ἀφίσταται τοῦ κομπῶδους τοῦ Γοργίου λόγου καὶ τῆς μονοτόνου κατασκευῆς τῆς προτάσεως⁽¹⁾. Ἔτερος διεμόρφωσε μέχρι τῶν καθ' ἕκαστα ὡς αὐτοτελές μέρος τοῦ λόγου τὴν διήγησιν. Ἡ σχολὴ τοῦ Ἰσοκράτους διέκρινε τὰ ἐξῆς τέσσαρα τοῦ λόγου μέρη: α) προοιμιάσασθαι πρὸς εὐνοίαν, β) διηγῆσασθαι πρὸς πιθανότητα, γ) ἀγωνίσασθαι πρὸς τὸ δεῖξαι ἢ πιστώσασθαι πρὸς πειθῶ, δ) ἀνακεφαλαιώσασθαι πρὸς ἀνάμνησιν ἢ ἐπιλογίσασθαι πρὸς ὀργὴν ἢ ἔλεον. Ὁ σκοπός, ὃν τὸ δικανικὸν γένος ἐπεδίωκε, κεῖται ἐν τῇ ῥήσει: « τὸν ἥττονα λόγον κρείττω ποιεῖν. » Ὡς συγγραφεὺς τέχνης λέγεται ἐν Ἀθήναις ὁ περίφημος ὀλιγαρχικὸς Ἀντιφῶν (411), ἐνῶ ὁ Λυσίας μετ' ὀλίγον ἀφῆκε τὴν θεωρητικὴν διδασκαλίαν· ἀμφοτέροι ἦσαν περίφημοι ὡς λογογράφοι, δηλ. συγγραφεῖς δικανικῶν λόγων δι' ἄλλους. Ἐτι περιφημότερος ἐγένετο ὁ Ἰσοκράτης (388) ὁ ῥήτωρ, ὡς κοινῶς καλεῖται, ἰδίως εἰς

(1) Τὸ πρῶτον ὑπόδειγμα ἐντελοῦς ῥητορικῆς εὐγλωττίας, ἥτις μετὰ ἀληθοῦς φιλοσοφίας ἠνωμένη ἀφίστατο πολὺ τῆς σοφιστικῆς διαλεκτικῆς τῶν Σικελῶν, καὶ διὰ τῆς πανισχύρου ἀληθείας καὶ τοῦ γνησίου ἐνθουσιασμοῦ ἐπενήργει ἐπὶ τὸν λαόν, παριστᾷ ὁ Περικλῆς, ὁ ἐπικληθεὶς καὶ Ὀλύμπιος. Οὗτος ὡς ἀληθῆς πολιτικὸς ἐπραγματεῦετο τὴν ῥητορικὴν οὐχὶ ὡς διδακτὴν καὶ πεπαιδευμένην τινὰ τέχνην, ἀλλ' ὡς τὸ ἄμεσον ὄργανον εἰς τὸ νὰ διαγιγνώσκῃ τις πειστικῶς καὶ ἐναργῶς τὰς σπουδαίας τῆς πολιτείας ὑποθέσεις. Ἦτο λοιπὸν αὐτῆ ῥητορικῆ τὸ ὄργανον τοῦ δημοσίου βίου, καθ' ὅσον τοῦτο διὰ τοῦ λόγου, ὡς κοινοῦ, προτρέπει δημοσίᾳ κρίνει ἢ ἐγκωμιάζει.

τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος (εἰς ὃ ἀνήκει ὁ πανηγυρικός του) καὶ διδάσκαλος σχεδὸν πάντων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ στρατηγῶν, οἵτινες κατώκησαν τὰς Ἀθήνας πρὸ καὶ ἐπὶ τῶν δημοσθενικῶν χρόνων. Εἶνε γνωστὴ ἡ μεγάλη περὶ τὴν λέξιν ἐπιμέλεια τοῦ Ἰσοκράτους, ἐνθα πᾶν ὑπῆρχεν ἐν συμμετρίᾳ καὶ εὐρυθμίᾳ: primus intellexit (λέγει ὁ Κικέρων) etiam in soluta oratione, dum versum effugeres, modum tamen et numerum quendam oportere servari.

Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ὁ Ἰσοκράτης τὰ παραγγέλματα ταῦτα καὶ ἐν τῇ διδασκαλίᾳ μετήνεγκεν εἰς τὸ δημηγορικὸν ἢ συμβουλευτικὸν γένος· ἐκ τῆς ῥητορικῆς τοῦ Ἀριστοτέλους διδασκόμεθα ἄριστα τὰ περὶ τούτου. Τὸ ἐν φιλοσοφικῷ πνεύματι συντεταγμένον τοῦτο πόνημα, καὶ τὸ ἔτι ἀρχαιότερον, πιθανῶς ὑπὸ τοῦ Λαμφακηνοῦ Ἀναξιμένους διὰ πρακτικὸν σκοπὸν ὠρισμένον ἔργον «περὶ ῥητορικῆς» εἶνε αἱ μόνον ἐκ τῆς κλασικῆς ἐποχῆς περισωθεῖσαι ἡμῖν τέχναι, ἀμφότεραι συσταθεῖσαι ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς ῥητορικῆς, οὐχὶ δὲ καὶ πολὺ πρὸ τοῦ θανάτου τοῦ Δημοσθένους.

Ἐφοῦ δὲ ἐκ τῶν Ἀθηναίων μεταναστεύσασα ἐξηπλώθη ἡ ῥητορικὴ εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀπώλεσε καὶ τὴν αὐτικὴν μὀρφωσιν καὶ καθαρότητα, λαβοῦσα δὲ τὸ πομπῶδες καὶ τὸ τῆς λέξεως διθυραμβικὸν τῶν Ἀσιανῶν, ἀπετέλεσεν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ νηφάλιον τοῦ Λυσίου καὶ Ἰσαίου καὶ τὴν δύναμιν καὶ εἰλικρίνειαν τοῦ Ἰσοκράτους καὶ Δημοσθένους.

Τὸ πομπῶδες δὲ τοῦτο δὲν προήρχετο ἐκ σοφιστικῆς, ὡς ἡ ἐξωτερικὴ λάμψις τῆς σικελικῆς σχολῆς, ἥτις ἐσπούδαζε περὶ τὴν ἀπάτην καὶ τὸ ἐπιδεικτικόν, ἀλλ' εἶχε τὴν ἀφορμὴν του ἐν τῇ φανταστικῇ μορφώσει τοῦ

ανατολικού πνεύματος, ἥτις παραβαλλομένη πρὸς τὸν κανονικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ βίου, φαίνεται ἔκκεντρος καὶ μανικῶδης.

Μόνον ἡ ῥοδιά σχολή, ἥς ἰδρυτὴς ἦτο ὁ Ἀθηναῖος Δισχίνης, διετήρησε τὴν ἀττικὴν καθαρότητα καὶ τὴν τεχνικὴν μόρφωσιν καὶ ἤνθησεν ἐνταῦθα μέχρι τῶν Ῥωμαίων ῥητόρων.

Ἄφοῦ λοιπὸν ἀπώλετο ἡ πολιτικὴ ἐλευθερία καὶ καθιγγήθη ἡ πολιτεία τῶν Ἀθηναίων διὰ τῆς μακεδονικῆς κυριαρχίας, ἀπώλεσε τότε καὶ ἡ ῥητορικὴ τὴν ἰδίαν αὐτῆς παλαιστραν, τὸν δημόσιον βίον, καὶ ὡς μὴ ἔχουσα ἐθνικὴν τινα ἀξίαν ἀπεσύρθη εἰς τὰ σχολεῖα τῶν ῥητόρων. Ἐνταῦθα ἐξηκολούθει ὡς τέχνη ἐν τοῖς σχολείοις διδασκομένη, μέχρις οὗ μετὰ τὴν παντελεῖα κατὰπτωσιν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης καὶ τῆς ἀναμίξεως τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος μετὰ τοῦ εὐφαντάστου ἀνατολικοῦ, ἐγένετο ἔντεχνος καὶ ἐπιτετηδευμένη καὶ διὰ ψευδοῦς σπουδῆς πρὸς τὸ ἀλλόκοτον καὶ ἐζητημένον προσεπάθει νὰ κρύψῃ τὴν ἔλλειψιν τοῦ τεχνικοῦ πνεύματος. Καὶ ἐνταῦθα συνητήθη πάλιν πρὸς τὴν σοφιστικὴν, ἐν ἣ ἔζησεν ἐν ἀρχῇ τῆς μορφώσεώς της, καὶ ἐγένετο ἐπιδεικτικὴ, ἥτις ἐθήρευε μόνον τὴν ἰδέαν τοῦ ἀληθοῦς καὶ καλοῦ καὶ ἐζήτει, ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἐγωϊστικῆς σοφιστείας, μόνον ὑπὲρ ἑαυτῆς νὰ ἐξάρῃ τὸ ἀντικείμενόν της.

Τοιοῦτος ἦτο ὁ χαρακτήρ τῆς σοφιστικῆς ῥητορικῆς τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Καὶ ἦσαν μὲν καὶ τινες, οἵτινες (ὡς ὁ Μάξιμος Τύριος) ἐξεῖχον καὶ διὰ τὴν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἀγάπην καὶ τὸν χαρίεντα καὶ μεμορφωμένον λόγον, ἀλλ' οὐχ ἦττον ἡ ῥητορικὴ τῶν δὲν φέρει τὸν μέγαν ἐθνικὸν χαρακτήρα τῶν ἀττικῶν ῥητόρων,

παριστᾶ δὲ μόνον οἷονδήποτε ἀντικείμενον φιλοσοφικόν
 ῥητορικῶς καὶ ὑποκριτικῶς.

B'

Η ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΡΩΜΑΙΟΙΣ

Ἡ Ἐπιστημονικὴ σπουδὴ τῆς ῥητορικῆς ἤρξατο παρὰ
 Ῥωμαίους, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι ἤλθον εἰς στενοτέραν πρὸς
 τοὺς Ἕλληνας συνάφειαν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ φιλολογία
 ἐγένετο ἐν Ῥώμῃ γνωστὴ. Ἐν ἀρχαιοτέροις χρόνοις ἡ
 μόρφωσις τοῦ νέου Ῥωμαίου, τοῦ θέλοντος νὰ ἀφιε-
 ρωθῆ περὶ τὴν ῥητορείαν, ἦτο ἀπλουστάτη ὁ ἐλεύθερος
 Ῥωμαῖος τὴν ἐν οἴκῳ καὶ τῷ σχολείῳ ἀναγκαίαν παι-
 δευσιν λαθὼν ἤγετο ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἢ κηδεμόνος εἰς
 τινα ἐπὶ νομομαθείᾳ ἢ ῥητορικῇ ἔξοχον ἄνδρα, καὶ διὰ
 τῆς πρὸς αὐτὸν ἀναστροφῆς καὶ συνομιλίας ἐπορίζετο
 τὰς ἀναγκαίας γνώσεις περὶ τὴν νομοθεσίαν, τὸ πολί-
 τευμα καὶ τὰ ἦθη καὶ ἔθη τοῦ λαοῦ. Τοῦτον συνώδευεν
 ὁ νέηλος πανταχοῦ, εἰς τὸ δικαστήριον, εἰς τὴν ἐκκλη-
 σίαν καὶ ἠκροάζετο ἐνταῦθα τῶν λόγων. Ἡ πρακτικὴ
 αὕτη διδασκαλία ἦτο ὠφελιμωτάτη διὰ τὸν νεανίσκον
 διότι ἐν τῇ παλαιστρᾷ τῶν ῥητόρων καὶ ἐν μέσῳ τοῦ
 παραχῶδους δήμου ἐπιμελῶς τῶν λόγων ἀκροώμενος
 συνείθιζεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς νὰ μὴ δειλιᾷ εἰς μεγάλας τοῦ
 λαοῦ συναθροίσεις, καὶ νὰ ἀποκτᾷ ἰδίαν πεποίθησιν, νὰ
 διαγινώσκῃ εὐκολώτατα τὰ προτερήματα καὶ τὰ ἐλατ-
 τώματα τῶν ῥητόρων, νὰ λαμβάνῃ πείραν, καὶ νὰ γί-
 γνηται αὐτῷ ἴδιον κτῆμα πᾶν ὅ,τι ἤκουεν ἢ ἔβλεπεν,
 διότι συνεζήτει μετὰ τοῦ ἐμπείρου αὐτοῦ ὁδηγοῦ καὶ
 διδασκάλου.

Ὅτε δὲ ἡ Ῥώμη ἔστρεψε τὰ ὄπλα αὐτῆς ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὑπέταξεν αὐτήν, ἐπίσημοι δὲ Ῥωμαῖοι συνωμίλησαν πρὸς Ἑλληνας λογίους καὶ γινῶσιν ἔλαβον τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας, τότε κατὰ μικρὸν ἐξηγήθη καὶ παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἢ πρὸς τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν κλίσις. Ἑλληνες φιλόσοφοι καὶ ῥήτορες μετέβαινον εἰς Ῥώμην καὶ ἴδρουν σχολεῖα, εἰς ἃ ἐφοίτων φιλομαθεῖς νέοι. Ἄλλ' οἱ ἀρχαῖοι Ῥωμαῖοι, φοβούμενοι μὴ ἡ νεολαία διὰ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ἐκθληνθῆ καὶ ἀποστῆ τοῦ πολιτικοῦ καὶ στρατιωτικοῦ βίου, ἐνήργησαν, ὥστε νὰ ἀποδιωχθῶσιν ἐκ τῆς πόλεως, ὑπατευόντων τῶν Γαίου Φαννίου καὶ Μάρκου Βαλερίου Μεσσαλά (161 π. χ.) οἱ ῥήτορες καὶ οἱ φιλόσοφοι. Ὀλίγον ὕστερον (156 π. χ.) ἀπεστάλησαν ἐξ Ἀθηνῶν τρεῖς ἐπίσημοι φιλόσοφοι ὡς πρέσβεις εἰς Ῥώμην, ὁ ἀκαδημαϊκὸς Καρνεάδης, ὁ περιπατητικὸς Κριτόλαος καὶ ὁ στωϊκὸς Διογένης. Οὗτοι ἀπήγγελλον δημοσίᾳ λόγους περὶ φιλοσοφίας καὶ ἄλλων ἐπιστημονικῶν ἀντικειμένων, ὧν ἀκροατὰ ἦσαν πλεῖστοι νέοι ἐξ ἐπισήμων οἰκογενειῶν. Ἀλλὰ καὶ εἰς τούτους δὲν ἐπετράπη μακρὰ ἐν Ῥώμῃ διατριβή, διότι ὁ Μάρκος Πόρκιος Κάτων, ὁ αὐστηρὸς φύλαξ τῆς ἀρχαίας Ῥωμαϊκῆς ἀγωγῆς καὶ ἠθῶν κατάρθωσεν νὰ ἀποσφαλῶσιν εἰς τὴν πατρίδα αὐτῶν πάλιν οἱ πρέσβεις, καὶ διὰ ψηφίσματος τῆς συγκλήτου νὰ μὴ διατρίβωσι πλέον φιλόσοφοι ἑλληνες ἐν Ῥώμῃ. Ἄλλ' ἢ εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεανίσκων εἰσδύσασα ἀγάπη πρὸς τὰς ἑλληνικὰς ἐπιστήμας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποσβεσθῆ διὰ συγκλητικῶν δογμάτων. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἔρριψε κατὰ μικρὸν βαθείας τὰς ρίζας· ἑλληνες λόγιοι μετέβαινον πάλιν εἰς Ῥώμην καὶ ἀπήλαυον τῆς προστασίας μεγάλων πολιτικῶν ἀνδρῶν καὶ περιφήμων

στρατηγῶν, καὶ μετ' ὀλίγον πάντες οἱ ἐπίσημοι ἄνδρες ἀπέστειλλον τοὺς νέους αὐτῶν υἱοὺς εἰς Ἀθήνας πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ῥητορικῆς.

Ἄλλὰ φυσικὰ παρῆλθεν πολὺς χρόνος, πρὶν γενικευθῶσι παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις αἱ ἐπιστημονικαὶ σπουδαὶ καὶ ἡ ἑλληνικὴ φιλοσοφία. Ἐν τῇ πρὸ Κικέρωνος ἐποχῇ καὶ αὐτοὶ οἱ ἐπιστημώτατοι ῥήτορες, ὡς ὁ Σέρβιος Σουλπίκιος Γάλβας, ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος Πορκίνας, ὁ Γάιος Παπίριος Κάρβων, καὶ ὁ Μάρκος Ἀντώνιος, ὁ μέγιστος μετὰ τὸν Κράσσον ῥήτωρ τῆς ἐποχῆς αὐτῆς, ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τοῦ δικαίου ἦσαν ἀμαθεῖς καὶ κατεφρόνουσαν πᾶσαν παιδείαν. Τὸ κυριώτατον αἴτιον τῆς τοιαύτης τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καταφρονήσεως ἔκειτο ἐν τῷ πρακτικῷ πνεύματι τῶν Ῥωμαίων πολιτικῶν καὶ ῥητόρων, καὶ ἐν τῷ πολυσοχῶλῳ βίῳ αὐτῶν, οἵτινες δὲν ἠδύναντο νὰ εἰσδύσωσιν εἰς βαθεῖαν κατάληψιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τότε Ἕλληνες ἦσαν ἐν μέρει αἴτιοι, καθ' ὅσον ἐκέχτηντο μὲν πολυμάθειαν καὶ δξύνουσαν, ἦσαν ὅμως κατὰ τὸ πλεῖστον στωμύλοι, λεπτολόγοι, μάταιοι καὶ αὐτάρεσκοι, καθ' ἑαυτοὺς τὰ γράμματα μελετῶντες, οἵτινες ἀπεῖχον τοῦ ἐνεργητικοῦ πολιτικοῦ βίου. Τοιοῦτοι ἄνδρες δὲν ἦσαν ἀρμόδιοι νὰ κερδίσωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τοὺς Ῥωμαίους καὶ νὰ ἐμπνεύσωσιν ἔρωτα καὶ σεβασμὸν πρὸς τὴν ἐπιστήμην εἰς ἄνδρας, ὧν ὁ χαρακτήρ ἠρέσκετο εἰς τὸ αὐστηρὸν καὶ σεμνοπρεπές, ὧν ἡ ἐνέργεια ἦτο ἀφιεμένη εἰς τὴν λειτουργίαν τῆς πολιτείας καὶ εἰς τὴν εὐδαιμονίαν τῶν συμπολιτῶν των, ὁ δὲ νοῦς αὐτῶν μεθ' ὑπερηφανείας ἀπέβλεπε τὴν κοσμοκρατορίαν τῆς Ῥώμης.

Ἐν τοῖς σχολείοις τῶν ῥητόρων ἀπηγγέλλοντο αἱ

διδασκαλίας τῆς ῥητορικῆς τέχνης καὶ ἐποιοῦντο μελέτας τούτων. Εἰς τὰς μελέτας ταύτας ἐξέλεγον ὅτε μὲν θέσεις (questiones infinitae) περὶ ἀντικειμένου τινὸς καθόλου, (ὡς περὶ τοῦ ἀγαθοῦ ἢ αἰσχροῦ, τοῦ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦ κλπ.) ὅτε δὲ ὑποθέσεις περὶ ὠρισμένων ἀντικειμένων καὶ ἐστηρίζοντο ἢ ἐπὶ δικανικῶν ὑποθέσεων, ἢ ἐπὶ προτροπῶν ἢ ἐπὶ ἐγκωμίων.

Σπουδαῖον μέρος ἀπετέλουν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ καλούμενοι κοῖνοι τόποι (Locī communes), ὃ ἐστὶ ἐξηγήσεις σπουδαίων ἀντικειμένων καθόλου, γενικαὶ ἔρευναι ἢ θεωρίαι, αἵτινες περιελάμβανον οὐχὶ καθ' ἕκαστον καίχωριστὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ τὰ γένη τῶν πραγμάτων· ἦσαν δὲ ἐν χρήσει, ὅταν ἰδιάζουσα καὶ ὠρισμένη τις περίστασις ἀναφέρηται εἰς τὸ γένος, καὶ παρεῖχον εἰς τὸν λόγον λαμπρότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν.

Οἱ διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς ἐν Ῥώμῃ, οἵτινες εἶχον ἀνωτέραν τινὰ ἐπισημονικὴν μόρφωσιν, ἦσαν κατὰ πρῶτον Ἕλληνες. Ἀλλὰ βραδύτερον, ἐπὶ Πορκίου Λυκινίου Κράσσου, ἀνεφάνησαν καὶ Λατῖνοι διδάσκαλοι, οὓς ὁμῶς ὁ ἄρτι μνημονευθεὶς Κράσσος ὡς κένσωρ (93 π. χ.) διὰ διατάγματος ἔπαυσεν, διότι ἡ διδασκαλίαν τῶν ἦτο τόσῳ κακῇ, ὥστε ἀπημβλύνετο ἡ διάνοια τῶν νέων Ῥωμαίων μᾶλλον, ἢ ὅτι ὠξύνετο, καὶ ἡ σχολὴ αὐτῶν ἦτο σχολὴ τῆς ἀναιδείας.

Οὐχ ἦττον τὸ διάταγμα τοῦτο ἠκυρώθη καὶ πάλιν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Κράσσου ἐνεφανίσθη ὡς ῥήτωρ ὁ Λούκιος Πλότιος. Ἀλλὰ καὶ οὗτος καὶ οἱ μετ' αὐτὸν διδάσκαλοι τῆς ῥητορικῆς ἦσαν ἀπελεύθεροι, στερούμενοι λεπτῆς καὶ ἀνωτέρας μορφώσεως. Πρῶτον ἐπὶ Αὐγούστου ἐκ τῆς τάξεως τῶν ἱππέων προήλθε τις διδάσκαλος τῆς ῥητορικῆς.

Ἄλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀνιδρύσιν τῶν ῥητορικῶν σχολῶν διετηρεῖτο ἀκόμη ἐν Ῥώμῃ ὁ ἀρχαῖος τῆς διδασκαλίας τρόπος, καὶ αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὅστις ἐσπούδασε τὴν θεωρίαν τῆς ῥητορικῆς παρ' Ἑλλησι ῥήτορσι, πρακτικῶς ἐμορφώθη συνομιλῶν τῷ νομομαθεῖ Κοίντῳ Λουπίῳ Σκαιβόλα.

Ὁ Κικέρων ἦτο ὁ πρῶτος Ῥωμαῖος, ὅστις κατεῖχεν ἐπιστημονικῶς τὴν τέχνην τῆς ῥητορικῆς ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ περιοχῇ καὶ διὰ τῆς ἐρεῦνης τῶν ἐλληνικῶν πηγῶν καὶ τῆς ἰδίας ἐμπειρίας καὶ σκέψεως ἔγραψε σπουδαῖα συγγράμματα περὶ ταύτης. Τὰ ῥητορικὰ αὐτοῦ συγγράμματα ἔχουσι μεγίστην ἀξίαν, καὶ εἶνε ἐπαγωγότατα, διότι ἐν αὐτοῖς δὲν εὐρίσκει τις τὸν ξηρὸν καὶ λεπτολόγον λόγιον, ὅστις, ἐν τῷ μελετητηρίῳ του μόνον περιωρισμένος, ἀφίσταται τοῦ δημοσίου βίου, ἀλλὰ τὸν μέγιστον μετὰ τὸν Δημοσθένη ῥήτορα τῆς ἀρχαιότητος, ὅστις μετὰ τῆς ἐπιστήμης συνήνου εὐγενῆ χαρακτῆρα, ἠθικὴν καὶ διάπυρον πρὸς τὴν πατρίδα ἔρωτα.

Ἡ ἀκμὴ τῆς Ῥωμαϊκῆς ῥητορικῆς διήρκεσεν ἐπὶ ὀλίγον χρόνον, καὶ κατέπεσεν, εὐθὺς ὡς ἀπεσβέσθη καὶ ἡ ἐλευθερία τῶν Ῥωμαίων, ὅ ἐστι μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κικέρωνος.

Μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ χριστιανισμοῦ ἔλαβεν ἀρχὴν καὶ νέον εἶδος τῆς ῥητορικῆς, ἧς ὁ πομπῶδες χαρακτῆρ οὐδεμίαν εἶχεν ὑψηλὴν ἀξίαν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν οἱ ποιμενικοὶ λόγοι τῶν ἐκκλησιαστικῶν πατέρων. Πᾶσαι αἱ ἀπολογίαι τοῦ τετάρτου αἰῶνος φέρουσι τὸν τύπον τῆς παρακμῆς καὶ ἐλέγχουσι ἀγάπην πρὸς τὸ πομπῶδες καὶ τὸν στόμφον εἰς τε τὰ νοήματα καὶ τὰ τῆς λέξεως παίγματα.

Ὁ μέσος αἰὼν οὐδὲν σπουδαῖον φαινόμενον παρου-

σιάζει ὡς πρὸς τὴν ῥητορικὴν, ἐν δὲ τῇ νεωτέρᾳ ἐποχῇ, παρὰ τὴν πρόσδον τοῦ πολιτισμοῦ, καὶ τὴν ὑπεροχὴν ἐν ταῖς πρακτικαῖς ἐπιστήμαις, ἡ ῥητορικὴ φαίνεται πολὺ τῆς τῶν ἀρχαίων ὑποδεστέρα. Φαίνεται δὲ ὅτι ἡ νηφάλιος καὶ κατ' ἐξοχὴν τὴν διάνοιαν μόνον ἀποβλέπουσα τῶν νεωτέρων χρόνων τάσις ἐξησθέτισε τὴν ἐπίδρασιν τῆς ῥητορικῆς καὶ ἐκώλυσε τὴν διαμόρφωσιν ταύτης. Οἱ ῥήτορες τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν δύνανται τόσῳ ἐλευθερίως καὶ ἀφελῶς, ὡς οἱ τῆς ἀρχαιότητος, νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰς ἐξάρσεις τοῦ αἰσθήματος καὶ τῆς φαντασίας των, καὶ ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν τάσις κατέστη διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς νηφαλιωτέρα καὶ ψυχροτέρα. Τὸ μέγιστον σχολεῖον τῆς ῥητορικῆς ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις εἶνε τὸ ἀγγλικὸν κοινοβούλιον. Ἄλλὰ καὶ ἐνταῦθα ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐλευθέρου λόγου δὲν εἶνε τόσῳ ἰσχυρά, ὅσον ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς τῶν Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Διότι νῦν αὐθαίρετοι κυβερνήσεις καὶ ὑπουργικαὶ πολλακίς ἐπιδράσεις παρακωλύουσι τὴν ἐλευθέραν ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος τῶν ῥητόρων. Καὶ ἡ δικανικὴ ῥητορικὴ, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ἀγγλίᾳ, ὑπολείπεται τῆς τῶν ἀρχαίων· διότι ἐν τῇ ἀρχαιότητι οἱ δικασταὶ ἀπετέλουν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πολυπληθῆ τινα συνέλευσιν· οἱ νόμοι ἦσαν ἀπλοῖ καὶ διὰ τὴν γνῶσιν τούτων δὲν κατεβάλλετο τόση ἐπιμέλεια οὔτε κατηναλίσκετο τόσος χρόνος, ὅσος νῦν, ὅτε ὁ εἰσαγγελεὺς ἢ ὁ δικηγόρος πρέπει μετὰ πόνων πολλῶν καὶ μετὰ παρέλευσιν πολλοῦ χρόνου νὰ μάθῃ πολλά, πρὶν καταστῆ ἱκανὸς νὰ ἐμφανισθῇ ὡς ῥήτωρ δημοσία.

ΤΟ ΡΗΤΟΡΙΚΟΝ ΣΥΣΤΗΜΑ, ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΑΙΟΥΣ
ΤΕΧΝΟΓΡΑΦΟΥΣ

Κατὰ πρῶτον ὀρίζεται ἡ ῥητορικὴ ὡς δύναμις τοῦ μετὰ πειθοῦς λέγειν, (*vis dicendo persuadendi*¹⁾, ἢ μετὰ τινος περιορισμοῦ ὡς π. χ. ὅσον ἀφ' ἑαυτῆς. Συχνάκις προστίθεται καὶ τὸ σημεῖον, ἐφ' ὃ ἐκτείνεται ἡ ῥητορικὴ, ἢ περιοχὴ τῆς, καὶ εἶνε γενικὴ περὶ ἐκάστου ἀντικειμένου, ἢ πρὸς διάκρισιν ἄλλων τεχνῶν, περὶ ἀντικειμένων τοῦ κοινοῦ βίου, πρὸς ὧν τὴν διάγνωσιν δὲν εἶνε ἀνάγκη γνώσεων εἰδικῶν, ὡς τῆς μαθηματικῆς, ἀστρονομίας, ἰατρικῆς, στρατηγικῆς κλπ., ἀλλὰ μόνον ὑγιοῦς ἀνθρωπίνου νοός, καθ' ὅσον ὡς ἀκροατήριον δὲν ἔχει ὁ ῥήτωρ τεχνίτας ἢ εἰδικούς ἐπιστήμονας, ἀλλὰ τὸν λαόν.

Ἡ πρὸς ἐπεξεργασίαν ὕλη τῆς ῥητορικῆς διαιρεῖται εἰς ζητήματα γενικοῦ εἶδους, π. χ. περὶ τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ, περὶ τῆς ἀληθείας τῶν αἰσθητικῶν ἐμφανίσεων, περὶ ἀφηρημένων (φιλοσοφικῶν) ζητημάτων ἀνεξαρτήτως ἀπὸ ὠρισμένων προσώπων καὶ σχέσεων — καὶ εἰς ζητήματα συγκεκριμένων περιπτώσεων, μεθ' ὠρισμένων προσώπων καὶ σχέσεων. Τὰ μὲν ἐκαλοῦντο θέσις, (*questio ἢ causa infinita*) τὰ δέ, ὑπόθεσις (*causa quaestio finita*).

« Ὑπόθεσις ἐστὶ ζήτησις πολιτικὴ ἐφ' ὠρισμένων προσώπων καὶ πραγμάτων ἀμφισβήτησιν ἔχουσα (ζήτησις ἐπὶ μέρους). Θέσις ἐστὶν ἐπίσκεψις λογικὴ ἀμφισβήτησιν ἐνδεχομένη ἀνευ προσώπων ὠρισμένων καὶ πάσης περιστάσεως (ζήτησις καθολικὴ) ».

(1) Κικ. de invent. 15, 6, de evat. 1, 31, 138.

(2) Πρβ. παρούσ. ῥητορ. σελ. 1.

Τὰ καθολικὰ ζητήματα ὅτε μὲν ἀπεκλείοντο τῆς ῥητορικῆς, ὅτε δὲ πάλιν συμπεριλαμβάνοντο.

Τὰ ζητήματα διεκρίνοντο πάλιν εἰς ζητήματα θεωρητικὰ (γνώσεως ζητήματα) καὶ πρακτικὰ (ἀναφερόμενα εἰς τὸν πρακτικὸν βίον. Κικερ. de or. III, 29, III, topic 21, 81).

Ἐπ' ἀμφοτέρω τὰ εἶδη τῆς ῥητορικῆς ὕλης, τὰς τε θέσεις καὶ ὑποθέσεις ἐπεκτείνεται ἡ διδασκαλία περὶ τῶν στάσεων, ὃ ἐστὶ ἡ διάταξις τοῦ θέματος.

Καθόλου δὲ ὑπὸ τὴν λέξιν στάσις (status) νοοῦμεν τὸ ζήτημα, καθ' ὃν τρόπον ἐκφαίνεται ἐκ τῆς πρώτης συγκρούσεως ἀντιμαχομένων κρίσεων καὶ κατὰ πρῶτον οἰκεία ἦτο εἰς τὸ δικανικὸν γένος.

Ὅταν ὁ λέγων ἢ γράφων διαγνώσῃ, ἐὰν τὸ ζήτημα αὐτοῦ εἶνε θέσις ἢ ὑπόθεσις, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ, ἂν καθ' ἑαυτὸ ἔχῃ ὑπόστασιν ἢ οὐ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει εἶνε ἐν γένει τὸ ζήτημα ἀρμόδιον πρὸς ῥητορικὴν ἐπεξεργασίαν. Ἀλλὰ ζήτημά τι ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων κρίσεων, αἵτινες ἐκφέρονται ἐπὶ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Εἰς καταφατικὴν κρίσιν ἀντιτάσσεται ἀποφατική, μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων πρέπει νὰ ἀποφασίσωμεν. Ὅστε κατάφασις καὶ ἀπόφασις εἶνε τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ ζητήματος, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ὑπαρξίν τούτου, καὶ καλεῖται στάσις. Ἐὰν ὁ κατηγορὸς λέγει, ἐφόβησας ἄνθρωπον, ὁ δὲ κατηγορούμενος ἀρνεῖται τὴν πράξιν, τότε προέρχεται τὸ ζήτημα, ἂν αὐτὸς τὸν ἐφόβησε, καὶ ἐκ τῆς ὀρθῆς λύσεως τοῦ ζητήματος ἐπέρχονται εἴτα πάντα τὰ λοιπά.

Ἐὰν αὐτὸ τὸ συμβεβηκὸς συνεζητεῖτο, ἐλέγετο στοχασμὸς περὶ τῆς οὐσίας, περὶ τῆς γενέσεως, (constitutio conjecturalis), ἀλλ' ἐὰν δὲν διεφιλονικεῖτο τὸ

συμβεβηκός, αλλά μόνον ο χαρακτηρισμός τούτου π.χ. αν ήτο δόλος, κλπ, τότε ἐλέγετο ὄρος, περί τῆς ιδιότητος, περί τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐτέρου (constitutio definitiva), ἔνθα ἐπρόκειτο περί τοῦ ὀρθοῦ νομικοῦ ὀρισμοῦ τῆς πράξεως. Ἐάν δὲ ἐζητεῖτο τὸ πῶς, ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ ποιότης τῆς πράξεως, τὰ περιστατικά, καθ' ἃ συνέβη, τότε ἐλέγετο ποιότης, κατὰ συμβεβηκός (constitutio generalis, qualitas). (1) Εἰς τὰ

(1) Κατὰ τὸν Ἑρμογένη ἡ ποιότης ζητεῖ ἢ τὸ αἴτιον πράξεώς τινος, ἢ ῥήτου, (μαρτυρίας νόμου). Ἐν ζητῇ τὸ αἴτιον ῥήτου, ἡ στάσις εἶνε νομικὴ, ἂν δὲ πράξεως, ἡ στάσις εἶνε λογικὴ. Ἡ πράξις ὅμως αὕτη εἶνε ἡ μέλλουσα ἢ πρό μικροῦ γενομένη ἢ μέλλουσα πράξις παρέχει τὴν πραγματικὴν στάσιν, (ὅτε μὲν τὸ συμβουλευτικόν, ὅτε δὲ τὸ δικανικόν γένος). Ἡ πρό μικροῦ γενομένη πράξις παρέχει τὴν δικαιολογίαν, (constitutio judicialis), ἢ τὴν καθ' αὐτὸ ποιότητα.

Ἦδη ὁ κατηγορούμενος ὁμολογεῖ τὴν πράξιν του ἢ ὡς ἀδίκημα, ἢ οὐχί. Ἐάν δὲν ὁμολογῇ αὐτὴν ὡς ἀδίκημα, ἀλλὰ ἀνομολογῇ τὴν πράξιν του ὡς ἐπιτετραμμένην, τότε εἶνε ἀντίληψις: "Ἐστί γὰρ ἀντίληψις ἀνευθύνου πράγματος εἶναι δοκοῦντος ὡς ὑπευθύνου κατηγορία.

Ἐν ὁ κατηγορούμενος ὁμολογῇ τὴν πράξιν του ὡς ἀδίκημα, ἀλλὰ προσπαθεῖ νὰ τὴν δικαιολογήσῃ, τότε ἔχομεν τὴν ἀντίθεσιν (constitutio judicialis assumptiva). Καὶ ἂν μὲν ὁμολογῇ ὅτι ἔπραξε μὲν τὸ ἀδίκημα, ἀλλὰ δι' ἄσχυρίσεται, ὅτι ἐπῆλθεν ἕνεκα αὐτοῦ μετ' ἑξῆς τὴν εὐεργέτημα, λέγεται ἀντίστασις, ἂν δὲ ὁμολογῇ μὲν τὸ ἀδίκημα, ἀλλὰ ἀντεγκαλῆ τῷ πεπονητότι ὅτι, ἂ ἔπαθεν, ἦτο ἄξις νὰ πάθῃ, λέγεται ἀντέγκλημα. Ἐν τέλος ὁ κατηγορούμενος τὴν αἰτίαν τοῦ ἀδικήματος μεταφέρει ἐπὶ τὴν φύσιν τοῦ πράγματος, ἢ εἰς πρόσωπόν τι ἢ πρᾶγμα, ὅπερ δύναται νὰ ἀχθῆ πρὸς ἀπολογία, τότε λέγεται μετὰ στασις. Ἐν δὲ μεταφέρει τοῦτο εἰς τοιοῦτόν τι, ὅπερ δὲν δύναται νὰ ἦνε ἀπολογία ὑπὲρ αὐτοῦ, λέγεται συγγνώμη. Κατηγορεῖται τις ὡς προδότης· εἰ οὖν καὶ ἐτέρους δεῖξει εἰς ταύτην τὴν κακίαν πεσόντας, οὐκ ἔστι τοῦτο ἀπολογία ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς διὰ τοῦτο ἔξω μὲμφεως εἶναι, ἀλλ' ἐντεῦθεν θηρεῖται παρὰ τῶν κατηγορούντων συγγνώμῃ καὶ ἔλεον.

τρία ταῦτα τὰ σπουδαιότατα προσετίθεσαν ἕτεροι καὶ ἄλλας πλείστας στάσεις ὡς τὴν δικαιολογικὴν (constitutio juridicialis), ἔνθα ὑπὸ τοῦ κατηγορουμένου ἠγείρετο ἀντιλογία τοῦ νομίμου τῆς πράξεως, περὶ οὗ ἔπρεπε νὰ ἀποφασισθῇ, ἢ τὴν μεταλήψιν (constitutio translativa), ἧς εὐρετὴς ἦτο ὁ Ἑρμαγόρας, ἔνθα τὸ ἀμφισβήτημα π. χ. μεταξὺ ἄλλων εἶνε τοῦτο, ἂν ὁ κατηγορὸς οὗτος ἔπρεπε νὰ κατηγορήσῃ, ἢ ἂν τὸ δικαστήριον, ἐνώπιον τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἡ καταγγελία, ἦτο τὸ ἀρμόδιον, ἢ ἀμφοτέρα, πρόσωπον καὶ δικαστήριον ἔπρεπε νὰ ἦνε ἄλλα· ὥστε ἐνταῦθα ἦτο « ζήτησις περὶ τοῦ εἰ δεῖ τὸν ἀγῶνα εἰσελθεῖν » (Ἑρμογ.) — Ἐν τῇ θεωρίᾳ λοιπὸν διέκρινον παραγραφὴν ἀπὸ ῥήτου τινος λαμβάνουσα τὴν ἀρχὴν, καὶ παραγραφὴν ἔγγραφον. Εἶνε φανερόν ὅτι πᾶσαι αἱ μεταλήψεις ὡς πρὸς τὸν κατηγορὸν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον φέρονται ἐπὶ τὴν ὀρικὴν στάσιν ἢ τὴν ποιότητα, ἢ ὅτι οὗτος προσπαθεῖ νὰ παραστήσῃ διὰ συλλογισμοῦ τὸ ἀνίσχυρον τῆς ὑπὸ τοῦ καταγγελομένου γιγνομένης ἀντιλογίας. Ἡ τελευταία περίστασις ἐφαρμόζεται ἐν τῷ κατὰ Παγκλέωνος λόγῳ τοῦ Λυσίου. Ἄλλα παραδείγματα Ἰσοκρ. κατὰ Καλλιμάχου λογ. 18, Δημ. λογ. 32—38. Πρὸς δὲ τούτοις ἠγείροντο ζητήματα ἐρμηνείας νόμου, εἴτε διότι τὸ κείμενον τοῦ νόμου περιεῖχεν ἀμφιβολίας⁽¹⁾ (ambiguae scriptum) ἢ ἀντίφασιν μεταξὺ δύο ἢ περισσοτέρων χωρίων τοῦ νόμου (legum contrarium ἀντι-

(1) Ἔστιν ἀμφιβολία ἀμφισβήτησις περὶ ῥητῶν ἐκ προσφθίας ἢ διαστάσεως συλλαβῶν γινομένη, ἐκ μὲν προσφθίας, οἷον ἑταίρα χρυσία εἰ φοροίη, ΔΗΜΟΣΙΑ ἔστω. Περφάραται τις φοροῦσα, καὶ ἡ μὲν τὰ χρυσία φησὶν εἶναι δημόσια, προπαροξυτόνως ἀναγινώσκουσα τὸν νόμον, οἱ δὲ οὐ τὰ χρυσία, ἀλλ' αὐτὴν δημοσίαν εἶναι, παροξυτό-

νομία) και αντίκεινται πρὸς τὴν σκοπούμενην ἔννοιαν (κατὰ ῥητὸν καὶ διάνοιαν ἢ ὑπεξαίρεσιν scripti et voluntatis), ἢ τέλος ἔνθα ἐκ θετικοῦ τινος ὀρισμοῦ τοῦ ἐγγράφου νόμου προέρχεται ἄλλος τις ὡς συνέπεια μὴ ῥητῶς ἐκφραζόμενος συλλογισμὸς (ratioinatio): «ἔστι συλλογισμὸς ἀγράφου πράγματος πρὸς ἔγγραφον παράθεσις εἰς ταῦτόν συνάγοντός τινος τὸ ἀγγραφον τῷ ἐγγράφῳ, οἷον τὸν ἐξ ἑταίρας μὴ λέγειν, ἐκ πόρνου τινὰ γεγονότα λέγειν κωλύει τις» (Ἑρμογ.)

Πρβ. Κορνιφ. 1, 13, 23. «Cum res sine propria lege venit in iudicium, quae tamen ab aliis legibus similitudine quadam occupatur.»

Παρέχει δὲ ὁ αὐτὸς Κορνιφίχιος τὸ ἐπόμενον παράδειγμα:

Ἐπάρχουσι τρεῖς νόμοι· ὁ μὲν περὶ παράφρονος καὶ τὰ χρήματά του διαθέτουσιν οἱ ἐκ πατρὸς συγγενεῖς καὶ οἱ ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους. Ὁ δὲ περὶ κυρίου, ὅστις ἔχει δικαίωμα νὰ διαθέσῃ τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὰ χρήματά του, καὶ τρίτος περὶ κυρίου, ὅστις ἀποθνήσκει ἄνευ διαθήκης, καὶ ἡ οἰκογένειά του ὡς καὶ τὰ χρήματά του ἀνήκουσιν τοῖς ἐκ πατρὸς συγγενεῦσι καὶ τοῖς ἐκ τοῦ αὐτοῦ γένους. Μαλέολος κατηγορεῖται ὡς μητροκτόνος καί, μετὰ τὴν καταδίκην του εἰς θάνατον, φυλακίζεται. Οἱ φύλακές του ὑπὸ τὴν τήρησιν τῶν νομικῶν τύπων ἐπιτρέπουσιν αὐτῷ νὰ κάμῃ διαθήκην. Μετὰ τοῦτο φονεύεται. Οἱ κατὰ τὴν διαθήκην κληρονόμοι

νως ἀναγινώσκοντες. Περὶ δὲ διάστασιν συλλαβῶν, οἷον δύο ἦσαν τῆ παῖδες Λέων καὶ Πανταλέων· τελευτῶν ὁ πατὴρ διέθετο οὕτως, ἔχεται τὰ ἐμὰ ΠΑΝΤΑΛΕΩΝ, καὶ ἐκάτερος ἀντιποιεῖται, πάντων ὁ μὲν ὑφ' ἑν ἀναγινώσκων Πανταλέων, ὁ δὲ διίστάς πάντα, εἶτα Λέων (Ἑρμογ. 1, 1.

προσέρχονται, ὅπως λάβωσι τὴν κληρονομίαν. Ὁ νεώτερος ἀδελφός τοῦ Μαλεόλου ἀντιποιεῖται τὴν κληρονομίαν κατὰ τὸν νόμον τῆς ἐκ πατρὸς συγγενείας. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐξετασθῇ, ἂν δικαίως ἡδύνατο νὰ κάμη διαθήκην ἢ οὐχί.

Αἱ τέσσαρες τελευταῖον ῥηθεῖσαι στάσεις ἐξελαμβάνοντο ὡς ὑποθέσεις νομικαῖ (quaestiones Legales) καὶ αἱ κατὰ πρῶτον παρατεθεῖσαι, ἐνθα δὲν προέκειτο περὶ ἐξηγήσεως θετικοῦ τινος τοῦ νόμου χωρίου, ἀλλὰ μᾶλλον λογικῆ ἀπόδειξις, ἐκαλοῦντο στάσεις λογικαῖ (status rationales). Ἀλλὰ πρὸς τὴν περὶ τῶν στάσεων θεωρίαν ταύτην παρετίθεντο ἀκόμη οἱ πλατύτεροι ἐννοιῶν ὀρισμοὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ζητήματος, ὃ ἐστὶ τοῦ θέματος, ὅπερ προέρχεται ἐκ τῆς πρώτης συγκρούσεως ἀντιμαχομένων γνωμῶν, καὶ ὅπερ καθ' ὅλως ἀφηρημένον τρόπον διέκρινον πάλιν ὡς τι διάφορον τῆς στάσεως, πρὸς ἣν οὐχ ἦττον ἔκειτο εἰς στενοτάτην συνάφειαν⁽¹⁾. δεύτερον τὸ αἷτιον, ὃ ἐστὶ τὸ ἀπολογητικὸν αἷτιον τῆς ὁμολογημένης πράξεως (ratio est, quae causam facit et continet defensionem, sine qua ne parva quidem dubitatio potest remorari defensionem. Rhet ad Her. 1, 16, 26).

Τρίτον τὸ κρινόμενον (judicatio) ὃ ἐστὶ τὸ ἐκτεθὲν πρὸς ἀπολογίαν αἷτιον τοῦ ἐγκαλουμένου, ἢ ἐκ τῆς ἀναιρέσεως καὶ βεβαιώσεως τοῦ ζητήματος γεννωμένη ἀμφισβήτησις⁽²⁾. τρίτον τὸ συνεχὸν (firmamentum) ὃ ἐστὶ ἡ ἰσχυροτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀπολο-

(1) Σημ. ἴδ. προηγ. σελ. κς'. πρὸς Κικ. de orat 11, 30, 132, de invent 1, 13, 18.

(2) judicatio est quae ex infirmatione et confirmatione rationis nascitur controversia. Cic de invent 1, 13, 18.

γίας, ἢ πάντα περιλαμβάνουσα καὶ πρὸς τὸ κρινόμενον προσφορωτάτη (1).

Παράδειγμα: ὁ Ὀρέστης ἐφόνευσε τὴν μητέρα του· ζήτημα: ἂν δικαίως· αἴτιον: δικαίως, διότι ἡ Κλυταιμνήστρα εἶχε φονεύσει τὸν πατέρα της· κρινόμενον: Ἄν ὁ Ὀρέστης ἠδύνατο νὰ φονεύσῃ τὴν μητέρα του· συνέχον: μάλιστα, ἐπειδὴ ἡ μήτηρ εἶχε ἁμαρτήσῃ πρὸς τὸν πατέρα, πρὸς αὐτὸν (τὸν Ὀρέστην), πρὸς τὴν ἀδελφήν, πρὸς τὸν βασιλικὸν θρόνον, πρὸς τὴν τιμὴν τοῦ οἴκου τούτου, ὥστε ἡ κρίσις ἔπρεπε νὰ προσέλθῃ ἐκ τοῦ οἴκου, ὃ ἐστὶ ἀπὸ τοῦ υἱοῦ.

Περὶ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῆς ὑποθέσεως ὄρα παρουσίας ῥητορ. σελ. 165—166.

Αἱ ἐκφράσεις αὗται ὑπὸ τῶν τεχνολογῶν ἐξελαμβάνοντο διαφορῶς. Μετὰ τὴν θεωρίαν ταύτην τῶν θέσεων ἢ ὑποθέσεων ἔπονται τὰ γένη τοῦ λόγου.

Ἐν τοῖς ἀρχαιοτέροις χρόνοις καὶ ἰδίως πρὸ τοῦ Ἴσοκράτους ἡ ῥητορικὴ τέχνη ἀποκλειστικῶς περιωρίζετο εἰς δικανικοὺς λόγους· ὁ Ἴσοκράτης πρῶτος ἐπεξεργάσθη τεχνικῶς καὶ τὸ συμβουλευτικὸν γένος. Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης προσέθηκεν ὡς τρίτον μέρος καὶ τὸ ἐπιδεικτικόν.

Ἡ τριπλῆ αὕτη διαίρεσις τῆς ῥητορικῆς ἦτο ἡ γενικῶς ἐπικρατοῦσα μετὰ ταῦτα. «Τριχῆ δὲ νενεμημένον τοῦ ῥητορικοῦ λόγου καὶ τρία παρειληφῶτος γένη, τὸ τε δικανικὸν καὶ τὸ συμβουλευτικὸν καὶ τὸ ἀκαλούμενον ἐπιδεικτικὸν ἢ πανηγυρικόν, ἐν ἅπασιν μὲν τού-

(1) Πρ. Cic de inv. I, II, 19. Quint II, II, 18 καὶ Ἀνόνομ. συνεστᾶσι δὲ αἱ ὑποθέσεις ἐξ αἰτίου καὶ συνέχοντος καὶ κρινόμενου. αἴτιον μὲν οὖν διὸ ἡ κατηγορία, συνέχον δὲ διὸ ἡ ἀπολογία, τὸ δὲ κρινόμενον τοῖς δικασταῖς καταλείπεται.

κη'.

τοῖς ἐστὶν ὁ ἀνὴρ λόγου ἀξίος. » Διονυσ. Ἐπιτομ. περὶ
Λυσ. 16 σελ. 253.

Κατὰ τὴν τριπλῆν ταύτην διαίρεσιν ὡς πρὸς τὴν δια-
πραγμάτευσιν τῆς ὕλης διαιρεῖται ἡ ῥητορικὴ εἰς 5
μέρη.

1. Ἡ εὐρεσις (inventio).
2. Τάξις (dispositio).
3. Λέξις (elocutio).
4. Μνήμη (memoria).
5. Ὑπόκρισις (pronuntiatio ἢ actio).

Τὰ τρία δὲ ταῦτα διάφορα τῆς ῥητορικῆς μέρη ἀπαι-
τοῦσι α) φυσικὸν προτέρημα (φύσιν), β) τέχνην καὶ γ)
ἄσκησιν ἢ μελέτην. Ὁ Πρωταγόρας ὡς καὶ ὁ Πλάτων
καὶ Ἰσοκράτης ἐθεώρουν τὰς τρεῖς ταύτας ἀπαιτήσεις
ὡς ἀναγκαίας διὰ τὴν ῥητορικὴν. Ἐκ τῶν τριῶν τού-
των φύσις καὶ ἄσκησις εἶνε τὰ κυριώτατα, ἡ δὲ τέχνη
ἔχει δευτερεύουσαν ἀξίαν· « ἡ δὲ παιδείσις τοὺς μὲν
τοιούτους (τοὺς εὐφυεῖς καὶ τοὺς περὶ τὰς ἐμπειρίας
γεγυμνασμένους) τεχνικωτέρους καὶ πρὸς τὸ ζητεῖν
εὐπωρωτέρους ἐποίησεν· οἷς γὰρ νῦν ἐντυγχάνουσι πλα-
νώμενοι, ταῦτ' ἐξ ἐτοιμοτέρου λαμβάνειν αὐτοὺς ἐδί-
δαξεν· τοὺς δὲ καταδεεστέραν τὴν φύσιν ἔχοντας ἀγω-
νιστὰς μὲν ἀγαθοὺς ἢ λόγων ποιητὰς οὐκ ἂν ἀποτε-
λέσειεν, αὐτοὺς δὲ ἂν αὐτῶν προαγάγοι καὶ πρὸς πολλὰ
φρονιμωτέρως διανοεῖσθαι ποιήσειεν. » — Ἰσοκρ. λογ.
13, 15.

ΤΑ ΠΕΝΤΕ ΚΥΡΙΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗΣ

I ΕΥΡΕΣΙΣ

A. EN ΔΙΚΑΝΙΚΟΙΣ

Κατ' Ἀριστοτέλη (3, 13, 1) πᾶς λόγος ἐν γένει
περιλαμβάνει δύο μέρη πρόθεσιν (δηλ. τὸ εἰπεῖν τὸ

πράγμα περί οὗ πρόκειται) καὶ πίστιν (τὸ ἀποδείξει).

Καὶ ἐπὶ Ἀριστοτέλους τινὲς τῶν ῥητόρων τέσσαρα παρεδέχοντο μέρη τοῦ λόγου: προοίμιον, πρόθεσιν, πίστιν, ἐπίλογον. Βραδύτερον πέντε: α) προοίμιον, β) διήγησιν, γ) πίστιν (μεταγενεστ. ἀγὼν ἢ ἀπόδειξις καὶ κατασκευὴ κεφαλαίων confirmatio, probatio), δ) λύσιν ἢ ἀνασκευὴν (refutatio) καὶ ε) ἐπίλογον (peroratio). Τὸν σκοπὸν τῶν διαφόρων μερῶν ἐξηγεῖ ὁ Θεοδέκτης (Walz rhetor. Gr. VII, 33): ἔργον ῥήτορος προοιμίασασθαι πρὸς εὐνοίαν, διηγῆσασθαι πρὸς πιθανότητα, πιστώσασθαι πρὸς πειθῶ, ἐπιλογίσασθαι πρὸς ὀργὴν ἢ ἔλεον.

α. Προοίμιον

Κατ' Ἀριστοτ. « τὸ μὲν οὖν προοιμίον ἐστὶν ἀρχὴ λόγου, ὅπερ ἐν ποιήσει πρόλογος καὶ ἐν αὐλήσει προαύλιον » (3, 14).

« Ἰστέον ὅτι κυρίως προοίμια ἔλεγον οἱ παλαιοὶ τὰ τῶν κιθαρῳδῶν οἶμας γὰρ ἐκάλουν οὗτοι τὰς ᾠδὰς. Τὸ οὖν ἀνάκρουμα τὸ πρὸ τῆς ᾠδῆς τῆς κιθάρας προοίμιον ἐκάλουν, ἀπὸ τούτων καὶ ἐπὶ τὸν ῥητορικὸν μετενήνεκται λόγον τὸ ὄνομα » (Ἄωνουμ).

Ὁ κύριος σκοπὸς τοῦ προοιμίου εἶνε κατ' Ἀριστοτ. « ἵνα προῖδωσιν (οἱ ἀκροαταί), περὶ οὗ ἢ ὁ λόγος, καὶ μὴ κρέμῃται ἡ διάνοια. »

Τὸ δὲ προοίμιον χρησιμεύει, ὅπως προπαρασκευάσῃ τοὺς ἀκροατὰς εὐνοϊκοὺς εὐμαθεῖς καὶ προσεκτικούς, (ἔργων προοιμίων εὐνοία, πρόσεξις, εὐμάθεια, Ἄωνουμ. spengel 1, 321).

Ἐνίοτε τὸ προοίμιον δύναται νὰ ἐλλείπῃ, ὅταν ὁ χρέονος ἐπέειγῃ, ἢ ἡ ὑπόθεσις δὲν ἔχῃ ἀνάγκην προπαρασκευῆς.

Τὸ τέλος τοῦ προλόγου πρέπει νὰ ἦνε ἀρμονδίως συντεταγμένον πρὸς μετάβασιν εἰς τὸν καθ' αὐτὸ λόγον.

β. Ἡ διήγησις

Ἡ διήγησις εἶνε ἡ ἀνάπτυξις ἢ ἔκθεσις τοῦ περιεχομένου (narratio est rerum gestarum aut ut gestarum expositio).

Ἡ διήγησις δὲν εἶνε πάντοτε ἀναγκαία.

Τὰ διάφορα τῶν διηγήσεων εἶδη ἀναφέρει Κικέρων (ἐν partiorat 9, 31). Κατὰ τὸν Θεόδωρον τὸν Βυζάντιον ἦσαν πέντε: α) προδιήγησις, ὃ ἐστὶ ἡ διήγησις τινος, ὅπερ κεῖται πρὸ τῆς ἀναπτύξεως τῆς κυρίας τοῦ πράγματος ὑποθέσεως (παρὰ μεταγ. προκατάστασις, προκαταστατικόν). β) Ἡ ὑποδιήγησις εἶνε ὁ τρόπος τοῦ διηγεῖσθαι, ὅστις μετὰ τῶν γεγονότων παρέχει ἅμα τοὺς σκοποὺς, σχέδια καὶ ἀφορμὰς τῶν δρώντων. γ) Ἡ παραδιήγησις, ἣτις κεῖται ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως, καὶ συντελεῖ εἰς τὸ νὰ ἀποκτήσῃ ὁ ρήτωρ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὸν δικαστὴν (Κιντιλ. 4, 2, 17). δ) Ἡ ἀντιδιήγησις, ἣτις εἶνε ὁ τρόπος τῆς διηγήσεως, ὅστις ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῆς διηγήσεως τοῦ ἐναντίου καθ' ὄλον ἢ καθ' ἕκαστον. ε) Ἡ καταδιήγησις, εἶνε ἡ διήγησις, ἣτις ἐνταυτῷ χρησιμεύει ὡς ἀπόδειξις.

Κατὰ τὸν Ἰσοκράτη καὶ τοὺς αὐτῶ ἀκολουθοῦντας ρήτορας πρέπει ἡ διήγησις νὰ ἦνε α) σαφής, β) σύντομος (βραχεῖα brevis) καὶ γ) πιθανή.

γ. Ἡ πίστις, ἀγῶν ἀπόδειξις, κατασκευὴ κεφαλαίων

Ἡ ἀπόδειξις εἶνε τὸ σπουδαιότατον μέρος τοῦ λόγου πρβ. Ἀναξιμ. 5 «πίστεις, αἷς ἀνάγκη μὲν πρὸς πάντα τὰ μέρη τῶν λόγων χρῆσθαι, χρησιμώτατα δὲ εἰσιν ἐν ταῖς κατηγορίαις καὶ ταῖς ἀπολογίαις. Ταῦτα

γὰρ πλείστης ἀντιλογίας δέονται.» Πρβ. Κικ. de invent 1, 24, 34.

Κατ' Ἀριστοτελ. αἱ πίστεις διαιροῦνται εἰς δύο, εἰς πίστεις ἀτέχνους καὶ πίστεις ἐντέχνους, ὃ ἐστὶ ἀποδείξεις, ἃς ὁ ρήτωρ εὐρίσκει ἐκτὸς τῆς ὑποθέσεως του, καὶ ρητορικῶς μόνον διαμορφώνει, καὶ ἀποδείξεις τοιαύτας, ἃς αὐτὸς ἐκ τῆς ὑποθέσεως πορίζεται, καὶ οὕτως εἰπεῖν, παράγει· «τῶν δὲ πίστεων αἱ μὲν ἀτεχνοὶ εἰσι, αἱ δ' ἐντεχνοὶ ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται, ἀλλὰ προὑπῆρχεν οἷον μάρτυρες, βάσανος, συγγραφὴ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἐντεχνα δέ, ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν· ὥστε δεῖ τούτων τοῖς μὲν χρῆσθαι, τὰ δὲ εὐρεῖν.» (1, 2, 2).

Αἱ ἀτεχνοὶ ἀποδείξεις περιέχουσι νόμους, μάρτυρας, συνθήκας, βασάνους, ὅρκους. Αἱ ἐντεχνοὶ στηρίζονται ἐπὶ τῆς λογικῆς, ἐν αἷς διὰ τοῦ βεβαίου ἢ πιθανοῦ παρέχεται τῷ ἀβεβαίῳ μὴ βραδίως ἀμφιβαλλομένη ἀξιόπιστία. Κατ' Ἀριστοτέλη πάσα ἀπόδειξις, ἥτις παράγει ὑποκειμενικὴν τινα πίστιν, σχηματίζεται ἢ δι' ἐπαγωγῆς, ἢ διὰ συλλογισμοῦ, διὰ παραδειγμάτων, ἢ διὰ συμπερασμάτων. Οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ ρητορικῇ. Ἐνταῦθα διαιροῦνται αἱ πίστεις εἰς ἐνθυμήματα καὶ παραδείγματα, καὶ ἐνθύμημα μὲν εἶνε ὁ ρητορικὸς συλλογισμὸς, παράδειγμα δὲ ἡ ρητορικὴ ἐπαγωγή.

δ. Λύσις

Οἱ ἀρχαιότεροὶ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ρήτορες (Ἀναξιμένης Ἀριστοτέλης, Κορνηφίκιος, Κικέρων) πραγματεύονται τοὺς κανόνας περὶ λύσεως μετὰ τῆς διδασκαλίας τῶν πίστεων, καὶ μόνον παρὰ Κιντιλιανῶ κατὰ πρῶτον γίγνεται ἰδιαιτέρος περὶ αὐτῶν λόγος.

Ἡ λύσις, ἥς πρόβλημα, εἶνε, νὰ ἀνασκευάσῃ τὴν ἀν-

τίθεσιν τοῦ ἐναντίου, ὃ ἐστὶ, ὅτι οὗτος ἢ ἀληθῶς καθ' ἡμῶν ἀντιτάσσει, ἢ ἠδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ, πρέπει νὰ ἐπιληφθῇ ἢ τῆς ὑποθέσεως ἢ τοῦ τύπου ταύτης ἢ ἀμφοτέρων. Αἱ ἀντιθέσεις εἶνε, ὡς αἱ πίστεις, τινὲς μὲν ἀτεχνοί, τινὲς δὲ ἐντεχνοί ἢ παραδειγματικάι.

Οἱ λογικοὶ συλλογισμοὶ ἐν τῇ λύσει εἶνε διττοί: ἀνασκευάζομεν ἢ δι' ἀντισυλλογισμῶν, ἢ δι' ἀνθυποφορῶν ἢ ἐνοστάσεων. Γίγνεται δὲ πρὸς τούτοις ἡ ἀνασκευὴ ἢ ἀμέσως ὅταν ἀνατρέπωμεν τὴν γνώμην τοῦ ἐναντίου (λύσις κατ' ἔνσασιν καθ' Ἑρμογ. λύσις κατ' ἀνατροπὴν κατ' Ἀψ.), ἢ ἐμμέσως διὰ στοχασμοῦ (περὶ τῆς μὴ ἀληθείας τῶν ἔργων τῶνπραχθέντων (πρβ. Λυσ. λογ. 1, 37 Κικ. pro Cael. 21 pro Mur. 6, 13) ἢ δι' ὀρισμοῦ (λύσις κατὰ μέθοδον). Ὁ μᾶλλον συντελεστικὸς τρόπος τῆς ἐμμέσου ἀνασκευῆς εἶνε ἡ μέθοδος κατὰ περιτροπὴν, ὅτε ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου, ἀποσπᾷ τις ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ τὰ μάλιστα στηρίζεται, καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου αὐτὸ στρέφει. Ὁ Ἀριστοτέλης καλεῖ τὸν τρόπον τοῦτον τῆς ἀνασκευῆς τρόπον ἐκ τῶν εἰρημένων καθ' αὐτοῦς πρὸς τὸν εἰπόντα. Ἄλλος τρόπος τῆς ἀνασκευῆς εἶνε ἔτι: ἡ μέθοδος ἢ λύσις κατὰ σύγκρουσιν, ἣτις συνίσταται εἰς τὴν ἀντιπαράθεσιν τῶν τοῦ ἀντιθέτου γνωμῶν καὶ εἰς τὴν ἀπόδειξιν, ὅτι αὗται ἀντιφάσκουσι πρὸς ἀλλήλας (ὡς Δημοσθ. Ἄνδροτ. 18 Εὐβουλ. 52. Κικ. pro Sulla 10, 31, pro Ligar. 3, 9). Ἐτι ἡ μέθοδος ἢ λύσις κατὰ μείωσιν, δι' ἧς προσπαθοῦμεν νὰ μειώσωμεν τὴν γνώμην τοῦ ἀντιθέτου, (Δημοσθ. Λεπτ. 19, 21) καὶ ἡ λύσις κατ' αὔξησιν, δι' ἧς τὸ ὑπὸ τοῦ ἀντιθέτου ὡς μικρὸν παρασταθέν, δεικνύομεν σπουδαῖον. Πολὺ συντελεστικὴ εἶνε καὶ ἡ ἀπαγωγὴ εἰς ἄτοπον (deductio ad absurdum).

ε. Ὁ ἐπίλογος

Κατ' Ἀριστοτέλη συνίσταται ὁ ἐπίλογος ἐκ 4 μερῶν: πρῶτον ἐκ τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν, καὶ τὸν ἐναντίον φαύλωσ· καὶ ἐκ τοῦ αὐξήσαι καὶ ταπεινώσαι, καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστήσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως. Κατ' ἄλλους τριμερὴς ἐστὶν ὁ ἐπίλογος, ἔχει γὰρ καὶ ἀνάμνησιν τῶν εἰρημένων καὶ ἔλεον καὶ δεινώσιν, ἡ δὲ δεινώσις κατὰ τὴν αὐξήσιν θεωρεῖται (Ἄψιν. 12) conclusiones quae apud graecos ἐπίλογοι nomimantur triperititae sunt, nam constant ex enumeratione, amplificacione et commiseratione (cornif. 2, 30, 47).

Περὶ ἄλλων τοῦ ἐπιλόγου ἰδ. παρούσ. Στοιχειωδ. ῥητορ. σελ. 173.

B. TO ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΟΝ ΓΕΝΟΣ

Τὸ συμβουλευτικὸν γένος (genus deliberativum) ἀναφέρεται εἰς τὸν δημόσιον πολιτικὸν βίον, λέγεται ἐν βουλῇ καὶ ἐκκλησίᾳ καὶ σκοπεῖ ἢ νὰ προτρέψῃ ἢ νὰ ἀποτρέψῃ.—Τὸ γένος τοῦτο ἐκαλεῖτο καὶ δημηγορία (consultatio ἢ suasoria). (Περὶ τούτου παράβαλ. τῆς παρούσης ῥητορ. σελ. 172.

Γ. ΤΟ ΕΠΙΔΕΙΚΤΙΚΟΝ ΓΕΝΟΣ

Τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος (genus deministativum) ἔχει ὡς ἀντικείμενον ἔπαινον καὶ ψόγον· «ἐπιδεικτικὸν δὲ τὸ μὲν ἔπαινος, τὸ δὲ ψόγος» Ἀριστοτελ. περιωρίζετο δὲ παρὰ τοῖς ἔλλησιν εἰς ὠρισμένον κύκλον μεμορφωμένων ἀκροατῶν, εἰδημόνων τῆς τέχνης, παρὰ Ῥωμαίοις δὲ καὶ ἐν μεγάλαις δημοσίαις πανηγύρεσιν, ἐν κηδείαις κλπ.

Ὁ ἔπαινος καὶ ψόγος ἐν χρήσει ἦτο καὶ ἐν δικανικοῖς

λδ'.

καὶ πολιτικοῖς λόγοις. Πρβ. Δημοσθ. Λεπτ. § 75 Κικ. de imp. Cn. pompeii (ἐνθα ἐπαινοῦνται οἱ Λούκουλοι.)

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν τεχνογράφων πρέπει ὁ ἐγκωμιστικὸς λόγος νὰ ἀρχίζῃ διὰ προοιμίου (πρβ. τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐγκωμ. λογ. Γοργίου πρὸς τοὺς Ἡλείους: Ἥλις, πόλις εὐδαίμων, (Ἀριστοτ. ῥητ. 3, 14) τὸ προοίμιον τοῦτο ἦτο κατ' ἀρχὰς ἀνάλογον πρὸς τὰ τῶν δικανικῶν καὶ προτρεπτικῶν λόγων. (Πρβ. Ἰσοκρ. λογ. 4, 12. Πρβ. καὶ παρούσης στοιχ. ῥητ. σελ. 174.

Τὸ κύριον τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων εἶνε ἡ δεινῶσις καὶ ἡ ἐπικόσμησις τοῦ ἐπαινουμένου ἀντικειμένου (εἴτε προσώπου εἴτε πράγματος) «*proprium Laudis est, res amplificare et ornare.* Κιντιλ. 3, 7, 6. Πρβ. Ἰσοκρ. λογ. 11, 4. «Ὅλως δὲ τῶν κοινῶν εἰδῶν ἅπασι τοῖς λόγοις, ἡ μὲν αὔξησις ἐπιτηδειοτάτη τοῖς ἐπιδεικτικοῖς· τὰς γὰρ πράξεις ὁμολογουμένας λαμβάνουσιν, ὥστε λοιπὸν μέγεθος περιθεῖναι καὶ κάλλος.»

Οἱ ἀρχαιότεροι τεχνογράφοι πραγματεύονται κατ' ἐξοχὴν ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς περὶ προσώπων (Ἀναξιμένης Ἀριστοτέλης, Κορνηφίκιος, Κικέρων). Παρὰ μεταγενεστέροις γίγνεται ἐν αὐτοῖς λόγος καὶ περὶ πραγμάτων (ὡς Δ. Ἀλικαρνασσεύς, Κιντιλιανὸς καὶ Μένανδρος). Πρβ. περὶ ἄλλων εἰδῶν τοῦ ἐπιδεικτικοῦ γένους παρούσης ῥητορ. σελ. 174—175.

2 ΤΑΞΙΣ

Ἡ τάξις (*dispositio*) ἐν τῷ ῥητορικῷ συστήματι συνέχεται τῇ εὐρέσει, διότι αὕτη πραγματεύεται περὶ τῆς διατάξεως καὶ συνεχείας τῆς εὐρεθείσης ὕλης (τάξις τοῦ λόγου)· τὸ περιεχόμενον καὶ τὰ εἶδη αὐτῆς διδάσκει ὁ Κορνηφίκιος ἐν 3, 9, 16· πρβ. καὶ Ἀριστ. ῥητ. 3, 17, 13.

« Δεῖ δὲ καὶ ἐν συμβουλῇ καὶ ἐν δίκῃ ἀρχόμενον μὲν λέγειν τὰς ἑαυτοῦ πίστεις πρότερον, ὕστερον δὲ πρὸς τὰναντία ἀπαντᾶν λύοντα καὶ προδιασύροντα. — Ὑστερον δὲ λέγοντα πρῶτον τὰ πρὸς τὸν ἐναντίον λόγον λεκτέον, λύοντα καὶ ἀντισυλλογιζόμενον, καὶ μάλιστα ἂν εὐδοκιμηκότα ἦ. Ὡσπερ γὰρ ἄνθρωπον προδιαβεβλημένον οὐ δέχεται ἡ ψυχὴ, τὸν αὐτὸν τρόπον οὐδὲ λόγον, ἐὰν ὁ ἐναντίος εὖ δοκῇ εἰρηκεναί. Δεῖ οὖν χώραν ποιεῖν ἐν τῷ ἀκροατῇ τῷ μέλλοντι λόγῳ· ἔσται δέ, ἂν ἀνέλῃς· διὸ ἢ πρὸς πάντα, ἢ τὰ μέγιστα, ἢ τὰ εὐδοκιμοῦντα, ἢ τὰ εὐέλεγκτα μαχεσάμενον, οὕτω τὰ αὐτοῦ πιστὰ ποιητέον. »

Περὶ τῆς διατάξεως τοῦ ἐπιχειρήματος πραγματεύεται ἰδίως ὁ Ἑρμογένης (περὶ εὐρέσεως 3, 13). Δύο κανόνας παραθέτει: τὸν τῆς ἀυξήσεως καὶ τὸν τῆς συνεχείας, καὶ διακρίνει ἐπιχειρήματα ἀποδεικτικὰ πολιτικῆς μόνῃς ἐρμηνείας δεόμενα, καὶ πανηγυρικά. Ἐὰν θέλωμεν ἀμφοτέρωτα νὰ μεταχειρισθῶμεν, πρέπει, πρὸς ἐπίτασιν τοῦ λόγου, νὰ προηγῶνται πρῶτον τὰ ἀποδεικτικὰ καὶ νὰ ἔπωνται τὰ πανηγυρικά. — Ἐπειτα δὲ σπουδαιότατον εἶνε καὶ νὰ τίθεται ἐν τέλει πάντοτε μόνον ἐκεῖνο, δι' οὗ προπαρασκευάζεται τὸ ἐξῆς κεφαλαῖον («τὸ προκλητικώτερον τοῦ ἐξῆς κεφαλαίου τεθῆναι, ἵνα ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ ἐπιχειρήματος ἀνισταμένου τοῦ κεφαλαίου, κατὰ τὸ ἐφεξῆς ὑφ' ἐν ὃ λόγος γένηται σῶμα μὴ διασπώμενος ἐν ταῖς ὑποφοραῖς, ἀλλ' αὐτὸς αὐτοῦ δοκῶν ἔχεσθαι καὶ ἀνίστασθαι δι' αὐτοῦ.» (Ἑρμ.) Καὶ ὁ Ἰσοκράτης ἐπαινεῖ ἐκ τῶν λόγων του, ἐκτὸς τῶν παραινέσεων, ὅτι οὗτοι ἔχουσι «τὸ λεγόμενον αἰεὶ ὁμολογοῦμενον τῷ προειρημένῳ καὶ συγκεκλεισμένον.» (Ἄντιδ.) Τὸ ἀποπερατοῦν τὸν λόγον διὰ τῶν μεγίστων

λς'.

καὶ ἰσχυροτάτων, ἐκτίθησιν ἐν Παναθ. 176, 199 ὡς γενικῶς ἀνεγνωρισμένην ἀρχήν.

3 ΛΕΞΙΣ

Ἡ διδασκαλία περὶ τῆς φράσεως, (λέξεις σπανιωτερ. ἀπαγγελία, ἐρμηνεία elocutio), εἶνε σπουδαιότατον μέρος τῆς ῥητορικῆς.

«Περὶ δὲ τῆς λέξεως ἐχόμενόν ἐστιν εἰπεῖν· οὐ γὰρ ἀπέχρη τὸ ἔχειν ἂ δεῖ λέγειν, ἀλλ' ἀνάλης καὶ ταῦτα ὡς δεῖ εἰπεῖν καὶ συμβάλλεται πολλὰ πρὸς τὸ φανεῖναι ποιόν τινα τὸν λόγον» Ἀριστ. ῥητ. 3, 1, 2.

Τὴν πρώτην εἰσήγησιν περὶ τῆς λέξεως ἔγραψεν Ἰσοκράτης, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Θεόφραστος (ιδίως περὶ τρόπων καὶ σχημάτων) ἐν τῷ ἀπολεσθέντι συγγράμματί του περὶ λέξεως. Κατὰ τὸν Διονύσιον (περὶ Ἰσοκρ.) πᾶσαν τὴν ὕλην ἐπραγματεύοντο εἰς τρία μέρη, ἃ ἦσαν: ἡ ἐκλογή τῶν λέξεων, ἡ ἐκ τούτων ἀρμονία, καὶ τὰ περιλαμβάνοντα αὐτὰ σχήματα. Ἐν ἄλλῳ χωρίῳ (περὶ Θουκ.) εἰδικώτερον καταλέγει τὴν διαίρεσιν ταύτην (χωρὶς νὰ ὀνομάσῃ τὸν Θεόφραστον ὡς πηγὴν), ὅτι «ἅπαντα λέξεις εἰς δύο μέρη διαιρεῖται τὰ πρῶτα, εἰς τε τὴν ἐκλογὴν τῶν ὀνομάτων, ὑφ' ὧν δηλοῦνται τὰ πράγματα, καὶ εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν ἐλαττόνων τε καὶ μειζόνων μορίων· καὶ ὅτι τούτων αὖθις ἐκάτερον εἰς ἕτερα μόρια διαιρεῖται· ἡ μὲν ἐκλογή τῶν στοιχειωδῶν μορίων, ὀνομαστικῶν λέγω καὶ ῥηματικῶν καὶ συνδετικῶν, εἰς τε τὴν κυρίαν φράσιν, καὶ εἰς τὴν τροπικὴν· ἡ δὲ σύνθεσις εἰς τε τὰ κόμματα καὶ τὰ κῶλα, καὶ τὰς περιόδους· καὶ ὅτι τούτοις ἀμφοτέροις συμβέβηκε, λέγω δὲ τοῖς τε ἀπλοῖς καὶ ἀτόμοις ὀνόμασι, καὶ τοῖς ἐκ τούτων συνθέτοις, τὰ καλούμενα σχήματα· καὶ ὅτι τῶν καλουμένων ἀρετῶν αἱ μὲν εἰσὶν ἄ-

ναγκαῖαι, καὶ ἐν ἅπασιν ὀφείλουσι παρεῖναι τοῖς λόγοις, αἱ δὲ ἐπίθετοι, καὶ ὅταν ὑφιστάσιν αἱ πρῶται, τότε τὴν ἑαυτῶν ἰσχὺν λαμβάνουσιν, εἴρηται πολλοῖς πρότερον.»

Τὴν δεξιότητα τοῦ ῥήτορος ἐν τῇ ἐπικοσμήσει τῆς φράσεως εὐρίσκει εἰς τὸ ὕψος, τὴν καλλιρρημοσύνην, τὴν σεμνολογίαν, τὴν μεγαλοπρέπειαν κλπ.

Τὴν τριπλῆν διαίρεσιν τοῦ Θεοφράστου εὐρίσκομεν σχεδὸν καὶ παρὰ Κορνηφικίῳ (4, 12, 17).

Περὶ τῶν καθ' ἑκάστα ἰδ. παρούσ. ῥητορ. σελ. 1—46.

Διὰ τὴν ἐπικόσμησιν τοῦ λόγου χρησιμεύουσι: α' οἱ τρόποι, β' τὰ σχήματα.

α. ΤΡΟΠΟΙ

Τρόπος ἐστὶ λόγος κατὰ παρατροπὴν τοῦ κυρίου λεγόμενος κατὰ τινα δῆλωσιν κοσμιωτέραν ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον, Τρυφ. Spengel Rhet. 3, σελ. 191) πρβ. Γρηγορ. Κορ.: τρόπος ἐστὶ λέξεως φράσις, ἐκ τῆς καθ' ἑαυτὴν ὀπωσοῦν ιδιότητος μετατροπὴν εἰληφύτα, διὸ καὶ τρόπος καλεῖται, παρείληπται δὲ ἦτοι χρεῖας ἕνεκα ἢ κόσμου περὶ τὴν φράσιν. Πρβ. Κιντιλ. 8, 6, 1.

Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ καὶ τῆς κατατάξεως τῶν τρόπων ὑπάρχουσι διάφοροι παρὰ τοῖς ἀρχαίοις γνῶμαι. Οἱ μὲν τούτων χρησιμεύουσι πρὸς κόσμον τοῦ λόγου, ἄλλοι πρὸς σαφήνειαν καὶ ὅτι τινὲς εἶνε ἐν χρήσει ἐν κυριολεκτικαῖς λέξεσι ἄλλοι δὲ ἐν μεταφορικαῖς. Πρβ. Κιντιλ. 8, 1, 1.

Ὁ Κιντιλιανὸς πραγματεύεται περὶ τῶν ἐξῆς 14 τρόπων, οἵτινες εἶνε: 1) μεταφορά, 2) συνεχδοχή, 3) μετωνυμία, 4) αὐτονομασία, 5) ὀνοματοποιία (ὡς φλοῖσθος) 6) κατάχρησις (ὅταν μεταχειρίζομεθα λέξιν τινα

λη'.

γενικῶς, ἐν ᾧ ἔχει εἰδικὴν σημασίαν, ὡς ναυστολεῖν χθόνα (Εὐριπ.), *particida* ὁ φονεύς, ἐνῶ σημαίνει ὁ πατροκτόνος, 7) μετάληψις (λέξεις ἐκ συνωνυμίας τὸ ὁμώνυμον δηλοῦσα, ὡς νῆσοι ὀξεῖται, καλοῦνται παρ' Ὀμ. θοαί, θοὸν καὶ ὀξὺ συνώνυμα (κατὰ τὴν κίνησιν) ἀλλὰ ὁμώνυμοι πρὸς τὸ ὀξὺ εἶνε αἱ νῆσοι ὀξεῖται.

«Τόξου χρώμενος φειδωλία» (Σοφ.), ἐνθα φειδωλία ἀντιἀκριβεία «τῇ γὰρ φειδωλία συνωνυμεῖ ἢ κατὰ δόσιν ἀκρίβεια, τῇ δὲ ὁμωνυμεῖ ἢ κατὰ τέχνην ἀκρίβεια, ἤγουν ἢ εὐστοχία.» (Ἄωνυμ.) «Ἐρρε κακὴ γλήνη» ἀντί ἔρρε κακὸν κοράσιον· διότι κόρη (κοράσιον) καὶ κόρη (τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε ὁμώνυμα ἀλλὰ κόρη καὶ γλήνη συνώνυμα)· μετάληψις εἶνε καί, οὐκ ἔσθ' ὄπως, ἀντί, οὐκ ἔστιν ὅτι, ἢ ἢ χρῆσις τοῦ ὄπως, ἀντί τοῦ, καθάπερ, 8) ἐπίθετον, 9) ἀλληγορία, 10) αἶνιγμα, 11) εἰρωνεία, 12) περιφρασις, 13) ὑπερβατόν, 14) ὑπερβολή. Καὶ ὁ Τρύφων 14 συγκαταλέγει τρόπους, ἀλλὰ τὴν ἀντονομασίαν, ἐπίθετον, εἰρωνείαν καὶ ὑπερβολὴν καλεῖ ἀναστροφὴν πλεονασμόν, ἔλλειψιν καὶ παραπλήρωμα.

Ἐκτὸς τῶν τρόπων τούτων ὁ Τρύφων καταλέγει ἔτι 15) ὑπερβολὴν, 16) ἔμφασιν, 17) ἐνέργειαν, 18) παρασιώπησιν, 19) ὁμοίωσιν μετὰ τῶν ὑποδεεστέρων αὐτῆς εἰδῶν, εἰκόνα, παράδειγμα, παραβολὴν, 20) χαρκτηρισμόν, 21) εἰκασμόν, 22) συντομίαν, 23) βραχύτητα, 24) σύλληψιν, 25) ἐπανάληψιν, 26) προαναφώνησιν, 27) παρέχθασιν, 28) ἀμφιβολίαν, 29) ἀντίφρασιν, 30) μετατύπωσιν, 31) ἀντονομασίαν, 32) εἰρωνείαν, 33) σαρχασμόν, 34) μυκτηρισμόν, 35) χαριεντισμόν, 36) ἐπικερτόμησιν, 37) ἀστεϊσμόν, 38) παροιμίαν.

Σχήμα ἐστὶν ἐξάλλαξις λόγου ἐπὶ τὸ κρείττον κατα λέξιν ἢ κατὰ διάνοιαν ἄνευ τρόπου. (Ἀλεξ. Τομ. 3, σελ. 11) ἢ ἐστὶ σχῆμα τὸ μὴ κατὰ φύσιν τὸν νοῦν ἐκφέρειν μηδὲ ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' ἐκτρέπειν καὶ ἐξαλλάσσειν τὴν διάνοιαν κόσμου τινὸς τῇ πλάσει ἢ χρείας ἐνεκεν (Τιβερ. σελ. 59).

Τοῦ τρόπου διαφέρει τὸ σχῆμα, ὅτι ὁ τρόπος ἀποβλέπει κυρίως τὴν καθ' ἕκαστον λέξιν, ἀνθ' ἧς τίθεται ἑτέρα, τὸ σχῆμα δὲ τὴν ἐσωτερικὴν σύνδεσιν τῶν λέξεων πρὸς ἀλλήλας, ἧτις μεταβάλλεται, χωρὶς νὰ μεταβληθῇ ἡ ἀρχικὴ σημασία τῶν λέξεων.

Τὰ σχήματα διαιροῦνται εἰς σχήματα διανοίας καὶ σχήματα λέξεως. (Πρβ. παρούσ. ῥητορ. σελ. 25).

Σχήματα λέξεως

1) Παλλιλογία ἢ ἀναδίπλωσις (ἐπανάληψις), 2) ἐπαναφορὰ 3) ἀντιστροφή ἢ ἐπιφορὰ, 4) συμπλοκή (complexio), 5) κύκλος (redditio), 6) ἐπαναστροφή ἢ ἀναστροφή καὶ ἀναδίπλωσις (revocatio), 7) κλιμαξ (gradatio), 8) πλοκή, 9) πολυσύνδετον, ἢ συνάφεια, 10) ἀσύνδετον, 11) συνεζευγμένον ἢ ἐπεζευγμένον καὶ ζεύγμα (ἀντιθ. διεζευγμένον), 12) παρονομασία, 13) ἀντίθετον, ἀντίθεσις (ὑποδεεστ. εἶδος ἀντιμεταβολῆ ἢ μετάθεσις).

Σχήματα διανοίας

14) Ἐρώτημα, ἐρώτησις (interrogatio), 15) ἀπόκρισις (responsio) 16) πρόληψις ἢ προκατάληψις (praesumptio), 17) διαπόρησις ἢ ἀπορία (dubitatio) 18) ἀνακοίνωσις ἢ κοινωνία, 19) παράδοξον ἢ ὑπομονή (sus-

μ'.

tentatio, inopinatum), 20) ἐκφώνησις ἢ σχετλιασμός καὶ ἀνακλητικὸν σχῆμα (exclamatio), 21) παρρησία, 22) ἀποστροφή, 23) παράλειψις ἢ παρασιώπησις καὶ ὑποσιώπησις, 25) ἀποσιώπησις (reticentia).

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΥ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Ὁ πεζὸς λόγος διακρίνεται τοῦ ἐμμέτρου ὡς πρὸ τὸ ἐξωτερικὸν σχῆμα, τὴν κατὰταξιν καὶ μέτρον τῶν λέξεων κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ πρῶτος ἀνάγκη ἔχει τοῦ ῥυθμοῦ, ὁ τελευταῖος τοῦ μέτρου. Πρβ. Κιντιλ. 9, 4, 45. Κατὰ Κικ. orat. 52, 174, πρῶτος ὅστις ἀπέδιδε σπουδαιότητα ἐπὶ τὴν ἐξωτερικὴν τοῦ λόγου μορφήν ἦτο ὁ Θρασύμαχος ἐκ Χαλκηδόνος, καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Ἴσοκράτης.

(Πρβ. Walz Rhet. Gr. VI, σελ. 165). «Ὀλως δὲ ὁ λόγος μὴ λόγος ἔστω, ξηρόν γάρ, μηδὲ ἔμμετρος, καταφανὲς γάρ, ἀλλὰ μεμίχθω παντὶ ῥυθμῷ». Πρβ. Ἀριστοτ. ῥητ. 3, 8. (Πρβ. παρούσ. ῥητορ. σελ. 35 καὶ ἐφεξ.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΓΕΝΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Πλάσματα τῆς λέξεως, εἶδη συνθέσεως, χαρακτήρες φραστικοὶ τοῦ λόγου (genera dicendi) ἠριθμοῦντο ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων τρεῖς: 1) χαρακτήρ ἀδρός, ὑψηλός, 2) μέσος (moderatus), 3) ἰσχνός (subtile, tenue). Ἰδ. παρούσ. ῥητορ. σελ. 43 § 24.

4 ΜΝΗΜΗ

Ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες καὶ Ῥωμαῖοι ῥήτορες τοὺς λόγους αὐτῶν ἐπιμελῶς παρεσκευάζον καὶ ἀπεμνημόνευον (τὸ ἐκ τοῦ προχείρου λέγειν ἢ ἀναγινώσκειν τὸν λόγον ἦτο ἐξαιρέσις), ἔπρεπε καὶ τὴν μνήμην αὐτῶν νὰ ἐξασκῶσιν ἐπὶ πολὺ, καὶ ἐπομένως νὰ συστηματο-

ποιηθῆ διδασκαλία περὶ τῶν τόπων αὐτῆς. Ἡ ἀρχαιο-
της εἶχε βεβαίως καὶ αὐτὴ τὴν μνημονικὴν τῆς τέχνης,
τινὲς δὲ ἐκ τῶν ἐξασκούντων αὐτὴν ἐξέπλησσαν πολ-
λάκις τὸ πλῆθος. Ὁ ῥήτωρ Σενέκας εἶχε μεγίστην
μνημονικὴν δύναμιν, καὶ ἐν πρεσβυτικῇ ἀκόμῃ ἡλικίᾳ
διετήρησεν αὐτὴν, (Senec controver. § 2). Καὶ ὁ σο-
φιστὴς Πρόκλος ἐκ Ναυκράτιδος ἐννενηκοντούτης ἤδη
εἶχεν ἐκπληκτικὴν μνημονικὴν δύναμιν. «Τὸ δὲ μνη-
μονικὸν καὶ ἐννενηκοντούτης ἤδη γηράσκων καὶ ὑπὲρ
τὸν Σιμωνίδην ἔρρωτο» (Φίλοστρ.)

Ὡς εὐρετῆς τοῦ μνημονικοῦ λέγεται ὁ ποιητὴς Σι-
μωνίδης ὁ Κεῖος (Κικ. de orat. 11, 86, 351, 357). Παρ.
μαρμ. Επ. 55. Ἴσως διότι ἐν διστίχῳ τινὶ λέγει περὶ
ἑαυτοῦ.

«Μνήμη δ' οὐ τινά φημι Σιμωνίδῃ ἰσοφρίζειν
ὀγδοηκονταεῖτε παιδί Λεωπρέπεος.»

Ἀνέχδοτον φαίνεται καὶ τὸ τοῦ Κικέρωνος, ὅτι qui-
dam doctus homo atque imprimis eruditus ὑπεσχέθη
νὰ διδάξῃ τὸν Θεμιστοκλῆ τὴν τότε εὐρεθεῖσαν μνη-
μονικὴν τέχνην, δι' ἧς ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ πάντα, ἀλλ'
ὁ Θεμιστοκλῆς ἀπεκρίθη ὅτι τέχνην τινὰ νὰ λησμονήσῃ
θὰ ἦτο αὐτῷ προτιμώτερον. Ἐπὶ σοφιστῶν εὐρίσκομεν
βεβαίωτερα ἔχνη τῆς μνημονικῆς τέχνης. Οὕτω ὁ Ἰπ-
πίας ἐκαυχᾶτο ὅτι ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ πεντήκοντα
λέξεις, ἄς ἅπαξ μόνον ἤκουσεν.

Κατὰ παράδοξον τρόπον οἱ ῥήτορες ἐπὶ πολὺν χρό-
νον δὲν ἐσημείουν τι περὶ μνημονικῆς, πλὴν τοῦ Ἀνα-
ξιμένους καὶ Ἀριστοτέλους. Ὁ Ἀντιφῶν ὀλίγα ἔλε-
ξεν μόνον περὶ μνήμης: Ἀντιφῶν ἐν ταῖς ῥητορικαῖς
τέχναις τὸ μὲν τὰ παρόντα ἔφη καὶ ὑπάρχοντα καὶ πα-
ρακείμενα αἰσθάνεσθαι κατὰ φύσιν εἶναι ἡμῖν, παρὰ φύ-

μβ'.

σιν δὲ τὸ φυλάττειν αὐτῶν ἐκ ποδῶν γενομένων ἐναργεῖ τὸν τύπον. Ὅθεν ἐπειδὴ παρὰ φύσιν ἐστὶν τὸ μνημονεύειν, ἢ φροντὶς καὶ ἢ ἀσκησις κράτιστον.

Ὁ φίλος τοῦ Ἀριστοτέλους Θεοδέκτης ἤτο μνημονικώτατος «*semel auditos quamlibet multos versus protinus dicitur reddidisse.*» (Quint § Cic. tusc. 1, 24, 59. Αἰλ. Ποικ. στ. 6, 10. Πολυδ. 6, 108). Εἶνε δὲ ἄγνωστον, ἂν οὗτος ἐθεώρησε τὴν μνήμην ὡς τέχνην, ἢ οὐ.

Ἡ μνήμη εἶνε ἔμφυτος ἢ κτητή· ἢ δευτέρα ἐνισχύεται διὰ τόπων καὶ εἰκόνων. Π. χ. παρατηρεῖ τις οἶκον μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ δωματίων καὶ χώρων, ἢ αἰθουσαν μετὰ τῶν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένων, ἢ ὁδὸν μετὰ τῶν διαφόρων ἐξεχόντων οἴκων, ἢ τὰς διαφόρους χώρας καὶ τοποθεσίας. Δύναται πάντα ταῦτα καὶ μόνον νὰ ἐννοήσῃ, ἀλλὰ πρέπει εἰς τὴν φανταστικὴν του δύναμιν τόσῳ σταθερῶς νὰ ἐντυπώσῃ, ὥστε ἐν οὐδεμιᾷ στιγμῇ νὰ ἦνε ἐν ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς θέσεως, σχήματος καὶ συνεχείας τῶν μερῶν, καὶ νὰ δύναται νὰ ἔχη πιστὴν καὶ ἐντελῆ εἰκόνα εἰς πᾶσαν περίστασιν. Καλὸν εἶνε τὰ καθ' ἕκαστον μέρη νὰ κῆνται συμμέτρως, καὶ οὐχὶ εἰς διαφόρους ἀποστάσεις ἀπ' ἀλλήλων. Εἰς τοὺς τόπους τούτους πρέπει ἢ πρὸς ἀπομνημόνευσιν ὕλη νὰ διανεμηθῇ καὶ μάλιστα οὕτως, ὥστε αὕτη νὰ συνδέηται μετὰ τοῦ τόπου δι' οἰασδήποτε πρὸς τὴν ὕλην αὐτὴν ἐν συναφείᾳ εὐρισκομένης μνημονικῆς εἰκόνας. Αἱ εἰκόνες εἶνε οὕτως εἰπεῖν ἱερογλυφικὰ σημεῖα. Ἄγκυρά τις σημαίνει χωρίον πραγματευόμενον περὶ πλοῦ, ξίφος σημαίνει χωρίον πραγματευόμενον περὶ μάχης καὶ οὕτω καθεξῆς. Πλειώ πρβ. Κορνιφ. 3, 16, 28 Volkmann σελ. 480.

3 ΥΠΟΚΡΙΣΙΣ

Ἡ ὑπόκρισις (actio, pronuntiatio)· ἐστὶ μίμησις τῶν κατ' ἀλήθειαν ἐκάστω παρισταμένων ἠθῶν καὶ παθῶν καὶ διάθεσις σώματός τε καὶ τόνου φωνῆς πρόσφορος τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι (Λογγιν.) πρβ. Εὐσταθ. εἰς Ὀδ. δ. σελ. 1496 : ἔστι κατὰ τοὺς παλαιοὺς ὑπόκρισις διάθεσις φωνῆς καὶ σχήματος πιθανή, πρέπουσα τῷ ὑποκειμένῳ προσώπῳ ἢ πράγματι. Πρβ. Διον. Ἄλ. Περ. Δημ. καὶ Cornific 3, 11, 19. Ἀριστοτ. ῥητ. 3, 1, 4. Ἐτι Ἐμ. Γαλάνη Δημοσθ. Ὀλυνθ. τεῦχ. α' εἰσαγ. ζ' σημ.

... (α) ... (β) ... (γ) ... (δ) ... (ε) ... (ς) ... (ζ) ... (η) ... (θ) ... (ι) ... (κ) ... (λ) ... (μ) ... (ν) ... (ξ) ... (ο) ... (π) ... (ρ) ... (σ) ... (τ) ... (υ) ... (φ) ... (χ) ... (ψ) ... (ω) ...

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

	Εολ.
Α'. Ἱστορία τῆς ῥητορικῆς παρὰ τοῖς Ἑλλησι.	θ'.
Β'. Ἱστορία τῆς ῥητορικῆς παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις.	ιε'.
Γ'. Ἡ ῥητορικὴ κατὰ τοὺς ἀρχαίους τεχνολογῆται.	κα'.
Εἰσαγωγή	1

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΥΨΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Περὶ τῆς λέξεως ἢ περὶ ὕψους ἐν τῇ κατωτέρᾳ αὐτοῦ ἐννοίᾳ

1. *Αἱ ἀναγκαῖαι ἀπαιτήσεις τῆς περὶ τὴν λέξιν
ἐκφράσεως*

Ὅρθότης	3
Σαφάνεια	4
Πρέπον	7

2. *Περὶ τῆς ἐμφυχώσεως τῆς φράσεως διὰ τρόπων
καὶ σχημάτων*

Γενικά.	9
Περὶ τρόπων	10

ΟΙ ΣΤΕΝΟΤΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Μεταφορά.	12
Συνεκδοχή.	12
Μετωνυμία.	14
Ἄντονομασία.	16

ΟΙ ΠΛΑΤΥΤΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

	Σελ.
Ἀλληγορία	17
Ὑπερβολή	19
Ἐμφασις	21
Εἰρωνία	21
Περίφρασις	22
Περὶ τῶν σχημάτων τοῦ λόγου	24
Σχήματα λέξεως	26
Σχήματα διανοίας	30
Περὶ τῆς κατασκευῆς τῆς προτάσεως	35
Εἰρουμένη λέξις	36
Τὸ κατὰ περιόδους εἶδος τοῦ γράφειν	37

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Περὶ ὕφους κατὰ τὴν ἀνωτέραν ἔννοιαν	43
--	----

ΒΙΒΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΕΥΡΕΣΕΩΣ

Σημασία καὶ χαρακτήρ τῆς εὐρέσεως	47
Περὶ θέματος	49
Περὶ τοῦ ἱστορικοῦ γένους	56
Περιγραφή	60
Διήγησις	68
Ἐλεγχος	20
Σχέσεις	74
Κρίσις	76

3. Περὶ τοῦ λογικοῦ γένους

Γενικῶς	78
Ἐξήγησις ἐννοίας	80
Ἐξήγησις κρίσεως	84
Προσθήκη	87
Περὶ ἀποδείξεως	88

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

47

Ῥητορική ἀπόδειξις	96
Τόποι τῆς ἀποδείξεως	98
Ἡ κρίσις	102
Ἀκανόνιστος εὗρεσις	106

BIBAIION TPITON

ΠΕΡΙ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ

Τάξις (οἰκονομία) — γενικῶς	107
Ἔννοιαι. Τὸ ὅλον καὶ τὰ μέρη: ἀνάλυσις σύνθεσις — ὑπόταξις, παράταξις — διχοτομία, πολυ- τομία — ἡ σύνοψις καὶ τῶν ἐννοιῶν ἡ ἀκολου- θία· μερισμός, διαιρέσεις	107
Περὶ τῆς διαιρέσεως	123
Περὶ τοῦ μερισμοῦ	131
Σύνθεσις τῆς διαιρέσεως μετὰ τοῦ μερισμοῦ	139

BIBAIION TETARTON

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ ΤΟΥ
ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

Γενικῶς	142
Πραγματεία	153
Χρεία	157
Λόγος	162
Κοσμικὴ ῥητορική	171
Ἐκκλησιαστικὴ ῥητορική	171
Συμβουλευτικὸν γένος	172
Δικανικὸς λόγος	172
Ἐπιδεικτικὸν γένος	173
Διάλογος	175
Ἐπιστολή	177

101
102
103
104
105

ΒΙΒΛΙΟΝ/ΒΙΒΛΙΟΝΤΩΝ

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΑΡΧΗ

107
108
109
110
111
112
113
114

ΒΙΒΛΙΟΝ/ΒΙΒΛΙΟΝΤΩΝ

ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΑΡΧΗ ΤΕΛΕΙΑΣ ΣΥΝΑΡΧΗΣ

115
116
117
118
119
120
121
122
123
124
125
126
127

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Ἡ Ῥητορικὴ (ἐννοεῖται τέχνη *ars oratoria*) εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῆς ἐντέχνου τοῦ λόγου παραστάσεως, καθ' ὅσον ἡ τελευταία αὕτη ἀνήκει εἰς τὸν περὶ λόγον, καὶ τέλος ἔχει τὸ πείθειν.

Κατὰ Γοργίαν ἐν τῷ νεοπλατων. Πλουταρχ. «Ῥητορικὴ ἐστὶ ἀτέχνη περὶ λόγων τὸ κῦρος ἔχουσα πειθοῦς δημιουργός ἐν πολιτικοῖς λόγοις περὶ παντός τοῦ προταθέντος, πιστευτικῆς καὶ οὐ διδασκαλικῆς· εἶναι δὲ αὐτῆς τὴν πραγματείαν ἰδίαν μάλιστα ἀπερὶ δίκαια καὶ ἄδικα, ἀγαθὰ τε καὶ κακά, καλὰ τε καὶ αἰσχρά.» Walz Rhett. Graec. vii, σελ. 33.

* Ὁ Ἀριστοτέλης θεωρεῖ τὴν Ῥητορικὴν ὡς «δύναμιν περὶ ἕκαστον τοῦ θεωρῆσαι τὸ ἐνδεχόμενον πιθανόν».

Ἐν τοῖς μεταγενεστέροις ὁ Ἑρμαγόρας ἐκ τῆς Ῥοδίας σχολῆς ἐξελάμβανε τὴν Ῥητορικὴν ὡς μέρος «λογικῆς ἐπιστήμης», καὶ ὠρίζεν ὡς: δύναμιν τοῦ εὖ λέγειν τὰ πολιτικὰ ζητήματα. Αὐτὸν ἠκολούθησαν οἱ πλεῖστοι τῶν μεταγενεστέρων, ὡς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, ὅστις λέγει ὅτι: Ῥητορικὴ ἐστὶ δύναμις τεχνικῆ πιθανοῦ λόγου ἐν πράγματι πολιτικῷ τέλος ἔχουσα τὸ πιθανῶς εἰπεῖν κατὰ τὸ ἐνδεχόμενον.

Τῶν Ῥητόρων τούτων ἀφιστάμενος ὁ Ξενοκράτης θεώρει τὴν Ῥητορικὴν ὡς: ἐπιστήμην τοῦ εὖ λέγειν· ὡς καὶ ὁ Ἰσοκράτης ὡς πειθοῦς ἐπιστήμην.

Rhetorice est bene dicendi scientia Quintil. 11, 14, 5. Ἡ ποίησις ὡς τέλος ἔχει μόνον τὴν παράστασιν· αὕτη καθ' ἑαυτὴν εἶνε τέλος, ὡς πᾶσα τέχνη ἐν τῇ στενοτέρᾳ αὐτῆς σημασίᾳ. Ἡ παράστασις τοῦ κυρίως περὶ λόγου ὑπηρετεῖ τὸν ἐξωτερικὸν σκοπὸν τῆς διδασκαλίας ἢ πειθοῦς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν ἀμφοτέροις ἡ λέξις εἶνε μέσον πρὸς τὴν παράστασιν, ἀμφοτέραι ἔχουσι πολλὰ κοινὰ πρὸς ἀλλήλας. Πᾶν λοιπὸν ὅ,τι ἀμφοτέροις εἶνε κοινόν, ἀποδίδεται τῇ Ῥητορικῇ· ἐνθ' ὅ,τι μόνον εἰς τὴν ποίησιν ἀνήκει, π. χ. στίχος, καὶ ὁμοιοτέλευτον, ἀνήκει τὸναντίον τῇ ποιητικῇ.

2. Ἡ ῥητορική περιλαμβάνει σειράν κανόνων, οὓς δὲν δύναται τις νὰ παραβῆ, ἐὰν ἡ γλωσσικὴ παράστασις τοῦ πεζοῦ λόγου πρέπει νὰ ἀναποκρίνηται πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς σαφηνείας καὶ τοῦ καλοῦ.

Ὁ λόγος διὰ τῆς ἀκριβοῦς μόνον τηρήσεως τῶν ῥητορικῶν παραγγελημάτων δὲν γίνεται καλὸς καὶ τεχνικός.

Ἡ Γραμματικὴ πραγματεύεται μόνον περὶ τοῦ ὀρθοῦ τῆς ἐκφράσεως ὡς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν λέξεων, τὴν κλίσιν καὶ τὴν σύνδεσιν τῶν προτάσεων. Ἡ λογικὴ μόνον περὶ τοῦ ὀρθῶς (ἐπιστημονικῶς) συλλογίζεσθαι. Ἡ ῥητορικὴ προϋποτίθειν ἀμφοτέρω, ἐὰν πρέπει νὰ εἰσχωρήσῃ καὶ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα ἀμφοτέρων τῶν ἐπιστημῶν. Τούναντίον ἀνήκει εἰδικῶς εἰς αὐτὴν νὰ πραγματευθῆ τὴν γλωσσικὴν παράστασιν τοῦ πεζοῦ πρώτον, ὡς πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτοῦ, δεύτερον ὡς πρὸς τοὺς νόμους τοῦ ὕφους καὶ τοῦ καλοῦ. Ὅθεν αὕτη στηρίζεται καὶ ἐπὶ τῆς αἰσθητικῆς.

3. Ἡ ῥητορικὴ διαιρεῖται εἰς τέσσαρα μέρη.

1^{ον} Περὶ τοῦ ὕφους (λέξεως) τοῦ τε ταπεινοτέρου (eloquutio) καὶ τοῦ ὑψηλοτέρου (genus dicendi).

2^{ον} Περὶ τῆς εὐρέσεως (inventio = ἡ τοπικὴ).

3^{ον} Περὶ τῆς διατάξεως (dispositio) καὶ πραγματεύεται τέλος.

4^{ον} Εἰδικῶς τὴν χρῆσιν τῶν γενικῶν τούτων διδασκαλιῶν ἐπὶ τῶν σπουδαιοτάτων τεχνικῶν τύπων τοῦ πεζοῦ λόγου.

ΣΤΟΙΧΕΙΩΔΗΣ ΡΗΤΟΡΙΚΗ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΥΦΟΥΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ (ELOCUTIO), Η ΠΕΡΙ ΥΦΟΥΣ ΕΝ ΤΗ ΚΑΤΩΤΕΡΑ ΑΥΤΟΥ ΕΝΝΟΙΑ

1. ΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΑΙ ΑΠΑΙΤΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΛΕΞΙΝ ΕΚΦΡΑΣΕΩΣ

§ 1.

Ἐν γένει ἡ φράσις τοῦ συνήθους πεζοῦ λόγου ἀπαιτεῖ α) ὀρθότητα περὶ τὴν λέξιν, β) σαφήνειαν, γ) πρέπον.

§ 2.

ΟΡΘΟΤΗΣ

1. Ἡ πρώτη ἀπαίτησις τοῦ ὀρθῶς γράφειν εἶνε αὕτη, ὅτι ἡ ἔκφρασις πρέπει νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τοὺς κανόνας τῆς γραμματικῆς. Μόνον διὰ τῆς ἀκριβείας ἐν τῇ χρήσει τῶν κλιτῶν τοῦ λόγου μερῶν δύναται νὰ προληφθῇ ἡ ἀσάφεια καὶ μονοτονία τῶν τύπων.

Ἐγράψανε κακῶς ἀντὶ ἔγραφον, λέγουν ἢ λέγουνε ἀντὶ λέγουσι.

Ἄμαρτήματα περὶ τὴν σύνταξιν λέγονται σολοικισμοί, περὶ δὲ τὴν γραμματικὴν βαρβαρισμοί.

Καφενετον τῆς ὥραιας Ἑλλάς, ἀντὶ τῆς ὥραιας Ἑλλάδος, ἡ ὀρθῶς καφενετον ἡ ὥραια Ἑλλάς. — Ἡ γνώμη του ὡς εἰδήμων, κακῶς, ἀντὶ ἡ γνώμη του ὡς ἡ εἰδήμονος.

Προσδιορισμοὶ ἢ κατηγορούμενα πόλεων οἰοῦντο γένους τίθενται συνήθως εἰς θηλυκὸν γένος.

Αἱ Ἀθηναίαι εἶνε ἡ διδάσκαλος τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ Παρίσιοι εἶνε ἡ βασιλίς τῶν νεωτερισμῶν.

2. Δεύτερον χρειάζεται προσοχὴ περὶ τὴν ἔκφρασιν, ἣτις πρέπει νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὴν ἐκάστοτε χρῆσιν τῆς γλώσσης. Εἰς ζῶσαν γλῶσσαν μεταβάλλεται ἡ χρῆσις τῶν λέξεων, ποιητικὰς ἐκφράσεις, ἰδίως δὲ ποιητικὰ ἐπίθετα, μετὰ προσοχῆς πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα ἐν τῷ πεζῷ.

3. Ἡ φράσις πρέπει νὰ ᾖ καθαρὰ ξενισμῶν.

Ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἕνεκα τῆς δουλείας εἶχε πολλὰς ξένας λέξεις. Ἀλλ' ἀπὸ τῆς παλιγγενεσίας τῆς Ἑλλάδος σχεδὸν ἐξηλείφθησαν. Εἶνε δὲ ἡ μόνη ἴσως τοῦ κόσμου γλῶσσα, ἣτις δὲν δύναται νὰ πολιτογραφῆσῃ ξένας λέξεις. Πλουσιωτάτη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα δύναται νὰ σχηματίσῃ ἀρμοδίας λέξεις καὶ διὰ τὰς νεωτάτας αὐτὰς ἐπιστήμας.

Ἀπρηχαιωμένας λέξεις (ἀρχαϊσμοὺς) καὶ τύπους λέξεων πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν. Οὐχ ἥττον τινες δύναται νὰ χρῆσιποιηθῶσιν ἐν ὀρισμέναις περιστάσεσιν, ἰδίως δὲ ἐν τῇ ἀφηγήσει παρελθόντων πραγμάτων.

Διαλεκτικὰς ἢ μόνον εἰς τινὰς πόλεις εὐχρηστὰς ἐκφράσεις πρέπει τότε μόνον νὰ μεταχειριζώμεθα, ὅταν ἡ γλῶσσα τῆς γραφῆς στερεῖται βραχείας ἐκφράσεως διὰ τὴν αὐτὴν ἰδέαν.

Νέοι σχηματισμοὶ λέξεων ἀνήκουσιν ἰδίως εἰς τὴν ποίησιν· οὐχ ἥττον καὶ ἐν τῷ πεζῷ τότε εἶνε δεδικαιολογημένοι, ὅταν διὰ τούτων ἐκφράζηται νέα ἰδέα. Νέα ἐσχηματισμένη λέξις πρέπει νὰ ᾖ κατὰ τοὺς γλωσσικοὺς κανόνας βραχεία καὶ εὐληπτος.

§ 3.

ΣΑΦΗΝΕΙΑ

Σαφῆς λέγεται ἡ ἔκφρασις, ὅταν ἡ δι' ἕκαστον ἀναγνώστην, ἢ τοῦλάχιστον δι' ὀρισμένον ἀναγνωστῶν κύκλον, ἂν ὁ γρά-

φων ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν, εἶνε εὐληπτος. Πρὸς κατόρθωσιν τούτου πρέπει τὰς ἐννοίας τόσον ἀκριβῶς νὰ ἀναπτύσσωμεν, ὥστε ἀκριβῶς νὰ σημαίνωνται διὰ τῶν ἐκλελεγμένων λέξεων. Εἶνε μεγίστη τέχνη νὰ ἀναπτύξῃ τις σαφῶς ἀντικείμενα, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ εἶνε δυσνόητα.

Ἡ σαφήνεια τῆς ἐκφράσεως καθ' ἕκαστον καλεῖται ἀκριβεία· βασίζεται δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον:

1. Εἰς τὴν ἀποφυγὴν ἀμφιβόλων ἢ πολυσημάντων ἐκφράσεων. Αὗται δύνανται ἐκεῖ μόνον νὰ ἦνε ἐν χρήσει, ἔνθα ἡ συνέχεια δίδει τὴν ὀρθὴν ἐννοίαν.

Οὗτος εἶνε ἄγγελος! = ὁμοῖος ἄγγέλῳ.

Ἐπίσης ἡ ἀκριβεία ἀπαιτεῖ ἐνίοτε τὴν ἐπανάληψιν τοῦ ἄρθρου ἢ τῆς ἀντωνυμίας ὡς «ἦλθε μετὰ τοῦ φίλου του καὶ τοῦ «βοηθοῦ του» (ἐνταῦθα δυνατόν νὰ νοηθῶσι δύο διάφορα πρόσωπα), ἐνῶ «ἦλθε μετὰ τοῦ φίλου καὶ βοηθοῦ του» (ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον).

2. Εἰς τὴν συντομίαν δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα περισσοτέρας λέξεις, ἢ τὰς ἀναγκαίας πρὸς ἐκφρασιν τῆς ἐννοίας καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν ἔνεκα τούτου:

α'. Τὸν πλεονασμὸν, ὅ ἐστι προσδιορισμοὺς εἰς ἐννοίαν, οἷτινες δὲν προσθέτουσι νέον τινὰ χαρακτηρισμὸν.

Π. χ. πρεσβύτης γέρων, ὑγρὰ δρόσος, συνειθίζει συνήθως νὰ ἐγείρεται πρωί.

β'. Τὴν ταυτολογίαν, ὅ ἐστι τὴν ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς ἐννοίας δι' ἄλλων λέξεων.

γ'. Ἐν γένει τὸν πλατειασμὸν, ὅστις ἰδίως ἀρέσκειται εἰς παρεμπιπτούσας προτάσεις καὶ νὰ προτιμῶμεν μᾶλλον οὐσιαστικὰ καὶ ἐπίθετα.

«Ἄν βλέμμα τι ρίψωμεν ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἰταλίας, βλέπομεν ὅτι ἡ χώρα αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον περικυκλοῦται ὑπὸ θαλάσσης» (βλέμμα τι ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Ἰταλίας δεῖκνυει ἡμῖν, ὅτι, — ἢ: ἡ Ἰταλία περικυλοῦται κατὰ τὸ πλεῖστον ὑπὸ θ. . .)
 «Ἄφου οἱ βασιλεῖς ἐξεδιώχθησαν, ἐγένετο ἡ Ῥώμη ἐλευθέρα πολιτεία» (μετὰ τὴν ἐκδιώξιν τῶν βασιλέων).

3. Εἰς τὴν ὀρθὴν καὶ ἀκριβῆ θέσιν τῶν λέξεων. Ἐν τῇ γραπτῇ ἐκφράσει πρέπει ἐπίσης νὰ ἀντικαταστήσῃ τοῦτο, ὅ,τι ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ διὰ τοῦ τονισμοῦ δύναται νὰ γείνη.

Ἐκ πολλῶν οὐσιαστικῶν τὸ εἰς ὃ ἀναφέρεται ἀναφορικῆ τις ἀντωνυμία θετέον πλησίον τοῦ ἀναφορικοῦ, εὐθὺς ὡς ἡ ἔννοια καθίσταται ἀμφίβολος.

Ἐν τῇ προτάσει

«Ὁ θάνατος τοῦ ἀνδρὸς τούτου, ὃν αἰεὶ ἐφοβεῖτο, ἦλθεν αὐτῷ ἀπροσδόκητος». Τὸ ὃν δύναται ἐναυθα ἀποδοθῆναι εἰς τὸ ἀνδρὸς, ἐπειδὴ ἔλλειπει ἄλλη συνέχεια. Πρὸς ἀποφυγὴν τῆς ἀμφιβολίας ταύτης δυνάμεθα εἰπεῖν «καὶ τοι πάντοτε τὸν θάνατον τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἐφοβεῖτο, ἐπῆλθεν ὅμως αὐτῷ κλπ.» ἢ, ὁ ὅπ' αὐτοῦ πάντοτε φοβηθεὶς θάνατος τούτου τοῦ ἀνδρὸς ἐπῆλθεν ἐπὶ τέλους.

Ἰδίως προσοχὴ ἀπαιτεῖται εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρνητικῶν, βεβαιωτικῶν, ἐμφαντικῶν καὶ ἐλαττωτικῶν. Ταῦτα πρέπει νὰ τίθηνται παρὰ τῇ λέξει, ἥτις δι' αὐτῶν προσδιορίζεται.

Μόνον αἱ σιτοδοσίαι προελάμβανον ἐν Ῥώμῃ τὴν πείναν πλῆθους πτωχῶν πολιτῶν· (ἄλλην ἔννοιαν δίδει μόνον τὴν πείναν προελάμβανεν. . . ἡ σιτοδοσία)· ἡ μάχη αὕτη ἐκλόνησεν εἰς οὐ μικρὸν βαθμὸν τὴν δόξαν τοῦ στρατηγοῦ.

Ἐὰν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον οὔτε ἐκ τῆς κλίσεως οὔτε ἐκ τῆς συνεχείας διακρίνονται, προτακτέον τὸ ὑποκείμενον, ἂν δὲν θέλομεν νὰ μεταχειρισθῶμεν ἄλλο μέσον (πρβ. ἀρ. 4).

Π. χ. ἐν τάγμα ἡμέτερον ἐνίκησεν σύνταγμα ἐχθρικών.

Ἡ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ὅλης προτάσεως θέσις εἶνε ἀρμοδιὰ ὅπως ἐξάρῃ ἐμφαντικῶς ἔννοιάν τινα.

Ἐπὶ μακρὸν ἀμφιρρεπῆς ἦτο ἡ μάχη. Ἐκ τῆς λέξεως τῶν συγγραφῶν ἐξαρτᾶται πολλὰκις ἡ δόξα ἔθνους τινός καὶ τῶν ἡρώων του. Τοὺς φίλους μου οὐδέποτε λησμονῶ.

Οὐχ ἦττον κατ'ἀλλήλους εἰς τὸ νὰ ἄρῃ λέξιν εἶνε καὶ ἡ ἐν τέλει τῆς ὅλης προτάσεως θέσις ἢ μεταξὺ πολλῶν ἀτόνων λέξεων, ὡς καὶ ἡ ἐκ παραλλήλου κατὰτάξις δύο τονουμένων λέξεων.

4. Τέλος ἡ ἀκρίβεια τῆς ἐκφράσεως στηρίζεται οὐσιωδῶς εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῆς συντάξεως.

Ἐὰν ὑποκείμενον καὶ ἀντικείμενον ἕνεκα τοῦ τύπου καὶ τῆς συνεχείας δὲν ἦνε δυνατόν εὐκόλως νὰ διακριθῶσι, μεταβάλλομεν τὴν ἐνεργητικὴν σύνταξιν εἰς παθητικὴν. (Ἡρβλ. ἀνωτέρω 3).

Π. χ. σύνταγμα ἐχθρικών ἐνικήθη ὑφ' ἐνὸς ἡμετέρου τάγματος. Ἐντὶ ἀναφορικῶν ἐπιρρημάτων, ἅτινα εἰς πᾶσαν τὴν πρότασιν ἀναφέρονται, δυνάμεθα συχνάκις νὰ θέσωμεν τὴν ἀναφορ. ἀνωθυμίαν ἐμπρόθετον· περὶ παντὸς τοῦ πράγματος ἐσιωπῶμεν, ἐξ οὗ (ὄθεν) ἕκαστος ἦτο εὐχαριστημένος· ἡ πόλις ἔνθα, ἡ ἐν ἧ.

Τοιαῦτα ἐπιρρήματα δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδονται εἰς πρόσωπα.

Προσοχὴν μεγάλην πρέπει νὰ δεικνύωμεν καὶ περὶ τὴν χρῆσιν ἐν γένει τῶν ἀνωθυμιῶν.

Ἀντίθετος τῇ σαφηνείᾳ εἶνε ἡ ἀσάφεια, ἣτις λέγεται ἀκυρολογία μὲν, ὅταν μεταχειριζόμεθα ἀσυνήθεις ἢ ἀπρηχαιωμένας λέξεις, ἀμφιβολία δέ, ὅταν ἡ ἐκφρασις ἦνε ἀμφίλογος.

§ 4.

ΠΡΕΨΗΝ

1. Τὸ πρέπον τῆς ἐκφράσεως ὀρίζεται α' ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ σκοποῦ, ὃν ὁ συγγραφεὺς διὰ τῆς παραστάσεώς του θέλει νὰ κατορθώσῃ. — β' ἐκ τῆς θέσεως, ἐν ᾗ ἴσται ὁ παριστῶν πρὸς τὸν ἀναγινώσκοντα. — γ' διὰ τοῦ περιεχομένου αὐτῆς τῆς πρὸς παράστασιν ἐνοίας.

Ἄριστ. ῥήτ. 3, 2, ὠρίσθω λέξεως ἀρετὴ σαφὴ εἶνε καὶ μήτε ταπεινὴν μήτε ὑπὲρ τὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ πρέπουσαν.

Ἐν τῷ α' πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ἂν θέλωμεν μόνον νὰ τέρψωμεν ἢ νὰ διδάξωμεν, ἢ ἂν πρέπη νὰ διεγείρωμεν τὸν οἶκτον, φόβον, ἀγανάκτησιν κλπ. Ἐν τῷ β' διὰ τίνα ἢ πρὸς τίνα γράφομεν, καὶ ἐνταῦθα πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν οὐ μόνον τὴν κοινωνικὴν θέσιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀντιληπτικὴν δύναμιν τοῦ ἀναγνώστου.

Τὰ δύο ταῦτα εἶδη τοῦ πρέποντος ἀνήκουσιν εἰς τὸ περι-
 ὕφους κατὰ τὴν ἀνωτάτην αὐτοῦ σημασίαν, καὶ ἀνάγονται εἰς
 ὀλόκληρα γένη τοῦ λόγου.

2. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει ἡ ἔκφρασις πρέπει νὰ ἀρμόζῃ
 πρὸς τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς ἔκφρασιν ἐννοίας.

Εἰς ταῦτα ἰσχύουσιν δύο κύριοι κανόνες·

Πρῶτον ἀφελεῖς καὶ εὐνόητοι ἐννοιαὶ ἀπαιτοῦσιν ἀφέλειαν
 ἐν τῇ ἐκφράσει. Ὁ τὸν κανόνα τοῦτον παραβαίνων καθιστᾷ ἄ-
 νευ αἰτίας δυσχερῆ τὴν κατάληψιν ἢ γράφει ἐπιτετηθευμένως.

Ὁ Λυσίας, ὁ Κικέρων καὶ αἱ παραβολαὶ τῆς Νέας Διαθήκης
 ἔστωσαν παραδείγματα ἀφελοῦς λόγου.

Δεύτερον μεγάλαι καὶ σπουδαῖαι ἐννοιαὶ πρέπει νὰ παρα-
 σταθῶσιν εἴτε :

α'. Διὰ βραχυλογίας ἢ

β'. Διὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς περιβολῆς ἢ μεστότητος.

Ἄλλ' ἐν μὲν τῇ βραχυλογίᾳ ἀποφευκτέα ἡ ἀσάφεια, ἐν δὲ
 τῇ περιβολῇ ὁ κόμπος τῆς λέξεως.

α'. Βραχυλογίαι περίφημοι *veni, vidi, vici*. Πρβ. Ὅμ. Ἰλ. 17,
 104· ἀλλ' ἡμῖν παρὰ νηυσὶν ἐτώσιον ἄχθος ἀρούρης. Ὁ Τάκιτος
 μεταχειρίζεται ἐπίσης τὴν βραχυλογίαν.

β'. Περὶ φημα παραδείγματα, Ἰλ. 1, 134—137, 234, 14, 384—
 401, 21, 311, 2, 488—490. Ὅρατ. Ὠδ. 111, 29, 33.

3. Δύο ἁμαρτήματα, ἅτινα ἀντίκεινται εἰς τοὺς δύο ἀνω-
 τέρω γενικοὺς κανόνας, εἶνε α' τὸ κεκαλλιεπημένον (κακόζη-
 λον) καὶ β' ἡ ταπεινώσις.

α'. Τὸ κεκαλλιεπημένον στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐντέχνου μορφῆς,
 ἥτις δι' ἀπλᾶ ἀντικείμενα εἶνε πολὺ ἐντεχνος, διὰ σπουδαῖα δὲ
 πολὺ ταπεινῆ. Πρβ. ἐπιστολάς τινος τοῦ νεωτέρου Πλινίου.

β'. Χρῆσις ταπεινῶν ἐκφράσεων διὰ μέγα τι καὶ σπουδαῖον·
Juppiter hibernas cana nive conspuat Alpes. Ὅρ. Σατ. 2, 3, 39.

4. Τὰ πλεῖστα ἁμαρτήματα κατὰ τοῦ πρέποντος προέρχον-
 ται δι' ἄλλειψιν ρυθμοῦ καὶ καλλαισθησίας καὶ ἐπομένως εἰδι-
 κοὶ κανόνες ἀποβαίνουσιν ἄχρηστοι. Κατ' ἐξοχὴν πρέπει νὰ προ-
 σέγωμεν εἰς τὴν χρῆσιν κοσμητικῶν ἐπιθέτων, ἅτινα δὲν πρέ-

πει νὰ ἐπισηρεύωμεν, καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν ἰδίως τὰ ἀόριστα καὶ οὐδὲν λέγοντα, ἔτι δὲ τὰ ἄχρηστα.

Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἀποφευκτέα ἦσαν τὸ κακέμφρατον ἢ ἡ αἰσχρολογία, ἣτις συνίστατο εἰς τὸ παρατιθέναι λέξεις ἢ συλλαβάς τοιαύτας, ὥστε, καίπερ ἄνευ προθέσεως, νὰ προέρχηται κακὴ ἔννοια· ἢ ταπεινώσις (ἴδ. ἀνωτ.)· τὸ κακόζηλον (ἴδ. ἀνωτ.)· τὸ ἀνοικονόμητον, ὃ ἔστι τὸ κακῶς διατεταγμένον· τὸ ἀσχήματον, τὸ κακῶς ἐσχηματισμένον· τὸ κακοσύνθετον, τὸ κακῶς συντεθειμένον· ὁ σαρδισμός, ὁ διάφοροις διαλέκτοις μειγμένους λόγος· ἢ μακρολογία, ὃ ἔστι τὸ πέραν τοῦ δέοντος μακρόν, καὶ ὁ πλεονασμός· ἴδ. Κιντυλ. 8, 3, 59.

2. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΜΨΥΧΩΣΕΩΣ ΤΗΣ ΦΡΑΣΕΩΣ ΔΙΑ ΤΡΟΠΩΝ ΚΑΙ ΣΧΗΜΑΤΩΝ

§ 5.

ΓΕΝΙΚΑ

1. Ὁ τόνος καὶ ἡ δεινότης τῆς λέξεως (ἐκφράσεως) στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς ἀκμῆς καὶ ἰσχύος αὐτῆς τῆς διανοίας. Ἐὰν ἐν τινι ἀναπτύξει συνωθῆται ἰδέα τις πρὸς ἰδέαν, ἂν αἱ ἰδέαι αὗται ἦνε πρὸς τούτοις νέαι καὶ ἀπροσδόκητοι, τότε καὶ ἡ ἀπλῆ αὐτῆ ἐκφρασις ἀρκεῖ ὅπως καταστήσῃ ζωηράν τὴν πνευματικὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀναγινώσκοντος ἢ ἀκούοντος καὶ νὰ τὴν ἐξεγείρῃ.

Λαμπρά παραδείγματα εἰσιν οἱ λόγοι τοῦ Περικλέους ἐν Θουκυδ. 1, 10. 2, 33 καὶ 63· καὶ πᾶς ὁ τῆς παραστάσεως τρόπος τοῦ Θουκυδίδου αὐτοῦ.

2. Ἄλλ' ἐὰν ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς ἐννοίας ἐκτὸς τῆς διανοήσεως (τῆς δυνάμεως τῶν ἐννοιῶν) καὶ τοῦ λογικοῦ (τῆς δυνάμεως τῶν ἰδεῶν) ἦνε ἐνεργὸς καὶ ἡ φαντασία, τότε ὁ παριστῶν προσπαθεῖ συνάμα τὸν συνῆθη καὶ κύριον χαρακτηρισμὸν μέρους τινὸς ἐννοίας, ὅπερ εἶνε ἄξιον ἄρσεως, νὰ ἀντικαταστήσῃ δι' ἐκφράσεως, ἣτις διεγείρει νέας, ἀλλ' ἐγγὺς εἰς τὸν κύκλον τῶν ἐννοιῶν κειμένας παραστάσεις. Τοῦτο συμβαίνει διὰ τῶν τρόπων.

Οὕτως ἀντὶ Ἀχιλλεύς, λέγεται ὁ Πηλεΐδης, ἢ ὁ μέγας τῆς Θετιδος υἱός, ἢ προηγουμένως τοῦ ὀνόματος λεχθέντος, ἐν ἔξακλουθήσει, ὁ Ἦρως.

4. Ἐκάστη παραστάσει συνδέεται καὶ αἴσθημά τι, καθόσον καὶ ἡ τροπικὴ ἔκφρασις διεγείρει ἐκ νέου κατὰ τι τὸ αἴσθημα. Συμβαίνει δὲ τοῦτο καθ' ἑαυτὸ διὰ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐκλελεγμένων λέξεων.

Τὸν κυριώτατον χαρακτηρισμὸν τοῦ «ζωηρῶς διεγερθέντος αἰσθήματος καὶ τοῦ πάθους εὐρίσκει ὁ ὀμιλῶν (ἐκτὸς τοῦ τονισμοῦ ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ) πρῶτον ἐν τῇ θέσει καὶ συνδέσει τῶν λέξεων, ὅθεν ἐν τῇ μορφῇ τοῦ λόγου.

Οὕτω π. χ. ἀντὶ τῆς δοξαστικῆς προτάσεως «τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ πιστεύσω», δυνάμεθα εἰπεῖν ἐν ἐπιφωνήσει, «τοῦτο ἔτερος ἄς πιστεύῃ!» Ἐν ἐρωτήσει, «τίς δύναται τοῦτο πιστεῦσαι;» ἢ «δύνασαι νὰ πιστεύσῃς τοῦτο;» Ἐν ἀμφιβολίᾳ, «πρέπει νὰ τὸ πιστεύσω;» Ἐν ἐπαναλήψει, «νὰ πιστεύσω; ὄχι, νὰ τὸ πιστεύσω δὲν δύναμαι.»

Δεύτερον ἐν τούτῳ ὅτι ἡ σπουδαιότης ἐννοίας τινὸς αἴρεται διὰ παραβολῆς πρὸς ἄλλην παρ' αὐτῇ τεταγμένην ἐννοίαν.

Κατὰ δύο τρόπους σχηματίζεται ὁ λόγος διὰ τοῦ πάθους ζωηρότερος καὶ τεχνικώτερος. Οὕτω προέρχονται τὰ καλούμενα σχήματα.

Τὰ σχήματα τοῦ πρώτου εἴδους καλοῦνται σχήματα λέξεως, τὰ δὲ τοῦ δευτέρου εἴδους σχήματα διανοίας.

Τὰ σχήματα δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην τῆς τροπικῆς λέξεως, ἀλλὰ δύναται νὰ σχηματισθῶσι διὰ τῆς κυριολεκτικῆς ἐκφράσεως. Διὰ τῆς τροπικῆς ἐκφράσεως συχνάκις ἐπικουροῦνται ἐποφελῶς, καὶ διὰ τούτου διεγείρονται συνάμα αἴσθημα καὶ φαντασία.

§ 6.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΤΡΟΠΩΝ

1. Ὁ τρόπος (ἢ τροπὴ *modus*) εἶνε ἡ ἐπιτυχὴς χρῆσις ἀκυρολογίας ἀντὶ τῆς κυριολεκτικῆς. Ὁ τρόπος λοιπὸν εἶνε πάντοτε περίφρασις.

Quintil. VIII, 6. Tropus est verbi vel sermonis a propria significatione cum virtute mutatio. — Quidam tropi gratia significationis, quidam decoris assumuntur.

Τρόπος ἐστὶ λόγος κατὰ παρατροπὴν τοῦ κυρίου λεγόμενος κατὰ τινὰ δήλωσιν κοσμιωτέραν ἢ κατὰ τὸ ἀναγκαῖον. Τρυφ. ἐν Speng. Ῥητορ. 3, σελ. 191.

2. Δικαιροῦνται δὲ οἱ τρόποι εἰς στενοτέρους καὶ πλατυτέρους.

3. Οἱ στενότεροι τρόποι εἶναι

- α. Ἡ μεταφορὰ
- β. Ἡ συνεκδοχὴ
- γ. Ἡ μετωνυμία
- δ. Ἡ ἀντωνομασία.

Ἐν ἅπασιν τούτοις ἀντὶ τῆς κυριολεκτικῆς ἐκφράσεως τίθεται τοιαύτη, ἧς ἡ κυρία γραμματικὴ ἔννοια ἀνήκει εἰς τὴν αὐτὴν τῶν λέξεων τάξιν ὅθεν ἀντὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ ἐν οὐσιαστικὸν κλπ. Οὕτως ἐν τῷ τρόπῳ «ὁ λάμπων τῆς ἡμέρας ἀστήρ» (= ὁ ἥλιος) ἡ γραμματικὴ κυρία ἔννοια εἶνε ἡ λέξις ἀστήρ, ὅπερ διὰ τοῦ προσδιορισμοῦ «τῆς ἡμέρας» λογικῶς γίνεταί ταυτόσημον τῇ κυρίᾳ ἐκφράσει. Τὸ ἐπίθετον «λαμπρὸς» ἀνήκει οὐχὶ εἰς τὸν τρόπον, ἀλλὰ δύναται ἐπίσης καὶ εἰς τὴν κυριολεκτικὴν λέξιν νὰ προστεθῆ (ὁ λαμπρὸς ἥλιος).

Οἱ στενότεροι λοιπὸν τρόποι περιέχουσι περίφρασιν τινὰ γραμματικῶς περιορισμένην.

4. Οἱ πλατύτεροι τρόποι εἶνε τοῦναντίον περίφρασεις, ὧν ἡ περιοχὴ δὲν συνδέεται μὲ γραμματικὴν τινὰ κατηγορίαν.

Εἶνε δέ:

- α. Ἡ ἀλληγορία
- β. Ἡ ὕπερβολή
- γ. Ἡ ἔμφρασις
- δ. Ἡ εἰρωνεία
- ε. Ἡ περίφρασις.

§ 7.

ΟΙ ΣΤΕΝΟΤΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ

Μεταφορά

1. Ἡ μεταφορά (translatio) εἶνε ὁ χαρακτηρισμὸς ἐννοίας ἢ παραστάσεως δι' εἰκόνας. Εἶνε ὁ ὠραιότατος καὶ συνηθέστατος τρόπος.

Ἡ μεταφορά στηρίζεται ἐπὶ παραβολῆς τινος, ἀλλ' ἡ μεταφορικὴ ἔκφρασις δὲν εἰσάγεται πλέον διὰ παραβολικῆς τινος λέξεως, ἀλλὰ τίθεται εὐθὺς ἀντὶ τῆς κυριολεκτικῆς.

«Μεταφορά δέ ἐστιν ὀνόματος ἀλλοτρίου ἐπιφορά». Ἄριστοτ. ποιητ. 21, 4. «Ἐπολέμησεν ὡς περ λέων» εἶνε παραβολή. — «Ἦτο «λέων ἐν τῇ μάχῃ» εἶνε μεταφορά.

Ἡ μεταφορά εἶνε λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς εἰκόνας.

2. Ἡ μεταφορά δύναται νὰ ᾔη ἐν τῷ ῥήματι, ἐν οὐσιαστικῷ καὶ ἐπιθέτῳ (καὶ ἐν ἐπιρρήματι ἐπιθετικῷ).

Ἐ Περικλῆς ὅτε ὤμιλε ἤστραπτεν, ἐβρόντα· ναῦς ἔστηκεν ἀντὶ ὀρμεῖ· — γλυκὺς φθόγγος. Οἱ πελαργοὶ ἔπλευσαν ἤδη (= ἐπέτασαν, ἀπέπληθον) πρὸς μεσημβρίαν. Ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

3. Ἐπειδὴ ἡ γλῶσσα κατ' ἀρχὰς μόνον αἰσθητικῶς ἐκδηλώσεις ἐγίνωσκε, διὰ τοῦτο ἡ μεταφορά ἐν πολλαῖς περιστάσεσι διὰ τῆς γλώσσης αὐτῆς παρέχεται καὶ εἶνε τόσον συνηθῆς, ὥστε μάλιστα ἐννοοῦμεν τὴν μεταφορικὴν ἔκφρασιν.

Ἐπεσον εἰς ἀσθένειαν. Τὸ κλῆμα ἔχει πολλοὺς ὀφθαλμοὺς (μάτια). Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου (κυριολεκτικῶς = τὰ βέλη).

§ 8.

Συνεκδοχή

1. Ἡ συνεκδοχὴ (comprehensio) στηρίζεται οὐσιωδῶς ἐπὶ τοῦ μερισμοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως, εἶνε λοιπὸν ὁ τρόπος τῆς διαίρέσεως καὶ συναίρέσεως (cum res tota parva de parte cognoscitur).

2. Αὕτη συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι τὸ καθ' ἕκαστον τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅλου ἢ τὸ ὅλον ἀντὶ τοῦ αὐτῷ ἀνήκοντος μέρους.

Οὕτως :

α'. Ἡ μονάς ἀντὶ τῆς πληθούς.

Ἔστω ὁ ἄνθρωπος βοηθητικός, εὐγενής καὶ χρηστός. Ὁ Θεὸς διὰ τοῦ καλάμου αἶρει τὸν στάχυν, ἀδρύνει τὸ χρυσόμηλον, τὴν πορφυρᾶν σταφυλὴν.

β'. Ἡ πληθὺς ἀντὶ τῆς μονάδος.

Πάντα τὰ ὕδατα ἔρχονται.

Συχνάκις ἀπαντᾷ ὁ πληθυτικὸς τῶν ἀφρημένων, καὶ συχνάκις ἄνευ διακριτικῆς διαφορᾶς ἐν τῇ σημασίᾳ, ἀντὶ τοῦ ἐνικου.

Ἐν χαρατῆς ζῶ. Τὰ αἰσθήματα.

ΣΗΜ. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ τὸ, ἡμεῖς, τῶν βασιλείων καὶ συγγραφέων, ἀντὶ τοῦ ἐγὼ (ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον), καὶ ἐν τῇ πρὸς ξένον ὁμιλίᾳ «ὕμεῖς» ἀντὶ σύ.

γ'. Τὸ μέρος, ἰδίως ἰδιάζον τι σημαῖνον, ἀντὶ τοῦ ὅλου.

Ἔχει τὸν ἄρτον του (= τὴν τροφὴν του), στόλος ἐκ τριάκοντα ἰστιῶν· ἡ χρυσῆ ταινία ἐπέβλεπεν αὐτὸν πολὺ (= τὸ στέμμα), χρυσὸς καὶ ἄργυρος (= πλοῦτος). Purpīs (πρύμνα) ἀντὶ τοῦ navis (ναῦς).

δ'. Τὸ ὅλον ἀντὶ τοῦ μέρους.

Ὁ Νέλσον κατέστρεψε παρὰ τὸ Ἀβουκίρ τὸν γαλλικὸν στόλον (= τὸ πλεῖστον μέρος τούτου).

ε'. Τὸ καθ' ἕκαστον (τὸ εἶδος) ἀντὶ τοῦ γένους.

Ἡ δύναμις τοῦ Ναπολέοντος ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς λόγῃς (= ὑπλῶν). Οὕτω καὶ τὸ ἄτομον ἀντὶ τοῦ γένους.

Ἐνα Ὀμηρον ἢ Δημοσθένη ὀλίγα ἔθνη ἔχουσι.

ζ'. Τὸ γένος ἀντὶ τοῦ εἶδους.

Τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας ἔχων ἐφώρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀντὶ νὰ ὀνομασθῇ ὠρισμένον εἶδος ὄπλου.

Καὶ ἐὰν τεθῆ ὠρισμένος ἀριθμὸς (π. χ. ἑκατόν, χίλια) ἀντὶ τῆς ἀορίστου ἰδέας τῆς πληθούς (πολλά, πλεῖστα) ἀνάγεται ἐπίσης εἰς τὴν συνεκδοχὴν.

Εἰς τὴν συνεκδοχὴν ἀνάγονται καὶ αἱ βραχυλογικαὶ παρομοιώσεις καὶ συγκρίσεις· π. χ. κόμαι χαρίτεσσιν ὁμοῖαι ἀντὶ χαρίτων κόμαις.

Τέλος δύναται καὶ ἐκ σειρᾶς πράξεων ἢ ἐμφανίσεων, αἵτινες ὁμοῦ ἀποτελοῦσιν ἐνότητα, νὰ τεθῆ μία μόνη ἀντὶ τοῦ ὅλου.

Ἡ ἐξοδος τῶν Οὐγγρων ἔσωσε τῷ 1742 τὴν Αὐστρίαν· ἡ στρατεία εἰς Ῥωσσίαν κατέστρεψε τὴν δύναμιν τοῦ Ναπολέοντος (ὅ ἐστιν ἡ στρατεία καὶ τὰ ἐπακολουθήματά της).

3. Ἡ συνεκδοχὴ λοιπὸν περιορίζεται οὐσιαστικῶς ἐπὶ τῶν ἐννοιῶν, ἐν αἷς εἶνε δυνατὴ σχέσις τις γένους καὶ ἀριθμοῦ. Ἐναλόγως τῶν γενικωτέρων ἐπιθέτων δυνάμεθα καὶ τινα εἰδικώτερα νὰ ὀνομάσωμεν συνεκδοχικὰ (π. χ. δρῦνιός ἀντὶ σκληρός, ρίψοκίνδυνος ἀντὶ εὐψυχός)· ἐπίσης δὲ δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν καὶ συνεκδοχικὰ ῥήματα (π. χ. ὅταν λέγωμεν λαμβάνειν ἢ ἰδοποιεῖσθαι ἀντὶ τοῦ κλέπτειν). Ἐν γένει δὲ ὁ τρόπος οὗτος κυρίως γίγνεται ἐν οὐσιαστικοῖς.

§ 9.

Μετωνυμία

1. Ἐν τῇ μετωνυμίᾳ (ἢ ὑπαλλαγῇ *denominatio*) τίθεται ἀντὶ τοῦ κυριολεκτικοῦ οὐσιαστικοῦ ἕτερον, ὅπερ ἐμπεριέχει ἐννοιαν ἔχουσαν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν κυριολεκτικὴν ἔκφρασιν. Ἡ σχέσις τῶν πρὸς ἀλλήλους ἀνταλλαγεῖσθαι ἐννοιῶν εἶνε τοιαύτη, ὥστε, ἂν ἀμφότεραι συνάμα ἤθελον τεθῆ, τὸ μετωνυμικὸν οὐσιαστικὸν ἔπρεπε νὰ τεθῆ κατὰ γενικὴν, ἢ ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῆ δι' ἐπιθέτου, ἢ νὰ κῆται ὡς προσδιορισμὸς τοῦ κυριολεκτικοῦ οὐσιαστικοῦ.

Ἡ μετωνυμία λοιπὸν εἶνε ὁ τρόπος τοῦ προσδιορισμοῦ.

Kint. viii, 6, 23 *nominis pro nomine positio*. — Ἐσφαλμένως οἱ νεώτεροι ὑπήγαγον καὶ τὸ ῥῆμα εἰς τὴν μετωνυμίαν.

2. Μετωνυμικῶς δύνανται ἰδίως αἱ ἀκόλουθοι ἐννοιαὶ νὰ τεθῶσι.

α'. Τὸ παράγον ἢ ποιοῦν ἀντὶ τοῦ παραγομένου ἢ πεποιημένου.

Ἀναγινώσκωμεν τὸν Ὅμηρον (τὰ ἔπη Ὅμηρ., τὰ ὁμηρικὰ ἔπη). Οὗτος τρέφεται ἐκ τῆς ἐργασίας τῶν χειρῶν του (== ἐκ τοῦ διὰ τῆς ἐργασίας ἀποκτηθέντος). Φοβεῖται τὸ δικαστήριον (== τὴν δικαστικὴν καταδίκην, τὴν τιμωρίαν).

β'. Τὸ παραχθὲν ἀντὶ τοῦ παράγοντος.

Μὲ δάκρυα τρώγει τὸν ἄρτον του (== ἐν μερίμναις). ἀπέστειλαν τὸν θάνατον εἰς τὰς τάξεις τῶν πολεμίων (== τὰ θανατηφόρα βέλη).

γ'. Ἡ ὕλη ἀντὶ τοῦ ἐξ αὐτῆς κατασκευασθέντος.

Ὁ σίδηρος ἔλκει τοὺς ἄνδρας (== τὰ ὄπλα).

δ'. Τὸ ἐκ τῆς ὕλης κατασκευασθὲν ἀντὶ τῆς ὕλης.

Στεφάνους δρέπουσι (== ποιητικὰ ἄνθη). θρηπτικὸν ἄρτον φέρει ὁ ἀγρός (== σῖτον).

ε'. Τὸ περιέχον ἀντὶ τοῦ περιχομένου.

Ἐκπίνειν τὸ ποτήριον (== τὸν ἐν τούτῳ οἶνον, ἢ ὕδωρ). Ἡ Ῥώμη ἀπέριψε πᾶσαν περὶ εἰρήνης πρότασιν τοῦ νικητοῦ (== οἱ Ῥωμαῖοι).

ζ'. Τὸ περιεχόμενον ἀντὶ τοῦ περιέχοντος.

Ἀνέτρεψε τὸν οἶνον (ἀντὶ, τὸ ἀγγεῖον πλήρες οἴνου).

η'. Τὸ κρατοῦν ἢ κατέχον, ἀντὶ τοῦ κρατουμένου ἢ κατεχομένου.

Jam proximus ardet Ucalegon (ποιητ. ἀντὶ domus ucalegon-tis) ὁ Καῖσαρ ἐγεφύρωσε τὸν Ῥῆνον.

θ'. Τὸ κτήμα καὶ ὄργανον ἀντὶ τοῦ κτήτορος καὶ προσώπου.

Ὁ ἀγρός πληρώνει πολὺν φόρον. Μόνον βραδέως ἠδύναντο αἱ σάρισσαι (ἡ μακεδονικὴ φάλαγξ = Φίλιππος καὶ Ἀλέξανδρος) νὰ καθυποτάξωσι τὴν Ἑλλάδα.

ι'. Καὶ ἐν γένει τὸ αἰσθητὸν σημεῖον ἀντὶ τοῦ ἀντικειμένου, τῆς οὐσίας, τοῦ ἀξιώματος, τῆς καταστάσεως.

Ἡ ἡμισέληνος ἄρχει τὰρ' ἀμφοτέρας τὰς ὄχθας τοῦ Βοσπόρου. Ἐδρέφατο δάφνας (νίκην, δόξαν). Ὁ Κικέρων ἦτο μέγας ἐν τῇ Τόγῃ (ἐν εἰρήνῃ).

κ'. Τὸ ἀφρημένον ἀντὶ τοῦ συγκεκριμένου (εἶναι σχεδὸν προσωποποιΐα).

Τὸ ἐξησθενημένον γῆρας δὲν δύναται πλέον νὰ φέρῃ ὄπλα.

3. Τὸ μετωνυμικὸν οὐσιαστικὸν δύναται νὰ ᾔνε καὶ μεταφορικόν.

Τίνα δὲν θέλγει ὁ δεικτικὸς κύκνος; (= ἡ Πινδαρική ποίησις).

ΣΗΜ. Αἱ ὑπὸ τὰ στοιχεῖα δ καὶ ε περιπτώσεις προσεγγίζουσι τῇ συνεκδοχῇ.

§ 40.

Ἄντονομασία

1. Ἡ ἀντονομασία (pronominatio) τίθησιν ἀντὶ οὐσιαστικοῦ τινος ὀνόματος (ιδίως ἀντὶ κυρίου ὀνόματος ἢ καὶ ἀντὶ οὐσιαστικῆς ἀντωνυμίας) ἄλλο, ὅπερ δύναται νὰ προστεθῇ εἰς τὸ κυρίως οὐσιαστικὸν ὡς προσδιορισμός, ἢ ὡς κατηγορούμενον, προστιθεμένου τοῦ εἶναι.

Ἡ ἀντονομασία λοιπὸν εἶνε ὁ τρόπος τοῦ οὐσιαστικοῦ χαρακτηριστικῶς λαβόντος κατηγορουμένου ἢ ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ.

Κατὰ Τρύφωνα ἀντονομασία εἶνε: λέξις ἢ φράσις διὰ συνωνύμων ὀνομάτων τὸ κύριον περιπτώσα.

2. Ἐκτὸς τῆς διὰ τῆς μεταλλαγῆς ταύτης προερχομένης εὐρύσεως τῆς ἐννοίας, ἡ ἀντονομασία χρησιμεύει καὶ εἰς τὸ νὰ ἀποφύγῃ τις τὴν μονοτονίαν τῆς ἐπαναλήψεως τῆς αὐτῆς ἐκφράσεως καὶ τὸ μὴ ἐναργῆς τῆς ἀντωνυμίας.

3. Δι' ὄνομα κύριον δύναται βεβαίως μόνον ἐκεῖνα τὰ χαρακτηριστικὰ ὀνόματα νὰ ἐκλεχθῶσιν, ὧν ἡ σχέσις καὶ ἡ σημασία ἱστορικῶς εἶνε γνωστά, ἢ ἐννοοῦνται ἐκ τῆς συνεχείας. Ἐὰν τὸ ὄνομα ἐλέχθη προηγουμένως, τότε δύναται νὰ γείνη χρῆσις ἀντονομασίας ἥττον σχετικῆς.

Ἡ κατὰ τῶν Περσῶν ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου ἀνετέθη εἰς τὸν Κίμωνα. Ὁ γέρων στρατηγὸς δὲν ἀπέκρυπτε τὸ δυσχερὲς τοῦ ἔργου τούτου.

Οὕτως, «ὁ τολμηρὸς Γενοῦήνσιος», δύναται νὰ λεχθῇ περὶ

τοῦ Κολόμβου ὡς καὶ περὶ τοῦ Σπανόλα ἢ Δόρια. Ἄλλὰ δὲν δύναται νὰ παρανοηθῇ ὅταν εἴπωμεν «ὁ τολμηρὸς Γενουήν-«σιος ὁ τὴν Ἀμερικὴν ἀνακαλύψας.»

4. Ὅμοιον ἰσχύει καὶ ἐπὶ τῶν προσηγορικῶν καὶ ἀντωνυμιῶν.

Ἡ σαφήνεια τῆς ἀντονομασίας ἐν τούτοις ἐρείδεται ἢ ἐπὶ τῆς συνεχείας, ἢ ἐπὶ τῆς ὡς δυνατὸν διαφυλάξεως τῶν ἐναλλαττομένων ἐκφράσεων.

Οὕτως ἐν τῷ ἐπομένῳ παραδείγματι γίγνεται εὐκόλως εὐνόητος ἢ καθ' ἑαυτὴν ἀσαφὴς ἀντονομασία.

Καίτοι προέδωκε τὴν ἰδίαν του πατρίδα, ὅμως ὁ ἀνόσιος (αὐτὸς δηλαδὴ ὁ προδοὺς) ἐτόλμησε νὰ ἐμφανισθῇ δημοσίᾳ.

5. Ἡ ἀντονομασία δύναται νὰ ᾔνε καὶ μεταφορική, ἀλλ' ὅμως τότε εὐκόλως περιπίπτει εἰς ἀσάφειαν.

«Περὶ τὸ τέλος τοῦ ἐνδόξου αὐτοῦ βίου πᾶσα συμφορὰ ἐπέπεσεν ἐπὶ τὸν Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον· ἀλλ' ὁ στύλος τῆς ἐκκλησίας κτλ.» . . .

6. Παραδείγματα τῆς συνήθους ἀντονομασίας ἔστωσαν : διὰ τὸν Ἀχιλλέα : ὁ Πηλεΐδης (ἐκ τοῦ πατρὸς) ὁ υἱὸς τῆς Θέτιδος (ἐκ τῆς μητρός), ὁ πατὴρ τοῦ Νεοπτολέμου (ἐκ τοῦ υἱοῦ), ὁ Ἥρωρ τῆς Φθίας (ἐκ τῆς πατρίδος)· διὰ τὸν Σκιπίωνα : ὁ πορθητὴς τῆς Καρχηδόνας (ἐκ τοῦ σπουδαιοτάτου αὐτοῦ κατορθώματος)· διὰ τὸν ἥλιον : τὸ λάμπων τῆς ἡμέρας ἄστρον (ἐκ τοῦ χρόνου)· διὰ τὸν Νέστορα : ὁ γέρον τῆς Πύλου (ἐκ τῆς ἡλικίας καὶ πατρίδος) κλπ.

§ 41.

ΟΙ ΠΛΑΤΥΤΕΡΟΙ ΤΡΟΠΟΙ.

Ἄλληγορία

1. Ἡ Ἄλληγορία (inversio οὕτω κληθεῖσα, διότι ἄλλο ἀγορεύει, ἄλλο νοεῖ) ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τῶν λέξεων ὑποκρύπτει ἢ ἄλλην βαθυτέραν ἢ καὶ τὴν ἐναντίαν, ἢ παριστᾷ ὁλό-

κληρον πρότασιν ἢ ἐν γένει ἀλλήθειάν τινα ὑπό τινα εἰκόνα. Εἶναι λοιπὸν ἡ Ἀλληγορία κατὰ τινὰς ὅρους διεξοδική μεταφορά.

Τὸ « ἡδὺς φθόγγος κοιμᾶται ἐν χρυσαῖς νευραῖς », ἐμπεριέχει τρεῖς μεταφοράς, ἡδὺς ἀντι εὐάρεστος, κοιμᾶται ἀντι κρύπτεται, χρυσαῖς ἀντι ξανθαῖς· δὲν εἶνε δὲ ἀλληγορία, διότι φθόγγος καὶ νευρά εἶναι κυριολεκτικαὶ ἐκφράσεις, καίτοι ἡ τελευταία εἶνε εἰδὸς τι συνεκδοχῆς. Τούναντίον τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ἐπομένου: ἀπόλαυε τοῦ βίου, ἐφ' ὅσον εἰσέτι ἡ λυχνία καίει, εἶνε πλήρης ἀλληγορία, καὶ θα ἦτο ἐπίσης τοιαύτη, ἂν ἐλέγετο: ἐφ' ὅσον ἡ λυχνία τοῦ βίου καίει.

2. Κατὰ πόσον δὲ δύναται νὰ ἐπεκταθῇ ἡ ἀλληγορία, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μεγαλητέρας ἢ μικροτέρας περιοχῆς τῆς δια ταύτης αἰσθητοποιουμένης ἐννοίας, καὶ ἂν ἡ ἐκλελεγμένη εἰκὼν παρέχῃ ὑπὸ πλείονας ἐπόψεις σαφεῖς ὁμοιότητος. Κατὰ κανόνα μόνον τοὺς κυριωτέρους τύπους τῆς ὁμοιότητος πρέπει τις νὰ ἐξάξῃ.

3. Ἐν ταῖς βραχυτέραις ἀλληγορίαις συγκαταλεκτέαι εἶνε εἰκονικαὶ παροιμίαι ἢ παροιμιαζόμενοι λόγοι, ὅταν οὗτοι τίθηνται ἀντὶ τῆς κυρίας ἐκφράσεως.

Ἐπί μακρὸν ἠγωνίσθη νὰ τὸ κατορθώσῃ, ἀλλ' ἀφοῦ δὲν ἡδυνήθη, τότε αἱ σταφυλαὶ ἦσαν ἄωροι (— ὁηλ. τότε ἔκαμνεν, ὡς « ἡ ἀλώπηξ τοῦ μύθου, ἧτις ἔλεγεν κλπ.) — « ἐπὶ ξηροῦ ἀκμῆς « ἔχεσθα! ».

4. Διεξοδικώτεροι καὶ τῇ κυρίᾳ ἐκφράσει μειμιγμένοι εἶνε αἱ ἐπόμενα ἀλληγορίαί.

« Λεῖπῃ μὲν ὁδῷ, μάλα δ' ἐγγύθι ναίει.

Τῆς δ' ἀρετῆς ἰδρωτὰ θεοὶ προπάροιθεν ἔθηκαν » κλπ.

¹ Ησίοδ. Ἔργ. 285.

Πρόβ. Ξενοφ. Ἄπομν. 11, 1, 20.

Ἀλληγορίαί διεξοδικαὶ εἶνε καὶ αἱ ἐπόμεναί.

Ξενοφ. Ἄπομν. 41, 1, 21. Πλάτ. Φαῖδρ. σελ. 246. Ὅρατ. Ὡδ. 1, 14. Ἀλληγορίαί ὁμως τοιαύτης περιοχῆς δὲν πρέπει νὰ συγκαταλέγωνται ἐν τοῖς τρόποις, ἀλλ' εἶνε εἰδῆ τῆς ὅλης παραστάσεως μᾶλλον, ἢ τῆς φράσεως.

Ἐπαισιότητα γίνεται ἢ ἀλληγορία ἐν τῷ λόγῳ, ὅταν αὐτὴ ᾖνε μεμιγμένη τῇ παρομοιώσει καὶ μεταφορᾷ. (Πρόβ. Κικέρ. pro Mur. 17, 35). Ἐνταῦθα πρέπει νὰ προσέξωμεν, ὥστε νὰ παύσωμεν τῆς μεταφορᾷ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, δι' οὗ ἤρξάμεθα. Πολλοί, λέγει ὁ Κιντιλιανός, ἄρχονται ἐκ καταιγίδος καὶ λήγουσιν εἰς πῦρ, πτώσιν κλπ.

Ἀλληγορίαν πολὺ σκοτεινὴν παρέχει τὸ αἰνίγμα. Αἰνιγματώδης ἔκφρασις ἐν τῷ πεζῷ εἶνε πλημμελής. Ποιηταί, οἵτινες καὶ τὸ αἰνίγμα ἐμόρφωσαν εἰς ἰδιαίτερον εἶδος ποιήσεως, δύνανται καὶ νὰ μεταχειρισθῶσιν. Εἶνε δὲ κατὰ τὸν Τρυφ. (σελ. 193) αἰνίγμα « φράσις ἐπιτετηθευμένη κακοσχόλως εἰς ἀσάφειαν ἀποκρύπτουσα τὸ νοούμενον, ἢ ἀδύνατόν τι καὶ ἀμήχανον παριστάουσα ». Ἐν τῇ ἀλληγορίᾳ εἶνε ἢ σκοτεινὴ ἔκφρασις ἢ ἔννοια, ἐν τῷ αἰνίγματι δὲ ἀμφότερα. Τοῦ αἰνίγματος διάφορον εἶνε ὁ γρῖφος καὶ τοὶ πολλοὶ οὐδεμίαν διέγνωσαν διαφορὰν. Κατὰ τὸν Σχολ. Ἄριστ. σελ. 508 : « γρῖφος δὲ ἐστίν, οὐχ ὡς ἔννοιό φασι, ταῦτόν αὐτῷ αἰνίγματι· διαφέρουσι γάρ, ὅτι τὸ μὲν αἰνίγμα ὁμολογεῖ τις ἀγνοεῖν, τὸν δὲ γρῖφον ἀγνοεῖ δοκῶν ἐπίστασθαι, οἷον αἰνίγμα μὲν ἐστὶ τὸ τί δίπουν, τί τρίπουν, τί τετράπουν; Ἐνταῦθα δὴλον αὐτὸ ἐρώτημα· γρῖφος δὲ οἷον Ἐκτορα τὸν Πριάμου Διομήδης ἔκτανον ἀνὴρ. Ἐνταῦθα δοκεῖ μὲν εἰδέναι τὸ βῆθέν, ἀγνοεῖ δὲ, ὅτι Διομήδης ἦν ἀνὴρ ὁ Ἀχιλλεύς ». Τὸ αἰνίγμα εἶνε κατὰ τὸν αὐτὸν « ὄν καὶ μὴ ὄν, ὅσον λίθος καὶ οὐ λίθος, κίσηρις, ἀνὴρ καὶ οὐκ ἀνὴρ, εὐνοῦχος καὶ τὰ τοιαῦτα· οἱ Λατῖνοι γραμματικοὶ ὡς παρὰδειγμα αἰνίγματος παραθέτουσι τὸν στίχον « mater me genuit, eadem mox gignitur ex me »· ὕδωρ — πάγος — ὕδωρ.

§ 12.

Ἐπερβολή

1. Ἡ ὑπερβολὴ (superlatio) εἶνε κοσμητικὸς ὑπερβολικὸς τρόπος μεγαλύνων ἢ σμικρύνων πράγμα τι.

Κιντιλ. viii, 6, 67 decens veri superjectio. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὑπερβολὴ τίθησι μείζονα βαθμὸν ἀντὶ τοῦ σμικροτέρου, συγγενὴς εἶνε τῇ συνεκδοχῇ. Ἐν τῇ πρακτικῇ αὐτῆς χρήσει δύναται νὰ ἀπολέσῃ καθ' ὅλοκληρίαν τὸν κοσμητικὸν χαρακτῆρα ὡς παρὰ Δημ. περὶ Στεφ. 21 « ὁ σός, Αἰσχίνη κοινωνός, οὐχ ὁ ἐμός, οὐδ' ἐάν σὺ διαρραγῆς ψευδόμενος », ὅπερ ἀπομιμνῆται Κικ. de domo 37, 99.

2. Εἶνε δὲ ἐν χρήσει, ὅταν τὸ ἀντικείμενον ἔχη τι ἔκτακτον, ὑπερβαῖνον τὸ φυσικὸν μέτρον, καὶ δύναται τότε νὰ ἔχη μετ' ἄλλην ἰσχύν.

« Μέχρις ἀστέρων ἔφθασεν ἡ δόξα του ». — « Οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη » Ὁμ. Ἰλ. δ, 443. — ἡ λάμψις τῶν ὀπλων του ἐπεσκίασε τὸν ἥλιον. — « Ἐπιλείψει με λέγοντα ἡ ἡμέρα τὰ τῶν προδοτῶν ὀνόματα ». Δημ. περὶ Στεφ. § 296. Πρβλ. Δημ. Τιμοκρ. 177. Μειδ. 21, 118. Περὶ Παραπρεσβ. 110. Φιλίπ. 111, 26.

Οὐχ ἦττον ἡ ὑπερβολὴ καθόλου εἶνε μάλλον παρά ποιηταῖς ἢ παρά πεζοῖς εὐχρηστος.

Πρβ. Ὁμ. Ἰλ. 20, 226.

Αἰ δ' ὅτε μὲν σκιρτῶεν ἐπὶ ζεῖδωρον ἄρουραν
 Ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θεῶν, οὐδὲ κατέκλων.
 Ἄλλ' ὅτε δὴ σκιρτῶεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
 Ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῆνος ἄλός πολιοῖο θέεσκον.

Πρβ. τὴν ἀπομίμησιν παρά Βιργ. Αἰν. 7, 808. Ἄλλα ποιητικαὶ ὑπερβολαὶ ἀπαντῶσι παρ' Ὁμ. Ἰλ. 1, 249, 9, 383, 10, 437. Σαίξσπηρ Ῥωμ. καὶ Ἰουλ. Α. 41.

3. Ἐπιτυχῶς δὲ δύναται νὰ παρασταθῇ διὰ τῆς ὑπερβολῆς τὸ γελοῖον καὶ ἀσήμαντον.

Πρβ. Κιντιλ. viii, 6, 73. Ἐν τῇ κωμῳδίᾳ ἀπαντᾷ συχνάκις ἡ ὑπερβολή, καὶ θεωρεῖται ὡς οὐσιῶδες στοιχεῖον τῆς κωμικῆς ἐκφράσεως· ὁ Τρυφ. παρέχει ἐκ τοῦ Διφίλου παράδειγμα ὑπερβολῆς πρὸς σμίκρυνσιν περὶ ἀσχήμου γυναικός.

Ὁ πατήρ ἐφίλησεν οὐδὲ πάποτε,
 Παρ' ἧς τὸν ἄρτόν ἢ κύων οὐ λαμβάνει
 Μέλαινα δ' οὕτως, ὥστε καὶ ποιεῖν σκότος.

Χαρακτηριστικὸν τῆς ὑπερβολῆς εἶνε ὅτι αὕτη συνήθως ἐνισχύεται δι' ἄλλων τρόπων, οἷον μεταφορᾶς, μετωνυμίας, συνεχόχης, ἀντιφράσεως καὶ ἐν γένει δι' εἰρωνείας ἢ ἐπιφωνήσεων. Δυνατὸν νὰ ἐπισωρευθῶσι καὶ πολλαὶ ὑπερβολαὶ ὡς Κικ. Φιλ. 11, 27.

Ἡ ὑπερβολὴ δὲν πρέπει νὰ ᾖ πολὺ πέραν τοῦ μέτρον, διότι τότε καταντᾷ εἰς κωμωδίαν. Ὡς παρ' Ἀριστείδ. Παναθ. σελ. 123, ἐν τέλει τῆς περιγραφῆς τῆς ἐν Μαραθῶνι μάχης λέγει: ὥστε οἱ τοῦ ἀγμάτος ῥύακες ἤρχουν ἐν νοτίῳ ταῖς ναυσὶν εἶναι.

Ἐν γένει ὁ Ἀριστοτ. ῥητ. 111, 11, σελ. 143 παρατηρεῖ ὅτι ἡ ὑπερβολὴ εἶνε μειρακιώδης καὶ δεικνύει σφοδρότητά τινα ἢ ὀργήν. Ἐπερβολὴ ἐν προοίμ. λόγ. ἰδ. Δυσ. Λογ. XII, I. XII, 1.

§ 13.

Ἐμφασίς

1. Ἡ ἔμφασίς κατὰ λέξιν ἐκφράζει ὀλιγώτερον τῆς κυρίας ἐκφράσεως, ἀλλ' ὑπονοῦνται πλείονα ἢ ὅ,τι ἐν αὐτῇ λέγεται· διότι αὕτη παρέχει μόνον τὴν ἔννοιαν, τὴν ὁποίαν ὁ ἀναγνώστης κατατέμνει εἰς τὰ καθ' ἕκαστον χαρακτηριστικά της.

«Ἄς ὑπομείνωμεν τὰς συμφορὰς μας ὡς ἄνδρες» (=ὡς γενναῖοι θαρραλέοι εὐσταθεῖς). «Μὴ ἔσο γυνή».—Πρόβ. Βιργ. Αἰν. IV, 550. Κατὰ Κιντιλ. VIII, 3, 83 *virtus est ἔμφασίς, altiotrem praebens intellectum quam quem verba per se ipsa declarant.* Καθ' Ἡρωδιανόν «ἔμφασίς δι' ὑπονοίας ἐπίτασιν τοῦ λεγομένου «παρίστησιν».

2. Εἰς τὴν ἔμφασιν συγκαταλεκτέα καὶ ἡ λιτότης, δι' ἧς ἀποφεύγομεν πολὺ ἐπαινετικὰς ἢ πολὺ ψεκτικὰς ἐκφράσεις καὶ μεταχειρίζομεθα μετριωτέρας. Γίνεται δὲ τοῦτο ἰδίως διὰ τῆς ἀντιφράσεως.

Οὐχ ἥκιστα ἀντὶ μάλιστα.—οὐχ ἀνάξιον λόγου ἀντὶ ἄξιον *non sine montium clamore.* «Ἀντιφράσις εἶνε λέξις διὰ τοῦ ἐναντίου ἢ παρακειμένου τὸ ἐναντίον παριστῶσα χωρὶς ὑποκρίσεως». Εἰς τὴν ἀντιφράσιν ἀνήκει καὶ ὁ εὐφημισμὸς «ἀγαθὴ κλήσει περιστελλῶν τὸ φαῦλον, ὥσπερ καὶ τὰς ἐριννῦς Εὐμενίδας διὰ τὸ εὐφημον κάτωνόμαζον, καίτοι δυσμενεῖς οὐσας». Εὐσταθ. εἰς Ὅδ. Ὅμ. α, 121· πρόβ. Δημ. Λεπτ. 113· «νῦν δ' εὐπορήσει».

§ 14.

Εἰρωνεία

1. Ἡ εἰρωνεία (= *simulatio, illusio*) εἶνε ὁ τρόπος τοῦ ἐναντίου. Ὁ ὁμιλῶν ἀντὶ τῆς κυρίας ἐκφράσεως μεταχειρίζεται τὴν ἀντίθετον, ἀλλ' ἧς ἡ ἀληθὴς σημασία ἐκδηλος γίνεται ἐκ τῆς συνεχείας (ἐν τῷ προφορικῷ λόγῳ ἐκ τοῦ τονισμοῦ).

«Εἰρωνεία δὲ ἔστι λέγειν τι μὴ προσποιοῦμενον λέγειν, ἢ τοῖς ἐναντίοις ὀνόμασι τὰ πράγματα προσαγορεύειν.» Ἀναξ. ῤήτ. 21, σελ. 208.

2. Ἡ εἰρωνεία εἶνε ἐν χρήσει καὶ ἐν παιδιᾷ καὶ ἐν σπουδαίοις. Ὁ ἔπαινος γίγνεται ψόγος, ὁ ψόγος ἔπαινος· τὸ ἰλαρὸν χρησιμεύει πρὸς παράστασιν τοῦ λυπηροῦ καὶ τ' ἀνάπαλιν.

Ἡ δύναμις τῆς εἰρωνείας κεῖται ἐν τῇ ἀντιθέσει, ἥτις γίγνεται μεταξύ τοῦ πράγματος καὶ τῆς λέξεως καὶ δύναται νὰ ἐπιταθῇ διὰ τῆς μίξεως τῆς κυριολεκτικῆς καὶ τῆς εἰρωνικῆς ἐκφράσεως.

«Ὡν ὀλιγορήσας ὁ καλὸς κάγαθός οὗτος οὐ μόνον ᾤετο δεῖν λέγειν καὶ γράφειν οὐκ ἐξόν, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοὺς νόμους ταῦτα ποιεῖν». Δημ. Ἄνδρ. 32. Πρὸς Δημ. Τιμοκρ. 106. Κικ. Κατ. 1, 1, 2. Ὁμήρ. Ἰλ. XXI, 428. Ὀδ. XXI, 402. Τακ. Χρον. 1, 89. Κικέρ. Pro Mur. κεφ. 29.

ΣΗΜ. Οἱ ἀρχαῖοι ὡς ὑποδεέστερα εἶδη τῆς εἰρωνείας θεώρουν τὸν σαρκασμὸν, ἀστεϊσμὸν, ἀντίφρασιν καὶ παροιμίαν, τέλος δὲ καὶ τὸν μυκτηρισμὸν· ὁ σαρκασμὸς εἶνε πικρὰ εἰρωνεία μετὰ σεσηρότος τοῦ προσώπου λεγόμενος. Ἡρωδ. περὶ σχ. σ. 391. Παραδειγμ. σαρκασμοῦ Αἰσχ. Κτησιφ. 150 καὶ 162, ἔνθα ἐνουπάρχει καὶ αἰσχρὸς ὑπαινιγμὸς. Πρὸς Δημ. λογ. xvi, 149. Ὁ σαρκασμὸς δύναται νὰ ἐνουπάρχη συχνάκις ἐν μιᾷ μόνῃ λέξει ἀπροσδοκῆτως εἰσαγομένη: «ἀλλ', ὦ τᾶν, εἰ ταῦτα φαύλως, τάγ' ἐν αὐτῇ τῇ πόλει «νῦν ἄμεινον ἔχει· καὶ τί ἂν εἴπειν τις ἔχοι; τὰς ἐπάλλξεις, ἅς κοινώμεν, καὶ τὰς ὁδοὺς ἅς ἐπισκευάζομεν, καὶ κρήνας καὶ λήερους.» Δημ. Ὀλ. 3, 29.

Ὁ ἀστεϊσμὸς εἶνε ἀστεία εἰρωνεία, μυκτηρισμὸς δὲ καὶ χλευασμὸς σημαίνουσι τὴν πρὸς ἄλλους ἀπευθυνομένην εἰρωνείαν. Ἡ συχὸς δὲ εἰρωνεία μεταπίπτει εἰς χαριεντισμὸν Αἰσχ. Κτησιφ. 90.

Ἀλλὰ τρόπος εἶνε πάντα ταῦτα τότε μόνον, ὅταν ἀντὶ τῆς κυρίας ἐκφράσεως τίθηται τὸ ἐναντίον. — Περὶ τοῦ γελοίου πραγματεύεται Κικέρ. de Oratore 11, 58.

§ 15.

Περίφρασις

1. Τὰ μέχρι τοῦδε εἶδη τοῦ τρόπου περιλαμβάνουσιν οὐχ¹

πᾶσαν τὴν περιοχὴν τῆς τροπικῆς ἐκφράσεως, ἀλλὰ μόνον μέρος τινὰ ταύτης διακρινόμενα ἐξ ὀρισμένων τινῶν διακριτικῶν σημείων.

Ὀλιγώτερον σαφῆ ἐκφαίνονται ὀρισμένά τινα χαρακτηριστικά, εὐθὺς ὡς περιγραφῆ τι διὰ ῥήματος ἢ δι' ὀλοκλήρου προτάσεως.

Τοιαύτη περιγραφὴ καλεῖται *περίφρασις*. Ἡ περίφρασις (circumlocutio) ἐκφράζει διὰ πολλῶν λέξεων, ὅ,τι ἠδύνατο νὰ λεχθῆ διὰ μιᾶς ἢ δι' ὀλίγων.

Κιντιλ. VIII, 6, 61.

2. Εἰς τὴν περίφρασιν ἀνήκει κατὰ πρῶτον ἡ χρῆσις μὴ κυριολεκτικοῦ ῥήματος ἀντὶ τοῦ κυριολεκτικοῦ, ἢ ἡ χρῆσις ὀλοκλήρου φράσεως ἀντὶ τούτου.

Οὐκέτι ζῆ ἀντὶ ἀπέθανε· — τὸν βίον διάγειν ἀντὶ ζῆν. — Τρόπαιον ἰσάναι ἀντὶ νικᾶν.

Ἡ περιγραφὴ αὕτη τοῦ ῥήματος δύναται νὰ ᾖ μεταφορικὴ ἢ ἀμετάφορος. Γίγνεται δὲ ἀλληγορία ἢ μεταφορικὴ περίφρασις τότε, ὅταν ἐκτὸς τοῦ ῥήματος παρίσταται καὶ τὸ ὑποκείμενον μεταφορικῶς, (ἀπέθανεν = ἐσθύσε τὸ φῶς τῆς ζωῆς του).

Ἐν τῇ ἀμεταφόρῳ περιφράσει τοῦ ῥήματος ἀπαντῶσί τινα, ἅτινα ἀνταποκρίνονται εἰς τὴν συνεκδοχὴν (πρὸς § 8, 3) καὶ τὴν μετωνυμίαν (φέρει τὸ σκῆπτρον = κυβερνᾷ § 9, 2). Οὐχ ἧττον οὐδαμοῦ παρίστανται μετὰ τῆς αὐτῆς εὐκρινείας καὶ οὕτως συγκεντρωμένοι, ὅπως ἐν τοῖς οὐσιαστικοῖς.

Αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα π. γ. δύναται νὰ σημανθῶσι διὰ τοῦ χρόνου διαφόρων ῥημάτων (εἶνε νεκρὸς = ἀπέθανεν, ἐβίωσε). Πρὸς δὲ τούτοις συχνάκις λαμβάνεται ὀλοκλήρος φράσις πρὸς περίφρασιν τοῦ ἀπλοῦ ῥήματος (ἄρχει = σκῆπτρων κρατεῖ). Ἐνεκα τῆς πολλαπλῆς φύσεως καὶ τοῦ εὐμεταδόλου τοῦ ῥήματος καὶ τῆς σημασίας του δὲν διακρίνονται ἀκριδῶς ἄλλα εἶδη τῆς περιφράσεως, ἐκτὸς τῆς μεταφορικῆς καὶ ἀμεταφόρου· διότι «κρατεῖ τῶν σκῆπτρων» καὶ «φέρει τὸ στέμμα» δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν καὶ συνεκδοχικὴν καὶ μετωνυμικὴν περίφρασιν τοῦ ἀρχεῖν.

3. Εἰς τὴν περίφρασιν συγκαταλεκτέα καὶ ἐκείνη ἢ περι-

γραφῆ τῶν οὐσιαστικῶν, (Τρυφ. ἐν Walz. rhet. viii, σελ. 742), ἐν ἣ ἰδιότης τις τοῦ ἀντικειμένου μετατρέπεται εἰς οὐσιαστικόν, καὶ εἰς τοῦτο ὡς γενικὴ κτητικὴ προστίθεται τὸ οὐσιαστικὸν τοῦ ἀντικειμένου.

Ἰερὸν μένος Ἀλκινόοιο—Πατροκλῆος λάσιον κῆρ· Ἦς Τηλεμάχοιο.

Ἄλλ' ἡ κυρία ἔννοια δύναται καὶ ἐπιθετικῶς νὰ προστεθῆ εἰς τὸ ἰδιότητα σημαῖνον οὐσιαστικόν.

βῆ Ἡρακλεΐη. — Vis Herculea perrupit Acherontem (= ὁ κρατερός Ἀχιλλεύς).

4. Εἰς τὴν περίφρασιν ἀνήκει τέλος πᾶσα περιγραφὴ δι' ὀλοκλήρου προτάσεως. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δύνανται νὰ περιγραφῶσιν:

α'. Ὁλόκληροι προτάσεις, « ὁ ἥλιος ἀνέτειλε » = ἐγένετο ἡμέρα.

β'. Οὐσιαστικά, « ἔπραξαν ὅ,τι ἔπρεπε » = τὸ καθήκον των, τὸ ἀναγκαῖον. — « Εὐθύς ὡς ἤλθον αἱ πρῶται χελιδόνες » = ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔαρος.

γ'. Ἐπίθετα, « ἐν τόπῳ, ἔνθα οὔτε σελήνη οὔτε ἥλιος φαίνεται » = σκοτεινῶ.

δ'. Ἐπιρρήματα, « ἐφ' ὅσον τὰ ὄρη ἴστανται » = πάντοτε.

ε'. Ρήματα, « ὁ εὐρίσκων πρὶν ἀπολέσῃ » = κλέπτων.

Τέλος. Ἡ περίφρασις δὲν εἶνε ὠρισμένος πλέον τρόπος, ἀν αὕτη δὲν ἦνε καὶ σχῆμα. Χρησιμεύει δὲ ἐν γένει μόνον εἰς παραστάσεις φαντασιώδεις, καὶ ἐμφανίζεται ὑπὸ διαφόρους τύπους. Οὐδὲν δὲ μᾶλλον καὶ ἡ σύγκρισις, τὸ παράδειγμα, ὁ μῦθος, ἡ παραβολὴ συγκαταλεκτέα εἰς τὸν τρόπον ἢ τὰ σχήματα, οὔτε ἡ ἐκτενὴς ἀλληγορία ἀνήκει πλέον ἀμφοτέροις· διότι τρόποι καὶ σχήματα εἶνε μόνον εἶδη ἐκφράσεως, ἀλλ' οὐχὶ καὶ γένη λόγου.

§ 16.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΧΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Ὑπὸ τὴν λέξιν σχήματα νοοῦμεν ὠρισμένους τρόπους τῆς

ἐντέχνου ἐξωτερικῆς τοῦ λόγου μορφῆς, οἵτινες χρησιμεύουσιν, ὅπως καταστήσωσιν ἔννοιάν τινα ὡς σπουδαίαν ἢ διεγείρωσιν τὴν ψυχὴν.

Figura σχῆμα = arte aliquā novata forma dicendi. Quintil. I, 14. Κατὰ Ἀλεξ. τόμ. III, σελ. 14, «σχῆμά ἐστιν ἐξάλλαξις «λόγου ἐπὶ τὸ κρεῖττον κατὰ λέξιν ἢ κατὰ διάνοιαν ἄνευ τρόπου»· ἢ κατὰ Τιβερ. σελ. 59, «ἔστι σχῆμα τὸ μὴ κατὰ φύσιν τὸν νοῦν «ἐκφέρειν μηδὲ ἀπ' εὐθείας, ἀλλ' ἐκτρέπειν καὶ ἐξαλλάσσειν τὴν «διάνοιαν κόσμου τινὸς τῆ πλάσει ἢ χρείας ἕνεκα». — Τὸ σχῆμα αἶρε: ἀπεργάζεται: δηλ. τὸ αὐτό, ὅτι ἐκ σμικροτέρῃ βαθμῇ πράττει ἢ ἔμφρασις εἰς τινα τῆς προτάσεως μέρη. Τοῦ τρόπου διαφέρει αὕτη κατὰ τοῦτο, ὅτι παριστᾷ τὴν ἔννοιαν ἢ τινα μέρη ταύτης οὐχὶ ἀπὸ νέου τινὸς μέρους· τῆς δὲ περιόδου κατὰ τοῦτο, ὅτι ἐν τῇ σχήματι κύριον εἶνε οὐχὶ ἔντεχνος συναρμογὴ τῶν ἐνοιῶν πρὸς ἀλλήλας. Οὐχ ἦττον κατὰ τάξιν λέξεων, τροπικὴ ἔκφρασις καὶ ἡ κατὰ περιόδου τοῦ λόγου κατασκευὴ δύναται πολυλάκις νὰ ἐνισχύσωσι σπουδαίως σχῆμά τι· «τὸ δὲ τῆς λέξεως σχῆμα τοῦ τῆς διανοίας διαφέρει, ὅτι τὸ μὲν κινήσεως τῆς λέξεως «τῆς συσχούσης τὸ σχῆμα ἀπόλλυται—τοῦ δὲ τῆς διανοίας σχήματος, κἂν τὰ ὀνόματα κινή τις, κἂν ἑτέροις ὀνόμασιν ἐξενέγκῃ «τὸ αὐτὸ πρᾶγμα μένει, ὁμοίως δὲ κἂν ἡ σύνταξις κινήθῃ ἢ προστεθῇ καὶ ἀφαιρεθῇ τι, λύεται τὸ σχῆμα τῆς λέξεως».

2. Τὰ σχήματα διαιροῦνται: α) εἰς σχήματα λέξεως· β) εἰς σχήματα διανοίας.

3. Τὰ σχήματα τῆς λέξεως αἴρουσιν ἔννοιάν τινα ὡς σπουδαίαν (ἢ καὶ μέρος τι τῆς προτάσεως) καθ' ἑαυτήν, καὶ χωρὶς νὰ παραβάλλωσι ταύτην πρὸς ἄλλας ἐννοίας.

Τοῦτο συμβαίνει εἴτε δ' αὐτοῦ τοῦ λόγου, εἴτε διὰ τούτου, ὅτι ὁ λέγων εἰσάγει ἄλλα πρόσωπα ἐν τῇ ὑποθέσει καὶ κάμνει αὐτὰ νὰ συμμετέχωσι ταύτης.

ΣΗΜ. Κατὰ ταῦτα δύναται τις πάλιν νὰ διαιρέσῃ τὰ σχήματα τῆς λέξεως εἰς ἀπόλυτα (μονολογικά) καὶ εἰς διαλογικά. Ἡ ἐκφώνησις π. χ. εἶνε μονολογικὴν (ἀπόλυτον), ἢ δὲ ἐρώτησις διαλογικὸν σχῆμα.

4. Τὰ σχήματα τῆς διανοίας ἢ συγκριτικὰ σχήματα, αἴρου-

σι τούναντίον τὸ σπουδαῖον ἐννοίας τινὸς κατὰ τοῦτο, ὅτι συντάττουσι ταύτην μετ' ἄλλης καὶ ἀναμετρῶσι τὴν ἀξίαν αὐτῆς πρὸς ἐκείνην.

Οὕτω συμβαίνει π. χ. διὰ τῶν σχημάτων τοῦ ἀντιθέτου, καὶ τῆς κλίμακος. «Τὸν ἀδύνατον δυνάμεθα νὰ οἰκτείρωμεν, τὸν κακὸν μισοῦμεν, ἀλλὰ τὸν κακὸν καὶ ἀσθενῆ πρέπει νὰ ἀποστρεφώμεθα».

5. Τὰ σχήματα τῆς λέξεως δύνανται πάλιν νὰ χρησιμεύσωσι πρὸς ἐπίτασιν τῆς ἐκφράσεως καὶ ἐν τοῖς σχήμασι τῆς διανοίας. Εἶνε λοιπὸν ταῦτα γενικωτέρας φύσεως.

Μετάβαλλε τὴν τελικὴν πρότασιν τοῦ ἀνωτέρω παραδείγματος εἰς ἐρώτησιν ἢ ἐπιφώνησιν.

§ 17.

ΣΧΗΜΑΤΑ ΛΕΞΕΩΣ

Τὰ σπουδαιότατα καὶ συνηθέστερον ἀπαντῶντα σχήματα λέξεως εἶνε τὰ ἐπόμενα.

1. Τὸ ἀσύνδετον (dissolutio) δηλ. ἡ παράλειψις τῶν συνδετικῶν μορίων μεταξὺ τῶν μερῶν τῆς προτάσεως καὶ δλοκλήρων προτάσεων. Χρησιμεύει δὲ αὕτη εἰς ταχθεῖαν ἀπαρίθμησιν, καὶ παρέχει εἰς τὸν λόγον ἐν γένει ἤθος καὶ πάθος.

Suet. Jul. Caes. 37 veni, vidi, vici. Κικ. Κατιλ. 11, 6. «ἀλλὰ «τούτῳ ἀντὶ τῶν πατρῶων περίεστι βδελυρία, συκοφαντία, θράσος, τρυφή, δειλία, ἀναίδεια». Αἰσχ. Τιμ. 103. Πρὸς Δημ. περὶ Στεφ. 80.

2. Τὸ πολυσύνδετον δηλαδή ἡ συχνὴ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν συνδετικῶν μορίων, καὶ καθιστᾷ τὸν λόγον ἀξιοπροσπῆ καὶ δεινόν.

Horat. od. 111. 4, 46 «καὶ τοσοῦτων καὶ ἐτέρων κακῶν καὶ «αἰσχυρῶν καὶ πάλαι καὶ νεωστὶ καὶ μικρῶν καὶ μεγάλων αἰτίου «γεγεννημένου». Δυσ. λογ. XII 78.

3. Συνεξευγμένον ἢ ἐπεξευγμένον καὶ ζευγμα τὸ τιθέναι ἄπαξ λέξιν (οὐ μόνον ῥῆμα) ἀρμόζουσιν εἰς πολλὰς προτάσεις.

Πρὸς Quintil 9, 3, 62. Figura quae dicitur ἐπεξευγμένον, in

quia unum ad verbum plures sententiæ referuntur, quarum unaquæque desideraret illud si sola poneretur. «regum timendum in proprios greges, reges in ipsos imperium est jovis, ἔνθα τὸ imperium ἀνήκει καὶ εἰς τὸ πρῶτον.

4. Ἡ ἔλλειψις (omissio), ὅ ἐστιν ἡ παράλειψις λέξεως ἐκ τῆς συνεχείας νοουμένης.

Οὕτως ἡ ἔλλειψις τοῦ εἰμι, κλπ.

5. Ἡ ἀποσιώπησις (reticentia), ὅταν ὁ λέγων διακόπτη τὸν λόγον, ἢ διότι δὲν θέλει νὰ ἐξακολουθήσῃ, ἢ δὲν δύναται, εἴτε ἐκ πάθους ἢ ἄλλης ψυχικῆς δυσθυμίας, εἴτε ἐκ φόβου, εἴτε καὶ πρὸς μετάβασιν εἰς ἕτερον.

6. Ἡ ἐκφώνησις, σχετλιασμός, ἀνακλητικὸν σχῆμα (exclamatio). Ἐκφράζει δὲ λύπην ἢ ἀγανάκτησιν.

Kix. de Catil. 1, 1. o tempora, o mores! ὦ γῆ καὶ θεοὶ καὶ δαίμονες καὶ ἄνθρωποι. Αἰσχ. Κτησ. 137. — Εἴτ' οὐ δεινόν, ὦ γῆ καὶ θεοί, καὶ φανερώς παράνομον. Δημ. Ἀριστ. 61. Μεγάλην ἰσχὺν ἔχει ἡ ἐπιφώνησις ἐν τέλει μακρᾶς δεινώσεως ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ § 210· καίτοι πηλίκον..... βουλεύεται. Χαριδῆμον; Οἴμοι.

7. Ἡ παλιλλογία (iteratio), ὅ ἐστιν ἡ ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ τῆς αὐτῆς ἐκφράσεως. Αὕτη ἐμφανίζεται κατὰ διαφόρους τρόπους.

α'. Ἐὰν πολλαὶ κατὰ συνέχειαν προτάσεις ἀρχίζωσι διὰ τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ κατὰ αὐτὸν τρόπον, τὸ σχῆμα καλεῖται ἐπαναφορὰ ἢ ἀναφορά.

β'. Ἐὰν πολλαὶ ἐφεξῆς προτάσεις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τελειώνωσι καλεῖται τὸ σχῆμα ἀντιστροφὴ ἢ ἐπιφορά.

γ'. Ἐὰν ἡ ἐν ἀρχῇ λέξις ἐπαναλαμβάνηται καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς προτάσεως, καλεῖται κύκλος.

δ'. Ἐὰν ἡ τελικὴ τῆς προτάσεως λέξις ἐπαναλαμβάνηται καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐπομένης, καλεῖται ἐπαναστροφὴ, ἀναστροφὴ ἢ ἀναδίπλωσις.

ε'. Πᾶσα ἄλλη ἐπανάληψις τῆς αὐτῆς λέξεως ἢ ἐκφράσεως καλεῖται ἐπανάληψις.

α'. «Ὁ Σκιπίων κατεπόρθησε τὴν Καρχηδόνα, ὁ Σκιπίων κατέ-

«στρέψε τὴν Νομαντιάν», ὁ Σικιπίων ἐποίησατο εἰρήνην, ὁ Σικιπίων
 «ἔσωσε τὴν πολιτείαν»· καὶ ὅταν ἀρχηται διὰ τῶν αὐτῶν μορίων,
 εἶνε ἀναφορά. Πρὸς. Ὁμ. Ἰλ. 23, 313—318. Ἡσιόδ. Ἐρ. Ἡμ. 5—8.
 Δημ. περὶ Στεφ. σελ. 268. «τί οὖν, ὦ ταλαίπωρε, συκοφαντεῖς;
 «τί λόγους; πλάττετε; τί σαυτὸν οὐκ ἐλλεθορίζεις ἐπὶ τούτοις;»

β'. Ἐπιφορά. «Τίς διέλυσε τὴν εἰρήνην; οἱ Καρχηδόνες; Τίς ἐπο-
 «λέμησεν ἐν Ἰταλίᾳ; οἱ Καρχηδόνες! Τίς ἐδῆλωσε τὴν ἡμετέραν
 «χώραν; οἱ Καρχηδόνες! Τίς ζητεῖ ἤδη συγγνώμην; οἱ Καρχη-
 «δόνες!» — «Ὅστις δ' ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τὴν ψήφωναίτετ, ὄρκον αἰ-
 «τεῖ, νόμον αἰτεῖ, δημοκρατίαν αἰτεῖ...» Αἰσχ. Κτησ. 198. Ὅταν
 ἡ ἐπιφορά ἦνε συνδεδεμένη μετὰ τῆς ἀναφορᾶς καλεῖται συμπλο-
 κή. «Ἐπὶ τοὺς νόμους καλεῖς, ἐπὶ σαυτὸν καλεῖς, ἐπὶ τὴν δημο-
 «κρατίαν καλεῖς». Αἰσχ. Κτησ. 202. Πρὸς. Κικ. pro Mil. 22, 59.

γ'. Κύκλος. «Σοὶ μὲν γὰρ ἦν κλέπτῃς ὁ πατήρ, εἴπερ ἦν ὁμοίος
 σοι». Ἀνωουμ. ἐν Speng. III, σελ. 146. «Ἦν ἡμῖν πόλεμος πρὸς
 «Φίλιππον, ἦν; οὐ γὰρ Αἰσχίνης ὑπὲρ τῆς εἰρήνης κρίνεται, οὐ».
 Δημ. περὶ παραπροσβ. 373.

δ'. Ἐπαναστροφή. «Οὐ γὰρ δήπου Κτησιφῶντα μὲν δύναται διώ-
 «κειν δι' ἐμέ, ἐμὲ δὲ εἴπερ ἐξελέγχειν ἐνόμιζεν αὐτόν, οὐκ ἂν ἐγρά-
 «ψατο». Δημ. περὶ Στεφ. 229.

ε'. Ἐπανάληψις. Κικ. Κατιλ. 1, 1, fuit, fuit iste quondam in
 hac republica virtus. Πρὸς. Ὁμ. Ἰλ. 20, 371· 22, 128. «Παρ-
 «θηνία, Παρθενία, ποῦ με λιποῦσ' ἀποίχῃ;» Σαφρ. ἀποσπ. 109.

ΣΗΜ. Τινὲς τεχνικώτεροι διαφοραὶ τῶν ἀρχαίων παρατρέχον-
 ται ἐνταῦθα. Πρὸς. Walz. rhetor VIII, 444. 552. Κιντιλ. IV, 3, 28.

§ 48.

Ἐν τοῖς μέχρι τοῦδε πραγματευθεῖσι σχήμασιν ὁ ὁμιλῶν
 αὐτὸς οὕτως εἰπεῖν δὲν ἐκφαίνεται· ὅθεν εἶνε μονολογικοῦ εἴ-
 δους. Ἄλλ' ὑπάρχουσι καὶ ἄλλα, ἅτινα στρέφονται πρὸς τοὺς
 ἀκρατάς ἢ φαίνονται ἀποτεινόμενα πρὸς τρίτον τι πρόσω-
 πον. Τὰ σχήματα ταῦτα εἶνε διαλογικοῦ εἴδους. Πρὸς τοὺς
 ἀκρατάς ἀποτείνεται ὁ ὁμιλῶν.

1. Διὰ τοῦ ἐρωτήματος (interrogatio, πύσμα, ἐρώτημα
 percentatio), εἰς ἃ ὁ ὁμιλῶν εἶτε αὐτὸς ἀποκρίνεται, ἢ ἀφίνει
 αὐτὸ ἄνευ ἀποκρίσεως.

Ἄνευ ἀποκρίσεως δύναται νὰ μὲνη τὸ ἐρώτημα, ὅταν ἡ ἀπό-
 κρισις ἀφ' ἐαυτῆς ὑπονοεῖται.

«Ταῦτ' οὐ μεγάλη καὶ περιφανὴς ἀναισχυντία; Ταῦτ' οὐχ ὑπερ-
«βολὴ δεινῆς αἰσχροκερδεΐας;» Δημ. XXVII, 38. Τοῦτο κατὰ τὴν
στενοτέραν ἔνοιαν εἶνε ἡ καλουμένη ῥητορικὴ ἐνάργεια. «Τίς
«δύναται νὰ τὸ πιστεύσῃ;» — «Δύναται νὰ ὑπάρξῃ σκληρότερον,
«ἢ ἐὰν ὁ ζωγράφος γείνη τυφλός, ὁ δὲ μουσικὸς κωφός;»

Αἱ ἐρωτήσεις, εἰς ἃς ὁ ὁμιλῶν αὐτὸς ἀποκρίνεται, δίδουσιν
εἰς τὸν λόγον μορφήν τινα διαλογικὴν καὶ καθιστῶσιν αὐτὸν
γοργότερον καὶ δεινότερον.

«Τίς τ' ἄρ σφῶς θεῶν ἔριδι ξυνέηκε μάχεσθαι; Λητοῦς καὶ Διὸς
υἱός». Ὅμ. Ἰλ. 1, 8.

Ἐνίοτε ἀποτείνει ὁ λέγων τὴν ἐρώτησιν πρὸς ἑαυτὸν καὶ
παρέχει τὴν ἀπόκρισιν, ἢ πρὸς τινα ἄλλον, καὶ αὐτὸς ὑποβάλλ-
λει αὐτῷ τὴν ἰδίαν. Τὸ σχῆμα τοῦτο οἱ Ἕλληνες ἐκάλουν ὑπο-
φορὰν, ἢ ἀρθυποφορὰν (subjectio). δι' αὐτῶν λύνονται ἐν-
στάσεις τῶν ἀντιθέτων.

«Τίνα γὰρ καὶ ἀναθιβάσομαι δεησόμενον ὑπὲρ ἑμαυτοῦ; τὸν
«πατέρα; ἀλλὰ τέθνηκεν. Ἄλλὰ τοὺς ἀδελφούς; ἀλλ' οὐκ εἰσιν.
«Ἄλλὰ τοὺς παῖδας; ἀλλ' οὐπω γεγέννηται». Ἀνδοκ. λογ. 1, 148.
Πρόβ. Ὅμ. Ἰλ. Ζ, 429.

2. Ἀπορία, διαπόρησις (= Dubitatio), συγγενὴς τῇ ἐρω-
τήσει, χρησιμεύει πρὸς ἐπαύξησιν τῆς ἀξιοπιστίας. Ἐνταῦθα
ὁ λέγων ἀπορεῖ, πόθεν θὰ ἀρχίσῃ, ποῦ θὰ παύσῃ, τί ἰδίως θὰ
εἴπῃ, καὶ ἂν πρέπη νὰ ὁμιλήσῃ.

«Ἡὲ βῶ, πῆ στῶ, πῆ κέλσω;» Δημ. περὶ Στεφ. 129. Κικερ.
ἐν ἀρχῇ τοῦ λόγου pro Cluentio.

Συγγενὴς τῷ σχήματι τούτῳ εἶνε ἡ ἀνακοίνωσις ἢ κοινω-
νία (communicatio), δι' ἧς εἴτε τοὺς ἐναντίους αὐτοὺς συμ-
βουλευεταί τις ἢ μετὰ τῶν δικαστῶν κοινῇ γίγνεται ἡ σκέψις.

3. Ἐπιτροπή (permissio), δι' ἧς κατὰ τὸ φαινόμενον προσ-
τάττομεν, συγχωροῦμεν ἢ ἐπαινοῦμεν.

«Κρίνε περὶ τούτου σὺ αὐτός!» — «Θέλω ἐπιτρέψαι παντὶ δι-
«καίῳ ἀνθρώπῳ νὰ κρίνῃ περὶ τούτου». Πρόβ. Βιργ. Aen. IV, 381.

4. Ἀποστροφή, δι' ἧς ὁ λέγων ὡς ἀκροατὴν ποιεῖ τρίτον τι
πρόσωπον· ἀλλὰ τὸ σχῆμα τοῦτο εἶνε μᾶλλον ποιητικόν.

Πρόβ. Πλιν. Paneg. c. 89. Δημ. 11, 19. Κικ. Pro Mil. 31. «*enim jam, Albani tumuli atque Lucii, vos, inquam, inploro atque festor*». Όμ. Ήλ. 16, 692. «*Πατρόκλεις, ὅτε δή σε θεοὶ «θανατόν δὲ κάλεσσαν;»*

Ἐνταῦθα μνημονευτέον καὶ τὸ σχῆμα *παρηγορία* (Licentia), δι' ἧς ἐλευθεριάζων ὁ ῥήτωρ ἀποτεινεί ἐνίοτε καὶ ψόγους.

Πρόβ. Κικερ. Κατιλινακούς λόγους, Δημοσθ. Φιλιππ. α. Ὀλυθ. γ'. καὶ Χερσ. 1, 1. «*Ἐτι πολλῶ χαλεπώτερον ὑμεῖς αὐτὸ πεποιήκατε*» Δημ. περὶ Εἰρ. 1, 1.

5. Ἥθοποιᾶ, (sermocinatio) λέγεται, ὅταν ὁ ῥήτωρ παρεισάγη τρίτον τι πρόσωπον ὁμιλοῦν καὶ παριστᾷ αὐτὸ ὁμιλοῦν κατὰ τὸν χαρακτῆρά του. Τοῦτο γίγνεται ἰδίως, ὅταν ὁ λέγων διὰ τῶν ἀπαγγελλομένων λέξεων θέλῃ νὰ βλάψῃ τὸν ἀκροατήν.

Ὁ Δημοσθένης, θέλων νὰ ψέξῃ τοὺς Ἀθηναίους, μεταχειρίζεται συγνάκις τὸ σχῆμα τοῦτο. Πρόβ. Δημ. περὶ Χερσ. § 35. Cicer. pro Coelio 14. Καὶ ἄψυχα καὶ ἀφηρημένα δύνανται νὰ εἰσαχθῶσιν ὡς ὁμιλοῦντα (προσωποποιᾶ personificatio). Κικερ. Κατιλ. 1, 7.

§ 49.

ΣΧΗΜΑΤΑ ΔΙΑΝΟΙΑΣ

Τὰ συνηθέστατα σχήματα διανοίας εἶνε τὰ ἐπόμενα:

1. Ἡ ἀντίθεσις, τὸ ἀντίθετον (oppositio, contentio), καὶ συνίσταται εἰς τὴν ἔντεχνον κατὰτάξιν ἀντιθέτων λέξεων ἢ ἔννοιῶν.

«*Est igitur haec-non Scripta, sed nata lex*». Κικ. pro Milone κεφ. 4. Ὁ μὲν βίος βραχύς, ἡ δὲ τέχνη μακρά. Κατὰ τὸν Ἀναξιμένην ἡ ἀντίθεσις γίγνεται ἢ ἐν ταῖς λέξεσιν ἢ ἐν τῇ διανοίᾳ, ἢ ἐν ἀμφοτέροις.

Ἐν τῇ λέξει μόνον διότι γὰρ ὁ πλοῦσιος καὶ εὐδαίμων τῷ πένητι καὶ ἐνδεδεῖ.

Ἐν τῇ διανοίᾳ μόνον: Ἐγὼ μὲν τοῦτον νοσοῦντα ἐθεράπευσα, οὗτος δ' ἐμοὶ μεγίστων κακῶν αἴτιος γέγονεν.

Ἐν ἀμφοτέροις: Οὐ γὰρ δίκαιον τοῦτον μὲν τὰ ἐμὰ ἔχοντα πλουτεῖν, ἐμὲ δὲ τὰ ὄντα προέμενον οὕτω πτωχεῦειν. Ἡ τελευταία ἀντίθεσις θεωρητέα ἢ καλλίστη, καὶ ῥητορικωτάτη. Παρα-

δείγματα ἐν Cornificius: in otio tumultuaris, in tumultu es otiosus in re frigidissima cales, in ferventissima friges, tacitorum opus est, clamas κλπ. Πρὸς Ἰσοκρ. λογ. 8, 108. Ἀντιφ. 114, 3, 3. Δημ. Ὀλουθ. 2, 26.

ΣΗΜ. Ἡ ἀντίθεσις, ἥτις σχηματίζεται ἐκ τῆς μεταστροφῆς τῆς ἐννοίας καλεῖται ἀντιμεταβολή (commutatio): non ut edam vivo, sed ut vivam edo.—Homo Sornat ocum, non homiinem Socus. Ἀνθρωπος τιμᾷ τὸν τόπον, οὐ τόπος τὸν ἄνθρωπον.

Τὸ δξύμωρον, ὃ ἐστὶν ἡ στενὴ σύνδεσις ἀντιθέτων ἐννοιῶν εἰς ἓν.

Cum tacent, clamant. Κικ. Κατ. 1, 8, 21.—Concordia discors Ὅρατ. Εἴρ. 1, 12, 19 οἰ. 111, 16, 28 summum jus, summa injuria σπεῦδε βραδέως.

Ὁ σοφιστὴς Ἀντίοχος περὶ τοῦ περιφήμου ῥήτορος Ἑρμογένους ὅστις δεκαεξάτης μὲν ἔγραψεν τέχνην ῥητορικὴν, εἰκοσιπενταέτης δὲ ἔπαθε τὸν νοῦν, ἔλεγε: Ἑρμογένης ἐν παισὶ μὲν γέρον, ἐν δὲ γέροισι παῖς.

Τὸ παράδοξον (sustentatio ὑπομονή) μετὰ μακρὰν ἔντασιν φέρει τὸν ἀκροατὴν εἰς ἄλλο παρὰ τὸ προσδοκώμενον ἀποτέλεσμα.

Πρὸς Τιβερ. 8, 544. «παρὰ προσδοκίαν δὲ ἐστὶν ὅταν ἄλλο τοῦ ἀκροατοῦ προσδεχομένου ἄλλα μετὰ τινος χάριτος ἐπενέγκῃ». Πρὸς Κικ. Plo Ligar. 9, 27. hinc prohibitus.

Τέλος ἀντίθεσις παρίσταται εἰς πάντα σχεδὸν τὰ λογοπαίγνια, ἅτινα ἐρείδονται ἐπὶ λέξεων διαφόρου σημασίας, ἀλλ' ἴσων, ἢ ὁμοίως ἡγουσῶν. Τὸ τοιοῦτον δὲ καλεῖται παρονομασία (annominatio).

Germanis vivere est bibere.

«Πολὺ ἂν τις ἀληθέστερα τυγχάνοι λέγων εἰ φαίη τότε τὴν ἀρχὴν αὐτοῖς γεγενῆσθαι τῶν συμφορῶν ὅτε τὴν ἀρχὴν τῆς θαλάττης παρελάμβανον».

ΣΗΜ. 3, 61· πρὸς Κιντιλ. ix, 3, 66. Walz rhet. viii, σελ. 556. «Quae Lex privatis hominibus esse Lex non videbatur».

Ἡ δὲ χρῆσις τῆς αὐτῆς λέξεως ἐν διαφόρῳ σημασίᾳ καλεῖται ἀνάγλασις (ἢ ἀντανάγλασις).

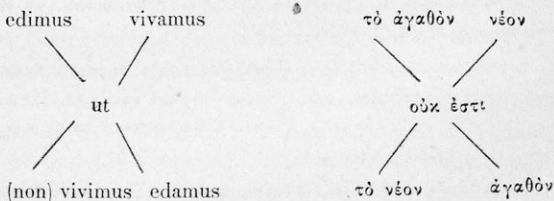
Σουετ. Νερ. 39. quis negat Aeneae

magna de Stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit elle patrem.

«Ἄμα γὰρ ἡμεῖς τε τῆς ἀρχῆς ἀπεστερούμεθα καὶ τοῖς Ἑλλησιν ἀρχὴ τῶν κακῶν ἐγίγνετο». Ἰσοκρ. ιν, 119.

ΣΗΜ. Ἐν τῇ ἀνακλάσει καὶ παρονομασίᾳ ἡ ἀντίθεσις στηρίζεται ἐπὶ τοῦ ἀντιθέτου τῆς ὁμοίας μορφῆς καὶ τοῦ διαφοροῦ περιεχομένου, ὥστε κατὰ τὸ ἤμισυ ἀφορᾷ τὴν μορφήν. Τὸ παράδοξον εἶνε ἡ ἀντίθεσις τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους. Τὸ ὀξύμωρον εἶνε ἀντιθετικὴ ἐνότης· ἡ ἀντιμεταβολὴ εἶνε ἀντιθετικὴ ὑπαλλαγή, ὁ χιασμός.

ΣΗΜ. Ὡς ὑποδεέστερα εἶδη τῆς παρονομασίας μνημονευτέα τὸ παρόμοιον, πάρισον, ὁμοιοτέλευτον, ὁμοιοπτωτον, ἰσόκωλον.

«Πάρισωσις δὲ ἐστὶ μὲν ὅταν δύο ἴσα λέγεται κῶλα: Εἴη δ' ἂν ἄσα καὶ πολλὰ μικρὰ ὀλίγοις μεγάλοις, καὶ ἴσα τὸ μέγεθος ἴσοις «τόν ἀριθμόν». Ἄναξ. 27 σελ. 213, ὥστε τὸ πάρισον παρατηρεῖται, ὅπου ὑπάρχει σχεδὸν συμμετρία τῶν κώλων. Ἡ παρομοίωσις εἶνε ἠύξημένη παρίσωσις ἐν τῇ πρὸς τοῖς ἴσοις κώλοις ὑπάρχουσι καὶ ὅμοιαι λέξεις. «Πλήθει μὲν ἐνδεῶς, δυνάμει δὲ ἐντε-«λῶς». Ἡ μὲν παρίσωσις ἀπαιτεῖ ἴσα κῶλα, ἡ δὲ παρομοίωσις ὁμοίαν ἀρχὴν καὶ τέλος. «Καὶ τοῦ μὲν ἐπίπονον καὶ ἐπικίνδονον «τόν βίον ἐποίησε, τῆς δὲ περιόλεπτον καὶ περιμάχητον τὴν φύ-«σιν κατέστησεν» Ἰσοκρ. Εἰ. 17.

«Πλεῦσαι μὲν διὰ τῆς Ἠπειροῦ, πεζεῦσαι δὲ διὰ τῆς θαλάσσης, «τόν μὲν Ἑλλήσποντον ζεύξας, τὸν δὲ Ἄθω διορύξας» Ἰσοκρ. ιν, 89.

Τὸ ὁμοιοπτωτον συνίσταται εἰς τὴν ἐπανάληψιν τῆς αὐτῆς πτώσεως ἐν τῇ περιόδῳ, καὶ πολλάκις ἀμέσως καὶ ἀλλεπαλλήλως· maximis ducibus, fortibus Strenuisque ministris.

Πάντα ὅμως τὰ τοιαῦτα σχήματα ψέγονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων

ὡς μεираκιώδη καὶ θεατρικά. Καὶ κατὰ τὸν Διονυσ. τὸν Ἄλ. 1, 1. «χαριεντισμὸς πᾶς ἐν σπουδῇ καὶ καλῶς γενόμενος ἄωρον πρᾶγμα καὶ πολεμιώτατον ἐλέφ».

2. Ἡ ἀντίθεσις αἶρει ἔννοιάν τινα διὰ τῆς παρατάξεως τῆς ἀντιθετικῆς τῆς. Ἔτερον εἶδος τῆς ἄρσεως εἶνε, ὅταν ἀντὶ τῆς καθόλου ἐννοίας παραθέτωμεν καθ' ἕκαστον τὰ σπουδαιότερα μέρη ταύτης.

Ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ σχῆμα ἐν δια δυοῖν.

Patera Libamus et auro (= patera aurea) — χρυσὸν καὶ φιάλας (= χρυσᾶς φιάλας).

Ἄλλα ἐκτενέστερα τοιοῦτου εἶδους σχήματα καλοῦνται, *μερισμὸς* (distributio) *διαίρεσις* ἢ *συναθροισμὸς* (congeries), καθόσον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ μερισμὸς τῆς ιδέας, ἢ ἡ ἐπισώρευσις τῶν ἐκφράσεων.

Κικ. pro Sextio § 64 in Catil. 111, § 16. Ὁμ. Ἰλ. 9, 189. Ἐνταῦθα ἀνήκει καὶ ὁ κατὰ τὸ φαινόμενον πλεονασμὸς «*avidius oculos ante meos*» (εἶδον μὲ τὰ μάτια μου). Κιντιλ. 9, 3, 46. Walz thetor. VIII, 560, 564. 607.

«Τὰ δέκα τάλαντα ὀρώντων, φρονούντων, βλεπόντων ἔλαθον ἰμῶν ὑπελόμενοι». Δίσχ. Κτησ. 94. Πρὸς Δημ. λογ. XXIX, 45. Ὁρατῖον παράδειγμα πρὸς Τερ. Εὐν. 193.

3. Σπουδαίως αἶρεται ἡ ἔννοια καὶ διὰ τῆς *κλίμακος* (κλίμαξ = gradatio), ἐν ἧ τὸ κατὰ πρῶτον τεθὲν ὑπερβάλλεται διὰ τοῦ ἐπομένου.

Abiit, excessit, evasit, erupit. Cic. ju Catil. 11. «Ὅχι εἶπον ἄ μὲν ταῦτα, οὐκ ἔγραψα δέ, οὐδ' ἔγραψα μὲν, οὐκ ἐπρέσθουσα δέ, οὐδ' ἐπρέσθουσα μὲν, οὐκ ἔπειτα δὲ Θεβαίους, ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ πάντων ἄχρι τῆς τελευτῆς διεξήλθον». Δημ. περὶ Στεφ. 288. Πρὸς Κιντιλ. IX, 3, 56. Walz thet. VIII, 558. Ὁρατῖα παραδείγματα ἐν Σαίξοπηρ Ἰουλ. Καῖσ. Α, III, Sc. 4.

Κατὰ Μαρκελτῖνον καλοῦνται «*χαρκτηρῆς φραστικοὶ τοῦ λόγου*». Πρὸς Κικερ. de orator § 20 καὶ 97 Κιντιλ. XII, 10, 58.

4. Ἔτερον εἶδος ἄρσεως εἶνε ἡ *παράλειψις*, (praeteritio), ἐν ἧ ὁ λέγων τὸ ἤπτον καὶ μὴ ἄξιον λόγου, ὅπερ καθ' ἑαυτὸ δύναται νὰ ἦνε ἀρκετὰ σπουδαῖον, ἐκφέρει συντόμως.

«Δὲν θὰ ὀμιλήσω περὶ τοῦ ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν Συρακουσῶν γυναικῶν αἵματος, περὶ τῶν ἐν τῇ λιμένι ληστῶν, παρατρέχω τὰς βιαιοπραγίας κατ' ἐλευθέρων ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ταῦτα πάντα, ἅπερ ἐπὶ τρία ἔτη οὗτος διεπράξατο, δὲν θέλω νὰ μνημονεύσω» Κικερ. Verr. iv, § 116. Πρὸς ad Herenn. iv, 27. Walz rhetor viii, 532.

5. Τὴν ἀντίθεσιν πρὸς ἄρσιν ἀποτελεῖ ἡ ταπείνωσις (de-minutio).

«Καλεῖς τοῦτο ἀνόσιον, διατί; Οὐδεὶς ἀκόμη αὐτὸ ὠνόμασεν οὕτως. Ὁ μὲν ὀνομάζει αὐτὸ πλάνην, ἕτερος δειλίαν, ὁ θέλων ἀδὲ τραχύτερον νὰ τὸ σημάνη, ὀνομάζει αὐτὸ ἐλπίδα, ὀργήν, μήσος, σκληρότητα, καὶ ὁ μεταχειρισθεὶς τὴν τραχυτάτην ἔκφρασιν, τόλμην, ἀλλ' οὐδεὶς μέχρι τοῦδε πλὴν σοῦ ὠνόμασεν αὐτὸ ἀνοσιούργημα». Κικ. pro Ligur. § 17.

6. Πρὸς αὐξήσιν καὶ ταπείνωσιν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ἡ μετάνοια, ἐπιδιόρθωσις (correctio).

Ὅψε γὰρ ποτε· ὄψε λέγω; χθές μὲν οὖν καὶ πρῆν ἅμα Ἄθηνας καὶ ῥήτωρ γέγονε. Δημ. περὶ Στεφ. 297. Ταύτης τοῖνον τῆς οὕτω αἰσχρᾶς καὶ περιβοήτου συστάσεως καὶ κακίας, μᾶλλον δὲ προδοσίας. Δημ. περ. Στεφ. 297. Κικ. Κατιλ. 1, 1, 2. pro sext. 24. Hor. sat 11, 3, 116. Walz rhet viii, σελ. 535.

ΣΗΜ. Ἡ ἐπιδιόρθωσις καλεῖται καὶ μετάνοια, ἐπανόρθωσις, ἐπιτήμησις καὶ ὑπαλλαγή. Ἄλεξ. σελ. 40.

7. Τέλος δύναται ὁ ὀμιλῶν νὰ ἐκφέρῃ τὴν γνώμην του κατὰ τῆς προβληθησομένης γνώμης τοῦ ἀκροατοῦ, καὶ ἢ νὰ κρατύνῃ ταύτην ἐκ τῶν προτέρων (διαλεκτικῶς) κατὰ ἀβυποφορῶν, ἢ νὰ ἐξάχῃ αὐτὸς τὸ ἀποτέλεσμα, ἕπερ ὁ ἀκροατὴς προδήλως θὰ ἐξαγάγῃ. Τοῦτο συμβαίνει διὰ τῶν διαφόρων τρόπων τῆς προλήψεως (praesumptio), ἢ προκαταλήψεως.

α'. Ἐνταῦθα ἀνήκει ἡ προὑπεργασία, προδιόρθωσις ἢ προθεραπεία· «δὲν λέγω τοῦτο, ὅπως ἐπαινεθῶ».—δέομαι δ' ὑμῶν, ὦ Ἄθηναῖοι, συγγνώμην ἔχειν, ἐάν ἀναγκαζόμενος λέγειν περὶ ἐπιτηδευμάτων. Αἰσχ. Τιμ. 37. Πρὸς Κικερ. pro Rosc. καὶ Mil. Ἐν ἀρχῇ Ὅμ. Ἰλ. 14, 116 καὶ Σχολ. Ἐν Αἰσχ. Τιμ. 37: Τὸ σχῆμα προδιόρθωσις. Εἰώθασιν δὲ χρῆσθαι αὐτῷ, ὅταν μέλλωσιν ἀπαγγέλλειν τι, πρὸς ἃ δυσκόλως διάκεινται οἱ ἀκούοντες. Τὸ

δ' αὐτὸ καὶ μετὰ τὰ πράγματα λεχθὲν ἐπιδιόρθωσις καλεῖται.

Καὶ ἡ παρομολογία (confessio) ἢ συγχώρησις ἐνταῦθα ἀνήκει, ὅτε ὑποχωρεῖ τις εἰς τι, ἀλλὰ διὰ σπουδαίων αἰτίων ἐξαίρει πάλιν τὴν σημασίαν τῆς ὁμολογίας. Πρβ. Κιντιλ. ΙΧ, 2, 51. Κικ. pro Sigar. 1, § 2. Horat Sat. 1, 10, 64.

6'. Ἐπιφώνημα. Τοιοῦτόν τι ἀπαντᾷ ἐν Κικ. in Verr. v, § 119 μετὰ μακρὰν διεξαγωγὴν τοῦ καθ' ἕκαστον (διατύπωσις) ἐν ταῖς λέξεσι non vetam Liberum, sed mortis celeritatem pretio redimere cogebantur parentes καὶ ἐν Βιργ. Αἰν. 1, 33. Ἐν τῷ στίχῳ tantae molis erat Romanam condere gentem. Πρβ. Βιργ. Αἰν. 9, 446. Ὅμ. Ὀδ. Ε, 294. «Ὁρώρει δ' οὐρανόνθεν νύξ» καὶ Ἰλιάδ. Η, 411. « Πάντη δὲ κακὸν κακῷ ἐστήριχτο ». Walz rhet. VIII, σελ. 624.

3. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗΣ ΤΗΣ ΠΡΟΤΑΣΕΩΣ

§ 20.

ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἡ σύνδεσις τῶν λέξεων πρὸς ἀποτελέσιν προτάσεως πρέπει νὰ ᾔηνε εὐφωνος καὶ νὰ προσπίπτῃ εἰς τὸ οὖς εὐαρέστως. Οὐχ ἤττον ὡς πρὸς τοῦτο ὁ πεζὸς λόγος ἀκολουθεῖ ἄλλους νόμους ἢ ἡ ποίησις· διότι οὗτος ἀπαιτεῖ ποικιλίαν ῥυθμοῦ καὶ ἀποφεύγει πᾶν τὸ ὁμοιόμορφον.

Ἰδίως πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ τὸ ὁμοιοτέλευτον' προτάσεων δὲ συνδέσεως, αἵτινες ἀποτελοῦσι πλήρεις στίχους, ποιοῦσι δὺςμορφον τὸν πεζόν.

Ἰδιαίτερα προσοχὴ χρειάζεται εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ τέλος τῶν προτάσεων.

Ἐν ἀμφοτέροις πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν ἐπισσώρευσιν μονοσυλλάβων λέξεων. Ἐν ἀρχῇ δὲν πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα κατὰ σειρὰν πολλὰς λαμβδικὰς (υ-) ἢ τροχαϊκὰς (-υ-υ) ἢ δακτυλικὰς λέξεις, ἐν τέλει δὲ νὰ ἀποφεύγωμεν ἰδίως τὸν ἀνάπαιστον (υυ-') καὶ ἐν γένει καὶ τὸν δάκτυλον (-'υ).

1. Ἄλλ' ἔστι, πλὴν σοί· σοὶ δὲ τοῦτ' οὐκ ἔστ' ἐπεὶ τυφλὸς τὰ τ' ὦτα τὸν τε νοῦν τὰ τ' ὄμματ' εἶ...

2. Ὑμεῖς δ' ἡμῖν ἔσεσθε τῶν λόγων κριταί.

Αισχ. Κτηρ. 50.

3. Ἰαμβὸς μόνος ἢ ἀνάπαιστος ἐν τέλει ἰδίως μακρῶν περιόδων προσβάλλουσι δυσαρέστως τὸ οὖς καὶ μᾶλλον ἀνήκουσιν εἰς ἐρώτησιν. Ἀκριβῆ παραγγέλματα δὲν εἶνε δυνατόν νά τεθῶσι, διότι τοῦτο ἐξαρτᾶται καὶ ἐκ τῶν ποδῶν, οἵτινες προηγοῦνται τῆς τελικῆς λέξεως. Κατιόντες σπονδεῖοι (—'), διπλοῖ τροχατοὶ (—'υ—υ) ἀμφιδράχεις (υ—'υ) καὶ κρητικοὶ (—'υ—), εἶνε οἱ συνηθέστατοι εἰς τοὺς δοκίμους τεχνογράφους.

Ἐν γένει δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις οἱ ἐκ μακρῶν συλλαβῶν συνιστάμενοι πόδες ἐθεωροῦντο χρήσιμοι διὰ τὸν σεμνόν καὶ ἐμφαντικόν λόγον, οἱ ἐκ βραχειῶν συλλαβῶν συνιστάμενοι διὰ τὸν γοργότερον καὶ εὐκίνητότερον· τὰ μάλιστα ὁ δάκτυλος καὶ ὁ παίων συνιστῶντο, ἀπερρίπτοντο δὲ ὑπὸ τινῶν ὁ μολοσσός, σπονδεῖος καὶ τροχαῖος (ὁ τελευταῖος ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ὡς κορδακικώτερος).

ΣΗΜ. Διον. ὁ Ἀλικαρνασσεὺς παρέχει πλεῖστα παραδείγματα ῥυθμικῆς συνθέσεως. Μεθ' ὁποίας τέχνης ὁ Δημοσθένης μετεχειρίσθη τὸν ῥυθμὸν ἐν τοῖς λόγοις του, δείκνυει μεταξὺ ἄλλων καὶ τὸ χωρίον «οὕτως οὖν ἀκούετε τούτου ὡς πονηροῦ καὶ δωροδόκου καὶ «οὐδ' ὅτι οὖν ἐροῦντος ἀληθές». Δημ. περὶ παραπρ. 340. Ἐνθα προτρέπων τοὺς δικαστὰς νά μὴ δελεασθῶσιν ἐκ τῆς ἡδύαιας τοῦ Αἰσχίλου φωνῆς, τρεῖς σειρὰς ῥυθμῶν διακρίνει.

—' — | —υ | —'υυ | — —
 —'υ | — — | —'υ
 —'υυ | — — | —'υυ | —υ | —'υυ | —υ

§ 21.

ΕΙΡΟΜΕΝΗ ΛΕΞΙΣ

Ἐν τῇ εἰρομένῃ λέξει, τὰ καθ' ἕκαστον μεγάλης τινὸς συνειρείας φαίνονται ἀθύραριτα τρόπον τινὰ πρὸς ἄλληλα καὶ μᾶλλον παρατάσσονται ἢ ὑποτάσσονται ἀλλήλοις. Αὕτη χρησιμεύει ἕνεκα τούτου κατ' ἐξοχὴν εἰς ἀφελεῖς διηγήσεις, καὶ περιγραφάς.

Ἄριστ. ῥήτορ. 111, 9· ἡ ἀντίθετος πῆ εἰρομένη εἶνε ἡ κατεστραμμένη. Οἱ Ἕλληνες λογογράφοι καὶ ὁ Ἡρόδοτος, ἀνήκουσι μᾶλλον εἰς τὴν εἰρομένην λέξιν. Ὁ Θεουκιδίδης τούναντίον

ένσημαίνει πολύ ακριβῶς, ιδίως διὰ μετοχῶν, τὴν ἐσωτερικὴν σχέσιν τῶν μερῶν τῆς ἐννοίας. Οἱ Ῥωμαῖοι ἱστορικοὶ ιδίως δὲ ὁ Λίβιος μεταχειρίζονται τοῦναντίον μᾶλλον τὴν κατὰ περιόδους τοῦ λόγου κατασκευήν.

Κατ' Ἀριστοτελ. λέγεται εἰρομένη λέξις, «ἢ οὐδὲν τέλος ἔχει καθ' αὐτήν, ἂν μὴ τὸ πρᾶγμα λεγόμενον τελειωθῆ» ἐν αὐτῇ ἐκφράζεται κάλλιστα τὸ ἀπλοῦς, ἀφελές καὶ παιδικόν.

«Κατέβην χθῆς εἰς Πειραιᾶ μετὰ Γλαύκωνος τοῦ Ἀρίστωνος προσευζόμενος τε τῇ Θεῷ καὶ ἅμα τὴν ἐορτὴν βουλόμενος θεάσασθαι τίνα τρόπον ποιήσουσιν, ἅτε νῦν πρῶτον ἄγοντες».

Εἰς τὸ διαλογικόν ὕψος οἰκεία μᾶλλον εἶνε ἡ εἰρομένη. Τὸ δὲ ἱστορικόν κεῖται μεταξὺ ἀμφοτέρων τῆς τε εἰρομένης καὶ κατεστραμμένης.

§ 22.

ΤΟ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΟΔΟΥΣ ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΓΡΑΦΕΙΝ

1. Ὁ χαρακτήρ τοῦ κατὰ περιόδους γράφειν (κατεστραμμένη λέξις) συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐκ σειρᾶς ὁμοίων ἐννοιῶν κυρίων τε καὶ παρεμπιπτουσῶν, αἱ τελευταῖαι ὑποτάσσονται εἰς τὰς πρώτας καὶ συνάπτονται μετ' αὐτῶν εἰς μίαν πρότασιν, ἧς ἡ ἔννοια ἐν ἑαυτῇ ἐγκλείεται. Αἱ παρεμπιπτουσαι ἐννοιαὶ δὲν εἶνε χρεῖα πάντοτε νὰ παρίστανται ὑπὸ μορφήν αὐθυπάρχων προτάσεων.

2. Περίοδος (ambitus, comprehensio) καλεῖται πᾶσα τεχνικῶς κατασκευασμένη καὶ εἰς ὅλον καλῶς μεμορφωμένη πρότασις. Ἀναγκαῖαι δὲ ιδιότητες τῆς περιόδου εἶνε

α'. Ἐνότης τῆς κυρίας ἐννοίας.

β'. Ποικιλία τῆς παρεμπιπτούσης ἐννοίας, ἥτις χρησιμεύει πρὸς προσδιορισμὸν ἢ συμπλήρωσιν τῆς κυρίας.

γ'. Χαρίεσσα καὶ λογικῶς ὀρθὴ σύνδεσις τῶν παρεμπιπτουσῶν ἐννοιῶν πρὸς τὴν κυρίαν.

δ'. Σύνοψις τῆς ὅλης κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον συνδεδεμένης ἐννοίας.

Πρὸς Ἀριστοτ. ῥητορ. 111, 9 ὀρίζει τὴν περίοδον ὡς: λέξιν ἔχουσαν ἀρχὴν καὶ τελευτὴν αὐτὴν καθ' αὐτὴν καὶ μέγεθος εὐσύ-

νοπον. Τὰ κύρια μέρη τῆς περιόδου καλοῦνται κῶλα, τὰ ὑποδέστερα κόμματα (incisa) κατὰ Δημητρ. § 10. Ἔστι γάρ περίοδος σύστημα ἐκ κῶλων ἢ κομμάτων εὐκαταστροφῶν πρὸς τὴν διάνοιαν τῶν ὑποκειμένων ἀπηρτισμένων.

Δύσκολος ἀποβαίνει ὁ ὀρισμὸς κόμματος καὶ κῶλου, διότι οἱ ἀρχατοὶ π. χ. προτάσεις οἶαι «γνώθι σαυτόν», «ἔπου Θεῶν» ἐκάλουν κόμματα, ἐνθ' τό: ἀνὴρ γὰρ ἰδιώτης, ὠνόμαζον κῶλον. Φαίνεται δὲ ὅτι τὸ κῶλον ἐν γένει ἀποτελεῖ ἐντελεῖ ἔννοιάν τινα, ἢ ἐντελὲς μέρος τι ἔννοιας.

3. Καὶ ἀπλαῖ προτάσεις (κατὰ τὴν γραμματικὴν ἔννοιαν) πρέπει νὰ ὀνομασθῶσι περίοδοι, ὅταν ἐμπεριέχωσι τὰς ἀπαιτήσεις ἐκείνας· οὕτω π. χ.

Ἐκ τῆς συνενώσεως τῆς χρηστότητος καὶ ἀρετῆς τῶν βορείων γερμανῶν μετὰ πνευματικῆς θρησκείας ἐξ ἀνατολῶν προελθούσης, προέκυψε τὸ ἵπποτικὸν πνεῦμα: λαμπρά, ἀληθῶς γοητευτικὴ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ ἀνήκουστος ἐμφάνισις.

Ἡ ἀνωτέρω πρότασις εἶνε περίοδος μονόκωλος, περιέχουσα πολλὰ κόμματα. Πρὸ. «εἴτ' οὐκ αἰσχύνεσθε, εἰ μὴδ' ἂ πάθοιτ' ἂν, εἰ δύναιτ' ἐκεῖνος, ταῦτα ποιῆσαι καιρὸν ἔχοντας, οὐ τολμήσετέ τε.

Τούναντιον καὶ σύνθετοι προτάσεις, ἐκ κυρίων καὶ παρεμπιπτουσῶν προτάσεων συνιστάμεναι δὲν δύνανται νὰ ὀνομασθῶσι περίοδοι, ἐὰν ἡ σύνδεσις αὕτη δὲν ᾔηνε ἔντεχνος. Ἐν ταῖς προτάσεσιν.

Ἐφῆρτικός ὁ Λέων ἐπεκηρύχθη, διότι ἐγκατέλιπε τὸν αὐτοκράτορα, ὅτε οὗτος ἐπολέμει πρὸς τὰς λομβαρδικὰς πόλεις, αἵτινες ἐζήτουν νὰ ἀποσπασθῶσι τῆς αὐτοκρατορικῆς κυριαρχίας: ἄλλοίπει π. χ. πᾶσα συμπλοκὴ καὶ τεχνικὴ διάταξις, διότι τὰ μέρη τῶν προτάσεων παρατάττονται χαλαρῶς.

4. Πρὸς στενοτέραν καὶ τεχνικωτέραν πλοκὴν τῶν προτάσεων δύο τρόποι ἰδίως ὑπάρχουσιν·

Ἡρῶτον δυνάμεθα νὰ διακόψωμεν πρότασιν τινα κυρίαν διὰ παρεμπιπτούσης, παρεντιθεμένης ἐν τῷ μεταξύ. Συχνάκις συμβαίνει διπλῆ διακοπὴ τῆς κυρίας, σπανίως δὲ τριπλῆ.

Πρεσβεία ἐκ Μαυλάνδης ἐκ δεκαῆς εὐγενῶν ἀνδρῶν, ἧς πρῶταν-

το οί ὕπατοί τῆς πόλεως, ἐπορεύθη εἰς Λύδι, πρὸς τὸν Φριδερίκον Βαρβαρόσαν, ὅπως διαπραγματευθῆ μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος περὶ τῆς ὑποταγῆς.

Δεύτερον δυνάμεθα προηγουμένην πρότασιν οὕτως νὰ ἀφήσωμεν ἀτελεῖ, ὥστε ὁ ἀναγινώσκων νὰ προσμένῃ καὶ ἐπομένῃν πρότασιν πρὸς συμπλήρωσιν.

Τοῦτο συμβαίνει π. χ. διὰ πολλῶν οὐσιαστικῶν καὶ ῥημάτων ὡς καὶ διὰ συγκριτικῶν.

Ὁ Σαίπιων ἐν τῇ πτώσει τῆς Καρχηδόνας δὲν ἠδύνατο νὰ ἀποστῆ τῆς προαισθήσεως: ἡ Ῥώμη ποτὲ καθ' ὅμοιον τρόπον θὰ ἀποτεφρωθῆ (ὅτι ἡ Ῥώμη).

Οὐχ ἤττον δυνάμεθα ἐν τῇ προηγουμένην προτάσει νὰ θέσωμεν λέξιν τινά, ἥτις ὠρισμένως νὰ δεικνύῃ ἐπομένῃν πρότασιν, καὶ νὰ προπαρασκευάζῃ αὐτήν. Πρὸς τοῦτο χρησιμεύουσιν ἰδίως οἱ διμερεῖς σύνδεσμοι (οὐ μόνον, ἀλλὰ καί, οὔτε, οὔτε ὅτε μὲν, ὅτε δέ), δεικτικὰ ἐπιρρήματα (τόσον, οὔτως) καὶ τὰ οὕτως, ἐκεῖνος.

Τόσον μεγάλα ἦσαν αἱ περὶ αὐτοῦ ἡμῶν προσδοκίαι, ὥστε καὶ ὅτε ἤδη ἐξεπλήρωσε μέγα μέρος τούτων, ἐπὶ μακρὸν δὲν ἦσθαι ὀφείμεθα ἑαυτοὺς εὐχαριστημένους.

Ἐνθεν μὲν ἦσαν ἱκανῶς ἀνδρεῖοι, ὥστε νὰ μὴ ὑποταγῶσιν εἰς τὸν ἐχθρὸν ἄνευ πεισματώδους μάχης, ἐνθεν δὲ ἠδύνατο ἔτι νὰ ἐλπίζωσιν, ὅτι καὶ ἂν δὲν νικήσωσι τὸν ἐχθρὸν, οὐχ ἤττον ἐπὶ πολὺ νὰ τὸν ἀναχαιτίσωσι καὶ διὰ τούτου νὰ κερδίσωσι χρόνον, ὥστε νὰ φθάσῃ στρατὸς τῶν συμμάχων.

δ. Τοῦναντίον ἡ προσθήκη παρενθέσεων δὲν χρησιμεύει κυρίως πρὸς στενοτέραν σύνδεσιν τῶν προτάσεων. Διότι παρενθέσεις οὐδὲν μέρος λαμβάνουσιν εἰς τὸν σύνδεσμον καὶ τὴν κατασκευὴν τῶν προτάσεων, ἀλλὰ κεῖνται ὅλως ἀνεξάρτητοι καὶ καθ' ἑαυτάς. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ ἦνε μακραὶ, ἀλλὰ δύνανται, ἐπιτηδείως χρησιμοποιοῦμεναι, νὰ χρησιμεύωσιν, ὥστε νὰ ἄρῳσιν ἐννοίαν τινὰ αὐτοτελεῖ.

Τὸ καλόν, ὅπερ ὁ ἄνθρωπος πράττει — εἶνε δὲ τοῦτο πάντοτε ὀλίγον — εἶνε ὁ μόνος θεσσαυρὸς, τὸν ὅποσον ἐναποταμιεύει διὰ τὸν μέλλοντα ἑαυτοῦ βίον.

6. Ἀντεστραμμέναι ἢ καὶ ἀνεστραμμέναι περίοδοι καλοῦνται ἐκείναι, ἐν αἷς ἡ κυρία πρότασις (εἴτε εἶνε διακεκομμένη εἴτε οὐ) προηγείται τῶν παρεμπιπτουσῶν.

Ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀπλῆς κατατάξεως τῶν προτάσεων ἐν ταύταις περιόδοις οὐδεμία ἔντασις προέρχεται, διὰ τοῦτο ἡ τεχνικωτάτη τῶν ἀνεστραμμένων περιόδων κατασκευὴ εἶνε δύσκολος. Πρέπει δηλονότι νὰ μὴ ᾖ καθ' ὄλοκληρίαν ἐν ἑαυτῇ ἀποκεκλισημένη ἡ ἔννοια τῶν πρωτευσουσῶν προτάσεων, ἀλλ' νὰ ᾖ ἀτελής οὕτως, ὥστε ὁ ἀναγνώστης νὰ προσμένη καὶ συμπλήρωσιν.

Τὸ χάσμα μεταξύ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων εἶνε τόσον μέγα, ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἔπρεπε νὰ ἀπελιπθῆ εἰς τὸ νὰ φθάσῃ ποτὲ εἰς τὴν θέαν τοῦ ὑψίστου, ἂν αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν ἤρχετο εἰς συνάντησίν του.

Ἦτο λαμπρὰ ἀπόδειξις τοῦ στρατηγικοῦ πνεύματος τοῦ Ἀννίβου, ὅτι 4 ἔτη ἠδύνατο νὰ κατέχη τὴν χώραν τῶν Βρούττων καὶ ὑπὸ τοῦ ὑπερτέρου ἐχθροῦ οὔτε ἠναγκάσθη νὰ ἐγκλιεσθῆ εἰς τὰ φρούρια, οὔτε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰς ναῦς.

7. Ὅρθαι περίοδοι καλοῦνται ἐκείναι, ἐν αἷς αἱ παρεμπιπτουσαι προτάσεις προηγούνται τῆς κυρίας.

Ἐν τῇ κατατάξει ταύτῃ καθ' ἑαυτὴν κείται ἔντασις τις ἐπὶ τῆς ἐπομένης κυρίας ἐννοίας, ἥτις ἀκόμη δύναται νὰ ἐπιταθῆ διὰ τοῦτου, ὅτι εἰς τὰς παρεμπιπτούσας προτάσεις δύνανται νὰ ὑποτάσσωνται, ἢ νὰ κατατάσσωνται παρ' αὐτὰς ἄλλαι παρεμπιπτουσαι, αἵτινες καλοῦνται τότε παρεμπίπτουσαι δευτέρου βαθμοῦ.

Πρέπει δὲ εἰς οὕτως ἐσχηματισμένην καὶ περιεκτικὴν πρότασιν τῆς περιόδου νὰ ἀνταποκρίνηται καὶ ἡ ἀπόδοσις τόσον κατὰ τὴν ἔννοιαν, ὅσον καὶ κατὰ μείζονα περιοχὴν.

Διὰ τούτου τὸ σύνολον τῆς ἐν τῇ περιόδῳ εἰς ἐνότητα συνδεδεμένης ἐννοίας ἐμφαίνεται ὡς ἐν ὅλον ἐκ δύο κυρίων μερῶν συνιστάμενον· συχνάκις δὲ εἰς τὰ κύρια μέλη τῆς προτάσεως ἀνταποκρίνονται ἰσάριθμα μέλη τῆς ἀποδόσεως.

Ὅσῳ μᾶλλον τῇ διαδοχῇ τοῦ χρόνου ἐν Ῥώμῃ διερρήγνυτο τὸ τεῖχος, ὅπερ ἐν ἀρχῇ τῆς δημοκρατίας διεχώριζε Πατρικίους καὶ

λαόν, τότε μᾶλλον καὶ ἢ ἐν πολέμῳ εὐτυχία καὶ ἀνδρία παρεσκεύαζεν εἰς πάντας τὴν ὁδὸν εἰς τιμὰς, πλοῦτη, καὶ ἰσχύον ἐν τῇ πολιτείᾳ. (Περίοδος τρικῶλος, 2+1).

Τὸ γὰρ εὖ πράττειν παρὰ τὴν ἀξίαν, ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνοήτοις γίνεται. (δικῶλος).

Ἐὰν ἐπανέλθῃ τις εἰς τὰ αἴτια, ἅτινα παρέσχον τοῖς Σουηδοῖς φοβερὰν ὑπεροχὴν ἐν πολέμῳ, εὐρίσκει τις αὐτὰ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἀπεριόριστον ἐξουσίαν τοῦ ἀρχηγοῦ των, ὅστις ἰδίως συνήνωσε πάσας τὰς δυνάμεις τῆς μερίδος του καί, ἐντελῶς κύριος πάσης· εὐνοϊκῆς στιγμῆς, εἶχεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του πάντα τὰ μέσα πρὸς κατόρθωσιν τοῦ σκοποῦ του. (Περίοδος τετράκῶλος).

Ἐν μὲν γὰρ τῷ γράψαι μὴδὲνα εἶναι ἀτελεῖ, τοὺς ἔχοντας ἀφέλετο τὴν ἀτέλειαν· ἐν δὲ τῷ προσγράψαι μὴδὲ τὸ λοιπὸν ἐξεῖναι δοῦναι ὕμῳ, τὸ δοῦναι ὕμῳ ἐξεῖναι. (τετράκῶλος).

8. Εἰς πάντα τὰ μέχρι τοῦδε μνημονευθέντα εἶδη τῶν περιόδων δύνανται τέλος πάλιν δλόκληροι κύριαι προτάσεις νὰ συναφθῶσι κατὰ παράταξιν. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δύνανται μάλιστα νὰ συνδεθῶσι προτάσεις εἰς ἐνότητα περιόδου, ὧν ἐκάστη καθ' ἑαυτὴν πρέπει νὰ ὀνομασθῇ περίοδος. Τοιαῦται περίοδοι δύνανται κάλλιστα νὰ ὀνομασθῶσι διπλαῖ περίοδοι.

Περιωρισμένος λαός, ὅστις μακρὰν τῆς παραλίας καὶ τῆς πρὸς ἄλλα ἔθνη κοινωνίας μεταξύ ὀρέων οἰκεῖ, λαός, ὅστις τὸν φωτισμόν του μόνον ἐξ ἐνὸς τόπου ἔλαβε, καί, ὅσῳ πρότερον ἐδέξατο τοῦτον, τόσῳ μᾶλλον διὰ σιδηρῶν νόμων ἑσπερέου αὐτόν, τοιοῦτος λαός δύνата νὰ κατέχη πολλὰ ἰδιώματα χαρακτῆρος, καὶ νὰ τὰ διατηρήσῃ ἐπὶ μακρόν· ἀλλ' ὁ περιωρισμένος οὗτος ἰδιωτισμὸς δὲν παρεῖχεν αὐτῷ καὶ τὴν ἐμπειρίαν ἐκεῖνην, ἣτις μόνον διὰ τῆς πρὸς ἄλλα ἔθνη ἐπιμιξίας ἀποκτᾶται.

Ἐκτὸς τῶν ἄνω μνημονευθέντων ἤδη ἀμαρτημάτων (τοῦ μονοτόνου κατὰ ῥυθμόν, τῆς λογικῆς ἢ γραμματικῆς μὴ ὀρθῆς συνδέσεως τῶν κυρίων ἐννοιῶν μετὰ τῶν παρεμπιπτουσῶν, τῆς μεγάλῃς καὶ οὐχὶ συνοπτικῆς ἐκτάσεως τῆς περιόδου) πρέπει νὰ τηρῶμεν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν περιόδων καὶ τὰ ἐπόμενα.

α'. Πολλὰ καὶ μεγάλα παρενθέσεις διαταράττουσι τὴν σύνοψιν καὶ τὸν ῥοῦν τῆς προτάσεως.

β'. Πολλὰ κατὰ συνέχειαν ἀναφορικὰ προτάσεις παρέχουσι τὴν σύνδεσιν ἀσθενῆ καὶ ἄτεχνον.

γ'. Μετὰ μακροτέραν παρεντιθεμένην πρότασιν δὲν δύναται τὸ τέλος τῆς διὰ τῆς παρενθέσεως διακεκομμένης προτάσεως νὰ σχηματισθῆ διὰ μιᾶς μόνης λέξεως.

δ'. Ὄταν παρεμβάλλωνται παρεμπίπτουσαι προτάσεις πρέπει νὰ προσέξωμεν ὥστε νὰ μὴ συναπαντῶσιν ἀμέσως πολλὰ ἐξ ὀλίγων λέξεων συνιστάμενα τέλη προτάσεων.

Ἐσφαλμένον. Ἦτο φυσικόν, ὅτι οὐδεὶς ὑπήκοος κύριον, ὅστις οὐδένα εἶχεν ἀγαπήσει, ἢ δύνατο νὰ ἀγαπᾷ.—Ἄμεινον—ὅτι οὐδεὶς ὑπήκοος ἠδύνατο νὰ ἀγαπήσῃ κύριον, ὅστις αὐτὸς οὐδένα ἠγάπησεν.—Ὅρθόν—κύριος, ὅστις αὐτὸς οὐδένα ἠγάπησε, καὶ παρ' οὐδενὶ ὑπηκόῳ νὰ εὕρῃ ἀγάπην.

§ 23.

Τέλος ἐν πάσῃ μακροτέρᾳ παραστάσει πρέπει καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς περιόδου νὰ ἐπικρατῆ ποικιλία. Ἐνεκα τούτου πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν τὸ ἀφοριστικὸν καὶ ἐξ ἀπλῶν προτάσεων συνιστάμενον εἶδος τοῦ γράφειν, καθὼς καὶ κατ' ἐξακολούθησιν τὴν χρῆσιν σχοινοτενῶν περιόδων. Κατὰ τὰ καθ' ἕκαστα τοῦ περιεχομένου πρέπει νὰ σχηματίζωνται καὶ αἱ προτάσεις. Διὰ τὴν ἀφελῆ καὶ ἤρεμον διήγησιν καὶ περιγραφὴν εἶνε προσήκουσα κατ' ἐξοχὴν ἡ εἰρομένη λέξις, διὰ βραχεῖαν ἀλλὰ σπουδαίαν ἔννοιαν ἀρμύζουσα εἶνε ἡ ἀπλῆ πρότασις, ἡ μείζων περίοδος εἶνε ἀρμυρία ἰδίως δι' ἐπιχειρήσεις, διὰ περιεκτικὴν ἐπέκτασιν ἔννοιᾶς (πλατυσμὸν) ἐν ἑαυτῇ ἀποκλεισμένης, ὡς καὶ δι' ἐκείνα τὰ μέρη, περιγραφῆς ἢ διηγήσεως, ἐν οἷς πρέπει νὰ παρασταθῇ σπουδαῖόν τι ἀποτέλεσμα ἐξαχθὲν διὰ τῆς συνδρομῆς πολλῶν ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον, ἢ λαμπρά τις ἐμφάνισις κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προελθοῦσα.

Ἐπίδειγμα ὡς πρὸς τὴν ὀρθὴν χρῆσιν τῆς περιόδου ἐν τῇ διηγήσει ἔστω τὸ τοῦ Θουκυδ. 11, 84, 2 ὡς δὲ τότε πνεῦμα κατῆει... ὡς πρὸς δὲ τὴν εἰρομένην λέξιν ὁ Κικέρων εἰς τὰς διηγήσεις του.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΥΦΟΥΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΑΝ ΕΝΝΟΙΑΝ (GENUS DICENDI)

§ 24.

1. Λέξιν ἢ ὕφος νοοῦμεν ἐκεῖνο τὸ εἶδος τῆς παραστάσεως (οὐχὶ τῆς καθ' ἑκάστον ἐκφράσεως) ἣτις κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ παριστανομένου, καὶ πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ παριστῶντος.

Τὸ ὕφος εἶνε λοιπὸν ἢ ἐνταυτῷ πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀνάλογος (ἀντικειμενική) καὶ χαρακτηριστική (ὑποκειμενική) παράστασις, φέρουσα ἅμα τὸν τύπον τοῦ χρόνου, οὗ τέκνον εἶνε ὁ παριστῶν. Πρὸς Βουφῶνα: τὸ ὕφος εἶνε πᾶς ὁ ἄνθρωπος.

Ἐπιδειξιότης ἐν τῇ παραστάσει, χωρὶς νὰ ἐμφαίνηται ἐνταυθα ὁ χαρακτῆρ τοῦ ὁμιλοῦντος, εἶνε ἀπλή μόνον δεξιότης, ἀλλ' οὐδὲν ὕφος.

Παράστασις, ἐν ἣ μόνον ὁ χαρακτῆρ τοῦ ὁμιλοῦντος εἶνε ὁ ἐπικρατῶν, χωρὶς νὰ ἐκτίθηται προσηκόντως τὸ διάφορον περιεχόμενον τοῦ παριστανομένου, δύναται ἐπίσης ὀλίγον νὰ ὀνομασθῇ ὕφος.

Συνήθεια πρὸς εἶδος τι παραστάσεως διαφόρου ὕλης καλεῖται τρόπος. Πᾶς τρόπος εἶνε μονομερής, καὶ ἐπομένως τοιοῦτον ὕφος τοῦ καθ' ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον γράφειν εἶνε ἀπορριπτέον.

2. Διακρίνομεν τρία εἶδη τοῦ ὕφους α' τὸ ἰσχνὸν (τὸ ἀφελές genus dicendi tenue), β' τὸ μέσον ἢ ἀνθηρὸν (medium) καὶ γ' τὸ ἀδρὸν (ὕψηλόν sublime).

Κατὰ Μαρκελτῖνον καλοῦνται «χαρακτῆρες φραστικοὶ τοῦ λόγου». Πρὸς Κικερ. de orator § 20 καὶ 97 Κατιλ. XII, 10, 58.

3. Τὸ ἰσχνὸν ἢ ἀφελές ὕφος ἀρμόζον εἶνε πρὸς διδασκαλίαν καὶ ἔλεγχον· ὁ λέγων ἀποφεύγει πᾶσαν μὴ ἀναγκαίαν τοῦ πάθους ἐξέγερσιν ἐπιδιώκει ἰδίως τὴν σαφήνειαν, καὶ μεταχειρί-

ζεται τρόπους και σχήματα μετά φειδοῦς και μετά λελογισμένης μετριότητος. Εἰς ὕφος τοιοῦτον ἀρμόζει χαρίεσσα και βέουσα φράσις, και τὸ παρατακτικὸν εἶδος τῶν προτάσεων.

Τοῦ ἰσχυροῦ χαρακτηρὸς ἀμάρτημα θεωρεῖται ὁ ξηρός, ὅστις ἐκδηλοῦται· α' ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ὡς «ὁ Ξέρξης ἐστράτευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ πάντων τῶν ἑαυτοῦ» ἀντὶ «μετὰ συμπάσης τῆς Ἀσίας» ἔνθα ἡ μικροτέρα ἐννοια ὑπολείπεται πολὺ τοῦ μεγέθους τοῦ πρὸς περιγραφὴν ἀντικειμένου. β'. Ἐν τῇ φράσει, ὅταν μεταχειριζώμεθα λέξιν μειοῦσαν τὸ μέγεθος και τὴν ἀξίαν τοῦ πράγματος. γ'. Ἐν τῇ συνθέσει, ὅταν ἐπισωρεύωμεν πολὺ μικρὰ κόμματα, ἢ ὅταν πρὸς παράστασιν μεγάλου τινὸς πράγματος μεταχειριζώμεθα ἢ διακεκομμένα ἢ κεκολοβωμένα κῶλα. Τὸ κακόζηλον ἐν τῇ ἐννοίᾳ και τὸ ξηρὸν ἐν τῇ συνθέσει ἀποτελεῖ τὴν ξηροκακοζήλιαν.

Τοῦ ἰσχυροῦ ἢ ἀφελοῦς ὕφους παραδείγματα ἔστωσαν ὁ Ξενοφῶν ὁ Λυσίας και Ἰούλιος Καίσαρ.

4. Τὸ ἄδρὸν (*genus sublime, grande atque robustum*) χαρακτηρίζεται διὰ τῆς ἀλλαγῆς ἐμφαντικῆς βραχύτητος, και τῆς δεινῆς μεστότητος τῆς ἐκφράσεως. Προέρχεται δὲ ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ λέγοντος πρὸς μέγα και σπουδαῖον ἀντικείμενον, ἢ ἐκ βαθείας ἠθικῆς δυσθυμίας και δὲν ἀποφεύγει ἐν ἀρμοδίῳ τόπῳ οὔτε τὴν μεγίστην ἀφέλειαν τῆς ἐκφράσεως οὔτε τὴν πλησμονὴν τῶν κοσμητικῶν ὀνομάτων, τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων και τὴν ἐπαλλαγὴν τοῦ ῥυθμοῦ.

Ἐν τῷ ἄδρῳ γένει ἀνήκει ὁ παιωνικὸς ἢ παρόμοιος τῷ παιωνικῷ ῥυθμὸς ἐν ἀρχῇ και τέλει τῶν κῶλων. Ἐπι δὲ τὰ μικρὰ κῶλα, και ἡ περιαγωγὴ τῶν περιόδων δὲν ἀποφεύγει τὰς δυσπροφόρους λέξεις και τὴν χασμοδίαν. Συχνῇ ἀπαντᾷ ἡ χρῆσις τῶν συνδέσμων, σχημάτων τινῶν ὡς τῆς ἀνθυπαλλαγῆς, σπανίως τῆς ῥητορικῆς ἐπαναφορᾶς, ἀναδιπλώσεως, μεταφορῶν, ὀνομάτων πεποιημένων και ποιητικῆς χροιᾶς. Ἀντίθετον τοῦ ἄδρου εἶνε τὸ ψυχρὸν «τὸ ὑπερβάλλον τὴν οἰκείαν ἐπαγωγελίαν, οἶον, ἀπηνδάκωτος οὐ τραπεζοῦταν κύλιξ· ἀντὶ τοῦ:

«ἀπύθμενος ἐπὶ τραπέζης κύλιξ οὐ τίθεται· τὸ γὰρ πρᾶγμα «σμικρὸν ὂν οὐ δέχεται ὄγκον τοσοῦτον λέξεως» (Θεοφρ.)

Μεγάλα ἔργα (ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου) δύνανται μὲν καθόλου οὐχὶ δὲ καὶ καθ' ἕκαστον νὰ φέρωσι τὸν χαρακτήρα τοῦ μεγαλοπρεποῦς· οὕτω π. χ. ὁ Θεουκιδίδης, Τάκιτος αἱ ῥάδιαι τοῦ Πινδάρου κλπ.

5. Μεταξὺ τοῦ ἰσχυοῦ καὶ ἄδρου κεῖται τὸ μέσον (medium), ὑπερ μᾶλλον θερμαίνει, ἢ ἐνθουσιάζει, συνάπτον μετὰ τῆς σαφηνείας τὴν πρέπουσαν ἀκρίβειαν, μετὰ τῆς καθαρότητος τῶν ἐνοιῶν τὴν αἰσθητικὴν ἐνάργειαν μετὰ τῆς εἰκόνας, τὴν μετριότητα καὶ ἐγκράτειαν, μετὰ τῆς ἀφελείας τὴν ἔμφρασιν, καὶ παρίσταται ὡς ἡ τεχνικὴ ἔκφρασις ἀνωτέρας μορφώσεως, ἐνταυτῷ δὲ τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς.

Τὸ μέσον τοῦτο γένος ἀνήκει κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν σύνθεσιν λόγων, καὶ πάσης παραστάσεως, ἥτις σκοπεῖ οὐ μόνον νὰ διδάξῃ, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπισύρῃ τὴν εὐνοιαν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸ ἀντικείμενόν του.

6. Ἔργον τι τοῦ πεζοῦ λόγου δὲν εἶνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ἀνήκῃ εἰς ἓν τῶν τριῶν τούτων γενῶν, ἀλλὰ δύναται ἐνιαχοῦ ὅτε μὲν νὰ ἀνήκῃ εἰς τὸ ἓν, ὅτε δὲ εἰς τὸ ἕτερον. Μόνον αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον καὶ ὁ βαθμὸς τῆς σπουδαιότητός του ὁρίζουσι τὸ ὕψος.

Καὶ παρὰ τοῖς ποιηταῖς εὐρίσκεται τοῦτο βεβαιωμένον. Ὁ Ὅμηρος συνεχεῖς τὴν μεγίστην ἀφέλειαν μετὰ τοῦ μεγίστου ὕψους. Παρὰ Σοφοκλεῖ αἱ διηγήσεις τῶν Ἀγγέλων ἀνήκουσιν εἰς τὸ ἰσχνὸν γένος.

ΣΗΜ. Ὁ Δημητρ. (περὶ Εὐγλ. § 36) παραδέχεται οὐχὶ τρεῖς, ἀλλὰ τέσσαρας φραστικὸς χαρακτήρας εἶνε δὲ· χαρακτήρ μεγαλοπρεπέως, (μεταγενεστέρως λόγιος κληθεῖς), γλαφυρός, χαρακτηριζόμενος διὰ τῶν ἐλαφρῶν χαριεντισμῶν, τῆς βραχύτητος, τῆς κατατάξεως σημαντικῶν λέξεων ἐν ἀρχῇ καὶ τέλει τῶν προτάσεων, διὰ τῆς χρήσεως τῆς ἀναδιπλώσεως, ἀναφορᾶς καὶ ὁμοίων σχημάτων, παροιμιῶν, μύθων, παραβολῶν, ὑπερβολῆς, διὰ τῆς ἐκλογῆς ὠραίων λέξεων (τῶν καλουμένων λείων ὀνομάτων). Ὡς ὑπο-

δείγματα φέρει τὸν Πλάτωνα, Ἡρόδοτον καὶ τινὰ χωρία τοῦ Δημοσθένους. Καὶ ὁ Ἰσοκράτης κατὰ τὴν ῥυθμικὴν κατασκευὴν τῶν περιόδων καὶ τὴν χρῆσιν τῶν σχημάτων ἀνήκει εἰς τὸ γένος τοῦτο· ὁ ἰσχνός, καὶ τελευταῖος ὁ δεινός, διακρινόμενος διὰ τὸ σύντομον καὶ τὸ συνεσφιγμένον τῶν περιόδων ἐν τέλει, ὡς ἐν τέλει τῆς πρώτης προτάσεως τοῦ Δεπτίνου: ὠμολόγησα τούτους ὡς ἂν οἴος τε ὦ, συνερεῖν. Αἱ περίοδοι εἶνε ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον πυκναὶ καὶ διμερεῖς. Ἐν χρήσει εἶνε ἡ ἀποσιώπησις, παράλειψις, ἀναδιπλωσις, ἀναφορά, τὸ ἀσύνδετον, μεταφοραὶ, εἰκασίαι, ἀποφεύγονται δὲ αἱ ἀντιθέσεις καὶ παρόμοια ἐν ταῖς περίδοις. Ὁ δὲ Ἑρμογένης ἐπτά ιδέας τοῦ λόγου: α' τὴν σαφήνειαν· β' τὸ μέγεθος, ὅπερ ὑποδιαίρει εἰς σεμνότητα, τραχύτητα, σφοδρότητα, λαμπρότητα, ἀκμήν, καὶ περιβολὴν ἢ μεστότητα· γ' κάλλος, ἐκδηλούμενον ἐν τῇ συμμετρίᾳ τῶν κώλων (ὡς Πλατ. Φαιδρ.). δ' γοργότητα ἐκδηλούμενην ἐν τῇ μεθόδῳ καὶ ἐκφράσει, ἐν τῇ περιτορευέσει τῶν βραχείων προτάσεων, καὶ ἐν τῇ ἀποφυγῇ τῆς χασμωδίας καὶ τοῦ τροχαϊκοῦ ῥυθμοῦ· ε' ἦθος παραγόμενον ἐκ τῆς ἐπεικειᾶς καὶ ἀφειλείας· ς' ἀλήθειαν, συγγενῆ τοῦ ἦθους· ζ' δεινότητα, ἣτις ἄγει εἰς τὸν πολιτικὸν λόγον, δηλ. τὴν ἐντελῆ καὶ ἔντεχον παράστασιν, ὡς παρὰ Δημοσθένει.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΠΕΡΙ ΕΥΡΕΣΕΩΣ.

1. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΕΥΡΕΣΕΩΣ

§ 25.

1. Ὁ θέλων νὰ διηγήσῃ ἢ νὰ γράψῃ περὶ ἀντικειμένου τινὸς πρέπει νὰ ἔχῃ γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου. Αὕτη δὲ εἶνε: α' ἢ γνῶσις ἐκ γεγονότων, β' ἢ προέρχεται ἐκ συλλογισμῶν.

α'. Γεγονός τι διαγιγνώσκεται δι' ἰδίας ἢ ξένης θεωρίας καὶ πείρας. Ὁ περιγράφων αἰσθητόν τι ἀντικείμενον ἢ συμβεβηκός π. χ. μάχην τινά, στηρίζεται οὐσιωδῶς ἐπὶ τοῦ πραγματικοῦ.

β'. Συμπεράσματα ἐξάγομεν, εὐθὺς ὡς ἡ γνῶσις τῶν γεγονότων δὲν ἐπαρκεῖ εἰς γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου. Δύνανται δὲ ταῦτα νὰ ἐξαχθῶσιν·

1. Ἐκ συμβεβηκόντων· ἐὰν π. χ. κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς μάχης εὐρίσκωμεν τὸ κέντρον μετὰ μεσημβρίαν ὀπίσθεν τῆς κατὰ τὴν πρῶταν θέσεώς του, συμπεραίνομεν ὅτι ὤπισθοχώρησεν ἡ ἐστράφη.

2. Ἐκ τοῦ συλλογισμοῦ. Τὸ δεῖνα ζῶον ἀνήκει π. χ. εἰς τὴν τάξιν τῶν ἵππων· ὅθεν δὲν ἔχει ἐσχισμένης χηλᾶς, ἀλλ' εἶνε μονόχηλον.

2. Ἡ γνῶσις ἀντικειμένου τινὸς παρέχει ἡμῖν τὴν ὕλην, (materia) πρὸς τὴν διαπραγματεύειν τοῦτου καὶ ὅσο ἀκριβεστέρα εἶνε αὕτη, τόσῳ καὶ τὴν ὕλην παρέχει ἡμῖν πλουσιωτέραν. Ἡ ἐνέργεια, δι' ἧς συνάγομεν τὴν ὕλην, καλεῖται ἐν τῇ ῥητορικῇ εὑρεσις (inventio).

Κικ. de invent. § 9. inventio est excogitatio rerum verarum aut veri simillium, quae causam probabilem reddant.

Περὶ εὑρέσεως ἰδίως πραγματεύεται ὁ Κικερ. de inventione καὶ ὁ Ἑρμογένης περὶ εὑρέσεων (Walz rhet. III). ἀμφοτέρωι πολὺ περὶ πολιτικῶν καὶ δικανικῶν λόγων.

3. Ἡ γνῶσις ἡμῶν ἐπὶ ἀντικειμένου τινὸς οὐδέποτε εἶνε τό-

σον έντελής, ώστε να μὴ δύναται ἔτι νὰ ἐπαυξηθῆ. Πρὸς τοῦ-
τοις δὲ αὕτη σπανίως εἶνε οὕτως διατεταγμένη καὶ κεκανονι-
σμένη, ώστε νὰ ὑπάρχῃ ἀμέσως ὑπὸ τὴν διάθεσίν μας. Ἐν τῇ
εὔρεσει λοιπὸν δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῆ οὐσιώδεις τι χαρα-
κτηριστικόν, δύναται δὲ τοῦτο νὰ κατορθωθῆ διὰ τῆς ἐπὶ τοῦ
ἀντικειμένου σκέψεως (meditatio).

4. Κανονικὴ σκέψις λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὰ διάφορα σημεῖα,
ἀφ' ὧν δύναται νὰ ἐξετασθῆ ἀντικείμενόν τι. Τὰ σημεῖα ταῦτα
ἀποτελοῦσι τὰ ἐνωτικὰ κέντρα διὰ τὴν εὔρεσιν καὶ εἶνε, οὔ-
τως εἰπεῖν, οἱ τόποι (Locī) διὰ τὰ ἀναγκαῖα ἐνθυμήματα πρὸς
τὴν ἐπεξεργασίαν ἀντικειμένου τινός.

Ut earum rerum, quae absconditae sunt, demonstrato et no-
tato Loco facilis inventio est sic cum pervestigare argumentum
aliquod volumus, Locos nosse debemus. Sic enim appellatae
ab Aristotele sunt haec quasi sedes, e quibus argumenta pro-
muntur. Cic. top. § 7.

5. Ὑπάρχουσι πολλοὶ τόποι, οἵτινες εἶνε κοινοὶ εἰς πολλὰ
ἀντικείμενα ἢ εἰς τινὰς τάξεις ἀντικειμένων. Περὶ τὴν κατὰ-
τάξιν τῶν γενικωτέρων τούτων τόπων ἐνασχολεῖται ἡ τοπικὴ.
Διὰ τῆς τοπικῆς διευκολύνεται καὶ βοηθεῖται ἡ εὔρεσις.

Ἡ τοπικὴ = ars inveniendi. Σύγγραμμα περὶ τοπικῆς καλεῖται
(τὰ) Τοπικά. Ἡ τοπικὴ πραγματεύεται γενικῶς ἐννοίας καὶ κατὰ
τὴν πλατυτέραν ἐννοίαν ἕκαστος τόπος εἶνε κοινὸς τόπος. Συνή-
θως δὲ ὑπὸ τὴν ἐννοίαν κοινὸς τόπος νοοῦμεν ἐννοίαν γενικῶς
ἐγνωσμένην ἢ γενικῶς γνωστὴν τινα ὁμολογίαν. Οὕτω π. γ. κοι-
νοὶ τόποι τοιοῦτοι εἶνε «πλοῦτος» καὶ «ὁ πλοῦτος δὲν καθιστᾷ
τινα εὐδαίμονα». Πρὸς. § 48, 8, 2.

6. Ἐν γένει διακρίνομεν ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς τό-
πους. α' Οἱ ἐσωτερικοὶ κεῖνται ἐν τῇ φύσει αὐτοῦ τοῦ πρὸς
διαπραγματεύσειν ἀντικειμένου καὶ ἐν τῇ πρὸς ἄλλα ἀντικεί-
μενα σχέσει του. β' Οἱ ἐξωτερικοὶ τόποι εἶνε ἐκεῖνα τῆς εὔ-
ρέσεως αἱ πηγαί, ἐν αἷς ὑπάρχει γενικὸν κύρος καὶ ἀξιοπιστία,
καὶ εἶνε ἀθηντικά.

α'. Οὕτω γένος καὶ εἶδος, μέρος καὶ ὅλον. Αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα, ἰσότης καὶ ἀντίθεσις, ὁμοιότης καὶ διαφορά.

β'. Quae extrinsecus assumuntur, ea maxime ex auctoritate ducuntur. Cic. top. § 24. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι παροιμίαι, νόμοι, ὑπομνήματα, μαρτυρίαι, γνωμικά μεγάλων ἀνδρῶν. Ἡ ἀποδεικτικὴ δύναμις τούτων εἶνε ἄνιστος, οὐχ ἥττον δύνανται πολλάκις νὰ παρέξωσι ἀκριβεῖς ἀποδείξεις.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ ἐξωτερικὰ ταῦτα ἀποδεικτικὰ μέσα δὲν πορίζονται διὰ τῆς σκέψεως, καλοῦνται ἄτεχνα. Τὰ ἐκ τῶν ἐσωτερικῶν τόπων ἐκπηγάζοντα καλοῦνται τούναντίον ἔντεχνα· πρβ. Ἄριστ. ῥητ. 1, 2· τῶν δὲ πίστεων αἱ μὲν ἄτεχοὶ εἰσιν αἱ δὲ ἔντεχοι· ἄτεχνα δὲ λέγω, ὅσα μὴ δι' ἡμῶν πεπόρισται, ἀλλὰ προσηύχεν, οἷον μάρτυρες βάσανοι, συγγραφαὶ καὶ ὅσα τοιαῦτα, ἔντεχνα δὲ ὅσα διὰ τῆς μεθόδου καὶ δι' ἡμῶν κατασκευασθῆναι δυνατόν· ὥστε δεῖ μὲν χρῆσασθαι, τὰ δὲ εὐρεῖν.

 § 26.

2. ΠΕΡΙ ΘΕΜΑΤΟΣ

1. Τὸ ἀντικείμενον ἐκεῖνο, περὶ τὴν παράστασιν τοῦ ὁποίου ἐνασχολεῖται ἔργον τι τῆς τέχνης, καλεῖται πρόβλημα.

Θέμα καλεῖται ἡ ἐν ὀρισμένη παραστάσει παρεχομένη κυρία ἔννοια, εἰς ἣν ὑπόκειται σειρὰ μικροτέρων ἐννοιῶν.

Πρόβλημα δὲν εἶνε πάντοτε ἀκριδῶς ὀριστόν. Θέματα γινώσκει μόνον ἡ μουσικὴ, ἡ λυρική, ὁ πεζὸς λόγος. Βιβλίον ὅλον δύναται νὰ πραγματευθῆ πρόβλημα, ἀλλ' εἰς τὰ καθ' ἕκαστα αὐτοῦ καὶ σειρὰν θεμάτων. Ἐν ἀπάσαις ταῖς σατύραις τοῦ Ὀρατίου τὸ πρόβλημα ἀποτελεῖ ἡ διαστροφὴ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκάστη κατ' ἴδιον σάτυρα πραγματεύεται τούναντίον ἓν θέμα.

Πρόβλημα λοιπόν εἶνε ἰδέα τις ὑψηλότερα (γενικώτερα), ἐν ᾗ θέμα ταπεινότερα εἰδικώτερα.

Διὰ τοὺς ἀρχαίους ἐν τῇ ρητορικῇ ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι θέμα εἶνε τὸ ἀντικείμενον, περὶ οὗ πρόκειται νὰ ὁμιλήσωμεν ἢ νὰ γράψωμεν.

2. Θέμα τι δύναται νὰ παρασταθῆ ἐν διαφόρῳ μορφῇ, καὶ δύναται νὰ σημαυθῆ

α'. Δι' ουσιαστικῶν ὡς: τὰ καλὰ τῆς εἰρήνης — ἡ ματαιότης — Περικλῆς ὁ μέγιστος τῶν Ἑλλήνων. — Περὶ τῆς σπουδαιότητος τῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων ὡς πρὸς τὴν πνευματικὴν μόρφωσιν τῶν ἀνθρώπων.

β'. Διὰ προτάσεων ἰδίως ἐρωτηματικῶν ὡς: ἕκαστος εἶνε ἄξιος τῆς τύχης του — διαίρει καὶ βασίλευε! — Εἶχον οἱ Ἕλληνες ἀφορμὴν νὰ ἦνε ὑπερήφανοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί των; — Διατί ἔπρεπον ἡ Ἑλλάς νὰ ὑποταγῇ τοῖς Ῥωμαίοις;

Ἑλλησιπτικῶς· κακὴ σκέψις, κακὴ ψυχὴ ὁ βίος ὄνειρον. Τί ἤθελεν εἶσθαι τὸ ὕψιστον ἀγαθόν. Ἄν δύναται τις νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἱστορικῆς ἐν τῷ κόσμῳ σημασίας τῶν Ἀθηνῶν.

Συχνάκις ὁ τρόπος, καθ' ὃν τὸ θέμα διεξάγεται, τίθεται δι' ἐνὸς οὐσιαστικοῦ προσδιορισμοῦ ὡς, «Παυσανίας καὶ Βαλ-λευστάιν. Παράλληλισμός· ὁ Σκιπίων καὶ Ἀνίβας πρὸ τῆς παρὰ τὴν Ζάμην μάχης. Συνομιλία».

3. Θέμα τι ἢ εἶνε δεδομένον, ἢ ἐκλέγεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ γράφοντος ἢ ὁμιλοῦντος. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει καλεῖται ἐλεύθερον θέμα.

4. Ὄταν πρόκηται νὰ πραγματευθῶμεν ἐλεύθερόν τι θέμα, πρέπει πρὸ παντὸς νὰ ὀρισθῇ ἡ σημασία τούτου ἀκριβῶς, ἐὰν αὕτη πρόκηται ἄνευ ἄλλης ἐπεξηγήσεως.

Πρὸς τοῦτο ἀνήκει πρῶτον, νὰ δηλωθῇ σαφῶς πᾶσα ἐν τῷ θεματι ἐμπεριεχομένη ἰδέα. Ἡ ποιητικὴ ἔκφρασις πρέπει νὰ μετατραπῇ εἰς πεζὸν λόγον, ἢ ἀλληγορικὴ ἢ τροπικὴ εἰς τὴν κυριολεκτικὴν. (Θέματα ἐκ ξένων γλωσσῶν πρέπει νὰ μεταφράζονται κατὰ λέξιν καὶ τὴν ἔννοιαν πιστῶς).

Πρωῖναι ὄρα φέρουσι χρυσόν = ὁ εἰς τὴν ἐργασίαν πρῶτ' πορευόμενος δύναται νὰ κερδίσῃ πολλά. Ἐν τῇ ἡσυχίᾳ σχηματίζεται εὐφυΐα ἄνευ κρότου = ἐπιδεξιότης περὶ τε τὴν τέχνην καὶ ἐπιστήμην δεῖται ἀταράχου ἡσυχίας.

ΣΗΜ. Καὶ ἂν δὲν ἦνε ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ ὀρίσωμεν τὰς κυριώτερας ἐννοίας τοῦ θέματος (§ 34, 2) οὐχ ἥττον πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ ὀρίσωμεν τοῦτο, ἢ τοῦλάχιστον νὰ καταστήσω-

μεν σαφῆ τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικά τῶν ἔννοιῶν τούτων (πρὸς Λογικ.) διότι διὰ τούτου προσγίνεται μείζων σαφήνεια.

Δεύτερον πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ διαγνώσωμεν, ἂν καὶ πῶς αἱ καθ' ἕκαστον ἐν τῷ θέματι ἔννοιαι συμπληροῦσι ἀλλήλας, ὀρίζονται καὶ περιγράφονται.

Ἐξ ἀνδρῶν τοῦ μεγάλου αἰ ὑπηρεσία εἰς τὴν Μακεδονίαν». Εἰς τοῦτο ἀνήκουσι πολλὰ, ἅτινα ἀναφέρονται καὶ πρὸς τὴν ἄλλην Ἑλλάδα: ἡ θεμελίωσις πόλεων, ἡ ἐξάπλωσις τοῦ ἑλληνισμοῦ κλπ.

Τρίτον ἐὰν τὸ θέμα δίδηται ἐν εἴδει κρίσεως ἢ ἐρωτήσεως (ζητήματος) πρέπει νὰ ὀρισθῇ, πόσαι ἀπλῶς κρίσεις ἢ ἐρωτήσεις ἐμπεριέχονται ἐν τούτῳ.

Οὕτω π. χ. τὸ θέμα· διατὶ οἱ ἄρχατοὶ γερμανοὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκλαμβάνωνται τόσον τραγεῖς, ὅσον συνήθως λέγονται; «περιέχει πρῶτον τὸν δισχυρισμόν»· «οἱ ἄρχατοὶ γερμανοὶ ἦσαν τραγεῖς καὶ εἰς τοῦτο ἀντιτίθεται ὁ δισχυρισμός»· οἱ ἄρχατοὶ γερμανοὶ δὲν ἦσαν ὅλως διόλου τραγεῖς». Ἐν τῇ διεξαγωγῇ τοῦ θέματος πρέπει νὰ ἐξετασθῶσι τὰ αἷτια τῶν δύο τούτων δισχυρισμῶν (κρίσεις).

Ἐνταῦθα συχνάκις ἀπλαῖ προτάσεις πρέπει νὰ ἀναπτυχθῶσιν εἰς πολλάς.

Ἐκ τίνων αἰτίων καὶ ἀφορμῶν ἐγένετο ὁ Πελοποννησιακὸς πόλεμος;» διαίρεται α'. «ποῖα αἷτια εἶχεν ἡ ἔχθρα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Σπάρτης;» β'. «Ἐκ τίνων ἀφορμῶν ἐξεργάγη ὁ πόλεμος;»

Συχνάκις ἐν πολλαῖς τὸναντίον πρὸς ἀλλήλας συναπτομέναις προτάσεσι κεῖται μόνον μία κρίσις.

Ἐγὼ, ὦ θεοί, ἀνίκει ὁ ἔμπορος. Πορεύεται ἵνα ἀναζητήσῃ ἀγαθὰ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πλοίου του συνάπτεται τὸ ἀγαθόν».

Οἱ στίχοι οὗτοι ἐμπεριέχουσι τὴν ἔννοιαν· «τὸ ἐμπόριον οὐσιώδῳς ἐπιφέρει ἐπὶ τὸν πολιτισμόν τῆς ἀνθρωπότητος.»

Ἐὰν ἐν τῷ θέματι συνάπτονται δύο πρὸς ἀλλήλας κρίσεις, δύναται συχνάκις νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς συνδέσεως ταύτης τρίτη κρίσις ὡς ἀποτέλεσμα.

Ἐὸ βίος δὲν εἶνε τῶν ἀγαθῶν τὸ ὑψιστον, ἀλλὰ τὸ μέγιστον «τῶν κακῶν εἶνε ἡ ἁμαρτία». Ἡ ἀντίθεσις αὕτη ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα «προτίμα τὸν θάνατον τοῦ ἁμαρτήματος!»

Τέταρτον διὰ τὴν ὀρθὴν διάγνωσιν τοῦ θέματος συχνάκις εἶνε ἀναγκαῖον θέμα τι, δι' οὐσιαστικοῦ ὀνόματος (πρβ. Ν° 2, α) ἢ ἐν προστακτικῇ ἢ ἐπιφωνήσει ἐκφερόμενον, νὰ μετατραπῇ εἰς τύπον κρίσεως ἢ ἐρωτήσεως.

«Στέργε τὰ παρόντα ζητεῖ τὰ βελτίω! — ἢ πρὸς τὸ παρὸν στοργῇ πρέπει νὰ φέρηται πρὸς τὸ βέλτιον, τὸ δὲ ζητεῖν τὰ βελτίω νὰ γίγηται ἐν δικαιοσύνῃ διὰ τῆς πρὸς τὸ παρὸν ἀγάπης».

Τοῦναντίον πέμπτον ὑπάρχουσι καὶ θέματα γενικῆς φύσεως. Π. γ. περὶ τοῦ πλούτου, περὶ τῆς τιμῆς, περὶ πολέμου. Περὶ τούτων θεμάτων πρέπει νὰ εἴπωμεν πᾶν ὅτι δύναται περὶ τούτων νὰ λεχθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ταῦτα προβάλλονται ἄνευ σταθερῶν ὁρίων, πρέπει νὰ διεξαχθῶσι κατὰ τοὺς γενικοὺς τόπους. Σύμφωνα πρὸς τοὺς τόπους τούτους πρέπει τοιοῦτον θέμα νὰ ἀναλυθῇ εἰς χωριστάς ἐρωτήσεις.

Περὶ τούτου πρβ. τὴν § 34, 1.

Δι' ἐπιμελοῦς παρατηρήσεως τόσον τῆς μορφῆς, ὅσον καὶ τῆς σημασίας τοῦ θέματος χρειάζεται προσοχή, ὥστε τὸ θέμα νὰ μὴ διεξαχθῇ οὔτε πολὺ ἐκτενῶς, ἀλλ' οὔτε καὶ πολὺ βραχύως.

3. Ἐὰν ὁ ὁμιλῶν αὐτὸς πρόκειται νὰ ἐκλέξῃ τὸ θέμα, πρέπει νὰ προσέξῃ ὥστε:

α'. Νὰ ᾔνε ἀρμόδιον ἐν τῇ περιστάσει, τῷ τόπῳ καὶ ἐκείνοις, πρὸς οὓς ὁμιλεῖ.

β'. Σαφὲς καὶ ὠρισμένον, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ ὅσον τὸ δυνατὸν βραχύ.

γ'. Μονομερὲς ὥστε ἡ κυρία ἔννοια νὰ ἐκφαινῆται εὐκατάληπτος.

δ' Γόνιμον καὶ πλούσιον, ἵνα ᾔνε ἱκανὸν νὰ διεξαχθῇ περιεκτικῶς καὶ νὰ προκαλῆ συμπάθειαν.

6. Κατὰ τὸ περιεχόμενον (δηλ. κατὰ τὴν διάφορον τοῦ ἀντικειμένου φύσιν, ἣν τὸ θέμα ὑποκρύπτει πρὸς διεξαγωγὴν) διαιροῦνται τὰ θέματα

α'. Εἰς ἱστορικά.

β'. Λογικά.

γ'. Σύμμικτα δηλ. τοιαῦτα, ἅτινα εἶνε ἐνταυτῷ ἱστορικά καὶ λογικά.

Οὕτω π. χ. τὸ θέμα ' Πῶς ἐφέρετο Ναπολέων 1^{ος} πρὸς τοὺς ὑπηκόους του; » Ἱστορικόν, διότι εἰς τὴν ἐρώτησιν δύναται τις νὰ ἀποκριθῆ μόνον διὰ τῆς προσαγωγῆς γεγονότων, ὃ ἔστι μόνον ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς ἱστορίας. Ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ θέματος εἶνε ἀδιάφορον, ἂν τὰ γεγονότα ταῦτα θέτῃ τις ὑπὸ ὀρισμένην λογικὴν σκέψιν ἢ ὄχι. Τὸ δὲ θέμα « τίνα καλοῦμεν δεσπότην; » εἶνε θέμα λογικόν, διότι εἰς τὴν ἐρώτησιν πρέπει νὰ ἀποφανθῆ τις κατὰ τὰ ἐν τῇ ἐννοίᾳ δεσπότης συμπεριλαμβανόμενα χαρακτηριστικὰ οὐδὲν δὲ διαφέρει, ἂν τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα ἐλήφθησαν ἀρχικῶς καὶ ἐκ τῆς ἐμπειρίας. Τέλος τὸ θέμα « ἦτο Ναπολέων 1^{ος} δεσπότης; » εἶνε σύμμικτον, διότι ἐνοῖ ἐν ἑαυτῷ ἀμφοτέρω τὰ ἤδη ἀποταθέντα ἐρωτήματα.

Ἐν γένει τὰ πλεῖστα θέματα εἶνε σύμμικτα, καὶ ἐν τοιοῦτοις δύναται νὰ ἐπικρατῆ εἴτε τὸ ἱστορικόν, εἴτε τὸ λογικόν.

Ἐὰν λοιπὸν ἡ ῥητορικὴ διακρίνει γένος ἱστορικόν καὶ γένος λογικόν, ἐν συγκεκριμένη περιπτώσει συχνάκις ἐν χρήσει εἶνε ἐνταυτῷ αἱ περὶ ἀμφοτέρων τῶν γενῶν ἰσχύουσαι διδασκαλίαι, ἡ τοῦλάχιστον τινὲς τούτων.

α'. Ἱστορῶ σημαίνει θεωρῶ, ὃ ἔστι διὰ τῶν αἰσθήσεων διαγιγνώσκω ὅθεν ἱστορικά θέματα πραγματεύονται περὶ ἀντικειμένων αἰσθητῶν, πραγματικῶν καὶ ἐνθα συλλογίζεται τις ἢ ἀποδεικνύει, συλλογισμὸς ἢ ἀπόδειξις πρέπει νὰ ἀρυσθῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐκ πραγματικοῦ.

Οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουν τοιοῦτου εἶδους πρόβλημα ὑπόθεσιν, ἢ quaestio finita ὃ ἔστι causa temporibus et personis notata. Πρὸβ. Κιντιλ. 3, 3, 5.

Νοοῦσιν λοιπὸν οὗτοι κατ' ἐξοχὴν τὸ καθ' ἕνα ἕκαστον, τὸ ἀτομικόν, ὑπὸ τοῦτο, ὅ,τι ἡ νεωτέρα ῥητορικὴ συμπεριλαμβάνει ὑπὸ τὸ ὄνομα « ἱστορικόν γένος ». Καὶ πάντως τὸ ἀτομικόν ἀνή-

και εις τὸ ἱστορικὸν γένος, καθὼς (§ 41. 23) πᾶσα καθ' ἕναστον παράστασις π. χ. Φίλιππος 2ος, Ἀθῆναι, μία και μόνη (ὠρισμένη) μάχη, μία και μόνη ἠλεκτρικὴ μηχανή.

Τὸ διὰ μέσου μεταξὺ τοῦ ἱστορικοῦ γένους και τοῦ λογικοῦ ἀποτελεῖ ἡ γενικὴ παράστασις, ἀλλ' ἦτις κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς ἀνήκει και εις τὸ ἱστορικὸν γένος.

Ἡ καθολικὴ παράστασις προέρχεται ἐκ τῆς θεωρίας πολλῶν ὁμοειδῶν ἀντικειμένων. Αὕτη κατέχει ἐκεῖνο, ὅπερ πᾶσαι αὐταὶ ἔχουσι κοινὸν πρὸς ἀλλήλας, και ἀποβάλλει, ὅτι μόνον εις τὰ καθ' ἕναστον ἀντικείμενα ἦτο ἰδιάζον. Μία μόνη ἠλεκτρικὴ μηχανὴ ἔχει π. χ. ὠρισμένον τι ὕψος, μήκος, πλάτος· εἶνε κατεσκευασμένη ἐξ ὠρισμένου τινὸς ξύλου και μετάλλου κλπ. Ἀλλ' ἂν ἴδωμεν πολλάς, παρατηροῦμεν διαφορὰν τινα τοῦ καθ' ἕναστον, ἐνῶ ἡ οὐσία εἶνε ὁμοία· ὁ περιγράφων λοιπὸν καθόλου τὴν ἠλεκτρικὴν μηχανήν, οὗτος παραβλέπει τὸ ὠρισμένον ὕψος, πλάτος κλπ. και λαμβάνει ὑπ' ὄψιν του τὴν πρὸς ἀλλήλα σχέσιν τῶν μερῶν. Οὕτω περιγράφει ὁ Θεουκιδῆς τὸν ἐν Ἀθήναις λοιμὸν κατὰ τὰ φαινόμενα ἐκεῖνα, ἅτινα εἶνε ἕκδηλα εις πάντα σχεδὸν τὰ καθ' ἕναστον τῆς νόσου συμπτώματα, και ἀφίνει ἀπαρατήρητον τὸ κατὰ τύχην συμβεβηκὸς ἐνὸς μόνου συμπτώματος. Ἡ καθολικὴ παράστασις εἶνε ἡ παράστασις ἐνὸς γένους, παρέχεται δὲ και καθίσταται δυνατὴ διὰ τῆς ἐμπειρίας.

6'. Ἡ καθολικὴ παράστασις εἶνε ἡ βᾶσις τῆς ἐννοίας· ἡ ἐννοια κατὰ τὴν στενοτέραν σημασίαν ἀποβλέπει μόνον εις τοῦτο, ὅπερ ἐν τῇ καθολικῇ παραστάσει ἦτο οὐσιῶδες. Τὰ οὐσιῶδη ταῦτα στοιχεῖα ἀποτελοῦσι τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐννοίας. Διὰ τὴν ἐννοιαν ἠλεκτρικὴ μηχανὴ εἶνε π. χ. ἀδιάφορος ἡ σχέσις, ἐν ἧ τὰ μέρη τοῦ ἀντικειμένου εὐρίσκονται πρὸς ἀλλήλα. Ἐπίσης ἀδιάφορος εἶνε και ἡ ὕλη, ἐξ ἧς παρεσκευάσθη τὸ ἀντικείμενον. Εἰς τὰς εἰρημέγας ἐννοίας ἀνήκει μόνον. 1^{ον} Τὸ διὰ τῆς ἐννοίας σημανθὲν ἀντικείμενον εἶνε μηχανή, ὄργανον.—2^{ον} Ὁ σκοπὸς τοῦτου εἶνε ἡ παραγωγὴ ἠλεκτρισμοῦ.—3^{ον} Τὸ μέσον τῆς παραγωγῆς ταύτης εἶνε ἡ προστριβή. Τὰ τρία ταῦτα σημεῖα ἀποτελοῦσι τὴν ἐννοιαν, και τὸ τρίτον εἶτι αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ δὲν εἶνε οὐσιῶδες.

Ἡ ἐννοια περιέχει τὴν οὐσίαν τῆς παραστάσεως, ἦτις δύναται νὰ προέλθῃ ἐν τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἀντικειμένου ὑπὸ διαφόρους μορφάς, και ὁμοως πάντοτε μένει ἡ αὐτή. Ἡ ἐννοια δύναται νὰ ὀρι-

σθῆ διὰ χαρακτηριστικῶν σημείων καὶ αἱ πλεῖστα ἔννοιαι ἀνήκουσιν εἰς γένος.

Τὸ λογικὸν γένος πραγματεύεται ἔννοιαι, ἢ γνώμας καὶ προτάσεις, αἵτινες ἀναπτύσσονται ἐξ ἐννοιῶν. Πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ μόνῃ ἢ σκέψις, ἥτις καθ' ἑαυτὴν βεβαίως πολλαχῶς ἐπὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς ἐμπειρίας ἐρειδομένη ἀναπτύσσει ἐξ ἀμφοτέρων τὸ καθόλου καὶ οὐσιῶδες.

Οἱ ἀρχαῖοι ῥήτορες δὲν ποιοῦσι ἀκριθῆ διάκρισιν μεταξὺ καθολικῆς παραστάσεως καὶ ἐννοίας, ἀλλ' οὐχ ἤττον ὑπὸ τὴν λέξιν θέσις (quaestio finita) νοοῦσι κατ' ἐξοχὴν λογικὸν θέμα (Quint. 111, 5, 5).

Θέσις καὶ ὑπόθεσις διαφέρουσι κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὅτι ἡ δευτέρα ἀναφέρεται εἰς ὠρισμένα συμβεβηκότα, πρόσωπον, χρόνον κλπ., ἐνῶ εἰς τὴν πρώτην ἐλλείπουσιν. Ὁ Ἑρμαγόρας ὠνόμαζε τὴν ὑπόθεσιν καὶ περίστασιν, ἥτις ὑποδιηρέτο εἰς 7 μέρη (ἀφορμὰς)· πρόσωπον, χρόνος, τόπος, πράξις, αἴτιον, τρόπος, ἀφορμαὶ ἔργων.

Ὅταν ὁ γράφων ἢ λέγων διαγνώσῃ, ἐὰν τὸ ζήτημα αὐτοῦ εἴνε θέσις ἢ ὑπόθεσις, πρέπει νὰ ἐξετάσῃ ἂν καθ' ἑαυτὸ ἔχει ὑπόστασιν ἢ οὐ, καὶ ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει εἴνε ἐν γένει τὸ ζήτημα ἀρμόδιον πρὸς ῥητορικὴν ἐπεξεργασίαν. Ἀλλὰ ζήτημά τι ἐξαρτᾶται ἐκ διαφόρων κρίσεων, αἵτινες ἐκφέρονται ἐπὶ ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ σημείου. Εἰς καταφατικὴν κρίσιν ἀντιτίσεται ἀποφατικὴ, μεταξὺ δὲ ἀμφοτέρων πρέπει νὰ ἀποφασίσωμεν. Ὡστε κατάφασις καὶ ἀπόφασις εἴνε τὰ κύρια στοιχεῖα τοῦ ζητήματος, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὴν ὑπαρξίν τούτου, καὶ καλεῖται στάσις. Ἐὰν ὁ κατηγορὸς λέγῃ, ἐφόνευσας ἄνθρωπον, ὁ δὲ κατηγορούμενος ἀρνεῖται τὴν πρᾶξιν, τότε προέρχεται τὸ ζήτημα, ἂν αὐτὸς τὸν ἐφόνευσε, καὶ ἐκ τῆς ὀρθῆς λύσεως τοῦ ζητήματος ἐπέρχονται εἴτα πάντα τὰ λοιπά.

Στάσις (Status) λοιπὸν εἴνε τὸ ζήτημα (θέμα) καθ' ὃν τρόπον ἐκφαίνεται ἐκ τῆς πρώτης συγκρούσεως ἀντιμαχομένων κρίσεων ἢ στάσις κατὰ πρῶτον οἰκεία ἦτο εἰς τὸ δικανικὸν γένος.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις λογικὰ θέματα καλοῦνται καὶ θεωρητικὰ (ἐκ τοῦ θεωρέω).

γ'. Ὁ ἀρχάριος δύναται, πρὸς διάκρισιν τῶν δύο γενῶν, νὰ διατηρήσῃ

1^{ον} "Οτι εις τὸ ἱστορικὸν γένος ἀνήκουσιν ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, ἅτινα πρέπει πρὸς παράστασιν νὰ περιγράψῃ ἢ διηγηθῇ.

2^{ον} "Οτι εις τὸ λογικὸν γένος ἀνήκουσιν ἐκεῖνα τὰ ἀντικείμενα, ὧν ἡ οὐσία διερμηνεύεται ἀρκούντως διὰ προσαγωγῆς τεκμηρίων. Κατὰ ταῦτα πᾶν ἀτομικὸν ἀνήκει πάντως εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος.

3. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

§ 27.

ΓΕΝΙΚΩΣ

1. Τὸ ἱστορικὸν γένος περιλαμβάνει πᾶν, ὅ,τι διὰ τῆς ἀντιλήψεως διαγιγνώσκεται. Ἡ ἀντίληψις δύναται νὰ ᾖ ἐξωτερικὴ ἢ ἐσωτερικὴ. Ἡ ἐξωτερικὴ προέρχεται διὰ τῶν αἰσθήσεων, ἡ ἐσωτερικὴ διὰ τῆς αἰσθητικῆς κατανοήσεως. Πρὸς δὲ τούτοις δύναται ἡ ἀντίληψις νὰ ᾖ ἰδίᾳ ἢ ξένη.

Σύμπαν δὲ τὸ κεφάλαιον τῆς καταλήψεως καλεῖται ἐμπειρία· τὸ ἱστορικὸν λοιπὸν γένος πραγματεύεται περὶ ἀντικειμένων τῆς ἐμπειρίας.

2. Τὰ ἀντικείμενα ταῦτα εἶνε πράγματα καὶ πρόσωπα, καταστάσεις καὶ συμβεβηκότα. Τὰ συμβεβηκότα κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν ὑπόκεινται εἰς μεταβολάς. Ἐπίσης ἡ ἐνέργεια ἐλευθέρου τινὸς ὄντος, δι' ἧς παράγεται τοιαύτη μεταβολὴ καλεῖται πράξις.

Αἱ πρῶται ἀπαιτήσεις πάντων τῶν ἤδη μνημονευθέντων ἀντικειμένων εἶνε χρόρος καὶ χρόνος.

ΣΗΜ. Κατὰ τὸ διὰ τῆς ἐμπειρίας δεδομένον ὑπόδειγμα δύναται ἡ φαντασία νὰ δημιουργήσῃ τοιαῦτα ἀντικείμενα. Τοῦτο εἶνε ἡδὴ ἐνέργεια τῆς τέχνης ἐν τῇ στενοτέρᾳ ἐννοίᾳ· ὡς γίνεται ἐν μύθοις, μυθιστορήμασι κλπ. Οὐχ ἤττον καὶ ἐνταῦθα ἡ τέχνη (ἢ ποίησις) πρέπει νὰ τηρήσῃ τὰ αὐτὰ παραγγέλματα, ἅπερ ἰσχύουσι διὰ τὸ ἱστορικὸν γένος.

Ἄλλὰ καθ' ὅσον τὸ ἐν τοιαύτῃ τεχνικῇ δημιουργίᾳ ἐμπεριεχόμενον πραγματικὸν γεγονός καθιστᾷ τις ὡς ἀντικείμενον πεζῆς

παραστάσεως, ἔχει πάλιν νὰ πραγματευθῇ ἱστορικὴν (ἐμπειρικὴν) ὃ ἔστι διὰ τῶν αἰσθήσεων ἀντιληφθεῖσαν ὕλην.

3. Διὰ τὴν παράστασιν ἱστορικῶν ἀντικειμένων ὑπάρχουσι πέντε κοινοὶ τόποι.

α'. Περιγραφή (descriptio).

β'. Διήγησις (narratio).

γ'. Ἀπόδειξις (πίστεις ἢ ἀγῶνες) (probatio).

δ'. Ἐκδήλωσις τῆς σχέσεως (relatio), ἐν ἣ καίτοι τὸ ἀντικείμενον πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα τῆς ἐμπειρίας (αἷτια καὶ ἀφορμαί, συνέπειαι καὶ ἐνέργεια, ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης).

ε'. Κρίσις (judicium, aestimatio, ποιότης).

Οἱ τόποι οὗτοι δύνανται νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἀλλήλους κατὰ διαφόρους τρόπους ἐκάστοτε σύμφωνα πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς παραστάσεως καὶ τὴν φύσιν τοῦ ἀντικειμένου καὶ δὲν ἐφαρμόζονται πάντες διὰ πᾶν θέμα.

Οὕτως ἐνοῦνται συχνάκις διήγησις καὶ περιγραφή διηγουμένους τις π. χ. πράξιν τινα περιγράφει τὸν τόπον, ἐν ᾧ αὕτη συνέβη ἢ τὸ πρόσωπον, ὅπερ διέπραξεν αὐτήν. Ἐπίσης διήγησις καὶ ἀπόδειξις δύνανται νὰ ᾔνε ἡνωμένα· δικανικοὶ λόγοι συνίστανται συχνάκις μόνον ἐκ τῶν δύο τούτων τόπων, καὶ μέρος τῆς ἀποδείξεως συχνάκις συμπεριλαμβάνεται ἐν τῇ διηγῆσει καὶ εἶτα μόνον ἀνακεφαλαιοῦνται ὁ Λυσίας οὕτω συχνάκις ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ πράττει. Ἡ κρίσις πράξεώς τινος στηρίζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐπὶ τοῦ συλλογισμοῦ τῶν αἰτίων καὶ συμπερασμάτων, συσχετίζεται λοιπὸν πρὸς τὴν ἀναφοράν. Ἐκτός δὲ τούτου συχνάκις μεταβαίνει εἰς τὸ λογικὸν γένος. Ἡ ἀπόδειξις διὰ τὴν ὑπαρξίν πράγματός τινος δύναται ἐπίσης πολλάκις νὰ ἐξαχθῇ ἐξ ἀποτελεσμάτων (ὅθεν ἐκ τῆς ἀναφορᾶς τοῦ εἰκαζομένου ἀντικειμένου).

Οἱ Ἕλληνες τοὺς δύο πρώτους ἐσήμαινον μόνον διὰ τοῦ διήγησις, τὸν γ' διὰ τοῦ πίστεις, ἀγῶνες, σπανιώτερον δὲ, ἀπόδειξις.

4. Πρὸς εὐκολωτέραν ἐξεύρεσιν τῶν ἐν ταῖς ἄνω τόποις πρὸς ἀνάπτυξιν ἐννοιῶν δύναται ἡ σκέψις νὰ στηριχθῇ εἰς τὰς διὰ τὸ ἱστορικὸν γένος ἰσχυρούσας τοπικὰς ἐρωτήσεις, αἵτινες εἰσιν

Τίς; τί; ποῦ; τίνοι μέσῳ; διὰ τί; πῶς; πότε;

Αὐται ἐν τοῖς ἄνω τόποις εἶνε ἐν ἰσχύϊ καὶ χρήσει κατὰ διαφόρους τρόπους.

α'. Ἡ ἐρώτησις τίς; ἀναφέρεται εἰς πρόσωπα. Ἐν τούτοις δύνανται νὰ ᾔνε ἐν σπουδαιότητι.

1. Αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις π. χ. ἡλικία καὶ θέσις ἐν τῷ βίῳ.

2. Αἱ προσωπικαὶ ιδιότητες, τὸσον σωματικαὶ ὅσον καὶ πνευματικαί.

β'. Ἡ ἐρώτησις τί; ἀναφέρεται εἰς πράγματα καὶ πράξεις ἢ γεγονότα.

Ἐνταῦθα ἀρμόζουσιν

1. Αἰτίαι καὶ ἀφορμαί.

2. Ἐν πράγμασιν ἡ οὐσία καὶ αἱ ιδιότητες, γένος καὶ εἶδος, ὅλον καὶ μέρος, ὕλη καὶ μορφή.

Ἐν συμβεβηκόσιν ἢ πράξεσιν, ἡ ἀρχή, ἡ προχώρησις, τὸ τέλος.

3. Τὸ ἀποθάν καὶ ἡ δύναμις,

διότι ἡ οὐσία ἀντικειμένου τινός [2] δύναται συγχάσι μόνον ἐκ τῶν αἰτίων καὶ ἀποτελεσμάτων [1 καὶ 3] νὰ γνωσθῇ.

ΣΗΜ. Ἐν τῇ ἐρωτήσει τίς; καὶ τί; λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν

1. Πῶς κρίνει τις περὶ τοῦ προσώπου ἢ πράγματος;

2. Εὐρίσκονται ὁμοιότητες πρὸς ἄλλα πρόσωπα ἢ πράγματα;

Καὶ ποῦ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ συνίστανται αἱ διαφοραὶ;

γ'. Ἡ ἐρώτησις ποῦ; ἀναφέρεται εἰς τὸν χώρον καὶ τόπον, καὶ ἐνταῦθα ἐξεταστέον.

1. Ἄν καὶ κατὰ πόσον ὁ τόπος εἰς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν ὑπαρξίν ἀντικειμένου τινός, ἢ εἰς τὴν ἐπιχείρησιν καὶ τὴν πρῶδον τῆς πράξεως ᾔνε εὐνοϊκός ἢ οὐχί.

2. Ἄν διὰ τῶν τοπικῶν σχέσεων τοῦ ἔργου καὶ τὴν σπουδαιότητα τοῦ ἀντικειμένου ἐπαυξάνει ἢ ἐλαττοῦται.

δ'. Ἡ ἐρώτησις, τίνα μέσα; καθιστᾷ ἡμᾶς προσεκτικούς εἰς τὰ βοηθητικὰ μέσα, ἅτινα πρὸς διεξαγωγὴν πράγματός τινος εἶνε ἐν χρήσει. Ἐνταῦθα δύναται νὰ συμπεριληφθῇ καὶ ἡ ἐκ τοῦ τόπου καὶ χρόνου δοθεῖσα ἔννοια ταύτην διὰ πρῆπει νὰ ἀποδείξῃ τις εἰς τὰ καθ' ἑκάστον αὐτῆς μέρη (ὅ ἐστι νὰ εἰδικεύσῃ). Τὰ βοηθητικὰ μέσα δυνατόν νὰ κῆνται

1. Ἐν τῶν ὄρωντι ὑποκειμένων· εἶνε δὲ ταῦτα σωματικά· ἰδιότητες καὶ ἐπιδηξιοότητες, καὶ διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἱκανότης.

2. Εἰς ἐξωτερικὰς σχέσεις· ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ συνδέσεις πρὸς ἄλλα, καταστάσεις καὶ ἰδέαι τῆς ἐποχῆς ἀδυναμίαι τῶν ἐναντίων, μεμονωμένα περιστατικά.

Ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τῆς χρήσεως τῶν μέσων δύναται νὰ προσδιορισθῇ τις καὶ τὴν ἀξίαν τῆς πράξεως.

ε'. Ἡ ἐρώτησις διὰ τί· εἶνε ἐν χρήσει κατὰ διαφόρους τρόπους, ἀλλὰ περιλαμβάνει πάντοτε μόνον αἰτίας· τοιαῦται δὲ ὑπάρχουσι

1. Διὰ γνώμας, δοξασίας, πεποιθήσεις.

2. Αἰσθήματα, πάθη, διαθέσεις.

3. Πράξεις. — Διὰ ταύτας ἐνυπάρχουσιν αἱ αἰτίαι εἰς γνώμας καὶ αἰσθήματα (1 καὶ 2) ἢ εἰς τὴν σπουδὴν πρὸς κατορθωσιν σκοποῦ τινος.

ζ'. Ἡ ἐρώτησις τίνι τρόπῳ; ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον, ἐπομένως καὶ τὸν βαθμὸν ἐρωτᾶται δὲ

1. Ἐν πράγμασι, κατὰ τίνα τρόπον παρίστανται (δηλ. κατὰ τίνα ἀτομικὴν μορφήν ἐμφανίζεται ἡ οὐσία αὐτῶν)· πρὸς. Λογικ.

2. Ἐν πράξεσιν, κατὰ τίνα τρόπον καὶ ἐν τίνι συνεχεῖα φέρονται ἐν χρήσει τὰ βοηθητικὰ μέσα· κατὰ τίνα τρόπον καὶ ἐν τίνι βαθμῷ νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις ἦσαν ἐνεργοὶ ἐνταῦθα.

3. Ἐν κρίσει καὶ γνώμασι, ἂν αὐταὶ ἦνε βάσιμοι ἢ ὄχι, ἀνεγνωρισμένοι ἢ ἀμυρσθήτητοι.

4 Ἡ ἐρώτησις πότε; ἀναφέρεται εἰς τὸν χρόνον. Ἐν μέρει ἐνταῦθα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν τοῦτο, ὅπερ ἀνωτέρω [γ] περὶ τοῦ τόπου ἐλέχθη. Ἐν μέρει δὲ ἐν πράξεσιν ἡ ἡλικία· οὕτω π. χ. εἰς τεχνικὰ ἔργα, νεωτέρα ἡλικία εἶνε κατ' ἐξοχὴν εὖνους, ἐν ᾧ ἐν ἐπιστημονικοῖς πρεσβυτικὴ (ἀμφοτέρω οὐχὶ ἄνευ σπουδαίων ἐξαιρέσεων).

Ἐπισημαστέον δὲ αἱ ἐρωτήσεις αὗται πολλαχῶς ἄπτονται ἀλλήλων καὶ συμπληροῦνται· δῆλον εἶνε ἐκ τῶν εἰρημένων. Πῶς δὲ συναπτέαι πρὸς ἀλλήλας καὶ διατακτέαι καὶ ἂν πᾶσαι πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ εἶδους τοῦ θέματος καὶ τοῦ σκοποῦ τοῦ λέγοντος.

§ 28.

ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ

1. Διὰ τῆς περιγραφῆς πρέπει νὰ δοθῇ εἰκὼν ἀντικειμένου τινός· ὁ ὁμιλῶν θηρεύει νὰ ἐκκαλέσῃ θεωρίαν τινὰ τοῦ ἀντικειμένου.

Ἀντικείμενα πρὸς περιγραφὴν εἶνε πράγματα, πρόσωπα, καταστάσεις συμβεβηκότα.

Περιγραφή συμβεβηκός τινός καὶ εἰς τὰ καθ' ἕναστον εἰσερχομένη διήγησις ἴστανται τόσον ἐγγύς, ὥστε ἡ διαφορὰ μεταξὺ διηγήσεως καὶ περιγραφῆς ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ φαίνεται μὴ ὑπάρχουσα.

Ἄλλ' ἐν γένει ἡ περιγραφή περιστρέφεται, ὡς ἡ ζωγραφικὴ, μᾶλλον περὶ τὰ παράλληλα ἢ τὰ ἐπᾶλληλα. Αὕτη σαφῶς στρέφεται περὶ τὸ κατάστασιν ἐμφαίνον, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς συμβεβηκόσι ὀλιγώτερον λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ καθ' ἕναστον μέρη τῆς τῶν πραγμάτων εὐροίας ὡς καταστάσεις θεωρεῖ καὶ ταύτας ζητεῖ νὰ ὀρίσῃ.

Μετὰ τοῦτου συνέχεται καὶ ἡ χρήσις τοῦ ἐνεστώτος ἐν τῇ περιγραφῇ.

2. α'. Πρέπει δὲ νὰ περιγραφῇ ἐν μόνον πρᾶγμα, ἢ σύμπλεγμά τι ἀντικειμένων. β'. Ἐν καὶ μόνον πρόσωπον ἢ σύμπλεγμα προσώπων. Καὶ ἐπίσης ἡ κατάστασις ἐνός μόνου ὄντος ἢ ἡ κατάστασις συμπλέγματος.

α'. Π. χ. ἐν δένδρον, μία οἰκία· σύμπλεγμα δένδρων, σύμπλεγμα οἰκιῶν· ἐξοχὴ ἔχουσα τινὰ δένδρα ἢ σύμπλεγμα δένδρων.

β'. Εἷς μόνος στρατιώτης, σύμπλεγμα στρατιωτῶν, ὀλόκληρος στρατός.

γ'. Π. χ. ἡ κατάστασις ἀσθενοῦς ἢ πληγωμένου· ἡ ἠθικὴ ἢ πνευματικὴ κατάστασις ὀλοκλήρου αἰῶνος, ἐνθα πάλιν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καθ' ἕναστον αἱ διάφοροι τάξεις τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας.

Ἐν συμβεβηκόσι λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν καὶ ἡ ἐπᾶλληλος ἀκολουθία τῶν γεγονότων, ἀλλὰ καὶ ἐνταῦθα διαιροῦνται πάλιν εἰς μεμονωμένα καὶ σύνθετα.

δ'. Ἡ περιγραφή μάχης π. χ. πραγματεύεται περί γεγονότος, ὅπερ ἔχει ἐνότητα τόπου καὶ χρόνου. Ἀλλὰ ἐνταῦθα διέρχονται διάφοροι πράξεις παράλληλοι κατὰ τὰς καθ' ἑκάστον στρατιωτικὰς τάξεις. Ὁμοίως καὶ ἐν τῇ περιγραφῇ μεγάλης ἐορτῆς, τελετῆς, πλημμύρας, πυρκαϊᾶς.

Τέλος δυνατὸν νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ περιγραφῇ καταστάσεις καὶ συμβεβηκότα ἐνταυτῷ.

ε'. Ὁ θέλων π. χ. νὰ περιγράψῃ ζῶον, δὲν πρέπει μόνον νὰ περιγράψῃ τὸ σῶμα του καὶ τὰς ιδιότητάς του, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον τῆς ζωῆς αὐτοῦ καὶ ἐνεργείας.

3. Διὰ τῆς χρήσεως τῶν ἐν τῇ προηγουμένη παραγράφῳ τοπικῶν ἐρωτήσεων δύναται νὰ παρατεθῶσιν ἐνταῦθα ὡς πρὸς τὴν περιγραφὴν τινων ἀντικειμένων γενικὰ τινὰ σχήματα.

Ἐν ὀρισμένη τινὰ περιστάσει πρέπει πάντοτε νὰ δοκιμάζωμεν ποία μέρη τῶν σχημάτων τούτων πρέπει νὰ μεταχειριζώμεθα διότι τινὰ μέρη τούτων δύναται διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ γράφοντος νὰ ἦνε τόσον ἀνάξια, ὥστε ἡ ἀφήγησις διὰ τῆς χρήσεως τούτων νὰ λάβῃ μῆκος ἄνευ ἀνάγκης.

Ἐκτὸς τούτου συχναίς προσληπτέου καὶ οἱ τόποι τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος. Εὐστοχος ὁμοιότης δύναται πολλὰκις οὐσιωδῶς νὰ ὠφελήσῃ τὴν σκέψιν, ἡ δὲ ἀνομοιότης, ἰδίως ἐν ὁμοίοις κατὰ ἄλλα ἀντικειμένοις, δύναται νὰ ἀποκώλυση ταχέως καὶ σαφῶς ψευδῆ κατάληψιν.

α'. Σχῆμα διὰ τὴν περιγραφὴν προσώπου τινός.

4. ἐξωτερικαὶ σχέσεις.

1. Χρόνος (ἡμέρα καὶ ἔτος) καὶ τόπος τῆς γεννήσεως. Γονεῖς καὶ ἀνατροφεῖς τὰ τῆς παιδείσεως αὐτοῦ.

2. Θέσις ἐν τῷ βίῳ.

α'. Ἰδιωτικαὶ σχέσεις (οἰκογένεια, φίλοι καὶ ἐχθροί).

β'. Ἐνέργεια ἐν τῷ δημοσίῳ αὐτοῦ βίῳ.

II. Ἰδιότητες.

1. Σωματικαί· μορφή, ἰσχύς καὶ υγεία, ἔκφρασις τοῦ προσώπου.

2. Πνευματικαί·

α'. Φύσις (ιδιοσυγκρασία) και αἰσθησις, διὰ τίνας ἐντυπώσεις εἰδείκνυεν ἰδιάζον τι ἐνδιαφέρον;

β'. Διανοητικά· μνήμη, φαντασία· κατάληψις και κρίσις (ἀστεί-
σμός, ὀξύνοια).

γ'. Ἠθικά· ὄρμαί, κλίσεις, πάθη. Κατὰ πόσον ἡ βούλησις διὰ
τούτων ὠρίζετο;

δ'. Σχῆμα διὰ τὴν περιγραφὴν ζώου.

I. Σῶμα.

1. Τὰ ἐξωτερικά αὐτοῦ μέρη.

2. Τὰ ἐσωτερικά.

3. Αἱ αἰσθήσεις (ὁ βαθμὸς τῆς ὀξύτητος αὐτῶν).

II. Φυσικαὶ ιδιότητες.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν, μνήμη, νοημοσύνη, βαθμὸς τῆς εὐψυχίας
ὁ τρόπος τοῦ ζώου ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἄνθρωπον (μόρφωσις, πί-
στις, εὐγνωμοσύνη κλπ.).

III. Δίαιτα.

1. Τροφή.

2. Τόπος διατριβῆς.

3. Τρόπος τῆς κινήσεως.

4. Ἡ ἐξάπλωσις του.

5. Διάρκεια βίου.

6. Ζῆ τὸ ζῶον ἐν μοναξίᾳ ἢ ἐν κοινωνίᾳ;

IV. Ὠφέλεια ἢ βλάβη και ἰδίως δύναται νὰ παρέξῃ ὠφέλειαν

1. Ἐν τῷ βίῳ του.

2. Μετὰ τὸν θάνατόν του.

ΣΗΜ. Διὰ τὴν περιγραφὴν φυτοῦ ἐκ τοῦ προηγουμένου σχήμα-
τος δύναται τις εὐκόλως νὰ διαγράψῃ ἀνάλογον.

γ'. Γενικὸν σχῆμα δι' ἄψυχα ἐν χώρῳ ἀντικείμενα δὲν δύναται
τις νὰ διαγράψῃ. Ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον φυσικοῖς σώμασι π. χ.
μετάλλοις, πρέπει νὰ ἀποβλέψῃ τις εἰς τὴν ὕλην και τὸ εἶδος.
Ἐξωτερικὸν τε και ἐσωτερικόν, καθὼς και εἰς τὴν ἐντύπωσιν, ἣν
ταῦτα εἰς τὰς καθ' ἕκαστον αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου ποιοῦσιν.

δ'. Σχῆμα διὰ τὴν περιγραφὴν συμβεβηκότος.

1. Πρόλογος· ἐνταῦθα ἀνήκουσι. — Αἰτίαι και ἀφορμαί. — προ-
ηγουμένοι ἐνδείξεις.

II. Τὸ συμβεβηκὸς αὐτό.

1. Ἡ ἀρχὴ (μνείας γιγνομένης τοῦ τόπου καὶ χρόνου) καὶ ἡ ἐπίδρασις της.

2. Ἡ ἐπίδοσις αὐτοῦ.

3. Ἡ κρίσις.

4. Ἡ μείωσις.

5. Τὸ τέλος.

III. Αἱ συνέπειαι (εὐνοϊκαὶ ἢ μή).

1. Διὰ τοὺς ἀμέσως μετασχόντας.

2. Διὰ τὸ ἐν γένει.

ΣΗΜ. Ἐν πράξεσιν ἢ πρόοδος συνίσταται (11, 2) ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς περιπλοκὴν ἢ δέσιν τῆς πράξεως, ἡ κρίσις δὲ (καταστροφή) ἐν τῇ ἀναπτύξει. Ἐν περιγραφῇ φυσικῶν φαινομένων ἡ κυρία ἐνέργεια ἀποτελεῖ τὸ μέσον τῆς προχωρήσεως τῆς πράξεως (11, 3). Εἰς πᾶσαν περίστασιν εἶνε ἀναγκαῖα ἡ ἀκριβὴς προσοχὴ ἐπ' ἐκεῖνο, ὅπερ ὑποβοηθεῖ ἢ κωλύει τὸ συμβεβηκὸς. Ἐν πλείστασι περιστάσεσι πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ κρίσις τις ἐπὶ τοῦ συμβεβηκόντος (πρβ. § 32).

4. Ὅταν δὲ ὑπάρχῃ σύμπλεγμα πρὸς περιγραφὴν, τότε οὐ μόνον πρέπει νὰ λάβῃ τις ὑπ' ὄψιν ὅ,τι εἶνε εἰς τὸ καθ' ἕκαστον ἰδιάζον, ἀλλὰ καὶ τὴν θέσιν τοῦ μὲν πρὸς τὸ δέ, καὶ ἰδίως τὴν διὰ συμπλέγματος ἀποτελεσθεῖσαν ἐνότητα.

Διὰ τὴν περιγραφὴν συντάγματος στρατιωτῶν ὁ ὀπλισμὸς τοῦ καθ' ἕκαστον δὲν εἶνε ἀδιάφορος, ἀλλὰ σπουδαιότερα εἶνε ἡ πειθαρχία καὶ ἡ τάξις, καὶ διὰ τὴν μάχην ἡ παράταξις καὶ ἡ δι' ὄλων τούτων προερχομένη χρῆσις τοῦ ὄλου.

5. Ἐὰν ἔχωμεν πρὸς περιγραφὴν μεγαλιότερον καὶ εἰς διαφόρους ομάδας κατατετμημένον σύμπλεγμα, πρέπει ἰδίως νὰ ἐπιζητῶμεν τὸ εὐσύνοπτον.

Εἴτα διατάττομεν κατὰ πρῶτον ἐν βραχεῖα περιγραφῇ εἰς αὐτὸ, ἐν ᾧ τὸ ὄλον εὐρίσκει τὴν ἐνότητά του, (π. χ. τόπος, χρόνος; σκοπὸς) καὶ διαχωρίζομεν μετὰ τοῦτο τὸ ὄλον εἰς τὰ πρῶτα αὐτοῦ στοιχεῖα (ἢ κύρια συμβεβηκόντα). Τὸ πάρεργον εὐρίσκει τὴν θέσιν του ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν πρῶτων συστατικῶν, εἰς ᾗ ἀνήκει.

Ὁ τρόπος τῆς διατάξεως ταύτης ἀνήκει μαλλον εἰς τὴν διάταξιν (§ 41) παρά εἰς τὴν εὐρεσιν. Ἀλλὰ ἐν γένει δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ, ἐάν ἐνταυτῷ δὲν διατάσῃ (§ 41. 1. α. β).

Διὰ τὰ καθ' ἕκαστον συστατικὰ λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν πάλιν τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα τοπικὰ ζητήματα καὶ σχήματα.

Οὕτω π. χ. πρέπει νὰ πράξωμεν ἐν τῇ περιγραφῇ μεγάλης τελευτῆς, πόλεως, μάχης, τόπου ἢ χώρας. Εἰς τὰ καθ' ἕκαστον δυνάμεθα τότε νὰ μεταδῶμεν, ἀφοῦ εὐρωμεν καὶ ὀρίσωμεν σταθερῶς τὴν σύνοψιν, ἐξ ἧς δυνάμεθα νὰ ἐποπτεύσωμεν τὸ ὅλον. Ἐκ τούτου δυνάμεθα τότε νὰ ὀρίσωμεν τὴν ὀρθὴν ἀναλογίαν τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον.

6. Περιγραφὴ, ἥτις σκοπεῖ νὰ παραστήσῃ οὐ μόνον τὸ ἀντικείμενον αὐτὸ καθ' αὐτό, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐντύπωσιν, ἣν τοῦτο παράγει ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ θεωμένου καλεῖται ἠθολογία ἢ χαρακτηρισμός, διατύπωσις, ἢ ὑποτύπωσις. Ἡ ἠθολογία στρέφεται οὐ μόνον πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν γνώμην τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ πρὸς τὴν φαντασίαν καὶ πρέπει νὰ ἦνε σαφὴς καὶ ζωηρά. Ἡ ζωηρότης δὲ ζητητέα οὐχὶ ἐν τῇ ἐπισφωρούσει λέξεων καὶ εἰκόνων, ἀλλ' ἐν τῇ ἀκριβεῖ καὶ σημαντικῇ φράσει.

Πρόβ. Κιντιλ. § 116—124. *Credibilis rerum imago, quae velut ut rem praesentem perducere audientes videtur.* Ὁ Λυσίας κατὰ τοῦτο θεωρεῖται ὑπόδειγμα. Πρόβ. Μυθ. Λύπη 1, 21.

7. Ἠθολογίαί, αἵτινες παριστῶσι τὰς πνευματικὰς ιδιότητας (χαρακτῆρα) προσώπων, καλοῦνται ἠθοποιαί, ἢ ἠθικοὶ χαρακτῆρες.

Ὁ Θεόφραστος ἔστω παράδειγμα. Ἀντικείμενον τῆς ἠθοποιίας δύναται νὰ ἦνε: α' ἢ ἐν πρόσωπον, β' ἢ καὶ πολλὰ (τάξεις ἀνθρώπων, φύλα, ἔθνη).

α'. Τὰ καθ' ἕκαστον πρόσωπα εἶνε ἢ ἐκ τοῦ συνήθους βίου εἰλημμένα, ὡς ὁ φιλάργυρος, ὁ ἄσπυτος, ὁ πολυπράγμων, ἢ ἐκ τῆς ἱστορίας ὡς Ἀλέξανδρος ὁ μέγας, Ἀννίβας, Ἐρρίκος ὁ 4^{ος}, Φριδερίκος ὁ μέγας· ἢ ἐκ τῆς ποιήσεως, ὡς ἡ Ἀντιγόνη κατὰ τὸ ὁμώνυμον δράμα τοῦ Σοφοκλέους, ὁ Ἀμμίας Παυλῆτος κατὰ τὴν Μαρίαν Στουάρτην τοῦ Σχιλλέρου.

8'. Οὗτω π. χ. χαρακτηριστικαὶ περιγραφαὶ τῶν Λαζαρόνων, τῶν Σαμιτιῶν (κατὰ τὸν Λίδιον) τῶν Γαλατῶν (κατὰ τὸν Καισαρά).

8. Οἱ τόποι διὰ τὴν ἠθολογίαν τῶν τε καθ' ἕκαστον προσώπων, καὶ συμπλέγματος τούτων δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἐκ τῆς ψυχολογίας.

1. Νοητικαὶ ιδιότητες, αἰσθησις, παραστατικόν, νόησις—ἀγγίνοια, ὀξύνοια), πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς πνευματικῆς ταύτης ἐνεργείας: Ἀλήθεια καὶ ὁ σκοπὸς ταύτης: σύνεσις.

2. Ἰδιότητες τῆς φανταστικῆς δυνάμεως (μνήμη φαντασία) καὶ τὸ ἀντικείμενον ταύτης: Τὸ καλὸν καὶ τὸν σκοπὸν τούτου: αἰσθημα.

3. Ἰδιότητες τῆς ψυχῆς (φύσις, αἰσθησις) καὶ τὸ ἀντικείμενον ταύτης: Τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλος τούτου: ἠθικότης.

4. Ἰδιότητες τῆς βουλήσεως (ὄρμαϊ, κλίσεις, πάθη).

9. Τὸ σχῆμα διὰ τὴν ἠθοποιῶν τινῶν προσώπων, ὡς καὶ ομάδος προσώπων, δύναται νὰ σχηματισθῆ διὰ τῶν σπουδαιότητων τοῦ βίου μορφῶν, ἐν αἷς βεβαιοῦνται αἱ πνευματικαὶ ιδιότητες, δηλ.

1. Ἐν τῇ ἰδιωτικῇ βίῳ (οἰκογένεια, φιλία, συναναστροφῇ).

2. Ἐν τῇ πολιτικῇ βίῳ (ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, πολιτευμα—πόλεμος).

3. Ἐν γεωργίᾳ, βιομηχανίᾳ, ἐμπορίᾳ, θαλασσοπολίᾳ.

4. Ἐν τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ.

5. Ἐν τῇ θρησκείᾳ.

Τίνα μέρη τῶν δύο τούτων σχημάτων πρέπει νὰ μεταχειρισθῶμεν, ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ὀρισμένης ἐκάστοτε περιπτώσεως, ἐπίσης, ἂν εἰς τὰ καθ' ἕκαστον μέρη τούτων ἐκτὸς τῶν καλῶν καὶ τὰ κακὰ πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν καὶ ἀντιστρόφως.

10. Καὶ ἐν ἠθοποιίᾳ, αἵτινες τὴν ὕλην αὐτῶν λαμβάνουσιν ἐκ ποιήσεων, δύναται διὰ τὴν εὐρεσιν ἐπ' ὠφελείᾳ νὰ μεταχειρισθῆ τις τὰ ἐν 8 καὶ 9 προβεβλημένα σχήματα. Γενικῶν διὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῶν χαρακτήρων ἰδίως χρήσιμον σχῆμα δὲν εἶνε δυνατόν νὰ παραθέσῃ τις.

Χαρακτήρ τοῦ ἱππότου Ἀμίας Παουλέτου ἐν Μαρίᾳ Στουάρτη Σχιλλέρου.

I. Κακά.

Αὐστηρότης καὶ τραχύτης κατὰ τῆς Μαρίας.

1. Ὡς γυναικός.
2. Ὡς βασιλίσσης.
4. Ὡς δυστυχοῦς.

II. Καλά.

1. Συγγνώμη τῆς αὐστηρότητός του μετὰ

- α'. Τῆς εὐσεβείας του ὡς φύλακος.
- β'. Τῆς ἠθικῆς αὐστηρότητος.
- γ'. Τοῦ φατριαστικοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος.

1. Ὡς Ἀγγλου.
2. Ὡς διαμαρτυρομένου.

2. Θετικαὶ ἀρεταί.

- α'. Αὐστηρὰ δικαιοσύνη.
- β'. Μαλακότης τῆς ψυχῆς.

11. Διὰ τὴν εὐρεσιν ἐν ἠθολογίαις παρατηρητέα καὶ τὰ ἐπόμενα.

α'. Ὁ χαρακτήρ ἔχει τὴν ἱστορίαν τῆς μορφώσεώς του· πρέπει δὲ νὰ διακρίνωμεν τὸν γινόμενον καὶ τὸν γεγεννημένον (ὄριμον) χαρακτήρα· μετὰξὺ ἀμφοτέρων κείται συχνάκις κρίσιμοςτις ροπή.

β'. Μεγάλην σπουδαιότητα ὡς πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν χαρακτῆρος ἔχουσιν αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις· σωματικὴ παιδείσις, ψυχικὰ προτερήματα τοῦ λαοῦ, τῆς φυλῆς τῆς οἰκογενείας, ἐξωτερικὰ συμβάντα.

γ'. Ὁ χαρακτήρ ἐνσημαίνει τὸν ἐσωτερικὸν αὐτοῦ βίον ἐν ἔργοις καὶ ἐν τοῖς παρακολουθοῦσιν αὐτὰ λόγοις.

δ'. Τὰ πρὸς τὸ πράττειν κινουόμενα αἷτια ὀνομάζονται ἀφορμαί. Ὁ ἄνευ χαρακτῆρος δὲν πράττει κινούμενος ἐξ ἀφορμῶν.

ε'. Ἡ παρατήρησις χαρακτῆρων ἐμφαίνει καὶ ποικίλας ἐκτροπὰς ἐκ τῆς ἀρχικοῦ χαρακτῆρος, αἷτινες δύνανται καὶ νὰ ἐπιταθῶσι μέχρι (κατὰ τὸ φαινόμενον) ἐναντιώσεων.

α'. Παράδειγμα γινομένου χαρακτῆρος εἶνε Ruden ἐν Οὐρλίελμφ Τέλλφ Σχιλλέρου· ἡ συνδιάλεξις τούτου μετὰ τῆς Βάρθας κατὰ τὴν θήραν ἀποτελεῖ τὴν ροπήν ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ χαρα-

κτῆρός του. β'. Γοιθίου νεανικαὶ ἱστορίαι, Λουθήρου βίος μέχρι τῆς ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἐξόδου του. γ'. Διὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ὀδυσσεύς ἐν Ἰλιάδι σπουδατοί εἶνε καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ. δ'. Isolani ἐν Βαλλενστάιν Σχιλλέρου πράττει ἄνευ ἀφορμῶν αἱ πράξεις του λοιπὸν δὲν εἶνε ἔργον του· παράβαλλε τὸν κλαίοντα Ἀχιλλέα πρὸς τὸν ἥρωα νεανίαν.

Ἄριστους ὁδηγοὺς διὰ τὴν περιγραφὴν καὶ ἠθολογίαν εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἀκριβέῃ θεωρίᾳ καὶ ἀναλύσει ἐξόχων ἔργων. Οὕτω π. χ. ὑπόδειγμα ἔστωσαν διὰ τὴν περιγραφὴν.

α'. Ζώου: αἱ γνωσταὶ διεξοδικαὶ περιγραφαὶ τοῦ Βουφῶνος καὶ Λεντσίου (Lenz).

β'. Προσώπου: Αἱ βραχεῖται περιγραφαὶ τοῦ Θερασίτου, Μενελάου καὶ Ὀδυσσεύς ἐν Ἰλ. Ὀμηρ. 2, 212 3, 205. Τοῦ πολυφῆμου ἐν Αἰν. Βιργ. 3, 653. Ἡ παράστασις τῆς πολιτικῆς ἰκανότητος τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ Περικλέους ἐν Θουκ. 1, 138, 3 καὶ 2, 68, 3· ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ἀννίβου, παρὰ Λιδίφ XXI, 4. Ὁ τοῦ Σύλλα, παρὰ Σαλλουστίφ Bell. Jugurth. cap. 95, ὁ τοῦ Καρόλου Ε'. Φιλίππου 2^{ου}, Χριστίνης τῆς Σουηδ. ὑπὸ Ραγκίου (Ranke).

γ'. Τῆς κατασκευῆς γεφύρας, Πύργου Καίσι. de bel. gal. IV, 17, bell. civ. 11, 9. Ἀρριαν. Ἀναθ. 8, 8, 3.

δ'. Τοποθεσίας Ὀμ. Ὀδ. 5, 57. Κικερ. in Verem IV, § 117. (Συρακοῦσαι) plin. Epp. V, 6. Humboldt. (ansichten der Natur tom. 1).

ε'. Τῶν ἀπόκρουσιν ἐν Ῥώμῃ καὶ τῆς στέψεως Ἰωσηφ. 2^{ου}. ὑπὸ Goethe (Γοιθίου).

ζ'. φυσικοῦ συμβάντος. Πλιν. Epp. VII 16 καὶ 20. (ἐκρηξίς Βεσσουβίου) — καὶ ὡς ἀνεπίκτον ὑπόδειγμα ἡ περιγραφὴ τοῦ λοιμοῦ ἐν Ἀθήναις ὑπὸ Θουκυδίδου 2, 47, 2.

η'. Μάχης. Καίσαρ de bel. gall. 14, 17. (ἡ μάχη κατὰ τῶν Νερβίων) καὶ Bell. civ. 111, 88 (Φάρσαλος) Ἀρριαν. Ἀν. V, 15, 4 (Ἀλέξανδρος κατὰ τοῦ Πώρου). Ἡ μάχη ἐν Δειψίᾳ ὑπὸ Kohlrausch. Αἱ δύο ναυμαχίαι παρὰ Θουκυδ. 11, 83, 2 καὶ 11, 90. Αἱ περιγραφαὶ τοῦ Θιέρσου (consulat et l'empire).

Παρατηρητέα ἐν τῇ παραβολῇ τῶν ὑποδειγμάτων τούτων ἰδίως τὰ σημεῖα, ἀφ' ὧν οἱ συγγραφεῖς ὀρμῶνται, καὶ τὴν συμπλοκὴν, ἥτις ἐν τῇ προόδῳ τῆς περιγραφῆς ἐπιεισέρχεται.

ΣΗΜ. Ὑπὸ αὐστηρὰν ἐπιστημονικὴν ἐξέτασιν δὲν καθυποβάλλεται ἐνταῦθα ἡ περιγραφὴ. Πᾶσα ἐπιστήμη ὡς πρὸς τοῦτο ἔχει τοὺς ἰδίους τῆς τόπους· τινὰ ἐν τῇ θημῶδη περιγραφῇ σπουδαῖα, ἐκφέρονται συντόμως ἐν τῇ ἐπιστημονικῇ, καὶ τούναντίον.

§ 29.

ΔΙΗΓΗΣΙΣ

1. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν περιγραφὴν ἐν τῇ διηγήσει ἡ προσοχὴ ἰδίως στρέφεται περὶ τὸ ἀποτέλεσμα συμβεβηκότος τινός.

Ἡ διήγησις πραγματεύεται περὶ τὰ ἐπάλληλα. Λαμβάνει δὲ ὑπ' ὄψιν τὰ παράλληλα μόνον τότε, ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα προέρχηται ἐκ πολλῶν παραλλήλως ἐνεργούντων. Ὀλιγώτερον ἐξετάζει καθ' ἑαυτὸ τὸ κατὰστασιν σημαῖνον, ἢ τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἀνάπτυξιν.

Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται καὶ ἡ χρῆσις τοῦ ἱστορικοῦ παρατακτικοῦ ἐν τῇ διηγήσει.

2. Ἡ διήγησις ἔνεκα τούτου ἐξετάζει κατ' ἐξοχὴν καὶ ἐπιμελῶς ἐκεῖνο, ὅπερ ὑπῆρξεν συντελεστικὸν εἰς τὴν ἐπαγωγὴν τοῦ τελικοῦ ἀποτελέσματος.

Ἐὰν συμπαρομαρτοῦντα ἤττονος λόγου περιστατικὰ δὲν ἦσαν πρὸς τοῦτο συντελεστικά, δύνανται μὲν νὰ παρέχουσι εἰς τὴν διήγησιν ἐνάρξειαν καὶ ἐνδιαφέρον, ἀλλ' οὐχ ἤττον δὲν εἶνε οὐσιώδη διὰ ταύτην καὶ πρέπει μετὰ προσοχῆς νὰ λαμβάνωνται ἐν τῇ διηγήσει. Πρὸς Κιντιλ. IV, 2, 40.

3. Διὰ τὴν διήγησιν ἰσχύει τὸ ἐν § 28, 3, περὶ τῆς περιγραφῆς συμβεβηκότος δοθὲν σχῆμα. Ἐνταῦθα ἰδιάζουσιν προσοχὴν πρέπει νὰ ἐπιστήσῃ τις ἐπὶ τῆς ἐκθέσεως, ὅ ἐστι ἐπὶ τῶν σχέσεων ἐκείνων, ἀπωτέρων τε καὶ ἐγγυτέρων, ἐξ ὧν ἡ πράξις ἀνεπτύχθη (ἐνταῦθα ἀνήκουσι χρόνος, τόπος, καταστάσεις, πρόσωπα μετὰ τῶν σχέσεων αὐτῶν καὶ σκοπῶν). Ὡς πρὸς τὴν περιπλοκὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς πράξεως, οὐσιώδης εἶνε ἡ παρατήρησις ἐκείνου, ὅπερ προεκάλεσεν ἢ ἐκάλυψε τὴν πράξιν, ἢ ἔδωκεν αὐτῷ ὠρισμένην τινα εὐθυνοσιν. Ἐν τῇ παραστάσει τῶν συνεπειῶν πρέπει ὁ ἀναγινώσκων νὰ διαφωτίζεται, κατὰ πόσον οἱ δρῶντες διὰ τῶν ἐπακολουθημάτων συνεκινήθησαν,

καὶ ἂν τὸ ἀποθὸν ἀνταπεκρίνετο εἰς τὸν σκοπὸν καὶ τὴν γνώμην, πρὸς κατόρθωσιν τῶν ὁποίων ἐπεχειρήσθη ἡ πράξις.

Παραδείγματα πρὸς τοῦτο παρέχουσι αἱ ἱστορίαι τῶν μεγάλων πολέμων καὶ ἐπαναστάσεων.

ΣΜΜ. Περιγραφή καὶ διήγησις ἔχουσι πολλὰ κοινὰ τὰ σημεῖα, καὶ ὑπάρχουσι ἕνεκα τούτου περιγραφικαὶ διηγήσεις καὶ διηγηματικαὶ περιγραφαί.

4. Ἐὰν ἡ διήγησις δὲν εἶνε καθ' ἑαυτὴν ὁ σκοπὸς τοῦ παριστῶντος, ἀλλὰ μόνον χρησιμεύει ὡς μέσον, δι' οὗ ὁ λέγων θέλει νὰ διασαφηνίσῃ ἢ νὰ ἀποδείξῃ (ῥητορικὴ διήγησις, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν), τότε πρέπει ὁ ἰδιάζων σκοπὸς νὰ ὑπάρχῃ σταθερὸς ὑπ' ὄψιν. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πρέπει νὰ παρατρέχῃται πᾶν συμβάν, ὅπερ διὰ τὸν ἰδιάζοντα σκοπὸν οὐδεμίαν σημασίαν ἔχει. Ἡ ῥητορικὴ διήγησις πρέπει νὰ ᾔνε βραχεῖα, σαφές, καὶ ζωηρά.

Οὕτως ἐν δικανικοῖς λόγοις. Ἐνταῦθα θέλομεν νὰ χαρακτηρίσωμεν πράξιν, καὶ νὰ ἀποδείξωμεν εἴτε τὴν ἀθωότητα εἴτε τὸν βαθμὸν τῆς ἐνοχῆς τοῦ ὀρώντος. Ὁ σκοπὸς τῆς ῥητορικῆς διηγήσεως εἶνε ἐν γένει χαρακτηρισμός. Πρὸς τοῦτο γίνεται αὐτῆς χρήσις καὶ ἐν φιλοσοφικοῖς συγγράμμασιν. Πρέπει ὅθεν νὰ ἔχη ψυχολογικὴν τινα χροιάν, δηλ. νὰ ἐκφαίνῃ τὰς ἠθικὰς καὶ πνευματικὰς ιδιότητας τοῦ ὀρώντος (ἢ ἐν γένει τοῦ μετέχοντος).

Ἐπίδειγμα ὡς πρὸς τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διηγήσεως εἶνε ὁ Λυσίας, Δημοσθένης, καὶ Κικέρων. Τὸ σύγγραμμα de officiis καὶ οἱ Βερρήνιοι λόγοι de signis καὶ de suppliciis παρέχουσι πληθύν παραδειγμάτων. Πρὸς. Κικ. de part. orat. κεφ. ix, § 32. Κιντιλ. iv, 2, 32.

§ 30.

ΕΛΕΓΧΟΣ

1. Ἡ ἀπόδειξις ὅτι πράγμα τι ἔλαβε χάραν, ἢ ὅτι τοῦτο οὕτως καὶ ὅχι ἄλλως ἐγένετο (ἱστορικὴ ἀπόδειξις) δύναται νὰ γείνη τόσον διὰ τῆς θεωρίας, ὅσον διὰ τοῦ συλλογισμοῦ.

2. Ἡ θεωρία, ἐφ' ἧς ἐπερείδεται τις εἶνε ἡ ἰδία (τοῦ λέγοντος) ἢ ξένη. Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει προσφεύγομεν εἰς τὴν μαρτυρίαν προσώπου τινός.

3. Ἐὰν ἐρειδώμεθα ἐπὶ τῆς ἰδίας ὑμῶν θεωρίας, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ὑπεπέσαμεν εἰς πλάνην τινά. Πρὸς τοῦτο ἀνήκει ἡ ἀπόδειξις.

α'. Ὅτι ἡ παρατήρησις ἡμῶν ἐγένετο ἄνευ προκαταλήψεως οὕτως π. χ. ὅτι ἐν ἀρχῇ τῆς παρατηρήσεως εἴχομεν ἄλλην γνώμην ἢ τὴν παροῦσαν.

β'. Ὅτι ὑπῆρχον αἱ ἀναγκαῖαι πρὸς ἀκριθεῖ παρατήρησιν συνθήκαι καὶ τὰ ἀπαιτούμενα μέσα μετεχειρίσθημεν ὀρθῶς.

Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν ὑγιᾶς νοῦς, κατάλληλος χρόνος, καλὴ κατάστασις, ὀρθὴ χρῆσις καλῶν ἐργαλείων, ἀφαιρέσις πάσης ἐνοχλοῦσης ἐπιδράσεως, ἐπίσης ἡ ἐπανάληψις τῆς παρατηρήσεως μετὰ τῶν αὐτῶν συμπερασμάτων.

γ'. Ὅτι ξένη πεῖρα δὲν ἐναντιοῦται εἰς τὴν ἰδίαν.

δ'. Ὅτι τὸ εὐρεθὲν ἀποτέλεσμα συμφωνεῖ πρὸς τοὺς φυσικοὺς νόμους ἢ ἐν γένει πρὸς ἄλλα γινόμενα καὶ σχέσεις.

Ὡς παραδείγματα ἔστωσαν αἱ μεγάλαι φυσικαὶ καὶ ἀστρονομικαὶ ἀνακαλύψεις.

4. Ἐὰν ἐπικαλώμεθα τὴν μαρτυρίαν τινός, πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν τὸ ἀξιοπίστον τούτου. (Ἐλέγχων ἀπαίτησις).

Καθ' ὅσον δὲ ἐξετάζεται ἡ ἀτομικότης τοῦ μάρτυρος, προέρχεται τὸ ζήτημα, ἂν ὁ μάρτυς ἠδύνατο νὰ γινώσκῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν ἤθελε νὰ τὴν εἶπῃ. Ἐξετάζεται λοιπόν, ἂν ὁ μάρτυς

α'. Κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς σχέσεις (διὰ τοῦ χρόνου, τόπου, προσώπων) ἠδύνατο νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν.

β'. Ἄν ἦτο ἱκανὸς νοητικῶς νὰ ἀντιληφθῇ ὀρθῶς, καὶ ἂν ἡ ἱκανότης αὕτη ἐν τινι περιστάσει δὲν ἐλαττοῦται διὰ προκαταλήψεως ἢ πάθους.

γ'. Κατὰ τὸν χαρακτῆρα τοῦ (ἠθικῶς) εἶνε ἀξιοπίστος, ὃ ἐστὶ, ἂν προσεπάθειε νὰ διαγνώσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ ἂν παρίστα αὐτὴν γνησίαν.

Ἐὰν προὔρχωσι μαρτυρίαι διαφόρων προσώπων, πρέπει νὰ σταθμίσῃ τις τὴν ἀξιοπιστίαν τούτων πρὸς ἀλλήλας. Κατὰ

κανόνα προηγείται ἐνταῦθα ὁ αὐτόπτης τοῦ ἀκούοντος, τὸ σύγχρονον τοῦ μεταγενεστέρου.

Ἐκτὸς τούτου ἐπισκοπεῖται αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἀξίόπιστον τοῦ περὶ οὗ λόγος πράγματος. Πρὸς ἀριθ. 9.

Ἐπίδειγμα ἱστορικῆς ἀξιοπιστίας εἶνε ὁ Θουκυδίδης, (α, β, γ) ἰδίως διὰ πᾶν σύγχρονον. Ὁ Καῖσαρ im bellum civile δὲν εἶνε ἀπληραγμένος μεροληψίας. Ὁ Βελλήτιος Πατέρκουλος φαίνεται κόλαξ. (γ) Ὁ Πλούταρχος εἶνε ὡς πρὸς τὸν χαρακτῆρα ἀνόπτος ἀλλὰ ἀφίσταται κατὰ χρόνον πολλῶν συμβεβηκότων καὶ ὡς πρὸς τὰ Ῥωμαϊκὰ οὐδεμίαν ἔχει περιεκτικὴν κρίσιν. (β).

Πρακτικῶς σπουδαία εἶνε ἡ τῶν μαρτυριῶν ἐξέτασις εἰς πάσας τὰς δικανικὰς ὑποθέσεις.

5. Ἐὰν δὲν ἔχωμεν τὴν μαρτυρίαν ἀμέσως ἀπ' αὐτοῦ τοῦ μάρτυρος, ἀλλὰ δι' ἄλλου τινός, πρέπει νὰ καθυποβάλλωμεν ἐκτὸς τούτου καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν αὕτη διεβιβάσθη.

Ὅταν ἡ παράδοσις ἦνε ἔγγραφος, ἢ ἐστὶ ὑπομνήματα (documenta), ζητεῖται, ἂν καθόλου εἶνε γνήσια (ἢ ἐστὶ ἂν ἦνε τοῦ δεδωμένου συγγραφέως, ἢ ἂν αὐτός εἶνε ἄγνωστος, ἂν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὠρισμένην ἐποχὴν) πρὸς τούτοις δὲ ἂν καὶ κατὰ πόσον ὑπάρχουσι ταῦτα μεταβεβλημένα. Τέλος πρέπει νὰ ἐξετασθῇ, ἂν ἦνε αὐτόγραφον, ἢ ἀπόγραφον.

Ἡ ἔρις περὶ τοῦ λόγου τοῦ Κικέρωνος pro Marcello, περὶ τοῦ διαλόγου de oratoribus.

6. Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ γίνεταί ὁ ἔλεγχος, ὅταν εἴτε ἐλλείπωσιν ἰδία θεωρία καὶ μαρτυρίαι, ἢ ὅταν παρατήρησις καὶ μαρτυρία δὲν φαίνωνται ἀρκούσαι πρὸς ἀπόδειξιν. Διὰ τοῦ συλλογισμοῦ δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἡ ἀλήθεια, ἢ τὸ δυνατὸν (καὶ πιθανόν).

7. Ἡ ἀλήθεια πράγματός τινος ἢ συμβεβηκότος δύναται διὰ τοῦ τεκμαίρεσθαι νὰ ἀποδειχθῇ ἀμέσως ἢ ἐμμέσως.

Ἀμέσως ἀποδείκνυται πράγμα τι, ὅταν ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις καὶ σημεῖα (λογικ.), ἅτινα μόνον αὐτῷ καὶ οὐδενὶ ἑτέρῳ ἀπαντῶσιν.

Ἐκ τῆς Λάδας συμπεραίνεται ἡ ἡφαιστειώδης ἐνέργεια, ἐξ

ἀπολελιθωμένων ὄστων, ὁ ζωϊκὸς βίος, ἐκ τῶν γαιανθράκων, ὁ φυτικὸς, ἐκ τῆς ἀστραπῆς, ἢ βροντῆ. Οἱ ὑπὸ τοῦ Νεχῶ, ἀποσταλέντες Φοίνικες, ἔβλεπον τὸν ἥλιον πρὸς Βορρᾶν, ὅθεν ἀπέκλιναν τοῦ τροπικοῦ τοῦ καρκίνου.

Ἐμμέσως ἀποδείκνυται ἡ ἀλήθεια, ὅταν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἀπὸ παντὸς δυνατοῦ καὶ ἐνδεχομένου μόνον ἐν γίγνεται (λογικ.).

Ἐάν γινώσκωμεν, ὅτι στρατὸς τις, διαβάς ποταμόν, μόνον ἐκ τριῶν θέσεων ἠδύνατο νὰ διαβῆ, καὶ ἐκ τῶν δύο τούτων δὲν διέβη, πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι μετεχειρίσθη τὸ τρίτον τῆς διαβάσεως σημεῖον.

8. Τὸ δυνατόν πράγματός τινος πολλαχῶς δύναται νὰ ἀποδειχθῆ διὰ τοῦ τεκμαιρέσθαι. Οὐχ ἥττον πρέπει νὰ διακρίνωμεν ἐσωτερικὸν (γενικὸν) καὶ ἐξωτερικὸν (εἰδικὸν) δυνατόν.

9. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν (γενικὸν) δυνατόν ἀνήκει κατὰ πρῶτον, ὅτι πρᾶγμα τι ἢ ὁμολογία τις δὲν ἀντιφάσκει πρὸς ἑαυτὴν, ἀλλὰ συμφωνεῖ ἐν ἑαυτῇ.

Οὕτω ἐν τῇ ἐννοίᾳ πνεῦμα, ὅτι πνεῦμά τι δὲν δύναται τις νὰ τῷ σωματικόν. Τούναντίον εἶνε ἀκατάληπτον, ὅτι πᾶσαι αἱ ἀνθρώπινοι φυλαὶ κατάγονται ἀπὸ ἐνὸς ζεύγους. Ἐν δικανικοῖς ἀντίφασις ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἔχει μεγάλην σπουδαιότητα.

Πρὸς τούτοις συντελεῖ ἡ ἀπόδειξις ὅτι περίπτωσις τις εἶνε ἀνάλογος πρὸς ἄλλας ἐκ τῆς ἐμπειρίας γνωστάς. Ὅ,τι ἐν ταῖς τελευταίαις ἐφάνη, τοῦτο πρέπει κατὰ κανόνα καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει νὰ παραδεχθῶμεν ὡς δυνατόν. Πάντα ταῦτα τὰ συμπεράσματα εἶνε συμπεράσματα τῆς ὁμοιότητος. Πρὸ. Λογικ. Οὕτως τεκμαιρόμεθα

α'. Ἐκ τῶν αὐτῶν αἰτίων, τὰ αὐτὰ συμπεράσματα καὶ τάνάπαλιν. Ἐξ ὁμοίων χαρακτηρισμῶν ὁμοία ὄντα (συμπέρασμα ἐξ ἐνδείξεων). π. χ. Ἐκ τῆς ἀποκρύψεως πράξεώς τινος, κακὴν πρόθεσιν, ἐξ αἵματος καὶ αἱματοφύρτων φονικῶν ὀργάνων, φόνον κλπ.

β'. Ἐκ τῆς ὁμοιότητος πασῶν τῶν γνωστῶν ἰδιοτήτων δύο ἢ περισσοτέρων πραγμάτων, ὁμοιότητά τινων ἀγνώστων ἰδιοτήτων. (ἐπαγωγὴ)

γ'. Ἐξ ἀναλόγου, ἀνάλογον. Ὁ ψευθεὶς ἢ ἀπατήσας φίλον, δύναται καὶ ἕτερον φίλον νὰ ἠπάτησεν ἢ ἐψεύσθη. (ἀναλογία).

δ'. Ἐκ τοῦ μείζονος τὸ ἔλαττον καὶ ἐκ τοῦ ἐλάσσονος τὸ μείζον. Ὁ φονεύσας ἵνα ἀρπάσῃ, δύναται νὰ ἦνε ὑποπτος καὶ τῆς ῥήξεως καὶ τῆς κλοπῆς. — Ὁ μὴ δυνάμενος νὰ ὑπερβῇ μικρὰς δυσκολίας, αὐτὸς θὰ πτοηθῇ εἰς μεγαλειτέρας. (ἀναλογία).

ε'. Οὐχ ἥττον εἶνε ἀναγκαῖον, ὥστε εἰς πάντα ταῦτα τὰ συμπεράσματα νὰ ὑπόκηται ὀφθαλμοφανῆς καὶ ἀκριβῆς ὁμοιότης. Ἐάν π. γ. τὸ συμπέρασμα ἀναφέρεται ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα, τότε κατὰ κανόνα πρέπει νὰ ἦνε ἐν ἀμφοτέροις ὅμοια γένος, ἡλικία, χαρακτήρ. Πρὸς Κιντιλ. ν, 10, 23, 32 καὶ Κικ. de part. orator. cap. 9, 10, 11.

10. Ἐάν τὸ ἐσωτερικόν (γενικόν) δυνατόν ἀποδείχθῃ ἢ καθ' ἑαυτὸ εἶνε φανερόν, τότε ζητεῖται, ἂν τὸ γενικῶς δυνατόν δύναται νὰ ἐμφανισθῇ ἔτι ὡς δυνατόν καὶ ὑπὸ τὰς σχέσεις μιᾶς ἰδιαιτέρας καὶ προκειμένης περιπτώσεως (ἐξωτερικόν δυνατόν). Ἐνταῦθα λαμβάνονται πάλιν ὑπ' ὄψιν κατ' ἐξοχὴν χρόνος, τόπος καὶ πρόσωπον.

Ὁ ἀλλαγῶς εὐρισκόμενος, καθ' ὃν χρόνον πράξις τις ἐγένετο καὶ ἂν πᾶσαι αἱ ἐνδείξεις ἦνε κατ' αὐτοῦ, δὲν δύναται νὰ ἐξετέλεσεν αὐτὸς τὴν πράξιν. Ἡ διανομὴ τῆς Σπαρτιατικῆς χώρας συμφωνεῖ πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς νομοθεσίας τοῦ Λυκούργου. Ἄλλ' ἔπειδὴ αὕτη περιελάμβανε καὶ τὴν Μεσσηνιακὴν χώραν, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἔχη τὴν ἀρχὴν τῆς ἀπὸ τοῦ Λυκούργου.

11. Ἐάν συμφωνῶσιν ἐξωτερικόν τε καὶ ἐσωτερικόν δυνατόν, τότε τὸ δυνατόν μεταβάλλεται εἰς πιθανόν.

12. Ἡ ἀνασκευὴ (refutatio, ἀντίθεσις, λύσις) ἐν τῷ ἰστορικῶ γένει συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἀποδεικνύομεν ὅτι πράγμα τι καθόλου δὲν ἐγένετο, ἢ δὲν ἐγένετο κατὰ τὸν ὑποδειχθέντα τρόπον. Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν πάντα τὰ διὰ τῶν ἀπόδειξιν ἰσχύοντα.

Ἡ πληρεστάτη ἀνασκευὴ συνίσταται ἐν τῇ ἀποδείξει, ὅτι ἔλαβε χώραν τὸ ἀντίθετον τοῦ εἰρημένου. (Λογικ.).

Ἐάν δὲν ἦνε δυνατὴ ἡ ἀπόδειξις αὕτη, πρέπει νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ διισχυρισθὲν καθ' ἑαυτὸ ὑπῆρξεν ἀδύνατον ὑπὸ τὰς δεδομένας περιστάσεις.

Ἐπιγνώριον ἀποδεικτικὴ εἶνε ἡ ἀπόδειξις ὅτι παρατήρησις τις ἢ μαρτυρία εἶνε ἐσφαλμένη. Διὰ τούτου δὲν ἀνασκευάζομεν ἔτι τὸ πρᾶγμα καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ μόνον ἀντίληψιν ἢ παράστασιν τούτου.

Ἡ ἔλλειψις μαρτυρίας ἐπιτρέπει μόνον τὴν καλουμένην ἀπόδειξιν ἐκ σιγῆς (ὅ ἐστὶν ἀμφιβάλλομεν περὶ τοῦ πράγματος, διότι δὲν εἶνε ἀποδεδειγμένον). Σημασίαν ἔχει τὸ ἀποδεικτικὸν τοῦτο μέσον, ἐὰν τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος πρᾶγμα ἔπρεπε νὰ ἦνε τόσον γνωστὸν καὶ τόσον σπουδαῖον, ὥστε ἐν ὠρισμένη ἀφορμῇ ἔπρεπε νὰ μνημονευθῆ. Οὕτως ἀμφιβάλλομεν περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ Διοδώρου μνημονευομένης Κιμωνείου Εἰρήνης (449 π. Χρ.), διότι ὁ Θουκυδίδης οὐδεμίαν αὐτῆς μνησίαν ποιεῖται. Αἱ ἐπὶ πασσάλων οἰκοδομαὶ περὶ τὸν Ῥήνον καὶ ἐν τῇ λίμνῃ τῆς Ἐλβετίας οὐδαμῶς μνημονεύονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων, οὐχ ἦσαν ὑπὲρ τῶν αὐτῶν.

Ἐν τισὶ περιπτώσεσι δυνατόν γνωστά τινα ἀντικείμενα ἕνεκα τούτου μάλιστα νὰ μὲνωσιν ἀμνημόνευτα, ἐπειδὴ ἕκαστος αὐτὰ ἐγίνωσκεν.

§ 31.

ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ

1. Οὐδὲν ἀντικείμενον καὶ οὐδὲν ἔργον κεῖται καθ' ἑαυτὸ μόνον του, ἀλλ' ἕκαστον ὑπάρχει ἐν σχέσει πρὸς ἄλλα πράγματα. Ἡ παράστασις τῶν διαφορῶν τούτων σχέσεων δύναται ἕνεκα τούτου ὅτε μὲν διὰ τὴν διάγνωσιν τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ νὰ ἦνε ἀναγκαία ἡ τοῦλάχιστον ὠφέλιμος, ὅτε δὲ αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν σπουδαία.

2. Ἡ καθολικωτάτη σχέσις ἀντικειμένου τινὸς πρὸς ἄλλα ἀντικείμενα κεῖται ἐν τῇ ὁμοιότητι καὶ ἀνομοιότητι. Συχνάκις ἀπαντῶσιν ἐξ ἀπροσδοκῆτου ὁμοιότητες μεταξὺ πραγμάτων, ἅτινα καθ' ἑαυτὰ εἶνε πολὺ διάφορα, καὶ ἐξησκημένος περὶ τὴν σύνθεσιν νοῦς δύναται νὰ ἐξαγάγῃ ἐντεῦθεν ἀπροσδόκητα ἀποτελέσματα. Ἐπίσης σπουδαῖον εἶνε νὰ εὔρη τις τὰς διαφορὰς μεταξὺ ὁμοίων ἀντικειμένων. Τοῦτο εἶνε ἔργον τῆς δξυνοίας.

Ἐκτενῆ χρῆσιν τῆς παραβολῆς παρέχουσιν οἱ ἱστορικοὶ παραλ-

ληλισμοί. Ούτως: Πausανίας και Βαλλενσταίν.—Κάτσαρ και Κάρολος ὁ μέγας.—Ἀλέξανδρος και Κάρολος ὁ ΙΒ΄ τῆς Σουηδίας.—Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος παραβαλλόμενος πρὸς τὸν τριακονταετη γερμανικὸν ἢ τὸν δεύτερον πρῶσικόν.

Ἐπίσης συχνὰ παρέχονται ἀφορμαὶ πρὸς παραβολὴν συμβεθετικῶν πνευματικῶν πρὸς σωματικὰς ἐμφανίσεις, ἢ συμβάντων ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ πρὸς συμβεθεκότα τῆς ἀψύχου φύσεως. Οὕτω π. γ. τῶν νόσων τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς τοῦ σώματος, τῶν παθῶν πρὸς καταγιγίδας, τῶν ἐλπίδων πρὸς ἄνηθ. Μόνον διὰ τῆς παροβολῆς τέλος δύναται νὰ γνωσθῇ ἡ σχέσις τοῦ γένους και εἶδους. (Πρὸ. Αογικ.).

3. Εἰδικαὶ σχέσεις ἀντικειμένου τινὸς πρὸς ἄλλα ἐκδηλοῦνται διὰ τῶν τόπων τῆς αἰτίας και ἐνεργείας.

4. Αἱ πρῶται ἀρχαὶ (αἵτινες συχνὰ πάλιν δύναται νὰ διαιρεθῶσιν εἰς αἴτια και ἀφορμὰς) δύναται νὰ ὑπάρχωσιν.

α'. Ἐν προηγουμένοις πράγμασι και συμβεθεκόσι.

β'. Ἐν συγχρόνοις πράγμασι και συμβεθεκόσι.

γ'. Ἐν τῷ πνεύματι τῶν δρώντων προσώπων ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ γίνονται τέλος και σκοπός.

Ὁ παριστῶν ἐνταῦθα πρέπει νὰ σκεφθῇ ἂν και εἰς τίνα βαθμὸν πολλαὶ ἀρχικαὶ αἰτίαι συνήργησαν (κύρια αἴτια και δευτερεύοντα). Τέλος και σκοπὸς δύναται συνήθως νὰ γνωσθῶσιν ἐκ τοῦ τρόπου τῆς πράξεως (τίνι τρόπῳ;) και ἐκ τῶν ἐν χρήσει τεθέντων μέσων (τίνι βοηθεία;).

Ὁ πραγματευθεὶς τὸν δεύτερον πουνικὸν πόλεμον, δὲν δύναται νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐρώτησιν, «ἐκ τίνων αἰτίων συνέστη οὗτος;» Θὰ λάβῃ ἐνταῦθα ὑπ' ὄψιν: α'. Τὸν πρῶτον πουνικὸν πόλεμον και τὰ αἰτίαι και συνεπείαι αὐτοῦ. β'. Τῆς Καρχηδόνος τὴν νέαν δύναμιν ἐν Ἰσπανίᾳ. γ'. Τοῦ Ἀννίβου τὸ πρὸς Ῥωμαίους μίσος και τοὺς πολιτικὸς αὐτοῦ σκοπούς.

Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ Σαγουντίου ἀποτελεῖ μόνον τὴν τελευταίαν ἐξωτερικὴν ἀφορμὴν.

5. Αἱ ἐνεργεαὶ συμβεθεκότος τινὸς συνίστανται εἰς μεταβολὰς (τῶν ἔργων, πραγμάτων, προσώπων) και ἐπισυμβαίνουσιν εἴτε πρὸ τῆς παρελεύσεως τούτου (σύγχρονοι ἐνεργεαὶ)

ἢ μετὰ τὴν τελείωσιν τοῦ συμβεβηκότος (μεταγενέστεραι ἐνέργειαι). Αἱ μετὰ ταῦτα ἐνέργειαι δύνανται νὰ ἀντιτίθενται εἰς τὰς συγχρόνους.

Ἡ βασιλεία Λουδοβίκου ΙΔ' μέχρι τοῦ 1678 ἀνύψωσε τὴν δύναμιν τῆς Γαλλίας, ἀνέτρεψε δὲ ταύτην κατὰ τὸν ἐπόμενον χρόνον, καὶ ἔθηκε τὸν θεμέλιον εἰς τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1789. — Αἱ νίκαι τῆς Ῥώμης ἐπὶ τῆς Καρχηδόνας ἐστερέωσαν τὴν ὑπεροχὴν αὐτῆς, ἀλλὰ συνάμα καὶ τὴν ἐξαχρείωσιν τῆς.

Πρὸς δὲ τούτοις αἱ ἐνέργειαι εἶνε ἢ ἀναγκαῖαι ἢ κατὰ συμβεβηκός. Ἐκείναι προέρχονται ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ πράγματος, αὗται ἐκ τῆς συντυχίας κωλυόντων ἢ συνεργούντων περιστατικῶν.

Νόσος καθ' ἑαυτὴν ἀκίνδυνος ἀδυνατίζει βεβαίως κατ' ἀνάγκην ὑγιᾶ ὀργανισμόν ἐπὶ τινὰ χρόνον, κατὰ τύχην δὲ μόνον προχωρεῖ θανατηφόρος.

ΣΗΜ. Παρατηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι οὐχὶ πᾶν ὅτι ἐπέρχεται μετὰ συμβεβηκός τι, εἶνε ἐνέργεια τοῦ συμβεβηκότος. Πρέπει νὰ διαστέλληται συχνάκις τὸ post hoc, καὶ propter hoc.

§ 32.

ΚΡΙΣΙΣ (ΠΟΙΟΤΗΣ)

1. Εἰς τὴν κρίσιν δὲν συγκαταριθμεῖται ἡ γνώμη, ἂν πράγματι ἐγένετο ἢ οὐχί. Αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἐξηγήσθη ἐν § 30.

2. Τοῦναντίον ἐνταῦθα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἄξια καὶ σπουδαιότης (τὸ ποῖον quale) τοῦ ἀντικειμένου καὶ οἱ ἐντεῦθεν ἐκπηγάζοντες τόποι τοῦ ἐπαίνου καὶ ψόγου, τῆς αἰτίας καὶ δικαιολογίας.

3. Εἰς τὰ κυρίως πράγματα ἢ ἔργα (ὡς μὴ ἠθικαὶ οὐσίαι) ἀπονέμει ὁ ἄνθρωπος ἄξιαν τινά, καθ' ὅσον αὐτὰ εἶνε ὠφέλιμα ἢ βλαβερά, καλὰ ἢ ἄσχημα, δύσκολα ἢ εὐκόλα πρὸς κτήσιν καὶ καθεξῆς.

4. Ἐν ὅσῳ δὲ ἀνθρωπίνῃ ἐνέργεια εἶνε ἐνεργός, ὅθεν καὶ ἐν

πράξειςιν, ἐν τῇ κρίσει λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἐνταυτῷ καὶ τὸ πρόσωπον μετὰ τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων. Ἐρωτᾶται λοιπὸν οὐ μόνον περὶ κάλλους καὶ ἀσχημίας (αἰσθητ.), περὶ ὠφελίμου ἢ βλαβεροῦς ἐνεργείας, ἀλλὰ καί:

α'. Περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς ἰσχύος τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ χαρακτῆρος.

Αὕτη γινώσκεται ἐκ τῆς καρτερήσεως ἐν τῇ διεξαγωγῇ (ἐπιμέλεια, ἐγκαρτέρησις), καὶ ἐκ τῶν δυσκολιῶν, αἵτινες ἔπρεπε νὰ ὑπερνικηθῶσιν (ἐνέργεια). — Πρὸλ. Πέτρον τὸν μέγαν, Ἀννίβαν.

β'. Περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς νοημοσύνης.

Ἐνταῦθα ἐξετάζονται συνειδήσις, σωφροσύνη, φρόνησις.

γ'. Περὶ τοῦ νομίμου τῆς πράξεως (δίκαιον, ἄδικον).

Τοῦτο λογίζεται ἐκ τοῦ βαθμοῦ, ἐν ᾧ νόμοι καὶ ἀντικείμενα ἀξιώσεις τηροῦνται ἢ βλάπτονται.

δ'. Περὶ τοῦ βαθμοῦ, ἐν ᾧ τηροῦνται τὰ παραγγέλματα τῆς θεοσεκείας καὶ τῆς ἠθικῆς (ὄσιον καὶ ἀνόσιον *fas, nefas*).

Κατὰ τοῦτο ὀρίζεται ἀγαθὸν καὶ κακόν, εὐγενὲς καὶ ἀγενές, φιάνθρωπον καὶ ἀπάνθρωπον. κλπ.

Καὶ ἐν τοῖς τόποις τούτοις τῆς ἐκτιμήσεως πρέπει νὰ ἀποβλέψωμεν τόσον εἰς τοὺς σκοποὺς τοῦ δρῶντος, ὅσον καὶ εἰς τὰ ἐν χρήσει μέσα καὶ τὸν τρόπον καὶ εἶδος αὐτοῦ τοῦ πράττειν.

ε. Οἱ τόποι οὗτοι εἶνε ἐνταυτῷ τὰ σημεῖα διὰ τὸν ἔπαινον καὶ ψόγον, ὡς καὶ πρὸς διάγνωσιν τῆς ἀξίας καὶ τῆς ἐνοχῆς.

ΣΗΜ. Ἐπὶ τούτων τῶν τόπων πρέπει νὰ στηριχθῇ καὶ ἡ κατηγορία εὐθὺς ὡς εἶνε βέβαιον, ὅτι ὁ κατηγορούμενος τὴν περὶ οὗ ὁ λόγος πράξιν ἀληθῶς ἐξετέλεσεν.

Ἡ ὑπεράσπισις πρέπει τούναντιον νὰ ἀποδείξῃ ἢ α'. ὅτι ὁ κατηγορούμενος ἐν γένει δὲν ἐξετέλεσε τὴν πράξιν (§ 30 ἴδ. ἀριθ. 12) ἢ β'. ὅτι δικαιῶται διὰ τὴν πράξιν (πρὸ. ἀνωτ. ἀριθ. 4) ἢ γ'. ὅτι ἡ πράξις του εἶνε συγγνωστέα (κατὰ τοὺς, ἐκτὸς γ, ἐν ἀριθ. 4 τόπους, ἔνθα καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις, ὑπ' ἧς ἡ πράξις συνέβη, ἐξετάζονται οὐσιωδῶς.

4. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΛΟΓΙΚΟΥ ΓΕΝΟΥΣ

§ 33.

ΓΕΝΙΚΩΣ

1. Εἰς τὸ λογικὸν γένος ἀνήκουσιν ἐκεῖνα, ὧν ἀντικείμενα εἶνε:

α'. Ἐννοιαί.

β'. Ἐκ τῶν ἐννοιῶν ἀπορρέουσαι κρίσεις ἢ προτάσεις.

Τὰ καθ' ἕκαστον ἀντικείμενα τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς αἰσθήσεως λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν μόνον ἐπὶ τοσοῦτον, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῶν ἢ παράγομεν γενικὴν τινα ἔννοιαν, ἢ θέλομεν νὰ ἀποδείξωμεν ἐν αὐτοῖς, ὅτι γενικὴ τις ἔννοια (νόησις ἢ κρίσις) ἔχει ἰσχὺν καὶ δι' αὐτά.

α'. Ἐννοια εἶνε ἡ (σύλληψις καὶ) ἐνότης ἐκείνων τῶν σημείων, ἐν οἷς περιέχεται (διαγινώσκεται) ὁ ἰδιάζων ἀντικείμενου τινὸς χαρακτήρ (*). Τί νοοῦμεν ὑπὸ τὰς λέξεις ἀθανασία, φιλία, ἀρετὴ, ὑπὸ μάχην, ζῶον, φυτὸν, πτηνόν, δένδρον; » Ἡ ἔρευνα ἐννοίας τινὸς παρέχει ἡμῖν καὶ ἐξήγησιν σειρᾶς ὄλης εἰδῶν, ἅτινα ἀνήκουσιν ὑπὸ τὸ δι' ἐννοίας τινὸς σημαϊνόμενον γένος. Ὁ ἐξηγῶν τὴν ἔννοιαν πτηνόν, οὗτος παρέχει ἅμα τὰ χαρακτηριστικὰ ση-

(*) Πρωτόπειροι, ὅταν ὁ λόγος ἦνε πρὸ ἐννοιῶν, συνήθως νοοῦσι κατ' ἐξοχὴν ἀφρημένα οὐσιαστικά, ἅτινα ἐν τῇ γραμματικῇ ἀντιτίθενται τοῖς συγκεκριμένοις. Ἀλλ' οὐχὶ μόνον πᾶν οὐσιαστικόν (ἐκτὸς τῶν κυρίων ὀνομάτων) ἀλλὰ καὶ πᾶν ἐπίθετον, ῥῆμα, ἐπίρρημα σημαίνει καὶ περιέχει ἔννοιάν τινα. Τὰ ἀφρημένα οὐσιαστικά εἶνε οὐσιαστικοποιήσεις ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν, αἵτινες εἰς αὐθυπόστατα ἀντικείμενα (οὐσίας) διαγιώσκονται ὡς ἰδιότητες, ἐνέργειαι ἢ μεταξὺ αὐθυποστάτων ἀντικειμένων ὡς σχέσεις. Ἄν ἠθέλομεν νὰ εἴπωμεν τι περὶ τοιοῦτου εἶδους ἐννοιῶν, ἔπρεπεν αὐτὰ νὰ λάθωσι μορφήν ὑπάρξεως. Οὕτω π. χ. γίνονται τὰ ἀφρημένα οὐσιαστικά, τόλμη, ἀθανασία, ἡ εὐγένεια, τὸ κάλλος, ἐκ τῶν ἐπιθέτων. Τὸ τυπεῖν, ζεῖν ἐκ ῥημάτων· τὸ ἄνω, κάτω, ἐκεῖθεν ἐξ ἐπίρρημάτων.

Προϊόντος δὲ τοῦ χρόνου καὶ τινα ἀφρημένα οὐσιαστικά εἶνε ἐν χρήσει πρὸς δῆλωσιν συγκεκριμένων. Οὕτως π. χ. διὰ τοῦ ἀφρημ. οὐσία δηλοῦμεν συχνάκις ὃν τι, οὐχὶ μόνον τὸ εἶναι.

μετά, δι' ὧν πᾶν πτηνὸν διαφέρει ἄλλων ἀντικειμένων, ἅτινα δὲν συμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν.

β'. Οὕτως εἶνε ἐν λόγοις καὶ γνώμαις περὶ ἐννοίας τινός· ὅ,τι λέγεται περὶ τοῦ διὰ τῆς ἐννοίας δηλωθέντος ἀντικειμένου, ἰσχύει τοῦτο περὶ παντός καθ' ἕκαστον, εἰς ὃ δύνатаι νὰ προστεθῆ ἡ ἔννοια· ὅ,τι π. χ. δύνатаι νὰ λεχθῆ περὶ ἐννοίας μάχης (ὄθεν περὶ πασῶν τῶν μαχῶν), τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῆς παρὰ τὴν φάρσαλον μάχης.

2. Ὁμοίως πρὸς τὰς τοπικὰς ἐρωτήσεις· α'. τί; διὰ τί; γ'. ποῖον; ὑπάρχουσι διὰ τὴν παράστασιν λογικῶν ἀντικειμένων τρεῖς γενικοὶ τόποι:

α'. Ἐκθεσις (expositio).

β'. Ἀπόδειξις (πίστις probatio).

γ'. Κρίσις (aestimatio, ποιότης).

Ἡ ἐξήγησις σκοπεῖ νὰ σαφηνίσῃ τοῖς ἀναγνώσταις τὴν σημασίαν ἐννοίας τινός ἢ κρίσεως. Ἡ ἀπόδειξις νὰ ἐξελέγξῃ τὸ κύριον (τὸ ὀρθὸν ἀληθές) τῆς ἐννοίας ἢ κρίσεως. Ἡ κρίσις (τὸ ποιὸν) ὀφείλει νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀξίαν καὶ σπουδαιότητα ταύτης, καὶ νὰ συστήσῃ τὴν χρῆσιν τῆς ἐν ἀρμοδίαις περιπτώσεσι· (οἱ ἀρχαῖοι ἐκάλουσαν διὰ τοῦτο ταύτην deliberatio, προτροπήν, συμβουλήν).

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων τόπων δύνатаι νὰ ἐπισκοπηθῆ καὶ τὸ ἀντίθετον. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ δείξωμεν, ὅτι ἐννοιά τις ἢ, κρίσις α'. οὐδεμίαν, ἢ τοῦλάχιστον οὐχὶ ἀρκούσαν διασάφηνισιν ἐπιτρέπει· β'. εἶνε ἐσφαλμένη· γ'. εἶνε οὐχὶ σπουδαία, ἢ δὲν εἶνε ἀξιοσύστατος πρὸς τὴν χρῆσιν (ἀποτροπὴ dissuadere).

Πάραδείγματα διὰ τὸ α'. «Τί ἐνοοῦμεν ὑπὸ τὴν λέξιν ἀθανασία;» διὰ τὸ β'. «διατὶ ἔχομεν δίκαιον, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀθανασίαν;» ἢ «ὑπὸ τίνων στηρίζεται ἡ πίστις πρὸς τὴν ἀθανασίαν;» διὰ τὸ γ'. «Ποίαν ἰσχὺν ἔχει ἡ πίστις αὕτη ἐπὶ τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων;» ἢ «πίστις πρὸς τὴν ἀθανασίαν εἶνε μεγάλη παραμυθία διὰ τὸν ἄνθρωπον;»

ΣΗΜ. Τοῦναντίον τὸ θέμα «Πῶς ἀνεπτύχθη καὶ ἐμορφώθη ἡ

πίστις πρὸς τὴν ἀθανασίαν παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις; ἀνήκει εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος.

1. ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΝΝΟΙΑΣ

§ 34.

ΕΚΘΕΣΙΣ

1. Διὰ τὴν ἐξήγησιν ἐννοίας ἐξετάζονται τρία ζητήματα.

α. Τίνα χαρακτηριστικὰ συνδέονται ἐν τῇ ἐννοίᾳ πρὸς ἐνόητητα; (expositio argumenti ἔκθεσις τῶν τεκμηρίων δηλ. τοῦ περιεχομένου).

β. Διὰ τίνα εἶδη ἀποτελεῖ ἡ ἐννοία τὸ γενικὸν ὄνομα; (τὸ περιεκτικὸν expositio sphaerae).

γ. Εἰς τινὰς σχέσεις κεῖται ἡ ἐννοία πρὸς ἄλλας ἐννοίας, αἵτινες οὔτε ὑπερτεταγμένοι εἶνε οὔτε ὑποτεταγμένοι ἐκείνῃ; (ἔκθεσις σχέσεως, ἀναφορᾶς πρὸς τι).

2. Τὸ ἐμπεριεχόμενον ἐννοίας τινος ἐξηγεῖται καὶ διασαφηνίζεται μόνον διὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν σημείων τῆς ἐννοίας. Πρὸς τοῦτο δὲ ὑπάρχουσι διάφοροι τρόποι.

Πρῶτον δυνάμεθα τὴν λέξιν τὴν παριστώσαν τὴν ἐννοίαν, νὰ ἐξηγήσωμεν ἐκ τῆς γενέσεως, τῆς παραγωγῆς τῆς, καὶ ἐκ τῶν διαφόρων σημασιῶν, ἃς ἔχει ἢ τυχὸν κατὰ τὴν περίοδον τοῦ χρόνου ἔσχε· τοῦτο εἶναι ὁ καλούμενος ὀνοματικὸς ὀρισμὸς.

Πολλάκις οὗτος εἶνε ἀνευ ἄλλης σπουδαιότητος. Ἀλλὰ ἐνίοτε δύναται οὐσιωδῶς νὰ συντελέσῃ πρὸς διασαφήνησιν: Πρβ. δίκαιος, δικαιοσύνη, δίκη, δικάζω· εὖνοια, εὖνους, εὖνοῶ κλπ. (ἐτυμολογία)

Δεύτερον δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τὸν λογικὸν ὀρισμὸν. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἐξαγγέλλομεν ἐκ τῆς ἐννοίας.

α. Τὴν προσεχέστατην καὶ ἀνωτέραν ἐννοίαν (genus proximum), ἐξ ἧς ἡ πρὸς ἐξήγησιν ἐννοία ἀποτελεῖ εἶδος, — καὶ συνάμα

β. Ἐκεῖνο τὸ χαρακτηριστικὸν, δι' οὗ παρίσταται ἡ πρὸς

εξήγησιν ἔννοια ὡς ἰδιαιτερον εἶδος, εἶδος εἰδικώτατον (differentia Specifica).

Οὕτω: Θεωρία λέγεται πᾶσα αἰσθητὴ ἀντίληψις. Μουσικὴ εἶνε ἐκείνη ἢ τέχνη, ἣτις πρὸς παράστασιν τοῦ καλοῦ μεταχειρίζεται τὸν τόνον, ἢ «ἡ μουσικὴ παριστᾷ διὰ τοῦ τόνου τὸ καλόν». Ἐνθα δὲ γένος καὶ εἶδος δὲν εἶνε ἀκριβῶς διακεκριμμένα. εἶνε ἀναγκαία ἡ δῆλωσις πολλῶν χαρακτηριστικῶν. «Μάχη εἶνε ὁ ὑπὸ πολλῶν πολεμιστῶν καὶ κατὰ τι ὄρισμένον σχέδιον συναφθεῖς ἀγών».

Ὁ λογικὸς ὄρισμός εἶνε ἡ συντομωτάτη ἐρμηνεῖα ἔννοιας τινός, ἐπειδὴ διὰ τῆς ἀπλῆς δηλώσεως τοῦ γένους ἄνευ ἄλλου ἐκδηλοῦται ὁλόκληρος σειρά χαρακτηριστικῶν. Ἐάν π. χ. γινώσκωμεν ὅτι τέχνη εἶνε ἡ παράστασις τοῦ καλοῦ, δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν ἐν συντόμῳ τοῦτο περὶ τῆς ποιήσεως, ἕνεκα τούτου, διότι καὶ αὕτη καλεῖται τέχνη διὰ τοῦ μέσου δέ, δι' οὗ αὕτη τοῦτο παριστᾷ, διαφέρει τῶν λοιπῶν τεχνῶν.

Ὁ λογικὸς ὄρισμός δὲν πρέπει νὰ ᾔηνε οὔτε πολὺ στενός, οὔτε πολὺ ἐκτενής.

Τρίτον δυνάμεθα τὰ ἐν τῇ ἔννοια χαρακτηριστικὰ καθ' ἕκαστον νὰ δηλώσωμεν, ἰδίως, ἐάν γένος καὶ εἶδος δὲν διαγιγνώσκωνται εὐκόλως, (μερισμός).

Οὕτω «ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἐκ σώματος καὶ ψυχῆς, — ἐν τῷ δένδρῳ διακρίνομεν ῥίζαν, στέλεχος καὶ κορυφήν».

Ὁ λογικὸς ὄρισμός ἀπαιτεῖ τὸναντίον ὥστε εἰς τὰ δηλωθέντα τοῦ δένδρου χαρακτηριστικὰ νὰ προστεθῇ ὅτι εἶνε καὶ φυτόν.

3. Τὴν περιοχὴν ἔννοιας τινός διασαφηνίζομεν διὰ τῆς διαιρέσεως, δηλ. διὰ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ὑπ' αὐτὴν εἰδῶν, καὶ ἐάν φανῇ ἀναγκαῖον, καὶ τῶν ἀτόμων (Πρβ. §. 42, 5 καὶ 6).

Ἐν τῇ ἔννοια μάχη κεῖται κατὰ ξηρὰν μάχη καὶ ναυμαχία. Οὕτως ἡ μουσικὴ ὑποδιαιρεῖται εἰς φωνητικὴν καὶ ὀργανικὴν, τὸ συναίσθημα εἰς τὸ συμπαιθεῖν καὶ συγχαίρειν.

Τὰ εἶδη δύνανται νὰ ὀρισθῶσι κατὰ διάφορα σημεῖα. Οὕτως ἡ ναυτιλία δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς βέοντα καὶ ἰστάμενα ὑδατα, ἢ εἰς τὰ μέσα τῆς κινήσεως. Ἀμφότεραι δὲ αἱ διαιρέσεις δὲν δύνανται νὰ ἀναμιχθῶσι πρὸς ἀλλήλας.

4. Τέλος αἱ σχέσεις, ἐν αἷς ἔννοιά τις κεῖται πρὸς ἄλλας οὔτε ὑπερτέρας οὔτε ὑποτεταγμένας, παρέχουσιν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰκανὴν εὐκαιρίαν πρὸς διάγνωσιν καὶ διασαφήνισιν τῆς οὐσίας των. (πρὸς §. 34. 2.). Οἱ πρὸς τοῦτο τόποι εἶνε α. ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης· β'. αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα. Ἐννοιά τις λοιπὸν σχετίζεται πρὸς ἄλλας ἔννοιας, αἵτινες

α. Πρὸς αὐτὴν ἀποτελοῦσιν ἀντίθεσιν ἢ ἐναντιοῦνται αὐτῇ φανερώς.

β'. Εἶνε αὐτῇ ὅμοια, ὅ ἐστὶ ἔχουσι κοινὰ μετ' αὐτῆς οὐσιώδη χαρακτηριστικά.

γ'. Δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἐξ αὐτῆς, ἢ ἐξ αὐτῶν δύναται αὐτὴ νὰ παραχθῇ.

Ἐὰν δὲ τέλος ἐπισκοπήσωμεν, πῶς τὸ διὰ τῆς ἔννοιας σημαίνονμενον ἀντικείμενον ἐκ τῆς ἐμπειρίας κεῖται, ἔχωμεν πρὸς σκέψιν

δ'. Τὰς πρώτας αὐτοῦ ἀφορμὰς καὶ τὰς ἐνεργείας του.

α'. Οὕτω πρὸς ἐξήγησιν τῆς ὕλης λαμβάνομεν τὴν ἀντίθετον ἔννοιαν νόσος, καὶ τάνάπαλιν τινὰ χαρακτηριστικά τῶν λέξεων, ἀρετὴ, ἀγάπη, ἐπιμέλεια δύναται νὰ γνωσθῶσιν, ἐὰν εἰς ἐκεῖνα ἀντιταχθῶσι, κακία μίσος, ὀκνηρία κλπ.

β'. Ἐν ὁμοίαις ἔννοιας καὶ πράγμασι διαγινώσκομεν διὰ τῆς συγκρίσεως καὶ τὴν διαφορὰν καὶ τὰ ἰδιάζοντα χαρακτηριστικά τοῦ καθ' ἕκαστον. Ταῦτα δύναται π. χ. νὰ ὑπάρχωσιν ἐν ταῖς αἰτίαις καὶ σκοποῖς, ἐν τοῖς συμπεράσμασι καὶ ἐνεργείαις, ἐν τοῖς μέσοις, καὶ ἐν τῇ τρόπῳ καὶ βαθμῇ. — Οὕτω παραβάλλομεν π. χ. πρὸς ἄλληλα: καπνὸν ἀτμὸν — τὴν κατὰ καθήκον πρᾶξιν, νόμιμον, ἀρετὴν — ἐγκλημα, πλημμέλημα, κακούργημα, ἀμάρτημα — κλίσιν, φιλίαν, ἔρωτα — χάριν, ὠραιότητα, μεγαλοπρέπειαν.

Ἡ σύνδεσις παρέχει ἐνταῦθα εὐρὸ στάδιον. Οὕτω δυνάμεθα νὰ κατατάξωμεν παραλλήλως: σχεδία, πτέρυγας, κόπας — τὸ πλοῖον νὰ παραβάλλωμεν πρὸς τὸν ἰχθύν, τὴν ἄμαξαν, τὸ πτηνὸν κλπ. Οὐχ ἥττον τοιαῦτα παραβολὰς δὲν πρέπει νὰ μεταχειρισθῇ τις πάντοτε πρὸς εὐφυεῖς παιδίαν.

γ'. Οὕτω προσπαθοῦμεν π. χ. νὰ παράγωμεν τὴν ἔννοιαν ὡ-

ραιότητος ἐκ τῶν ἐννοιῶν ποικιλία καὶ ἐνότῃς καὶ ἐκ τῆς ὀραϊότητος πάλιν τὸ σεμνὸν καὶ εὐπρεπές. Οὕτως ἐκ τῆς ἀθανασίας τὸ ἀδιάφθορον ἐκ τῆς ἐνότῃς τῆς ψυχῆς τὴν ἀθανασίαν τῆς.

δ'. Οὕτω ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῶν καθ' ἕκαστον τεχνῶν προσπαθοῦμεν νὰ διαγνώσωμεν τὴν οὐσίαν των. Ἐπίσης τὴν οὐσίαν τῶν καθ' ἕκαστον παθῶν ἐκ τῶν ἀφορμῶν καὶ ἐνεργειῶν αὐτῶν (λύπη, χαρὰ, ἀγάπη, μῖσος). Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἀποδεικνύομεν οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς φιλοδοξίας ἐκ τῶν πρώτων αἰτιῶν, ἅτινα παρορμῶσιν εἰς τὸ πράττειν τὸν σῶφρονα καὶ τὸν φιλόδοξον ἄνδρα, καὶ ἐκ τοῦ τρόπου τοῦ πράττειν.

β. Ἄλλ' ἡ ῥητορικὴ ἐξήγησις δὲν πρέπει νὰ ᾔνε αὐστηρῶς ἐπιστημονικὴ. Αὕτη δὲν πρέπει μόνον νὰ ἱκανοποιῇ τὸν νοῦν, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐνεργείας νὰ ἀπασχολῇ τὴν φαντασίαν, καὶ νὰ προξενῇ ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐντύπωσιν.

Ἐνεκα τούτου πρόχειρα πρὸς χρῆσιν ὑπάρχουσιν αὐτῷ πάντα τὰ ἤδη ὑπ' ἀριθ. 2. 3. 4. μνημονευθέντα μέσα ἢ νὰ ἐκλέξῃ μεταξὺ αὐτῶν τὰ κατάλληλα, κατὰ τὸν ἐκάστοτε σκοπὸν τοῦ ῥήτορος. Οὕτω δυνάμεθα πρὸς τούτοις νὰ λάβωμεν καὶ διασαφηνίσωμεν ἅ. παρὰ τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ καὶ τινα μὴ οὐσιώδη, β' νὰ θέσωμεν τὰ καλούμενα ἀρνητικὰ χαρακτηριστικὰ (ὅ ἐστὶ παραστάσεις, αἵτινες ἀπαιτοῦνται εἰς τὴν πρὸς ἐξήγησιν ἐννοιῶν) παρὰ τὰ θετικά. Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προέρχεται ὁ καλούμενος ῥητορικὸς ὀρισμὸς.

Πρὸ. Περὶ τούτου Κεφ. orator § 117. παράβαλλε τὸν λογικὸν ὀρισμὸν τῆς φιλίας παρὰ Κικ. de invent. 11 κεφ. 53. §. 166 πρὸς τὸν βραχὺν ῥητορικὸν παρὰ Σαλλ. Κατιλ. κεφ. 20. Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est. Τὴν δόξαν ὀρίζει λογικῶς ὁ Κικ. (de invent 11, κεφ. 53. §. 167): gloria est frequens de aliquo fama cum Laude. Ἄλλὰ ῥητορικῶς οὕτως, ὥστε νὰ παρέχῃ ἅμα καὶ τὴν αἰτίαν ταύτης, καὶ διὰδιαιρέσεις νὰ ἐπεξηγή: gloria est illustris ac pervagata multorum et magnorum vel in suos cives, vel in patriam, vel in omne genus hominum fama meritorium (pro Marcello, cap. 8. §. 26).—Δι' ἐπεξηγήσεως τῆς ἀντιθετικῆς ἐννοίας (vitiositas) πλατύνει τὸν ὀρισμὸν τῆς ἀρετῆς (virtus) Tuscul IV, κεφ. 13. Ἐπίσης ῥητορικῶς εἶνε ὁ ὀρισμὸς τῆς Ἱστορίας: Historia testis temporum, lux veritatis, vita me-

moriac, magistra vitae, nuntia vetustatis (Κικ. de orat. 11, κεφ. 9. §. 36).

§ 35.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΚΡΙΣΕΩΣ (ΓΝΩΜΗΣ)

1. Ἐν τῇ ἐξηγήσει κρίσεως ἢ γνώμης λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν (§. 34, 1) ἐν γένει τρία ζητήματα.

α'. Ποίαν ἔννοιαν περιέχει ἡ κρίσις; (expositio argumenti ποιόν).

β'. Πόσον ἐκτείνεται; (expositio sphaerae ποσόν).

γ'. Εἰς τίνας σχέσεις κείται πρὸς ἄλλας κρίσεις; (expositio relationis ἀναφορά).

2. Ἡ ἔννοια κρίσεως εἶνε ἡ ἐνότης τοῦ ἐν ταύτῃ συνδεδεμένου διανοήματος. Ἐν τῇ ἐξηγήσει ταύτης πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ἐπισκοπήσωμεν τὰς καθ' ἕκαστον ἐννοίας καὶ δεύτερον τὸν τρόπον τῆς συνδέσεως αὐτῶν. Πρέπει λοιπὸν

Πρῶτον ἐκείνας τὰς ἐννοίας κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν νὰ ἐξηγήσωμεν, αἵτινες δύναται νὰ παρανοηθῶσιν. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι καὶ ἀλληγορικαὶ καὶ τροπικαὶ ἐκφράσεις. Ἡ ἐξήγησις πρέπει νὰ ᾖνε κατὰ τοὺς κανόνας τοῦ § 34.

Ἐν τῇ προτάσει «ἡ ἀνθρώπινος ψυχὴ εἶνε αἰχμάλωτος» κατ' ἐξοχὴν ἐξετάζεται ἡ ἔννοια αἰχμάλωτος. Τὸ κύριον γνῶρισμα ταύτης εἶνε στερήσις ἐλευθερίας· ὀλιγώτερον οὐσιῶδες εἶνε, ὅτι ὁ αἰχμάλωτος ἐν ταῖς πλείσταῖς περιστάσεσιν ἦτο πρότερον ἐλεύθερος. Οὐσιωδέστερον εἶνε ἤδη τοῦτο, ὅτι ἕκαστος αἰχμάλωτος ποθεῖ τὴν ἐλευθερίαν.

Δεύτερον πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ἂν καὶ πῶς μία τῶν κυρίων ἐννοιῶν προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ προσδιορισμῶν, ἢ ὀλόκληρος λόγος ὀρίζεται δι' ἄλλης ἢ περιορίζεται.

Ἐν τῇ προτάσει «ἡ δικαία χρῆσις τοῦ πλοῦτου πορίζει πολλὰ ἀγαθὰ» πᾶν ἐπέρχεται ἐπὶ τοῦ προσχεστέρου προσδιορισμοῦ δικαία. Αὐτὴ λοιπὸν πρέπει κατ' ἐξοχὴν νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τοῦ πρέπουσα α'. εἰς τὰς σχέσεις καὶ ἐνταυτῷ β'. εἰς τὰ παραγγέλματα τῆς ἠθικῆς.—Ἡ αὐτὴ ἔννοια, ἥτις ἐνταῦθα κείται ἐν τῷ ἐπιθέτῳ, δύναται νὰ παρασταθῇ καὶ διὰ προσδιοριστικῆς τινος προτάσεως.

Τρίτον λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν, ἂν πᾶσα ἡ κρίσις παρίσταται ὡς ὁμολογία τις ἀληθῆς ἢ ἀναγκαία, ἢ μόνον δυνατή.

Ἡ πρότασις «Μία μάχη δύναται ὁλόκληρον πόλεμον νὰ κρίνη» εἶνε κρίσις δυνατή (προβληματική)· δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ νοηθῆ οὕτως ὡς ἐὰν μία μάχη καθ' ἐμπειρίαν πάντοτε κρίνει πόλεμόν τινα, ἢ ὡς ἂν μία μάχη ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της ἀναγκάως πρέπει νὰ διακρίνη πόλεμον (ἀποδεικτικῶς).

3 Ἐν τῷ ζητήματι: «ἐπὶ πόσον ἐκτείνεται ἡ κρίσις: ζητεῖται πόση εἶναι ἡ περιοχὴ τῶν ἐννοιῶν ἀϊτινες ἐμπεριέχονται ἐν τῇ κρίσει. Τὴν περιοχὴν δὲ ἐξηγοῦμεν διὰ τῆς διαιρέσεως (§ 34, 3).

Καὶ ἐνταῦθα ἰσχύει ὁ κανὼν: ὅ,τι περὶ τοῦ γένους ἐλέχθη, πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τοῦ εἶδους.

Οὕτω ἐν τῷ ὑποκειμένῳ τῆς προτάσεως: «ἡ ἀνθρώπινος ψυχὴ εἶνε αἰχμάλωτος» κείνται αἱ δύο ἔννοιαι ἀνθρώπος καὶ ψυχὴ συνδεδεμέναι. Ἐκ τούτου ἡ ἔννοια ἀνθρώπος δύναται νὰ ἀναλυθῆ διὰ τῆς διαιρέσεως.

Ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν ἔννοιαν ταύτην κατὰ τὴν ἡλικίαν, δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ λεχθὲν ἐφαρμόζεται καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ παιδός, τοῦ νεανίσκου, τοῦ ἀνδρός, τοῦ γέροντος. Ἡ ἀποδεικτικὸς συλλογισμὸς (§ 36.) πρέπει ἤδη νὰ ἀποδείξῃ, ἐπὶ πόσον ἐν ἐκάστη ἡλικίᾳ ἕνεκα τῶν ἰδιαζουσῶν αὐτῆς σχέσεων περιορίζεται ἡ ἐλευθερία τῆς ψυχῆς.—Ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν ἔννοιαν ἀνθρώπος κατὰ τὰ εἶδη τῶν ἐπαγγελμάτων καὶ ἐνασχολήσεων, πρέπει τὸ λεχθὲν νὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τοὺς τεχνίτας, τοὺς λογίους, τοὺς δικαστὰς κλπ.

Ἐν τῇ κρίσει «ἡ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ πλοῦτου πορίζει πολλὰ ἀγαθὰ» δύναται νὰ ἐξετασθῶσι διὰ τῆς διαιρέσεως αἱ ἔννοιαι: χρῆσις (π. χ. α'. διὰ τὸν πλοῦτον αὐτόν—β'. δι' ἄλλους), πλοῦτος (α. εἰς κινήτην—β'. εἰς ἀκίνητον περιουσίαν· ἡ πλατύτερον: α. εἰς ὕλικόν—β'. εἰς πνευματικόν)· πορίζειν (α. ἀμέσως—β'. ἐμμέσως), ἀγαθὰ (α. διὰ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν, —β'. διὰ τὴν πνευματικὴν, καὶ μάλιστα διὰ τὴν καρδίαν καὶ τὸν νοῦν).

Ἀμφότερα ταῦτα τὰ παραδείγματα ἀρκοῦσιν ὅπως δεῖξωσι πόσον ἡ γνῶσις τῆς διαιρέσεως δύναται νὰ ᾔνε ἐπωφελής.

4. Κρίσις τις κείται κατὰ πρῶτον ἐν σχέσει πρὸς ἐκείνας τὰς γνώμας, αἵτινες περιέχουσιν ἀντίθεσιν τινα πρὸς αὐτήν.

«Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ἐλεύθερος· εἶνε ἐλεύθερος, καὶ ἂν ἤθελε γεννηθῆ ἐν ἀλύσσει» εἶνε π. γ. ἀντίθεσις πρὸς τὴν πρότασιν· «ἢ ἄνθρωπος ψυχὴ εἶνε αἰχμάλωτος». — «Ἔνε εὐκολώτερον νὰ διέλθῃ κάμηλος εἰς τρυβαλιὰν βελόνης, ἢ πλούσιος νὰ ἔλθῃ εἰς «τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ». Ἀποτελεῖ ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ῥῆσιν: «ἢ ὀρθὴ χρῆσις τοῦ πλοῦτου πορίζει πολλὰ ἀγαθὰ».

Ἐν τῇ ἀναπτύξει δυνάμεθα διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν ἀντιθέσεων τούτων νὰ φθάσωμεν εἰς ἀκριβεστέραν κατάληψιν ἀμφοτέρων τῶν ῥήσεων τούτων.

Δεύτερον πρὸς ἐκείνας, αἵτινες εἶνε αὐτῇ ὁμοίαι.

Τὸ ῥητὸν τῆς γραφῆς «τὸ πνεῦμα πρόθυμον ἄλλ' ἢ σὰρξ ἀσθενής» τὸ ὀρφικὸν «τὸ σῶμα σῆμα» καὶ τοῦ Πλάτωνος ἡ διδασκαλία περὶ ἰδεῶν περιέχουσι θεωρίαν τινὰ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἄνω πρότασιν περὶ ἀνθρωπίνου ψυχῆς. Ἀποδεικνύεται δὲ συνάμα ὅτι τὸ αἴτιον τοῦ ἀνελευθέρου τῆς ψυχῆς ζητητέον κατ' ἐξοχὴν εἰς τὴν συναφείαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ σώματος.

Τρίτον πρὸς ἐκείνας, αἵτινες ἐξ αὐτῆς δύνανται νὰ παραχθῶσιν, ἢ ἐξ ἐκείνων δύνανται αὐτὴ νὰ παραχθῆ (αἰτία καὶ ἀποτελέσμα).

Ἐκ τοῦ ἀνελευθέρου τῆς ψυχῆς δύνανται νὰ παραχθῆ π. γ. ἡ ἀτέλεια τοῦ αἰσθάνεσθαι, διαγιγνώσκειν καὶ βούλεσθαι τοῦ ἀνθρώπου. Ἄλλ' ἐπίσης καὶ ὁ πόθος πρὸς τελειώσιν. — Τὴν αἰτίαν τοῦ ἀνελευθέρου εὐρίσκομεν ἐν τῇ συνδέσει τοῦ πεπερασμένου μετὰ τοῦ ἀπείρου. Ἐν τῇ σκοπῇ τοῦ δημιουργοῦ, ὅστις τὴν ἀνελευθέρον ψυχὴν ἐπιθυμεῖ νὰ ἀναπτύξῃ εἰς ἐλευθέραν.

Αἱ μέχρι τοῦδε πραγματευθεῖσαι σχέσεις κείνται ἐν τῷ περιεχομένῳ αὐτῷ τῆς ἐννοίας. Ἄλλ' ἐκτὸς τούτου δύνανται νὰ ληφθῶσιν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν ἡ ἀφορμὴ, καθ' ἣν, καὶ ἡ συνέχεια ἐν ᾗ ἐγένετο ῥητὸν τῷ δι' ἀμφοτέρων δύνανται ἡ ἐννοια τῆς κρίσεως οὐσιωδῶς νὰ ὀρισθῆ, ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτεθῶσι γενικῶς ἰσχύοντες κανόνες. Παραβαλ. πρὸς ταῦτα τὸ ἐν § 26, 4 (ὑπὸ τρίτον καὶ τέταρτον) λεχθέν.

3. Κατὰ πόσον ὁ λέγων τὰ ὑπὸ 2, 3 καὶ 4 δηλωθέντα εἶδη

τῆς ἐξηγήσεως πρέπει νὰ ὠφελήθῃ, ἀποφασίζει ὁ σκοπὸς τῆς παραστάσεως καὶ τὸ εἶδος τοῦ θέματος.

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Περὶ τῆς ἐρμηνείας πολλῶν πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων κρίσεων καὶ περὶ ἐκείνων τῶν ῥήσεων, αἵτινες δὲν ἔχουσι τὴν μορφήν κρίσεως.

1. Ἀνωτέρω ἐγένετο λόγος περὶ μιᾶς μόνον κρίσεως. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀναφέρωμεν, ὅτι ἔνθεν μὲν πολλὰ παρ' ἀλλήλας κείμενα κρίσεις ἐμπεριέχουσιν ὁμοῦ μίαν ἔννοιαν, καὶ δύνανται νὰ εἶνε ἴσαι πρὸς μίαν ἀπλῆν κρίσιν· ἔνθεν δὲ πολλὰ κρίσεις δύνανται νὰ συναιρεθῶσιν εἰς μίαν κατὰ τὴν μορφήν ἀπλῆν κρίσιν. (Πρῶ. § 26, 4. ὑπὸ τὸ τρίτον).

2. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἐρμηνεύσωμεν γνώμας, αἵτινες παρίστανται ὡς ἐπιφωνήσεις ἢ παρακελεύσεις (ἐν προστακτικῇ), προσταγαὶ ἢ εὐχαί, πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν κρίσιν, ἣτις ἀναπτύσσεται ἐξ αὐτῶν.

Ἐν τῇ ἐκφράσει «διαίρει καὶ βασιλεύει» κεῖται π. χ. κατὰ πρῶτον ἢ προτροπὴ πρὸς τὴν διαίρεσιν καὶ δεύτερον ἢ αἰτία διὰ τὴν συνίσταται τοῦτο· ἐκ τούτου πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ ἡ κρίσις: «ὁ γινώσκων νὰ διαίρη, θὰ δύναται νὰ βασιλεύῃ».

3. Ἡ ῥητορικὴ ἐρώτησις (§ 18, 1) περιέχει πάντοτε κρίσιν καὶ μόνον κατὰ τὴν μορφήν εἶνε ἐρώτησις.

Κῦρος ἔχουσαι ἐρωτήσεις προκαλοῦσι καταφατικὴν ἢ ἀποφατικὴν ἀπάντησιν π. χ. «εἶνε ἡ ψυχὴ ἀθάνατος;»

Προσδιοριστικαὶ ἐρωτήσεις περιέχουσι κρίσιν κατὰ τι ἀρίστον καὶ ἀπαιτοῦσι τὴν συμπλήρωσιν ταύτης.

ΕΝΝΟΙΑ ΚΑΙ ΤΡΟΠΟΣ ΤΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ

1. Ἡ ἀπόδειξις παρέχει τὰ αἴτια, ἀφ' ὧν ὀρμῶμεν εἰς τὸ νὰ θεωρήσωμεν ἔννοιάν τινα ἢ κρίσιν ὡς ἰσχύουσαν ἢ μὴ, (ὀρθὴν, ἢ μὴ ὀρθήν, — ἀληθῆ, ψευδῆ).

Διὰ τῆς ἀποκρίσεως εἰς τὸ ἐρώτημα διατί; ἀποκρίνεται ἢ ἀπόδειξις εἰς τὴν καθολικὴν ἐρώτησιν ἄρ' ἔστι;

*Ἐννοιά τις καθ' ἑαυτὴν δύναται νὰ μὴ ᾔνε ὀρθή, ἐὰν τὰ χαρακτηριστικά, εἰς ἃ δύναται νὰ ἀναλυθῆ, αἴρονται καὶ ἐναντιοῦνται. Ὅταν τοῦτο δὲν ὑπάρχη, τότε αὕτη εἶνε λογικῶς ὀρθή. Τοῦναντίον δὲ δύναται ἡ ἐμπειρία νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ἔννοιά τις ἐν τῇ πραγματικότητι οὐδὲν ἔχει ἀντικείμενον. Αὐτόματος φλεγμονὴ ζωικοῦ σώματος λογικῶς δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ πολεμηθῆ, ἀλλ' ὅμως ἐν τῇ πραγματικότητι εἶνε διαφιλονεικητέα. — Ἐπιφωνήσεις, εὐχαί, ἐρωτήσεις, προσταγαὶ ἐπιτρέπουσι τότε μόνον ἀπόδειξιν, ὅταν δύναται νὰ ἀναχθῶσιν εἰς κρίσιν.

Οὕτω εἶνε ὁ λόγος τοῦ Πιλάτου: «Τί εἶνε ἀλήθεια;» ἢ «οὐδεμία ὑπάρχει ἀλήθεια», ἢ «ἡ ἀλήθεια εἶνε δύσκολος νὰ διαγνωσθῆ» ἢ «εἶσαι μόνον βασιλεὺς τῆς ἀληθείας, τότε οὐδένα διὰ τοῦτου γήινον νόμον παρέσθης. πρὸς § 26, 4.

2. Καὶ ἐν τῷ λογικῷ γένει δύναται νὰ ἀποδειχθῆ ἃ. τὸ δυνατόν—β'. τὸ πιθανόν—γ'. τὸ ἀναγκαῖον.

ἃ. Κρίσις τις δύναται νὰ ᾔνε ὀρθή, ἐὰν

1. Αἱ ἐν αὐτῇ συνδεδεμένα ἔννοιαὶ δὲν ἐναντιῶνται (ἐσωτερικὸν ἢ λογικὸν δυνατόν).

2. Ἐκ τῆς ἐμπειρίας δύναται νὰ προσαχθῶσι παραδείγματα. (ἐξωτερικὸν ἢ πραγματικὸν δυνατόν).

Πρὸς. «μεγάλοι κατακτεταὶ εἶνε καὶ μεγάλοι νομοθέται»

β'. Κρίσις τις δύναται νὰ ληφθῆ κατὰ κανόνα ὡς ὀρθή (πιθανή), ἐὰν ἐν τῷ λογικῷ δυνατῷ ταύτης δύναται ἐξ ἐμπειρίας νὰ προσ-

αχθῶσι πρὸς τοῦτο παραδείγματα, ἀλλ' οὐδὲν παράδειγμα ἐναντίον. Ὑπάρχουσι δὲ ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι βαθμοὶ τοῦ πιθανοῦ.

γ'. Κρίσις τις πρέπει νὰ ἐκληφθῆ ὡς ὀρθή, ἐάν :

1. Ἀπολύτως ἐκ τῶν αἰτιῶν αὐτῆς δύναται νὰ πορισθῆ (λογικῶς ἀναγκαῶν).
2. Ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω τρία εἶνε τὸ ἀδύνατον, τὸ ἀπίθανον, τὸ κατὰ τύχην.
4. Ἡ ἔμμεσος (ἀγκαρία) ἀπόδειξις διδάσκει ὅτι ἄλλος τις διῆσχυρισμός, παρὰ τὸν προταθέντα, δὲν δικαιολογεῖται. Τοῦτο συμβαίνει :

α'. Ὄταν ἀποδεικνύομεν τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντιθέτου παραδοχῆς (ἀπαγωγικὴ ἀπόδειξις).

• Ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν ὡς ἐλεύθερον ὄν, διότι ἄλλως δὲν ἤθελεν ἔχει τὴν συνείδησιν τῆς ἐνοχῆς· ἢ « ἂν ὁ ἄνθρωπος ἦτο ἀνελεύθερος, δὲν ἤθελεν ἔχει συνείδησιν τοῦ ἀμαρτήματός ».

β'. Παρατάττει καὶ ἀποδεικνύει τὰ διάφορα παραδοχὴν ἐπιδεχόμενα δυνατά.

1. Ὅτι, ἐπειδὴ ἐν ἰσχύει, τὰ λοιπὰ δὲν ἰσχύουσιν. ἢ
2. Ὅτι, ἐπειδὴ πάντα τὰ λοιπὰ δὲν ἰσχύουσιν, τὸ ἐν τούτων ἔχει κύρος. (Τοῦτο εἶνε ὁ καλούμενος διαζευκτικὸς συλλογισμός).

Οἱ ἀστέρες εἶνε ἢ ἀπλανεῖς ἢ πλανῆται, ἢ κομηται. Οἱ δορυφόροι εἶνε οὔτε κομηται, οὔτε ἀπλανεῖς· ὅθεν κατ' ἀνάγκην ἀνήκουσιν εἰς τοὺς πλανήτας.

γ'. Τὸ κύρος ὅλου τινὸς παράγει ἐκ τοῦ κύρους συμπάντων αὐτοῦ τῶν μερῶν, ἢ τὸ ἄκυρον ὅλου τινὸς ἐκ τοῦ ἀκύρου συμπάντων αὐτοῦ τῶν μερῶν.

Ἐάν ἡ ἡμετέρα ψυχὴ καταστρέφεται μετὰ θάνατον, τότε ἐπεταί ὅτι ὁ Θεὸς ἢ δὲν δύναται νὰ τὴν διατηρήσῃ, ἢ δὲν θέλει νὰ τὴν διατηρήσῃ. Ἀλλὰ δύναται ὁ Θεὸς νὰ τὴν διαφυλάξῃ, καὶ θὰ θελήσῃ καὶ νὰ τὴν διατηρήσῃ. Ὅθεν αὕτη ἐν τῷ θανάτῳ δὲν ἐξαφανίζεται. Τὸ ὡς ἄκυρον προταθὲν ὅλον εἶνε ἐνταῦθα ἢ πρότασις : ὁ Θεὸς καταστρέφει τὴν ψυχὴν ἐν τῷ θανάτῳ.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς ἐμμέσου ἀποδείξεως εἶνε συχνάκις ἐν χρήσει πρὸς ἀνασκευὴν καὶ καλεῖται κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν μερικῶν μελῶν διλημμα, τριλημμα, τετραλήμμα, πολὺλήμμα. (Πρβ. Λογ. Βεκ. Σελ. 47. § 83. ἐπομ.)

3. Ἡ ἄμεσος ἀπόδειξις συνίσταται ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῶν αἰτίων, ἐξ ὧν αὐτὴ ἢ πρὸς ἀπόδειξιν κρίσις ἀμέσως ἐπέρχεται. Ὑπάρχουσι δὲ δύο ὁδοὶ τῆς ἀμέσου ἀποδείξεως.

Ἡ δηλονότι δυνάμεθα νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῶν καθ' ἕναστον (ἐπαγωγικὴ ἀπόδειξις) ἢ ἀπὸ τῶν καθόλου (ἀπαγωγικὴ ἀπόδειξις).

6. Ἡ ἐπαγωγικὴ ἀπόδειξις.— Ὑπάρχουσι τρία εἶδη ταύτης: α'. ἡ κυρία ἐπαγωγή β'. ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν σημείων ἢ τεκμηρίων γ'. ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῆς ἀναλογίας.

Ἡ ἐπαγωγή συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐκ σειρᾶς ὁμοειδῶν περιπτώσεων ζητοῦμεν νὰ λάβωμεν γενικὴν τινα κρίσιν. Ἐντελής δὲ ἡ ἐπαγωγή εἶνε τότε, ὅταν λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν πᾶσαι αἱ ὁμοειδεῖς περιπτώσεις, καὶ πᾶσαι αὐταὶ βεβαιώσιν τὴν κρίσιν. (Πρβ. Λογ. Βεκ.)

Οἱ πλανῆται Ἑρμῆς, Γῆ, Ἄρης ἔχουσιν ὄρη. Ἐντεῦθεν συμπεραίνομεν (διὰ τῆς ἀτελοῦς ἐπαγωγῆς) ὅτι πάντες οἱ πλανῆται ἔχουσιν ὄρη. — Ὅτι πάντες οἱ μεγάλοι κατακτητῆται εἶνε καὶ μεγάλοι νομοθέται, συμπεραίνομεν ἐκ παραβολῆς τῶν πλείστων ἱστορικῶν περιπτώσεων (Δαρτεῖος, Ἀλέξανδρος, Καῖσαρ, Ἰουστινιανός, Κάρολος ὁ μέγας, Γουλιέλμος ὁ κατακτητῆς, Φριδερίκος ὁ μέγας, Ναπολέων ἁ. κλπ.)

Ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν σημείων ἢ τεκμηρίων στηρίζεται ἐπὶ τῆς παρατηρήσεως, ὅτι τινὰ φαινόμενα πάντοτε ἢ ἐπὶ τὸ πλεῖστον παρατηροῦνται συνδεδεμένα. Ἐὰν ἡ παρατήρησις ἦνε ἐν γένει ὀρθή, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἅ. ἐκ τῆς ἔλλειψεως τῆς ἀκολουθίας τὴν ἔλλειψιν τοῦ αἰτίου β'. ἐκ τῆς ὑπάρξεως τοῦ αἰτίου τὴν παρουσίαν τῆς ἀκολουθίας.

Ὅτω ἅ. ἐκ τῆς ξηρασίας τὴν ἔλλειψιν βροχῆς β'. ἐκ τῆς βροχῆς, τὴν ὑγρασίαν. (Πρβ. τὰ παραδείγ. ἐν § 30, 6. Λογικ. Βεκ.)

Ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῆς ἀναλογίας στηρίζεται ἐπὶ ἐμφανοῦς ὁ-

μοιότητα μεταξὺ τοῦ πρὸς ἀπόδειξιν συμπτώματος καὶ ἐνὸς ἢ τινῶν ἄλλων χωριστὰ συμπτωμάτων. Ἐνταῦθα ἀνήκουσι οἱ συλλογισμοί.

α'. Ἐκ τοῦ ἴσου τὸ ἴσον (ex pari ad par).

Ἡ γὰρ ἔχει λογικούς κατοίκους, ἄρα καὶ ὁ Ἄρης θὰ ἔχῃ λογικούς κατοίκους. — Ὁ ψευδόμενος, θὰ δύναται καὶ νὰ δώσῃ ψευδῆ μαρτυρίαν.

β'. Ἐκ τοῦ μείζονος τὸ ἥττον (ex majore ad minus) καὶ ἐκ τοῦ ἥττονος τὸ μείζον (ex minore ad majus).

« Ὁ χαίρων ἐπὶ τῇ βασιάνῃ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν θὰ πτοηθῇ νὰ βατανίξῃ ζῶον »· καὶ ἀντιστρόφως.

γ'. Ἐκ τοῦ παραδείγματος, ὕπερ δύναται νὰ ληφθῇ ἐκ τῆς ἱστορίας (exemplum), ἢ ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ συνήθους βίου (simile) ἢ ἐκ τῆς ποιήσεως (fabula).

« Ὁ ἐπιβάλλων χεῖρα κατὰ προσθετοῦ, κομίζοντος δυσάρεστον τινα ἀγγελίαν, πρᾶττει οὐχὶ συνετώτερον τοῦ κυνός, ὅστις δάκνει τὸν κτυπήσαντα αὐτὸν λίθον ». Δι' ἐπισυρρέουσας πλειόνων ἀναλόγων περιστάσεων, ὡς τὸ παράδειγμα τοῦτο δεικνύει, δύναται ἡ ἀναλογία νὰ κατασταθῇ εἰδὸς τι ἐπαγωγῆς.

7. Ἡ ἀπαγωγικὴ ἀπόδειξις. Ἡ οὐσία ταύτης ἐγκείται ἐν τούτῳ, ὅτι ἐκ μιᾶς ὡς ἀληθοῦς ἐγνωσμένης γενικῆς κρίσεως, τῇ μεσολαβῆσει δευτέρας κρίσεως παράγομεν ἐκ τῶν δύο διαφορῶν ἢ ἀναγκαῖον ἀποβά. Οὕτω συνίσταται συλλογισμὸς τις (ἀπαγωγικὸς συλλογισμὸς).

Ἄμφότεραι αἱ κρίσεις, ἐξ ὧν παράγεται ἡ τρίτη καλοῦνται προτάσεις (propositiones praemissae). Ἐκ τούτων ἡ μὲν, ἐξ ἧς παράγομεν, καλεῖται μείζων, ἡ δέ, δι' ἧς παράγομεν ἐλάσσων ἢ παραχθεῖσα κρίσις καλεῖται συμπέρασμα (conclusio). Οὕτω π. γ.

Μείζων : πάντες οἱ ἄνθρωποι εἶνε θνητοί.

Ἐλάσσων : ὁ Γάτος εἶνε ἄνθρωπος.

Συμπέρασμα : ὁ Γάτος εἶνε θνητός.

Ἐκαστος συλλογισμὸς περιέχει τρεῖς κυρίας ἐννοίας ἢ ὁ-

ρους (termini) ἐξ ὧν ἕκαστος δις ἀπαντᾷ· ὁ μὲν τούτων εἶναι κοινὸς εἰς ἀμφοτέρως τὰς προτάσεις καὶ περιέχει τὸ αἴτιον τῆς συνδέσεώς των, τὸν μέσον ὄρον. (terminus medius): Ἐπ' αὐτοῦ στηρίζεται τὸ δυνατὸν τοῦ συλλογισμοῦ ἢ ἔννοια, ἣτις ἐν τῷ συμπεράσματι, εἶναι ὡς ὑποκείμενον, καλεῖται ἐλάσσων ὄρος, (terminus minor) ἢ δὲ οὔσα ὡς κατηγορούμενον ἐν τῷ συμπεράσματι καλεῖται μείζων ὄρος (terminus major).

Ἐκ τῶν προτάσεων πρέπει ἢ μία τοῦλάχιστον νὰ ᾔνε καταφατική· ἐὰν ἢ μία ᾔνε ἀποφατική, καὶ τὸ συμπέρασμα ᾔνε ἀρνητικόν.

Σπουδαῖα εἶναι κατ' ἐξοχὴν δύο συλλογιστικὰ σχήματα.

Τὸ πρῶτον συλλογιστικὸν σχῆμα εἶνε :

Μείζων πρότασις : μέσος ὄρος εἶναι ὑποκείμενον, μείζων ὄρος εἶναι κατηγορούμενον.

Ἐλάσσων πρότασις : ἐλάσσων ὄρος εἶναι ὑποκείμενον, μέσος ὄρος κατηγορούμενον.

Συμπέρασμα : ἐλάσσων ὄρος ὑποκείμενον, μείζων ὄρος κατηγορούμενον.

Ἡ μείζων πρότασις εἶναι ἐν τῷ σχήματι τούτῳ ἢ ἀποφατική, ἢ καταφατική. Ἡ ἐλάσσων πάντοτε καταφατική.

Ἡ κρίσις τοῦ συμπεράσματος ἐν τῷ σχήματι τούτῳ ἐκκαλεῖται διὰ τούτου, ὅτι τὸ ὑποκείμενον τῆς μείζονος ἐν σχέσει πρὸς τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐλάσσονος ἐμφαίνεται ὡς πλατυτέρα ἔννοια (ἰδίως ὡς γένος πρὸς εἶδος ἢ ὡς εἶδος πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον), εἰς ἣν τὸ ὑποκείμενον τῆς ἐλάσσονος προτάσεως ὑπονοεῖται. "Ὅ,τι δὲ περὶ τῆς πλατυτέρας ἐννοίας δύναται νὰ λεχθῆ, τοῦτο ἰσχύει καὶ περὶ τῆς στενοτέρας, ἣτις συμπίπτει ὑπὸ τὴν πλατυτέραν. — Παραδείγματα.

Πάντες οἱ πλανῆται κινουῦνται περὶ τὸν ἥλιον,

Οἱ δορυφόροι εἶνε πλανῆται :

Οἱ δορυφόροι κινουῦνται περὶ τὸν ἥλιον.

Οὐδεὶς πλανήτης ἔχει ἴδιον φῶς.

Ὁ Ζεὺς εἶνε πλανήτης.

Ὁ Ζεὺς δὲν ἔχει ἴδιον φῶς.

Ἐάν τις πυρέσσει, εἶνε ἀσθενής.

Οὗτος πυρέσσει, ἄρα εἶνε ἀσθενής.

ΣΗΜ. Τὸ τελευταῖον παράδειγμα δεικνύει ὅτι δύναται νὰ ᾔνε εὐχρηστος ἐν τῷ συλλογισμῷ ἀντὶ κατηγορικῆς κρίσεως καὶ ὑποθετικῆς, καὶ ὅτι ἐκ χαρακτηριστικοῦ τινος σημείου ἢ τεκμηρίου δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ μείζων πρότασις συλλογισμοῦ τινος.

Τὸ δεύτερον συλλογιστικὸν σχῆμα δεικνύει ὅτι δύο ὑποκείμενα, καὶ ἂν πολλὰ κοινὰ τεκμήρια ἔχωσιν, εὐρίσκονται ἐν ἀντιθέτῳ πρὸς ἄλληλα ὡς πρὸς τὸ γινώρισμα (κατηγορήμα).

Ἡ μία πρότασις εἶνε ἀποφατικῆ, ἡ ἑτέρα καταφατικῆ, ὅθεν τὸ συμπέρασμα πάντοτε ἀποφατικόν. Ὁ μέσος ὅρος ἐν ἀμφοτέραις ταῖς προτάσεσιν εἶνε κατηγορήμα.

Μείζων πρότασις: μείζων ὅρος εἶνε ὑποκείμενον, μέσος ὅρος εἶνε κατηγορούμενον.

Ἐλάσσων πρότασις: ἐλάσσων ὅρος εἶνε ὑποκείμενον, μέσος ὅρος εἶνε κατηγορούμενον.

Συμπέρασμα: ἐλάσσων ὅρος εἶνε ὑποκείμενον, μείζων ὅρος εἶνε κατηγορούμενον.

Οὐδὲν εὐγενὲς φρόνημα ἀπαγορεύεται ὑπὸ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Τὸ μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν ἀπαγορεύεται ὑπὸ τούτου.

Τὸ μῖσος κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν δὲν εἶνε εὐγενὲς φρόνημα.

8. Ἐκτὸς τῶν κανονικῶν συλλογισμῶν ἐξετάζονται ἔτι οἱ καλούμενοι ἄμεσοι συλλογισμοί. Οὗτοι συνίστανται ἐν μεταβολῇ τινι κρίσεως, καὶ ἐν τῇ πράξει εἶνε σπουδαῖοι οἱ ἐπόμενοι.

α'. Οἱ ἰσοδύναμοι συλλογισμοί (ex aequipollentia) «ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀτελεὲς ὄν, ἐπομένως περιωρισμένος τὴν γνῶσιν καὶ ἔνεκα τούτου πάντοτε εἰς τὴν πλάνην ἐκτεθειμένος» (Ἰδ. Λογικ. Βεκκίου σελ. 51 § 91).

β'. Οἱ δι' ἀντιθέσεως γινόμενοι (ex oppositione)· ὁ θεός εἶνε παντογνώστης, ἄρα οὐδὲν αὐτῷ κρυπτόν. — Ὁ ἥλιος εἶνε ἀπλανής, ἄρα δὲν εἶνε πλανήτης.

γ'. Οἱ κατ' ἀντιστροφὴν ἀντιθετικῆν (ex contrapositione)· ἀπάν-

τα τὰ πτηνὰ εἶνε πτερωτά, ἄρα οὐδὲν μὴ πτερωτόν εἶνε πτηνόν». Πᾶσα γενικῶς καταφατικὴ κρίσις δύναται ἂν ᾖ ὀρθή, νὰ ἀντιτίθεται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον.

9. Ἡ ἀνασκευὴ (refutatio) στρέφεται ἢ κατὰ τῶν αἰτιῶν, εἰς ὧν παράγεται ἡ ἀπόδειξις (ἐν συλλογισμῶ λοιπὸν κατὰ μιᾶς τῶν προτάσεων ἢ καὶ κατ' ἀμφοτέρων) ἢ κατὰ παντὸς ἀποβάντος ἀποδείξεως.

Πᾶσα ἔνστασις κατὰ τινος αἰτίας καλεῖται ἀνθυποφορά, ἐνστασις. Ἀνασκευὴ τῆς ὅλης ἀποδείξεως καλεῖται ἔλεγχος.

Ἐντελής εἶνε ἡ ἀνασκευὴ, ἐὰν ἀποδεικνύη τὴν αἰτίαν τῆς πλάνης, καὶ ἐπιφέρει τὸν ἐναντίον λόγον (ἀνταπόδειξιν) πρὸς.

§ 30, 12.

ΣΗΜ. 1. Ἐν τῇ ἀνασκευῇ ἀντιθέσεων διακρίνει ὁ Ἐρμογένης 4 μέρη: 1) πρότασις, 2) ὑποφορά, 3) ἀντιπρότασις, 4) λύσις ἢ ἀνθυποφορά. Ἡ πρότασις εἶνε ἡ δήλωσις τοῦ ἐπιχειρήματος τοῦ ἀντιθέτου, ὑποφορά, αὐτὸ τὸ τοῦ ἀντιθέτου ἐπιχείρημα, ὅπερ προβάλλει ὁ ῥήτωρ, ἀντιπρότασις ἡ δήλωσις τῆς ἡμετέρας ἀνασκευῆς, ἀνθυποφορά, αὐτὴ ἡ ἀνασκευὴ ἡμῶν, ἣτις καὶ ἀναπτύσσεται.

1) Τάχα τοίνυν καὶ τοιοῦτος ἤξει λόγος παρὰ τῶν ἀντιδίκων, 2) ὡς χαλεπὸν διορύξει χειρρόνησον 3) ἔστι δὲ τοῦτον αὐτὸν οὐ χαλεπὸν διαλύσαι τὸν λόγον 4) τὸ γὰρ διορύσσειν πρᾶγμα ῥάδιον.

ΣΗΜ. 2. Αἱ ἔννοιαι ὑποφορά καὶ ἀνθυποφορά δὲν σημαίνουνσι τὸ αὐτὸ παρ' ἅπασιν τοῖς ἀρχαίοις ῥήτορσι· παρὰ Ῥούφ. ὑποφορά εἶνε ἔνστασις, ἣν αὐτὸς ὁ ἴδιος ῥήτωρ ποιεῖ, καὶ εἶνε ἐν χρήσει εἰς συμβουλευτικούς λόγους, ἀνθυποφορά τοῦναντίον εἶνε ἡ ἀπόδοσις διςχυρισμοῦ τοῦ ἀντιθέτου, καὶ εἶνε ἐν χρήσει εἰς δικανικούς λόγους.

ΣΗΜ. 3. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει πόσον σπουδαία διὰ τὸν ῥήτορα εἶνε ἡ σπουδὴ τῆς λογικῆς· βεβαίως ἡ συνήθεια τοῦ σαφῶς σκέπτεσθαι καὶ ὀρθῶς κρίνειν δὲν δύναται νὰ κατορθωθῇ εὐθύς, ἀλλ' εἶνε ἀνάγκη ἀσκήσεως καὶ προπαιδεύσεως. Ἡ ἀπλή γνῶσις τινῶν κανόνων δὲν καθιστᾷ καλὸν ἐπιστήμονα, ὅπως τινὲς γνώσει τῆς μουσικῆς καὶ ζωγραφικῆς δὲν καθιστᾷ ἀξιόους μουσικούς καὶ ζωγράφους. Ἡ ἄσκησις ἄγει πρὸς τὸ τέλειον· ἴδιως δὲ ὁ θέλων νὰ ἀποκτήσῃ τὴν λογικὴν σαφήνειαν, καὶ νὰ γείνη καλὸς

ρήτωρ πρέπει να προσπαθή να αποκτήσει σαφείς και έναργεις έννοιες περί τού προς πραγμάτευσιν αντικειμένου, πριν άρχισή να γράφη ή να όμιλήσῃ, διότι πάντως ή ρητορεία στηρίζεται επί λογικῶν αἰτίων. Δεύτερον όφείλει να μη επισκοπίζεται από τὰ σφίσματα άλλῶν και να μη απομακρύνεται πολύ τού αντικειμένου του. Να αποφεύγῃ τὰς άμφιθόλους έκφράσεις, αἵτινες δύνανται να καταστῶσι κινδυνώδες όπλον εις τόν αντίπαλον. Έάν π. χ. όμολογήσῃ τις, ότι αἱ διατάξεις πασῶν τῶν θρησκείων εἶνε καλάί, ό αντίπαλος ήδύνατο κάλλιστα να τόν άντικρούσῃ, ότι τινές θρησκείαι διατάσσουσιν άνθρωποθυσίας, και θα εύρίσκετο εις τήν δύσκολον θέσιν ή να ύπερασπισθῆ άσθενεστάτην πρότασιν ή να ύποχωρήσῃ.

Εἰς τὰς έπαγωγάς πρέπει να ακολουθῆ τις μετά προσοχῆς τόν αντίπαλον, να μη παρεισαγάγῃ τι, όπερ αὐτός δέν παραδέχεται. Τὰ σοφίσματα όφείλει να τὰ άντικρούῃ άμέσως και να ήνε πάντοτε ένήμερος.

Πόσον δέ ή κρίσις συμβάντος τινός μεταβάλλεται διά τῆς προσθήκης νέων περιστατικῶν, δείκνυει εύφύης τις συγγραφείς πολύ έπιτυχῶς ως ακόλουθως:

Ὁ Μάριος φονεύει κύνα, όπερ καθ' έαυτό λαμβανόμενον φαίνεται: έλος άδιάφορον· άλλ' όμως ό κύων άνήκεν εις τόν Τίμωνα, και τούτο δίδει εις τήν πράξιν τόν χαρακτήρα τού παρανόμου. Ἐλλά ό Τίμων εἶπεν εις αὐτόν να τό πράξῃ, και έπομένως τό πράγμα φαίνεται πάλιν νόμιμον· ή πράξις έγένετο έν τῇ εκκλησίᾳ, κατὰ τήν θείαν λειτουργίαν, και έπομένως ή πράξις λαμβάνει χαρακτήρα άσέβειας. Ἐλλά' ό κύων ώρμησε κατὰ τού Μαρίου και ήπειλείτο ή ζωή του, έπομένως ή φαινομένη άσέβεια άναίρεται πάλιν. Ἐλλά' ό Μάριος ήδύνατο να φύγῃ, και μη ποιήσας τούτο έπραξεν άνοικείως και άτόπως. Ἐλλά' ό κύων ήτο πασιγνώτως λυσσαλέος· έντεθθεν ό φόνος τού κυνός ήτο καθήκον, όπως μη έπιπέσῃ κατὰ τῶν εκκλησιαζομένων και προσενηθή δυστυχήματα. Ἐφ' ετέρου δέ ό Μάριος έφόνευσεν τόν κύνα διά πιστολίου, όπερ έφερεν μεθ' έαυτού έν τού χθεσινού ταξιδίου του, διά τούτου δέ πᾶσα ή κοινότης έδλήθη εις φόβον και ταραχήν και διεκόπη ή λειτουργία. Ἡ πράξις πάλιν φαίνεται άνάρμοστος και άπερίσκεπτος. Ἐλλά' έάν σκεφθῶμεν ότι ό Μάριος, προσβληθείς ύπό λυσσαλέου κυνός, ούδεμίαν διαφυγήν εἶχε και ούδέν άλλο όπλον, παρά έν πιστόλιον, άγρεται τό άνομον και άτοπον, και πρέπει να παραδε-

χθῶμεν ὅτι ἡ σκέψις τοῦ νὰ προφυλάξῃ ἓνα ἢ πολλοὺς ἀνθρώπους δικαιολογεῖ τὴν πρᾶξιν του ὡς συνετὴν καὶ καλὴν.

§ 37.

ΡΗΤΟΡΙΚΗ ΑΠΟΔΕΙΞΙΣ

1. Ἡ ῥητορικὴ ἀπόδειξις δὲν δύναται βεβαίως νὰ ᾔνε ἀντίθετος τῶν ἤδη πραγματευθέντων γενικῶν νόμων τῆς ἐπιστημονικῆς ἀποδείξεως, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ ἀνάγκην (πρὸς ῥητορ. συλλογισμὸν § 34, 5) νὰ περιορισθῇ εἰς τὸν λεπτολόγον καὶ αὐστηρὸν τύπον ταύτης. Εἰς τὸν λέγοντα ἐναπόκειται

α'. Νὰ διεξάξῃ τὰ καθ' ἕκαστον τῆς ἀποδείξεως μέρη ἐκτενέστερον καὶ νὰ τὰ διακοσμήσῃ ποικιλώτερον.

β'. Νὰ τὰ διατάξῃ ἐλευθερώτερον πρὸς ἄλληλα (ἐν τοῖς συλλογισμοῖς π. χ. τὸ συμπέρασμα πρὸ τῶν προτάσεων, ἢ τὴν ἐλάσσονα πρὸ τῆς μείζονος).

γ'. Τινὰ μέρη τῆς ἀποδείξεως νὰ προσπαθήσῃ ὡς γνωστὰ καὶ ἔνεκα τούτου νὰ τὰ παρέλθῃ ἢ μόνον συντόμως νὰ τὰ σχετίσῃ.

2. Ἐντεῦθεν συμβαίνει, ὥστε ἐν τῇ ῥητορικῇ ἀποδείξει νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἰδιαζόντως τινὰ εἶδη καὶ τύποι τῆς ἀποδείξεως.

3. Συνηθεστέρα ἐν τῇ ῥητορικῇ ἀποδείξει εἶνε ἡ ἀπόδειξις ἐκ τοῦ ἀναλόγου καὶ κατ' ἐξοχὴν ἢ ἐκ τοῦ παραδείγματος (πρὸς § 36, 6).

4. Πρὸς τούτοις αἱ προτάσεις τοῦ συλλογισμοῦ συχνάκις ἐκτείνονται τῇ προσθήκῃ αἰτίων. Ὁ τόπος οὗτος καλεῖται ἐπιχείρημα.

Ἐπιχείρημα περιεκτικὸν ἀπαντᾷ παρὰ Κικ. de invent. 1, 34, § 58.

α'. Quae consilio geruntur, melius accurantur, quam quae sine Consilio administrantur.

β'. Nihil melius administratur, quam omnis mundus.

γ'. ergo mundus consilio administratur.

Διὰ α) τρία παραδείγματα μεταχειρίζεται οἶκον, στρατόν, πλοῖον—διὰ β) ἀναφέρει τὴν ἀνατολὴν καὶ δύσιν τῶν ἀστέρων, τοὺς καιροὺς τοῦ ἔτους, καὶ ἀλλαγὴν τῆς ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἐντεῦθεν συμπεραίνει ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνων τὸ α, καὶ β. Πρὸ. Κιντλ. γ, 14, 3.

δ. Ἀντὶ τοῦ κανονικοῦ συλλογισμοῦ συνήθως ἐπέρχεται τὸ ἐκθύμημα. Συνίσταται δὲ τοῦτο εἰς συντομίαν τινὰ τοῦ συλλογισμοῦ, οὗ παραλείπεται ἐκεῖνο τὸ μέρος, ὕπερ διὰ τὸν σκοπὸν δὲν εἶνε ἀναγκαῖον, ἢ δύναται εὐκόλως νὰ ἀναπληρωθῇ.

Οὕτω π. γ. ἡ μείζων πρότασις· «δὲν ὤφειλον ἐγὼ νὰ ὑπερασπισθῶ τὸν Μίλωνα, ὅστις μὲ ἔσωσεν;»—Ἡ ἐλάσσων «σὺ δύνασαι νὰ ἐνθυμηθῆς τὴν εὐγνώμονα μνήμην τῶν μεταγενεστέρων, διότι οὗτοι ἀναμαρτύρουν πᾶσαν ἀληθῆ ὑπηρεσίαν»—τὸ συμπέρασμα—«οἱ φονεῖς κρίνονται ἄξιοι θανάτου, καὶ σὺ ἐφόνευσας».

Πάντα τὰ ἄμεσα συμπεράσματα εἶνε ἐκθύμηματα (§ 36, 8)· οὕτω π. γ. τὸ συμπέρασμα κατ' ἀντιστροφὴν συλλογισμοῦ· «τὴν ἀρετὴν ἐπαινοῦμεν, καὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ψέγωμεν τὸ ἐλάττωμα;» Πρὸ. Λογικ. Ἀριστοτ. ῥητ. 11, 22· ὅστις καλεῖ τὸ ἐκθύμημα καὶ ῥητορικὸν συλλογισμόν. (1, 2) Κιντ. γ, 10, 1 καὶ 14, 1. Κικ. Τοπικ. σ. 13 § 33.

ΣΗΜ. Ἡ ῥητορικὴ ἀπόδειξις καλεῖται καὶ πίστις· ἡ ἀπόδειξις δὲ ἢ πίστις προέρχεται ἢ διὰ τῆς ἐπαγωγῆς ἢ διὰ τοῦ συλλογισμοῦ, καὶ διαιρεῖται εἰς ἐκθύμημα καὶ παράδειγμα.

«Καλῶ δὲ ἐκθύμημα μὲν ῥητορικὸν συλλογισμόν, παράδειγμα δὲ ῥητορικὴν ἐπαγωγὴν». Ἀριστ. ῥητ. 1, 2.

Τὰ δὲ ἐκθύμηματα εἰς δεικτικά καὶ ἐλεγτικά· δηλ. τοιαῦτα ἄτινα ἀποδεικνύουσιν ὅτι εἶνέ τι ἢ δὲν εἶνε, καὶ εἰς ἐλέγχοντα. Εὐρίσκονται δὲ πρὸς ἄλληλα, ὡς ἐν τῇ διαλεκτικῇ ὁ συλλογισμὸς πρὸς τὸν ἔλεγχον. Τὸ δεικτικὸν ἐκθύμημα εἶνε ἀπαγωγή ἐκ τοῦ ὁμολογημένου, τὸ ἐλεγτικὸν ἀναπτύσσει τὸ μὴ ὁμολογημένον διὰ συλλογισμοῦ. Πρὸ. Μινουκ. 419 «διαφέρουσι τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ συλλογισμῶν (οἱ ῥητορικοί), ὅτι οἱ μὲν τὰ συμπεράσματα ἐπάγουσιν, οἱ δὲ τὸ συμπεραίνόμενον ἐκ τῶν προτάσεων καὶ κατασκευῶν τῶ δικαστῆ προσενθυμηθῆναι καταλείπουσιν».

6. Ὁ ῥήτωρ συνήθως μεταχειρίζεται ὡς ἀπόδειξιν γνώμην (sentenzia), ὃ ἐστὶ βραχεῖάν τινα πρότασιν, ἥτις ἐκφράζει γενικὴν τινὰ ἀλήθειαν τοῦ βίου ἢ γενικὸν τι ἄξιωμα.

Γνώμας πρέπει μετά φειδούς νά μεταχειριζώμεθα, και νά δοκιμάζωμεν ἐπιμελῶς τήν ὀρθότητά των. Παροιμίαι εἶνε συνήθως πολὺ τετριμμένα. Γνωσταὶ γνώμαι ἀπαιτοῦσι νέαν μορφήν (δι' ἐρωτήσεως, ἐπιφωνήσεως, ἀντιθέσεως), ἂν πρέπη νά ἐπιδράσωσιν.

Παραδείγματα: «Ὁ Σπαρτιάτης ἦτο εὐπειθής· ἀλλ' ἦτο ἐλεύθερος, διότι ἐλεύθερος εἶνε πᾶς, ὁ γινώσκων νά ἀποθνήσκη». — «Ὁ φονεὺς πρέπει νά ἀποθάνῃ, διότι τὸ αἷμα ἀπαιτεῖ αἷμα».

Περὶ τῆς γνωμολογίας: πρὸς Ἄριστ. ῥητ. 11, 21. Κιντιλ. 2, 4, 27 καὶ 8, 3.

7. Ὡς κανὼν διὰ τὰς ἐκτενεῖς ῥητορικὰς ἀποδείξεις ἰσχύει τέλος ὅτι ὁ ῥήτωρ ἐν τέλει τῶν ἀποδείξεων του πρέπει νά ἀπαριθμήσῃ ἔτι ἅπαξ βραχέως, σαφῶς και ἐμφαντικῶς τὰ αἷτια, και τοῦτο καλεῖται ἀνακεφαλαιώσεις. Καὶ ἐνταῦθα συνίσταται συνήθως ἀλλαγὴ τῶν ἐκφράσεων και τρόπων.

Κικ. de invent 1, 32. Κιντιλ. vi, 1.

§ 38.

ΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΑΠΟΔΕΙΞΕΩΣ

1. Οἱ τόποι τῆς διηγήσεως εἶνε και τόποι τῆς ἀποδείξεως (§ 34, 1 κατὰ παραβ. πρὸς § 35)· διότι τὰ ἀποδεικτικὰ αἷτια ὑπὲρ ἢ κατὰ δισχυρισμοῦ τινος δύνανται μόνον νά ἀναπτυχθῶσιν ἐκ τῶν ἐν τούτῳ συνδεδεμένων ἐννοιῶν.

2. Ἴνα δὲ τοῦτο δυναθῶμεν ἐντελέστερον, πρέπει νά ἐξετάσωμεν τὰς ἐν τῇ κρίσει συνδεδεμένας ἐννοίας.

α'. Κατὰ τὸ ἐμπεριεχόμενον των ἢ ὑπόθεσιν (argumentum).

β'. Κατὰ τὴν περιοχὴν των (πλάτος Sphaera).

γ'. Κατὰ τὰς σχέσεις των (ἀναφορὰ relatio).

3. Ἀπόδειξις ἐκ τοῦ περιεχομένου τῶν ἐρωτησίων. Ἐνταῦθα ἐξετάζεται τὸ ὅλον ἐν σχέσει πρὸς τὰ μέρη του, ὅθεν ἰδίως ὁ μερισμὸς (partitio § 34, 2)· διότι ὅ,τι δύνανται νά λεχθῆ περὶ τοῦ ὅλου, πρέπει τοῦτο οὐσιωδῶς νά ἔχῃ τὴν αἷτιάν του ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ ὅλου. Διὰ τὴν τελειότητα τῆς ἀποδείξεως σπουδαία εἶνε ἡ ὥς ἐνεσσι γινῶσις πολλῶν τεκμηρίων ἢ γνωρισμά-

των τῆς ἐνοίας. Ἐνταῦθα διακριτέα οὐσιώδη καὶ δευτερεύοντα γνωρίσματα. Ἡ ἀπόδειξις κατ' ἐξοχὴν λαμβάνει τὰ οὐσιώδη, ἀλλὰ δύναται, ἐκάστοτε κατὰ τὴν ποιότητα τοῦ θέματος, νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τὰ μὴ οὐσιώδη.

Ἐν πολλαῖς περιστάσεσιν ἀναγκαῖον ἅμα καθίσταται νὰ διατάξωμεν πάλιν τὰ καθ' ἕκαστον γνωρίσματα τῆς ἐνοίας εἰς τὰ μέρη των (ὑπομερισμός).

Ἐπίσης δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀναγκαῖον νὰ εὗρωμεν γνωρίσματα τῆς ἐνοίας διὰ τούτου, ὅτι ἀναλύομεν εἰς τὰ γνωρίσματα τῆς τὴν ὑπερκειμένην γενικὴν ἐννοίαν (ἐπιμερισμός ἢ ἀνώτερος μερισμός).

α'. Ὡς παράδειγμα ἔστω τὸ θέμα: Περὶ τῆς ὠφελείας τῶν δένδρων «ὅπερ μετασχηματιζόμενον γίγνεται», «τὰ δένδρα πολλαχῶς ὠφελούσιν».

Τὸ πλεῖστον ἐπέρχεται ἐπὶ τῆς ἐνοίας δένδρον. Τὰ γνωρίσματα του εἶνε ῥίζα, στέλεχος, κορυφή. Ὁ ὑπομερισμός παρέχει: φλοιόν, ξύλον, μυελόν ὡς γνωρίσματα τῆς ἐνοίας στέλεχος· καὶ κλώνας φύλλα, ἄνθος, καρπὸν, ὡς γνωρίσματα τῆς ἐνοίας κορυφή.

Ὁ ἐπιμερισμός ἐπανερχεται εἰς τὴν ἐννοίαν φυτὸν καὶ παρέχει, διὰ τὸ ἡμέτερον θέμα τὸ γνωρίσμα χυμὸς, ὅπερ εἶνε κοινὸν πρὸς τὴν ῥίζαν, τὸ στέλεχος καὶ τὴν κορυφήν. Ἐπειτα δὲ πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν καὶ τὸ δένδρον αὐτὸ ὡς ὄλον, καὶ μάλιστα ἐν τῇ πληθύϊ του, ὡς δάσος, δρυμῶν.

Αἱ ἐννοιαὶ αὗται ἀποτελοῦσι τὰ κεντρικὰ σημεῖα διὰ τὴν ἀπόδειξιν, ἧτις πρέπει νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι τὰ δι' ἐκείνων τῶν ἐννοιῶν ἐκδηλούμενα ἀντικείμενα ὠφελούσιν.

β'. Ἐν τῷ ἀνωτέρω ζητήματι ἐξητάσθῃ τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ ὑποκειμένου. Ἄλλ' ἐν τῷ θεματι: «ἡ παγκόσμιος ἱστορία εἶνε τὸ τοῦ κόσμου κριτήριον», ἐξετάζεται τὸ κατηγορούμενον καὶ ἐρωτᾶται, ἂν ἡ ἐννοία κριτήριον τοῦ κόσμου δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῆς παγκοσμίου ἱστορίας. Τὸ ζήτημα τοῦτο δύναται νὰ διακριθῇ μόνον ἐκ τῶν γνωρισμάτων τῆς ἐνοίας ταύτης.

Τὰ οὐσιώδη τεκμήρια εἶνε: 1) τὸ κοσμικὸν κριτήριον ἐπέρχεται κατὰ τὸ τέλος παντὸς γήινου συμβάντος. — 2) Εἶνε δικαστήριον ἐπὶ παντὸς συμβεβηκότος. — 3) Εἶνε κριτήριον τῆς τῶν πάντων γνώσεως, καὶ ἕνεκα τούτου πολλαχῶς ἐξελέγχον. — 4) Εἶνε κριτήριον θετον, ὅθεν ἀνελλιπὴς δικαιοσύνη.

Διὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν γνωρισμάτων τούτων ἡ σημασία τῆς φράσεως διασαφηνίζεται. Ἡ ἀπόδειξις πρέπει νὰ τὴν δικαιολογήσῃ, τοῦτο δὲ δύναται μόνον προσεγγίζουσα καὶ ἀτελῶς, διότι οὐδὲν γνώρισμα ὑπάρχει ἀκριβές καὶ ἐμφανές. Ἡ ῥῆσις λοιπὸν ἐνησημαίνεται ὡς ὑπερβολικὴ (§ 12).

γ'. Διὰ τὴν ἀπόδειξιν λοιπὸν ἰσχύουσιν αἱ προτάσεις:

1. Ὅτι ἀποκλείεται ἐκ τῶν οὐσιωδῶν γνωρισμάτων τῆς ἐννοίας, ἀποκλείεται ἐπίσης καὶ τῆς ἐννοίας αὐτῆς.

2. Ἡ ἐννοία πρέπει νὰ λέγηται περὶ παντός, εἰς ὃ συμπίπτουσι τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τῆς ἐννοίας.

4. Ἀπόδειξις ἐκ τῆς περιοχῆς τῆς ἐννοίας (πλάτος). Ἐνταῦθα ἐξετάζεται ἡ σχέσις τοῦ γένους καὶ εἶδους (διαίρεσις) καὶ ἰσχύουσιν αἱ προτάσεις:

α'. Ὅτι δύναται νὰ λεχθῆ περὶ τοῦ γένους, πρέπει νὰ ἔχῃ ἰσχὺν καὶ διὰ τὸ εἶδος (ἀπαγωγικῶς) πρὸς § 36, 7.

β'. Ὅτι δύναται νὰ λεχθῆ περὶ πάντων τῶν εἰδῶν, πρέπει νὰ ἰσχύῃ καὶ διὰ τὸ γένος (ἐπαγωγικῶς πρὸς § 36, 6). Πρέπει λοιπὸν νὰ ἰσχύῃ καὶ περὶ τοῦ εἶδους, ὅτι ἰσχύει περὶ πάντων ἀτόμων.

Ἀπόδειξις λοιπὸν διὰ τὸ γένος δύναται νὰ πορισθῆ ἐκ τῶν εἰδῶν ἀπόδειξις διὰ τὸ εἶδος δύναται ἐκ τοῦ γένους, καὶ ἐκ τῶν καθ' ἕκαστον.

α'. Ὅτι ἡ πλεονεξία, ἡ ὑπόκρισις, ἡ χαιρεκακία εἶνε βδελυκτέα, ἀποδεικνύονται ἀπλῶς ἐκ τούτου, ὅτι τὴν πανηρίαν πρέπει νὰ βδελυττηται. — Ἐὰν ἦνε βέβαιον ὅτι ἡ ἐπιστήμη μορφώνει καὶ ἀναπτύσσει τὸν ἄνθρωπον, τότε ἀποδεικνύεται ἐνταυτῶν ὅτι καὶ ἡ ἱστορία ἡ μαθηματικὴ κλπ. ἔχουσι μορφωτικὴν δύναμιν. — Ἐὰν γνωρίζωμεν ὅτι τὰ φυτὰ ὠφελοῦσι, τότε καὶ ἡ ὠφέλεια τῶν δένδρων εἶνε αὐταπόδεικτος (πρὸς ἀνωτ. ἀρ. 3).

β'. Τὰ δένδρα ὠφελοῦσιν (ἀριθ. 3), διότι ἡ ἐλάτη, ἡ φηγός, ἡ μελία, ἡ δρῦς κλπ. ὠφελοῦσιν.

Ἐὰν πορισθῶμεν εἰς τὴν ἐπαγωγικὴν ταύτην ἀπόδειξιν τὰ ὑπ' ἀριθ. 3. δεδομένα γνωρίσματα, δύναται ἡ ἀπόδειξις ἐντελῶς νὰ εἰδικευθῆ· ἡ φέλλοδρος ὠφελεῖ ἰδίως διὰ τοῦ φλοιοῦ τῆς, τὸ κιν-

νάμωμον διὰ τοῦ φλοιοῦ, σχεδὸν πάντα τὰ δένδρα διὰ τοῦ ξύλου των, ὁ κόϊξ (φστίνιξ) διὰ τοῦ μυελοῦ του.

γ'. Ἡ ἐκ τῆς διαιρέσεως πορισθεῖσα ἀπόδειξις ἀποκτᾷ οὕτως διὰ τῶν ἐκ τῶν γνωρισμάτων (μερισμὸς) πορισθέντων τὴν ἀληθῆ αὐτῆς κύρωσιν. Ἡ τελευταία λαμβάνει διὰ τοῦ πρώτου τὴν εἰδικευσὶν τῆς.

ΣΗΜ. Ὁ λογικὸς ὀρισμὸς (§ 34, 2) παρέχει εἰς πολλὰς περιπτώσεις μόνον ἀρκοῦντα ἐνωτικὰ σημεῖα διὰ τὴν ἀπόδειξιν, ἐπειδὴ οὗτος εἶνε ἡ συγτομωτάτη σύνθεσις τῆς διαιρέσεως καὶ μερισμοῦ.

Ἐἰς τινὰς περιστάσεις δύναται καὶ ὁ ὀνοματικὸς ὀρισμὸς (ἐτυμολογία) νὰ παρέξῃ ἔρεισμά τι διὰ τὴν ἀπόδειξιν (§ 34, 2). Ὅστις π. χ. θέλει νὰ ἀποδείξῃ τί κριτικὴ ἰδίως σημαίνει, θὰ στηριχθῆ ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ κρίνω.

β. Ἡ ἀπόδειξις ἐκ τῶν σχέσεων. — Αἱ σχέσεις παρέχουσι πάλιν πολλαπλᾶ ἀποδεικτικὰ μέσα, ἐπειδὴ δύνανται νὰ ἐξετασθῶσιν οὐ μόνον αἱ σχέσεις τῶν καθ' ἕκαστον κυρίων ἐννοιῶν πρὸς ἄλλας καθ' ἕκαστον ἐννοίας, (§ 34, 4), ἀλλὰ καὶ αἱ σχέσεις τῆς ὅλης ἐκφράσεως πρὸς ἄλλας ἐκφράσεις (§ 35, 4).

Ἐξετάζονται δὲ α) ὁμοιότης καὶ ἀνομοιότης· β) συνέπειαι, αἵτινες πορίζονται ἐκ τῆς κρίσεως· γ) αἱ αἰτίαι, ἐξ ὧν προέρχονται κατ' ἐμπειρίαν τὰ ἀντικείμενα, τὰ δηλούμενα διὰ τῶν κυρίων ἐννοιῶν τῆς κρίσεως, καὶ αἱ ἐπιδράσεις ἢ ἐνέργειαι, τὰς ὁποίας ταῦτα κατ' ἐμπειρίαν ἀσκοῦσιν.

α'. Ὅτι ἡ οὐσία τῆς τέχνης δὲν συνίσταται εἰς πρακτικὴν ὡφέλειαν, ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν αἰτίων, ἅτινα παρορμῶσι τὸ παιδίον πρὸς τὸ ζωγραφεῖν καὶ ἄδειν. — Ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῶν τέχνων, συνάγεται ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ἡ τέχνη τέρπει, ἀνυψοῖ, μορφώνει.

Πρέπει δὲ νὰ διακρίνωμεν ἀκριβῶς τὰ κύρια αἷτια τῶν συνοδούντων αὐτὰ παρέργων ἢ δευτερευόντων, καὶ τὰς ἀναγκαίας ἐνεργείας τῶν ἀπὸ τύχης (§ 31, 3). Οὕτω δύναται ἀνηθικότης νὰ καταρρίψῃ πολιτείαν, ἡ μόρφωσις καὶ πολιτισμὸς καθ' ἑαυτὰ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ πράξωσι τοῦτο· ἀλλ' ὅμως δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀνηθικότης πρὸς πνευματικὴν τινα μορφώσει.

β'. Ἐὰν αἱ συνέπειαι ἐκ κρίσεώς τινος ᾖνε κατ' ἐμπειρίαν μὴ

ὀρθαί, καὶ ἂν ὀρθῶς πορίζωνται, τότε ἡ κρίσις δὲν ἀποδεικνύεται ἀκριβῶς καὶ ἐπιτυχῶς. Ἐκ τῆς κρίσεως «ἡ μόρφωσις ἀδυνατίζει τὰ ἔθνη». Δυνάμεθα κατὰ τύπον ὀρθῶς νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι μεμορφωμένος λαὸς εἶνε ἀσθενέστερος, ἢ ὅτι ἦτο ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ καταστάσει· καὶ ὅτι τὸ πλεῖτον μέρος τῶν μεμορφωμένων εἶνε ἀσθενέστερον; ἢ τὸ πλῆθος τῶν ἀπαιδεύτων. Τοῦτο κατ' ἐμπειρίαν δὲν εἶνε ὀρθόν· ἡ κρίσις λοιπὸν ἢ δὲν εἶνε ὅλως ἀληθής, ἢ οὐσιωδῶς πρέπει νὰ περιορισθῇ.

Ἐκ μιᾶς κατ' ἐμπειρίαν ὀρθῆς συνεπειᾶς δὲν ἔπεται τὸναντίον ἀκόμη ἡ ὀρθότης τῶν αἰτίων. (Πρὸς. Λογικ.)

α'. Διὰ τοὺς τόπους τῆς ὁμοιότητος καὶ ἀνομοιότητος ἀπαντῶσιν ἀρκούντα παραδείγματα ἐν τοῖς § 34, 4, 33, 4, 36, 6.

Ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὸ ἀνωτέρω θέμα («τὰ δένδρα ὠφελοῦσι πολλὰχῶς»· ἡ ἔννοια ὠφελεῖν πρὸς τὴν ἔννοιαν δένδρον κείνται ἐν σχέσει ἀναφορᾶς (relatio). Ἡ ὠφέλεια εἶνε ὠφέλιμος ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῶν ζώων (καὶ διὰ τούτων πάλιν ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων). Ἡ σχέσις αὕτη πρέπει νὰ διασαφηνηθῇ καὶ ἀποδειχθῇ. Ἐνωτικὰ σημεῖα διὰ τὴν ἀπόδειξιν δυνάμεθα ἀκόμη νὰ εὕρωμεν, ἂν μεταχειρισθῶμεν τὸν τύπον α ἐπὶ τῆς ἐννοίας δένδρον. Ἐνταῦθα παρέχεται π. χ. ἡ παραβολὴ πρὸς τὰ ὄρυκτὰ καὶ τὰ ζῶα, καὶ ζητεῖται κατὰ πόσον ἡ ὠφέλεια τῶν δένδρων ἀφίσταται ἐκείνης τῶν ἀντικειμένων τούτων, ἢ κατὰ πόσον εἶνε ὁμοία αὐτῇ. (ξύλον καὶ λίθος ὡς ὕλη—τροφή διὰ καρποῦ δένδρου καὶ ζωϊκῆς οὐσίας—φλοιός καὶ ζώου δέρμα δύνανται ἐνταῦθα νὰ ἐξετασθῶσιν).

Περὶ τῶν τόπων τῆς ἀποδείξεως πραγματεύονται διεξοδικῶς Ἄριστοτ. ῥήτορ. 11, 22. Κικ. Τοπ. κεφ. 9. Κιντιλ. ν. 10 § 53. Ἄλλὰ τὰ ἐν τοῖς χωρίοις τούτοις πραγματευόμενα ἀναφέρονται μᾶλλον εἰς τὸν λόγον, παρά εἰς τὴν πραγματείαν. Ἀνταποκρίνονται λοιπὸν ἀκριβῶς μόνον εἰς τὸν ἐιδικὸν σκοπὸν, ὃν ἡ ῥητορικὴ τῶν ἀρχαίων ἐπιδιώκει.

§ 39.

Η ΚΡΙΣΙΣ

1. Ἡ κρίσις ἢ ἐκτίμησις (aerelimatio) ζητεῖ νὰ ἀποδείξῃ ποῖαν ἀξίαν καὶ ποῖαν σπουδαιότητα ἔχει τὸ πραγματευόμενον ἀντικείμενον. Ἄλλ' ἐπειδὴ εἰς τὸ λογικὸν γένος μόνον

ἐκείνα τὰ ἀντικείμενα ἀνήκουσιν, ἅτινα ἔχουσι γενικὴν τινα περιοχὴν (§ 27, 1), ἡ κρίσις ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καθίσταται προτροπὴ (deliberatio), ἂν τὸ ἀντικείμενον εἶνε ἀξιοσύστατον ἢ οὐχί.

2. Καὶ ἡ σύστασις καὶ ἡ ἀποτροπὴ δύναται νὰ ᾖνε ἐμμέσως. Ἐμμέσως συνιστῶμεν ἀντικείμενόν τι, ἐὰν ἀποτρέπομεν ἐκ τῆς ἀντιθέσεως ταύτης. Ἀποτρέπομεν δὲ ἐμμέσως, ὅταν συνιστῶμεν τὴν ἀντίθεσιν.

Ὁ ἀποτρέπων τινὰ ἐκ τῆς ὀκνηρίας, συμπεραίνεται ὅτι τὸν προτρέπει εἰς ἐπιμέλειαν.

3. Τὰ αἷτια τῆς προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς κεῖνται ἐγγύτατα ἐν τῇ φύσει τοῦ πρὸς πραγμάτευσιν ἀντικειμένου αὐτοῦ καὶ πρέπει νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἐκ τῶν διὰ τὴν ἐξήγησιν ἰσχυρότων τύπων (§ § 34 καὶ 35). Τὰ αἷτια στηρίζονται ἐπὶ τῆς ἀποδείξεως.

4. Ἐξετάζονται λοιπὸν κατὰ πρῶτον τὰ γενικὰ τοπικὰ ζητήματα.

α'. Ἄν τὸ πρᾶγμα ᾖνε εὐάρεστον ἢ δυσάρεστον.

Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὸ πνευματικῶς καὶ αἰσθητικῶς τέρπον, τὸ καλὸν καὶ αἰσχρόν.

β'. Ἄν ᾖνε ὠφέλιμον ἢ βλαβερόν.

Ὅ,τι διὰ τὴν αἴσθησιν εἶνε εὐάρεστον, δὲν ὠφελεῖ πάντοτε καὶ διαρκῶς τὸν ἄνθρωπον, πρέπει δὲ ἕνεκα τούτου κατὰ κανόνα τὸ ἀπλῶς εὐάρεστον νὰ ὑποχωρῇ εἰς τὸ ὠφέλιμον.

γ'. Ἄν ᾖνε ἀναγκαῖον ἢ μὴ ἀναγκαῖον.

Τὸ ἀναγκαῖον προηγεῖται τοῦ ὠφελίμου καὶ περιέχει ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ οὐδὲνα ἐν ἑαυτῷ βαθμόν, ἐνῶ ἐν α καὶ β διακρίνονται ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι βαθμοί.

3. Τὰ ζητήματα δὲ ταῦτα προϋποθέτουσιν, ὅτι τὸ ζήτημα κατὰ τὸ δυνατόν τοῦ πράγματος πρότερον καταφάσκειται.

6. Διὰ τὸν ἄνθρωπον πᾶν εἶνε σπουδαῖον, ὅ,τι πρὸς τὸ καλὸν του συντελεῖ ἢ βλάπτει τοῦτο. Τὰ ἤδη λοιπὸν μνημονευ-

θέντα τοπικά ζητήματα δύναται τις νὰ μεταχειρισθῆ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τόσον εἰς τὸ ὕλικόν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου ὅσον καὶ εἰς τὸ πνευματικόν.

7. Τὸ ὕλικόν ἀγαθὸν τούτου συνίσταται οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ σώματος ἢ ἐπὶ χρημάτων ἢ κτημάτων, ἀλλ' ἐν γένει ἐπὶ εὐνοϊκῶν ἐξωτερικῶν σχέσεων (θέσις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν πλησίον του), αἵτινες καθιστῶσι γόνιμον καὶ δραστηρίαν τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη δὲ οὐσιωδῶς πάλιν προσδιορίζεται διὰ τῆς θέσεως τῆς μεγαλειτέρας κοινωνίας (οικογένεια, πολιτεία, ἔθνος), ἐν ᾗ ὁ ἄνθρωπος ζῆ.

8. Τὸ πνευματικόν ἀγαθὸν τοῦ ἀνθρώπου στηρίζεται ἐν τῇ αἰσθητικῇ δυνάμει, καθὼς καὶ ἐπὶ τῶν νοητικῶν καὶ ἠθικῶν αὐτοῦ ἰδιοτήτων. Ὅστις κατὰ τὴν ἔποψιν ταύτην θέλει νὰ συστήσῃ ἀντικείμενόν τι, πρέπει νὰ ἀποδείξῃ ὅτι αὐτὸς:

α'. ἀνορθοῖ, μορφώνει καὶ ἐξευγενίζει τὸ αἶσθημα.

β'. αὐξάνει τὴν γνῶσίν του καὶ προάγει τὴν σύνεσίν του.

Ἐνταῦθα ἀνήκει π. χ. καὶ τὸ καινοφανὲς τοῦ ἀντικειμένου.

γ'. Ἐνδυναμώνει τὴν βούλησίν του καὶ ἀπαιτεῖ ἐνέργειαν, ἥτις ἀκολουθεῖ τὰ παραγγέλματα τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς (καὶ τῆς εὐπροπειίας) καὶ τῆς θρησκείας.

9. Οἱ τόποι τῆς ἀποτροπῆς δύνανται νὰ ἀναπτυχθῶσιν εὐκόλως ἀπὸ τῶν δεδομένων τόπων τῆς προτροπῆς.

10. Εἰς πολλὰς περιστάσεις ἀξία λόγου εἶνε τέλος καὶ σύγκρισίς τις :

α'. μεταξύ τοῦ μόνου εὐαρέστου καὶ τοῦ ὠφελίμου ἢ ἀναγκαίου.

β'. μεταξύ ἐκείνου, ὅπερ εἶνε ὠφέλιμον διὰ τὸ ὕλικόν ἀγαθόν, καὶ ἐκείνου, ὅπερ εἶνε ὠφέλιμον διὰ τὸ πνευματικόν ἀγαθόν.

Καὶ τὰ σημεῖα α καὶ β σχετίζονται πρὸς ἄλληλα κατὰ διαφορὸν τρόπον ὅ,τι διαρκῶς ὠφελεῖ, προτιμητέον τοῦ μόνου προσωρινῶς ὠφελούντος ὅ,τι ἐν μείζονι περιοχῇ ὠφελεῖ, προτιμώμεν τοῦ ἐν ἐλάσσονι περιοχῇ ἀνυσίμου (comparatio mi-

noris et majoris). Τὸ ἠθικῶς ἀναγκαῖον καὶ τὸ ὅλως ἀνήθικον ἀποτελοῦσι τὰ δύο τελικὰ σημεῖα. Ἐκεῖνο πρέπει ἀπολύτως νὰ συνιστᾶται, τοῦτο ἀπολύτως νὰ ἀπορρίπτεται.

Ἰπὸ τῶν ἀρχαίων πραγματεύονται περὶ προτροπῆς διεξοδικῶς Ἄριστοτ. ῥήτορ. 1, 4 μέχρι 8 ἰδίως κεφ. 5. Κικ. de officiis ἰδίως ἐν 3 βιβλ. Κικ. de invent, II, 52 Quintil III, 8, ὁ Κιντιλιανὸς διαγινώσκει μόνον τὰ: honestum (fas, justum, pium, aequum, mansuetum), utile (facile, magnum, jucundum, sine periculo) καὶ possibile, παρατίθησι δὲ τὸ necessarium ὡς utile (ὠφέλιμον).

Ὡς παραδείγματα ἔστωσαν θέματα οἷα: « διατὶ πρέπει ἡμεῖς νὰ ἐνασχολώμεθα περὶ τὴν τέχνην; διατὶ περὶ τὰς ἐπιστήμας, ἢ περὶ ὠρισμένην τινὰ ἐπιστήμην; » Εἰς πάντα τὰ τοιοῦτότροπα θέματα πρέπει νὰ παραχθῶσιν αἱ ἀποδείξεις ἐκ τῶν γνωρισμάτων τῆς κυρίας ἐννοίας. Ὁ σκοπὸς τοῦ θέματος εἶνε τουναντίον ἢ ἀπόδειξις τῆς ἐπιδράσεως. Τουναντίον τὸ θέμα: « Ποῦ συνίσταται ἡ οὐσία τῆς τέχνης; » ἀπαιτεῖ ἰδίως μόνον ἐξήγησιν (§ 34), ὅθεν ἀπόκρισιν εἰς τὸ ἐρώτημα τί; (quid?). Δυνάμεθα δὲ νὰ λάθωμεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἐρώτησιν ποῖον; (quale) καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τῆς τέχνης (§ 34, 4, 6) νὰ παράξωμεν προτροπὴν τῆς περὶ τὴν τέχνην ἐνασχολήσεως, ὅθεν νὰ ἐπεκτείνωμεν ὡς πρὸς τοῦτο τὸ θέμα. Πρὸς τοῦτο ἡ σχέσις τῆς ἐννοίας τέχνη παρέχει τὴν ἀφορμὴν.

11. Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀντικειμένου αὐτοῦ κειμένων αἰτίων τῆς προτροπῆς ἢ ἀποτροπῆς (πρβ. ἀριθ. 3) ἐν τῇ κρίσει (ἐκτιμήσει) ἐξετάζονται καὶ τὰ ἰδιόζοντα αἴτια, ἅτινα δύνανται νὰ ὑπάρχωσιν.

α'. Ἐν τοῖς προσώποις.

β'. Ἐν χρόνῳ καὶ τόπῳ.

γ'. Ἐν ταῖς σχέσεσιν.

Ζητεῖται π. χ. ἂν, ὅ, τι δύναται νὰ συστηθῇ ἐν γένει, ἦνε ἀξιόσυστατον κατὰ τὸν αὐτὸν βαθμὸν διὰ τὸν νεανίαν καὶ τὸν γέροντα, τὸν πολεμιστὴν καὶ τὸν πεπαιδευμένον, ἢ οὐχί. Ἄν ἐν γένει κατὰ τοὺς ὑπὸ α, β, γ, δεδομένους τρόπους εἶνε δυνατὸν ἢ ἀδύνατον.

Καὶ ἐν τῇ σχέσει ταύτῃ τὸ ἱστορικὸν γένος κεῖται πολὺ

πλησίον εις τὸ λογικόν. Τὸ σύγγραμμα τοῦ Πλουτάρχου «εἰ προσδυτέρῳ πολιτευτέον» ἀνήκει εἰς τὸ τελευταῖον γένος.

§ 40.

ΑΚΑΝΟΝΙΣΤΟΣ ΕΥΡΕΣΙΣ

1. Μέχρι τοῦδε ἐπραγματεύθημεν ἐκείνην τὴν εὔρεσιν ἣτις ἀπὸ ὀρισμένων σημείων ὀρμάται καὶ καλεῖται μελέτη. Αὕτη εἶνε ἐπιτηδευτὴ διότι πράττει κατὰ τινὰς κανόνας. Παρέχει δὲ ἅμα ἐρείσματα διὰ τὴν διάταξιν τῶν νοημάτων.

2. Εἰς τὸν τρόπον τοῦτον τῆς εὔρεσεως ἀντίκειται ἡ ἀκανόνιστος εὔρεσις. Δὲν ὀρμάται ἐξ ὀρισμένων σημείων, ἀλλὰ συνίσταται μόνον εἰς ἄτακτόν τινα κατὰταξιν ἐκείνων τῶν διανοημάτων, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα.

3. Διὰ τὴν ἀκανόνιστον εὔρεσιν δύναται νὰ δοθῇ παράγελμά τι πρακτικῆς σπουδαιότητος.

Παραθέτομεν τὰ καθ' ἕκαστον παρεχόμενα νοήματα συντόμως καὶ σημειοῦμεν ἕκαστον τούτων δι' ἀριθμοῦ τινος.

Διὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐποπτεύομεν ἅπαντα τὰ διανοήματα, καὶ εὐκόλως παρατηροῦμεν τὰ ἐν τούτοις κενὰ καὶ χάσματα.

4. Ἀφοῦ δὲ ἐκτελέσωμεν τοῦτο, τότε ἀρχόμεθα τῆς ἐργασίας τῆς διατάξεως. Παραθέτομεν ὁμοῦ ὅ,τι εἶνε ὅμοιον καὶ συγγενές. Διὰ τούτου ἀποτελοῦνται συμπλέγματα ἐννοιῶν, αἵτινες συχναίς πάλιν πρὸς ἀλλήλας εἶνε εἰς ἀντίθεσιν.

Καὶ διὰ τούτου πάλιν εἶνε εὐκόλον νὰ παρατηρήσωμεν τὰ τυχὸν ἐνυπάρχοντα χάσματα εἰς τὸ τεμίσμα τοῦτο τῶν ἐννοιῶν.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον δυνάμεθα τέλος νὰ ἀποκτήσωμεν τὰ γενικά σημεία, ἀφ' ὧν ὀρμάται ἡ ἐπιτηδευτὴ εὔρεσις (μελέτη). Πρβ. § 41, 4.

BIBLION TPITON

ΠΕΡΙ ΔΙΑΤΑΞΕΩΣ

ΤΑΞΙΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ (DISPOSITIO)

I. ΓΕΝΙΚΩΣ

(Ἔννοια. Τό ὅλον καί τά μέρη: ἀνάλυσις, σύνθεσις— ὑπόταξις, παράταξις— διχοτομία, πολυτομία. Ἡ σύνοψις καί τῶν ἐννοιῶν ἡ ἀκολουθία· μερισμός, διαίρεσις).

§ 41.

1. Ὑπὸ τὴν διάταξιν νοοῦμεν τὴν κατὰ τι σχέδιον (ὃ ἔστιν ὠρισμένα τινὰ σημεῖα ἀκολουθοῦσαν) κατὰταξιν τῶν διὰ τῆς εὐρέσεως συλλεγέντων νοημάτων.

α'. Κικ. de invent 1, 7, dispositio est rerum inventarum in ordinem distributio.

β'. Δυνάμεθα νὰ διατάττωμεν ὅ,τι ἤδη εὔρομεν. Ἐάν λοιπὸν πρέπη διάταξις τις νὰ ᾔνε ἐντελής (ὃ ἔστι νὰ περιέχη πᾶσαν πρὸς τὸ θέμα ἀνήκουσαν ὕλην τῶν ἐννοιῶν καί νὰ ἐξαντλήσῃ αὐτὸ τὸ θέμα), τότε πρέπει καί ἡ εὔρεσις νὰ ᾔνε ἐντελής.

γ'. Δύναται δὲ ἡ διάταξις νὰ φέρῃ πρὸς τοῦτο, ὥστε νὰ ἀνακαλυφθῶσι χάσματα ἐν τῇ ὕλῃ, καί ἐπομένως νὰ προκαλέσῃ τὴν εὔρεσιν πρὸς συμπλήρωσιν τούτων. Ὁ εὐρών π. χ. ὅτι αἱ μεταβολαὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς προέρχονται α) διὰ τῆς ἐμφύχου δημιουργίας, β) διὰ τῆς ἀψύχου, δύναται οὗτος διὰ τοῦ ὕλικου τῶν νοημάτων του νὰ ὀδηγηθῇ ἐν τῇ α) μόνον ποιῶν διάκρισιν ζώων (νῆσοι ἐκ κοραλιῶν, ἐκ ζωύφων κοῖται) καί ἀνθρώπων (ὀδοποιία, ἀποξήρασις, βάθουσις λιμνῶν, ποταμῶν διοχέτευσις κλπ.). Ἐάν δὲ κάμη διάκρισιν τῶν ζώων καί ἀνθρώπων, τότε ἐπέρχεται αὐτὸ τὸ ζήτημα, ἂν καί τὰ φυτὰ δὲν συντελέσωσιν εἰς τὴν μεταβολὴν.

Ἡ εὔρεσις λοιπὸν δύναται εὐκόλως νὰ στραφῇ ἐπὶ τῶν ἀποχωσμάτων καί τῶν γαιανθράκων, οἵτινες συνέστησαν ἐκ τῆς σήψεως τῶν φυτῶν. Ἄν δὲ πρὸς τούτοις διακρίνωμεν εἰς πῦρ καί ὕδωρ (εἰς στοιχεῖα), τότε ἀγόμεθα εἰς τὸ τρίτον στοιχεῖον, τὸν ἀέρα, ὅστις α) μηχανικῶς διὰ τρικυμίαν κλπ. β) δυνάμει διὰ τῆς ψαθυρότητος προξενεῖ τοιαύτας μεταβολάς.

2. Πᾶσα διάταξις στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἀντιθέσεως τοῦ ὅλου καὶ τοῦ καθ' ἕκαστον. Ἐν τῇ διατάξει λοιπὸν ὡς εἰς πᾶσαν ἐπιστημονικὴν γνῶσιν, εἶνε τὸ διαίρειν καὶ συνάπτειν.

Ἡ γινώσκουмен τὸ ὅλον καὶ θέλομεν νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν, ἢ ζητοῦμεν τὸ καθ' ἕκαστον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ διαιρέσωμεν. Ἡ γινώσκουмен τὸ καθ' ἕκαστον καὶ θέλομεν νὰ τὸ ἐξηγήσωμεν ἢ ζητοῦμεν τὸ ὅλον ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ πρέπει νὰ συνάψωμεν.

3. Κατὰ ταῦτα δύο ὑπάρχουσιν οἱ τρόποι τῆς διατάξεως, ὁ ἀναλυτικὸς καὶ ὁ συνθετικὸς.

4. Ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος ὁρμάται ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον. Παραθέτει τὸ ὅμοιον καὶ ἀνόμοιον καὶ ἐνοῖ ὑπὸ ἀνώτερον τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναπτύσσει αὐτὴ ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστον.

α'. Ἐκ τῶν μερῶν ἀναπτύσσομεν κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ὅλον, ἐκ τῶν ἀτόμων εἶδος, ἐκ τοῦ εἶδους γένος. Καὶ ἀντιθέσεις ἄγονται εἰς ἀνωτέραν τινα ἐνωτικὴν ἔνοιαν· οὕτω π. γ. λευκὸς καὶ μέλας συμπίπτουσιν ὑπὸ τὴν ἔνοιαν χρῶμα.

β'. Ἀφοῦ σχηματισθῶσι κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον πολλὰ ὅλα ἢ πολλὰ γένη, τότε ἡ πράξις προχωρεῖ κατ' ἀνιούσαν τάξιν καὶ βαθμιαίως, μέχρις οὔ φθάσῃ εἰς τὸ ὑψιστὸν ἐνωτικὸν σημεῖον.

γ'. Γνωστὸν παράδειγμα ἀναλυτικῆς μεθόδου διατάξεως ἐνοιῶν εἶνε τὸ ἐπόμενον:

ἕππος,	μέλισσα,	σκώληξ	δένδρον,	ρόδον,	καρυόφυλλον	χρυσός,	ἄργ. σίδ.
ζῶα			φυτὰ			μέταλλα	
ὀργανικαὶ οὐσίαι						ἀνόργανοι	
φυσικὰ προϊόντα.							

Διὰ τούτου, ὅτι ζῶα καὶ φυτὰ ἐνοῦμεν ὑπὸ ἀνωτέραν τινα ἔνοιαν, διαγινώσκουμεν ἅμα ἀρνητικὸν τι γνῶρισμα τοῦ μετάλλου. Ἡ διὰ τούτου προελθοῦσα ἀντίθεσις ἐνοῦται ἐν τῇ ἀνωτάτῃ ἐνοιᾷ τοῦ φυσικοῦ προϊόντος.

δ'. Ἐάν διὰ τὸ θέμα «ὁποίας συνεπειᾶς εἶχεν ὁ πελοπον. πόλεμος διὰ τὰς Ἀθήνας;» εὕρωμεν τυχὸν τὰς ἐπομένας προτάσεις:

1. Αἱ Ἀθηναὶ ἠναγκάσθησαν νὰ μεταβάλλωσι τὸ πολίτευμα.
2. Τὰ μακρὰ τεῖχη ἐκρημνίσθησαν.
3. Τὸ ναυτικὸν ἐμειώθη.

4. Αἱ Ἀθῆναι ἀπόλεσαν τοὺς συμμάχους των.
5. Ὁ πληθυσμὸς ἠλαττώθη.
6. Τὸ ἐμπόριον κατεστράφη.
7. Τὰ ἦθη ἐχειροτέρευσαν.
8. Αἱ Ἀθῆναι ἐγένοντο ὑποταγεῖς τῆς Σπάρτης.

Τότε ἐμφαίνεται ὅτι 1, 5, 6, 7, εἶνε μεταβολαὶ ἐν ταῖς ἐσωτερικαῖς σχέσεσι τῆς πολιτείας, 2, 3, 4, 8 ἀναφέρονται εἰς τὴν μεταβολὴν τῆς θέσεως τῆς πολιτείας ὡς πρὸς τὸ ἐξωτερικόν.

Ἀμφότερα τὰ εἶδη τῶν μεταβολῶν ὑπῆρξαν ἐπιβλαβῆ διὰ τὴν πολιτείαν· εὐρίσκουσι λοιπὸν τὴν ἐνότητά των ἐν τῇ ἐννοίᾳ: «Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος κατέστησε τῶν Ἀθηῶν τὴν πολιτείαν ἀσθενῆ». Διὰ τούτου τὸ (διὰ τοῦ ἐρωτηματικοῦ τύπου, πρῶτ. § 33 προσθήκη) ἀτελεῖ ἀφελὲν θέμα μετεσχηματίσθη εἰς ἐντελῆ κρίσιν («ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ἔσχε συνεπείας ἐπιβλαβεῖς διὰ τὰς Ἀθήνας»). Τὸ ἀνώτατον λοιπὸν τῆς ἐνώσεως σημεῖον εὐρέθη διὰ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου.

Ἐν γένει ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστον πρὸς τὸ ὅλον εἶνε εὐκολωτέρα καὶ ἀπλουστέρα, ἢ ἡ ἀντίστροφος. Κατ' ἐξοχὴν δὲ χρήσιμος, ἔνθα (δὲν ἐρμηνεύομεν ἕκ τινος ἐννοίας ἀλλὰ) διδάσκουμεν τὸ ἐμπεριεχόμενον κρίσεώς τινος ἢ ἀποδεικνύομεν τὴν ἀρθρότητα ταύτης.

β. Ἡ συνθετικὴ μέθοδος ὀρμάται ἀπὸ τοῦ ὅλου καὶ ἀναπτύσσει ἐντεῦθεν τὸ καθ' ἕκαστον. Πρὸς τοῦτο ἀνάγκην ἔχομεν τῆς διαιρέσεως.

α'. Ἐκαστον μέρος δύναται νὰ θεωρεῖται πάλιν ὡς ὅλον ἢ ὡς ἐνότης (μονάς), καὶ ἐπομένως καὶ αὐτὸ νὰ μερισθῆ. Οὕτως ἐν κατιούση τάξει δυνάμεθα νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὴν πράξιν.

β'. Ὡς παράδειγμα συνθετικῆς μεθόδου δι' ἐννοίαν τινα ἔστω τὸ ἐν ἀριθ. 4 δεδομένον, ἀφοῦ ἀντιστρόφως ποιήσωμεν τὴν διάταξιν· ἡ ἐννοία φυσικὸν προῖόν εἶνε τότε τὸ κατὰ πρῶτον δεδομένον (ἡ γνωστὴ μονάς). Τὴν ἐννοίαν ζῶον δυνάμεθα πάλιν κατιόντες νὰ διαιρέσωμεν κατὰ γένη, ἅτινα παρέχει· ἡ φυσικὴ ἱστορία (θηλαστικά ζῶα κλπ.) τὰ γένη πάλιν εἰς εἶδη. Οὕτω τέλος θέλομεν φθάσει εἰς μείζονα ἀριθμὸν εἰδῶν, ὡς ἐν ἀριθ. 4 γ'. Ἐπίσης δύναται νὰ διαιρεθῶσιν αἱ ἐννοιαὶ φυτῶν καὶ μετάλλων.

γ'. Διὰ νὰ πραγματευθῶμεν τὸ θέμα «ποιᾶς συνεπείας ἔσχε διὰ τὰς Ἀθήνας ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος;» κατὰ συνθετικὴν

μέθοδον, πρέπει τούτο νά μετασχηματίσωμεν εἰς τὴν πρότασιν: «ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος ἔσχεν ἐπιβλαβεῖς ἀκολουθίας διὰ τὰς Ἀθήνας.» (ἢ «ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος κατέστησε τὴν πόλιν τῶν Ἀθηῶν ἀσθενή.»).

Ἐν τῇ ἀναλυτικῇ μεθόδῳ (ἀρ. 4, δ) ἡ πρότασις αὕτη ἦτο ὡς τὸ τελικὸν σημεῖον τῆς ἄλλης τῶν ἔννοιῶν σειρᾶς· ἐν τῇ συνθετικῇ θὰ ἀποτελεῖ τὸν ἀρχικόν, τὴν ἀφορμὴν. Ἡ σύνθεσις ἔσεται λοιπὸν ὡς ἑξῆς.

I. Ὁ πελοποννησ. πόλεμος ἐξησθένησε τὰς Ἀθήνας ἐσωτερικῶς·

1. Ὑλικῶς.

α'. Καταστροφὴ τοῦ ἐμπορίου (ἀγαθόν).

β'. Μείωσις τοῦ πληθυσμοῦ (αἴμα).

2. Ἰδανικῶς.

α'. Ἀνηθικότης (ἐνουσίως).

β'. Μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος (μορφοειδῶς).

II. Ἐξησθένησε τὴν πρὸς τὰ ἔξω ἰσχὺν τῶν Ἀθηῶν.

1. Ἐμείωσε τὴν ἀμυντικὴν δύναμιν.

α'. Ἀσθένεια τοῦ ναυτικοῦ.

β'. Κατακρήμνισις τῶν τειχῶν.

2. Ἀπώλεσε τὴν ἡγεμονίαν.

α'. Ἀπώλεια τῶν συμμάχων.

β'. Ὑποταγὴ εἰς Σπάρτην.

*Ἄν δι' αὐστηρᾶς ἀναλυτικῆς μεθόδου ἠθέλομεν κατατάξει τὰς ἔννοιαι, ἠθέλομεν ἔχει τὸ ἐπόμενον·

Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος.

α'. Κατέστρεψε τὸ ἐμπόριον τῶν Ἀθηῶν.

β'. Ἐμείωσε τὸν πληθυσμόν.

1. Ἐξησθένωσε λοιπὸν τῶν Ἀθηῶν τὴν ὕλικὴν ἰσχύν.

α'. Διέφθειρε τοὺς κατοίκους.

β'. Κατέλυσε τὸ πολίτευμα.

2. Ἐξησθένωσε λοιπὸν τὴν ἠθικὴν δύναμιν καὶ τὸ φρόνημα.

1. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι οὗτος μετέβαλε τὴν ἐσωτερικὴν τῶν Ἀθηῶν θέσιν ἐπιβλαβῶς.

α'. Κατέστησεν ἀσθενὲς τὸ ναυτικόν.

β'. Κατέστρεψε τὴν ἀσφαλῆ σύνθεσιν μετὰ τῶν λιμένων.

I. Κατέστησε λοιπὸν τὰς Ἀθήνας γυμνὴν εἰς πάσας τὰς προσβολάς.

α'. Ἀφήρесе τοὺς συμμάχους.

β'. Κατέστησεν αὐτὴν σχεδὸν ὑποτελή τῆ Σπάρτῃ.

2. Ὁ πελοπον. πόλεμος λοιπὸν ἀφήρσεν αὐτῆς τὴν ἡγεμονίαν.

II. Μετέβαλεν ἐπιβλαβῶς τὴν ἐξωτερικὴν θέσιν τῶν Ἀθηνῶν.

Τέλος: Αἱ συνειπεῖαι διὰ τὰς Ἀθήνας ἦσαν μόνον ἐπιβλαβεῖς.

ΣΗΜ. Τὰς ἐκφράσεις ἀναλυτικῶς καὶ συνθετικῶς μεταχειρίζεται καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. Κατ' αὐτὸν τὸ καθόλου εἶνε ἄμα καὶ τὸ ἀρχικόν, πᾶν καθ' ἕκαστον εἶνε μόνον ἀνάπτυξις ἐκ τοῦ καθόλου. Ὅστις λοιπὸν ὁρμάται ἀπὸ τῶν καθ' ἕκαστον, ζητεῖ τὸ καθόλου, ὅπερ ἐπιβεβαιούσται ἐν τῇ καθ' ἕκαστον, καὶ πρέπει ἕνεκα τούτου διὰ τοῦ κατ' ἐξακολουθήσιν χωρισμοῦ τοῦ μὴ οὐσιώδους νὰ προσπαθῆ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ἀπλοῦν (τὸ καθόλου). — Τοῦτο εἶνε δυνατόν μόνον διὰ τῆς ἀναλύσεως τοῦ καθ' ἕκαστον.

Ἐν τῇ συνθέσει χωροῦμεν ἀπὸ τοῦ ἀπλοῦ καὶ γενικοῦ. Ὅθεν ἀπὸ τῆς αἰτίας εἰς τὰς συνεπειάς, οὐχὶ δὲ ἀντιστρόφως.

Ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ἀμφοτέρας τὰς ἐκφράσεις μεταχειρίζονται ἐν ἀντιστρόφῳ σημασίᾳ. Ὑπ' ὄψιν ἔχουσιν ἐνταῦθα οὐχὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς διαγνώσεως, ἀλλὰ τὸ εἶδος ταύτης. Ὡστε καλοῦσι σύνθεσιν τὸ συντιθέναι τὸ καθ' ἕκαστον εἰς ὅλον, ἀνάλοσιν δὲ τὸν μερισμὸν τοῦ ὅλου.

6. Ἡ ἔννοια τοῦ ὅλου καὶ τοῦ καθ' ἕκαστον καθ' ἑαυτὴν εἶνε σχετικὴ, ἥτις εἰς πᾶσαν βαθμίδα τῆς διατάξεως ἐπαναλαμβάνεται.

α'. Ἐν τῇ ρητορικῇ θεωροῦμεν τὸ θέμα, ἐπειδὴ ἐν αὐτῷ καίται ἡ ἐνότης τῆς ὅλης ἐννοίας, ὡς ὅλον τι ἀνώτατον, καὶ β'. καλοῦμεν ἕνεκα τούτου πάντα τὰ μέλη τῆς διατάξεως ἀπλῶς μέρη.

α'. Ὅτι τὸ θέμα δὲν παριστᾷ πάντοτε κατὰ λεκτικὴν ἔκφρασιν ἐννοίαν τινα ἀδιαίρετον, ἀλλὰ συχνάκις ἡ ἀδιαίρετος ἔννοια πρέπει νὰ ἀναπτυχθῆ ἐκ τοῦ θέματος, ἐλέγθη ἐν § 26, 4 (ὑπὸ τὸ τρίτον) καὶ § 33 (προσθήκη).

β'. Ἐν τῇ ἐπομένῃ δὲν ἐξετάζεται ἡ ἀνάλυσις πλεόν, ἐπειδὴ ἐν τῇ σχηματισμῶ τῶν διατάξεων πάντοτε θέτομεν τὴν ἀνωτέρω μονάδα ἐπὶ τῆς κατωτέρας, ὅ ἐστι μεταχειριζόμεθα συνθετικὸν τρόπον.

7. Ἐκεῖνα τὰ μέλη τῆς διατάξεως, ἅτινα ἀμέσως κείνται ὑπὸ τὸ θέμα, ὀνομάζονται κύρια μέρη. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ τοῦ

Θέματος δὲν δύναται νὰ κείται διακνήμά τι, ἐν ᾧ θὰ ἠδύναντο ταῦτα νὰ εὗρωσιν ἀνωτέραν τινὰ ἐνότητα.

Ἐάν π. χ. πραγματευόμεθα γνώμην τινὰ (π. χ. «πρωῖναι ὄρα ἔχουσι χρυσόν ἐν τῷ στόματι»), δύναται νὰ ἦνε τὰ κύρια μέρη 1) ἐξηγήσεις—2) ἀποδείξεις τῆς ὀρθότητος—3) προτροπή.

Ἄλλ' ἐάν θέλωμεν μόνον νὰ ἀποδείξωμεν τὴν ὀρθότητα τῆς γνώμης (χωρὶς νὰ ἐξηγήσωμεν αὐτὴν ἢ νὰ συστήσωμεν), δύναται ἤδη τὰ καθ' ἕκαστον ἀποδεικτικὰ αἷτια νὰ σχηματίσωσι τὰ κύρια μέρη.

Ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἅτινα ἔχουσι τὴν ἐνότητά των ἐν ἐνὶ τῶν κυρίων μερῶν, καλοῦνται πάρεργα μέρη ἢ δευτερεύοντα.

Ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἅτινα ἔχουσι τὴν ἐνότητά των ἐν ἐνὶ τῶν παρέργων μερῶν, καλοῦνται ὑποδεέστερα μέρη.

Εὐρυτέρα διαίρεσις τῶν κατωτέρων μερῶν διακόπτει εὐκόλως τὴν σύνοψιν τῆς διατάξεως. Ἄλλ' ἔνθα γίνεταί ἀναγκαῖον, τότε δυνάμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τὰ μέρη ταῦτα ὑποδεέστερα μέρη δευτέρου βαθμοῦ.

ΣΗΜ. Ἐν τῷ σχηματισμῷ διατάξεως μεταχειριζόμεθα πρὸς δήλωσιν τῶν κυρίων μερῶν ῥωμαϊκοὺς ἀριθμοὺς, πρὸς δήλωσιν τῶν παρέργων μερῶν ἀραβικοὺς (1, 2) πρὸς δήλωσιν τῶν ὑποδεεστέρων πρώτου βαθμοῦ μικρὰ ἑλληνικοῦ ἀλφαριθμοῦ στοιχεῖα (α, β), διὰ τὰ ὑποδεέστερα δευτέρου βαθμοῦ μικρὰ λατινικὰ (a, b, c).

8. Ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα πάντα τὰ μέρη φαίνονται ὡς ὑποτεταγμένα.

9. Ἀλλὰ πρὸς ἄλληλα δύναται τὰ μέρη νὰ κείνται ἢ ἐν τῇ σχέσει τῆς ὑποταγῆς, ἢ ἐν τῇ τῆς παρατάξεως.

10. Ὑπόταξις. Περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ὑποτεταγμένου πρὸς τὸ αὐτῷ ἐγγὺς ὑπερτεταγμένον ἰσχύει ὁ κανὼν, ὅτι τὰ ὑποτεταγμένα μέρη ὁμοῦ λαμβανόμενα πρέπει καθ' ὅλοκληρίαν νὰ παριστώσιν τὴν ἐνότητα, ἥς ταῦτα εἶνε μέρη. Οὐδὲν λοιπὸν μέρος τῆς ἐνότητος ταύτης πρέπει νὰ λείπη.

α'. Ἐάν π. χ. εἰς τὸ θέμα «ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὴν φύσιν» θεωρήσωμεν μόνον τὸν ἀγῶνα μετὰ τῶν καλουμένων στοιχείων (ὕδωρ, πῦρ, ἀήρ, γῆ), τότε τὸ θέμα δὲν εἶνε ἐξηνητημένον, ἐπειδὴ μόνον ἐπεσκοπήθη ἡ ἄψυχος φύσις, ἀλλ' οὐχὶ καὶ τὰ ζῶα καὶ φυτὰ.

β'. Διὰ τὰ κατώτατα μέρη ἢ ἀνωτέρω ἀπαιτήσεις εἶνε συχνά-
κις ἀνεκπλήρωτος· διότι ἐν τούτοις φθάνομεν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον
εἰς τὰ μερικά, ἅτινα κατὰ κανόνα μόνον εἶνε ὡς παραδείγματα
εἶνε ἐν χρήσει, καὶ ὧν τὸ σύνολον συχνάκις ὑπερβαίνει τὴν ἡμε-
τέραν γνῶσιν.

Τοσοῦτον δὲ σαφέστερον ἰσχύει ἡ ἀπαιτήσει διὰ τὰ μέρη, ἅτινα
κεῖνται ἐγγύτατα εἰς τὸ θέμα.

11. *Παράταξις.* Διὰ τὰ παραλλήλως τεταγμένα, ὃ ἐστὶ τὰ
ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος ἰστάμενα μέρη ἰσχύει ὁ κανὼν, ὅτι
αὐτὰ ἀμοιβαίως πρέπει νὰ ἀποκλειῶνται. Οὐδὲν παρατεταγ-
μένον μέρος δύναται νὰ ἐπιβάλληται εἰς τὸ ἄλλο.

α'. Τὸ κύριον μέρος πρέπει νὰ ἀποκλείῃ τὸ κύριον, τὸ πά-
ρρηγον ἢ δευτερεύον τὸ πάρρηγον, τὸ ὑποδεέστερον, τὸ ὑποδεέ-
στερον.

β'. Ἐνθα τοιοῦτος ἀποκλεισμός δὲν συμβαίνει σαφῶς, τότε
αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν μερῶν εἶνε μικραί. Τὸν μερισμὸν
τούτον καλοῦμεν ἄκρον.

Τοιοῦτος μερισμός εἶνε συνήθως ταυτολογία, καὶ ἕνεκα τού-
του διὰ τὴν διαπραγματεύειν οὐχὶ γόνιμος· οὕτω π. χ. «ὁ Θεὸς
εἶνε παντογνώστης» ἐξηγεῖται

1) Γινώσκει τὰ πάντα.

2) Οὐδὲν αὐτῷ εἶνε κρυπτόν.

γ'. Ἐπίσης ἡμαρτημένον εἶνε ὅταν θέτωμεν γένος μεταξὺ εἰ-
δῶν ἢ ἔννοιαν εἶδους μεταξὺ ἐννοιῶν γένους· π. χ. μῦθος, πάθος,
πλεονεξία, μνησικακία—θηλαστικά ζῶα, λέοντες, πτηνά, ἀμφί-
βια). Οὕτω δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἀφορμὴ μεταξὺ ἐνεργειῶν, οὐ-
δὲν αἰτιῶν μεταξὺ συνεπειῶν, ἢ ἀντιστροφῶς.

Kix. de fin. 11, 9 § 26 vitiosum est in dividendo partem
in genere numerare. Μερισμὸν ἐν cupiditas, audacia, avaritia,
ψέγει ὁ Κικέρων (de invent 1, 23 § 32), ἐπειδὴ audacia καὶ
avaritia εἶνε εἶδη τοῦ Libido, τὸ δὲ cupiditas εἶνε ἡ πρώτη ἀ-
φορμὴ πάντων τῶν ἐπιθυμιῶν (Libidines).

12. *Τρόποι τῆς ἀποκλεισεως.*—Ἡ ἐντελεστάτη ἀπόκλει-
σις μεταξὺ τῶν παραλλήλως τεταγμένων μερῶν δύναται νὰ
κατορθωθῇ διὰ τοῦ μερισμοῦ κατ' ἀντιθέσεις.

Διὰ τούτου συνίστανται διχοτομίαι, ὧν ἓν μέρος ἀναγκαίως ἀποκλείει τὸ ἕτερον.

13. Διακρίνομεν δὲ ἀντιφατικὴν διχοτομίαν καὶ ἐναντίαν διχοτομίαν.

14. Ἡ ἀντιφατικὴ διχοτομία εἶνε μερισμὸς κατὰ τὸ σχῆμα A καὶ οὐχὶ A κατ' ἀντίφασιν. Ἡ ἀντίφασις συνίσταται ἐν τῇ ἀποφάνσει καὶ καταφάσει τοῦ αὐτοῦ.

Διὰ τοῦ τρόπου τούτου τοῦ μερισμοῦ ἔχομεν δύο μέρη, ὧν τὸ ἓν εἶνε ἡ ἄρνησις τοῦ ἑτέρου. Κατὰ ταῦτα πρέπει ἀναγκαίως ὑπὸ τὸ ἀρνητικὸν μέρος νὰ πέσῃ πᾶν, ὅ,τι δὲν συμπίπτει ὑπὸ τὸ καταφατικὸν μέρος.

Δύνανται καὶ τὰ κύρια μέρη, καθὼς καὶ τὰ δευτερεύοντα καὶ ὑποδεέστερα νὰ τεθῶσι κατ' ἀλλήλων διχοτομικῶς.

Ἡ ἀντιφατικὴ (ἢ αὐστηρὰ λογικὴ) διχοτομία ἔχει τὸ πρότερον ἀπολύτου ἐντελείας τοῦ μερισμοῦ. Αὕτη ἐκπληροῦ πάντοτε τὴν ὑπ' ἀριθ. 40 ἐκτεθεῖσαν ἀπαίτησιν.

Ἐντελής εἶνε π. χ. ἡ διαίρεσις τῶν φυσικῶν σωμάτων κατὰ τὴν ἀντιφατικὴν διχοτομίαν ἐν τῷ ἐπομένῳ:

1. Ὅργανικά.
 - α'. Ζῶα.
 - β'. Φυτά.
2. Μὴ ὄργανικά.
 - α'. Στερεά.
 - α'. Εἶδη γῆς.
 - β'. Μέταλλα.
 - β'. Οὐχὶ στερεά (βρευστά).
 - α'. Στάγδην βέοντα.
 - β'. Ἐλαστικά.

Ἐάν διαιρέσωμεν τούναντιον τὰ φυσικά σώματα εἰς ζῳικόν, φυσικόν, ὄρυκτὸν βασιλεῖον, ποῦ ἀνήκει τότε ὁ ἀήρ, ὁ ἠλεκτρισμὸς κλπ;

Τούναντιον ἔχει τὸ ἐλάττωμα, ὅτι τὸ ἀρνητικὸν μέρος (τὸ οὐκ- A) καθ' ἑαυτὸ εἶνε ἀόριστον.

α'. Ὡς παράδειγμα ἔστω τὸ ἐπόμενον θέμα:

«Ποῖα ἀντικείμενα παρέχει ἡμῖν ἡ Ὀμηρικὴ ποίησις;»

ΓΕΝΙΚΩΣ

ΠΟΙΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΠΑΡΙΣΤΑ ΗΜΙΝ Η ΟΜΗΡΙΚΗ ΠΟΗΣΙΣ

α. Λογικὸν σχῆμα	β. Δύστηρά διχοτομία	γ. Κεκρομένη διχοτομία
1. οὐχί Α	1. οὐχί φυσικά	1. ὑπερφυσικά.
α. α.	1. εὐθάνστα	1. θεοί.
β οὐχί α.	α. ὀλύμπιοι	α. ἀνώτεροι.
2. α	β. οὐχί ὀλύμπιοι	β. κατώτεροι.
II. Α	2. θνητά	2. γίγαντες.
1. α	II. φυσικά	II. φυσικά.
α. α.	1. λογικά (καὶ μάλιχα ταῦτα)	1. ἄνθρωποι.
α. 1	α. ἐν εἰρήνῃ	α. ἐν τῷ εἰρηνικῷ βίῳ.
β. οὐχί 1	α. ἐν οἰκογενεακῷ βίῳ	α. ἐν τῷ οἰκογενεακῷ.
β. οὐχί-α.	β. ἐν τῷ βίῳ ἐκτός τῆς οἰκίας	β. ἐν τῷ ἐκτός τοῦ οἴκου βίῳ.
2. οὐχί α.	β. Ἐν μὴ εἰρηνικῇ κοινωνίᾳ.	β. ἐν πολέμῳ.
α. α.	2. ἄλογα	2. ἄλογα.
β. οὐχί-α.	α. ζωικά	α. ζῷα.
	β. ἄβουγα	β. φυσικά φαινόμενα.

ΣΗΜ. Δυνάμεθα ἀκόμη εἰς λεπτομερεῖας νὰ προχωρήσομεν καὶ νὰ πολλαπλασιάσομεν τὴν διείρησιν. Τὸ ἀνωτέρω σχῆμα περιέχει μόνον τὰ σπουδαιότερα.

Τὸ σχῆμα τοῦτο δὲν πρέπει νὰ ἦνε ὑπόδειγμα, διότι δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν ἄλλαι διαιρέσεις, αἵτινες ἀνταποκρίνονται καλλίτερον εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ θέματος. Τοῦναντίον τοῦτο δύναται νὰ καταστήσῃ σαφεῖς τὰς ιδιότητες τῆς αὐστηρᾶς (λογικῆς ἢ ἀντιφατικῆς) διχοτομίας.

Κατὰ πρῶτον ἡ αὐστηρὰ διχοτομία ἐν αἰσθητικοῖς ἀντικειμένοις εἶνε δύσκολος νὰ διεξαχθῇ λεπτομερῶς, (εὐκολώτερον εἶνε τοῦτο ἐν ἔννοιαις). Δεύτερον διεξηγημέναι διχοτομίαι ἔχουσι τι τὸ τραχὺ καὶ μὴ ζωηρόν. Τρίτον παρέχουσι πάντα τὰ ἀρνητικὰ μέρη οὐδὲν αὐτὸ καθ' ἑαυτοῦ καὶ διὰ τῆς οὐσίας του ὠρισμένον. Αὕτη εἶνε ἡ οὐσιώδης ἔλλειψις ἐν πάσῃ ἀντιφατικῇ διχοτομίᾳ.

β'. Ἡ ἔλλειψις δὲ αὕτη δύναται εἰς πολλὰς περιστάσεις νὰ γείνη ὀλιγώτερον αἰσθητή.

Κατὰ πρῶτον τότε, ὅταν δυνάμεθα νὰ συμπεριλάβωμεν τὸ ἀρνητικὸν μέρος ὑπὸ θετικὴν τινα ἔννοιαν (ἢ ὑπὸ καταφατικὴν τινα κρίσιν). Ἐκ τούτου προέρχονται κεκρομμέναι διχοτομίαι, ὃ ἐστὶν ἡ διχοτομία προέρχεται τότε οὐχὶ ἐν τῇ αὐστηροτάτῃ μορφῇ (πρὸς τὸ σχῆμα ἐν σελ. 113 ὑπὸ γ). Ἡ περίπτωσις αὕτη προέρχεται εὐκόλως καὶ ἀφ' ἑαυτῆς, ὅταν τὸ θέμα καθ' ἑαυτοῦ περιορίζεται εἰς στενὸν τινα κύκλον. Ἐν περιγραφῇ τῆς πόλεως Χαλκίδος πρέπει νὰ πραγματοποιῶμεν κατὰ πρῶτον τὸ μέρος ὑπερ κείται ἐκτός τοῦ φρουρίου· ὃ,τι δὲν κείται ἐκτός αὐτοῦ, πρέπει νὰ κηται ἐντός. Ὁ θέλων νὰ πραγματοποιῆ τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας Φριδερίκου τοῦ μεγάλου πρὸς τὴν Γερμανίαν, θὰ διαίρεσῃ αὐτὰ εἰς

α) ὑπηρεσίας πρὸς τὴν Πρωσίαν.

β) ὑπηρεσίας πρὸς τὴν λοιπὴν Γερμανίαν.

— Ἐν τῷ θέματι: « Πῶς κατέστη δυνατόν εἰς τὸν Φίλιππον τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας, νὰ ὑποτάξῃ τὴν Ἑλλάδα; » διαγινώσκωμεν εὐκόλως, ὅτι μέρος τῶν αἰτίων καὶ μέσων ἔκειτο ἐν αὐτῷ τῷ Φιλίππῳ καὶ τῇ θέσει του. Ὅ,τι δὲ ἐκτός τοῦ κύκλου αὐτοῦ ἔκειτο, δύναται νὰ ζητηθῇ ἐν τῇ καταστάσει καὶ θέσει τῆς Ἑλλάδος. Διὰ τὸ θέμα: « Ἐκαστος ἄνθρωπος εἶνε ὁ μέγιστος ἐχθρὸς ἑαυτοῦ » παρέχεται εὐκόλως ἡ ἔννοια α) ἕνεκα τῶν πράξεων του (πράττει, ὃ,τι δὲν δύναται καὶ δὲν πρέπει). Πρὸς τοῦτο εἰς ἀντίφασιν κείται τὸ μὴ ποιεῖν ὃ ἔστι· β) ἕνεκα τῆς παραλείψεως (τούτου, ὅπερ πρέπει νὰ πράττῃ). — Εἰς πάσας τὰς τοιαύτας περιστάσεις δικαιολογεῖται ἡ διχοτομία.

Δεύτερον δύναται τὸ ἀρνητικὸν μέρος πάλιν νὰ διαίρεθῃ διχο-

τομικῶς. Τότε προέρχεται τριχοτομία τις τοῦ ἔλου, ἥτις δύναται νὰ ὀνομασθῇ λογικὴ τριχοτομία, ἐπειδὴ συνέστη ἐκ δύο λογικῶν (ἀυστηρῶν) διχοτομιῶν. Ὑπολείπεται ἐν τοιαύτῃ μόνον ἀρνητικὸν τι ὑπόλοιπον, δι' ὃ δύναται ἐν ταῖς πλείσταις περιστάσεσι νὰ εὐρεθῇ καὶ θετικὸς τις ὀρισμὸς. Ἐὰν ἦνε δυνατόν τοῦτο, θέτομεν ἐν τῇ διατάξει καὶ ἐν τῇ διεξαγωγῇ, ἕνεκα τοῦ εὐσυνόπτου, καλλίτερον τὴν τριχοτομίαν, ἢ δύο μὴ οὐσιώδεις διχοτομίας. Ἐν τῷ θέματι « ποῦ δείκνυται ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἀνθρώπου; » πρέπει νὰ εἴπωμεν καλλίτερον:

- α) ἐν τῷ φρονήματι.
- β) ἐν λόγοις.
- γ) ἐν πράξεσι.

παρὰ

- α) ἐν τῷ φρονήματι.
- β) ἐν τῷ περιπέειν.
 - α. διὰ λόγων
 - β. οὐχὶ διὰ λόγων.

Ἡ διχοτομία δὲν πρέπει νὰ ἦνε ἐξητημένη, ἀλλὰ νὰ παρέχηται ἀπ' ἐαυτῆς.

13. Ἡ ἐναντία διχοτομία εἶνε ἐκ ἢ εἰς δύο διαίρεσεις κατὰ τὰ ἀντίθετα.

Ἀντίθετα ἀποτελοῦσιν ἐκεῖναι αἱ ἔννοιαι καὶ κρίσεις, αἵτινες ὡς πρὸς τὴν κατάφασιν καὶ ἄρνησιν ἀφίστανται πλείστον ἀπ' ἀλλήλων. Οὕτω π. χ. λευκὸς καὶ μέλας, ἥπιος καὶ αὐστηρὸς, ὠφέλιμος καὶ βλαβερός.

Αἱ ἀντιθέσεις αὗται ἔχουσιν (ἐναντίον τῆς ἀντιφατικῆς ἀντιθέσεως) τὸ προτέρημα, ὅτι οὐδεμία αὐτῶν εἶνε ἀπλῆ ἄρνησις. Τοῦναντίον δι' αὐτῶν δὲν εἶνε ἀκόμη ἠσφαλισμένη ἡ ἐντέλεια τῆς διαίρεσεως (ἀριθ. 40). Διότι ἀντιθέσεις ἐκ τοῦ ἐναντίου ἀποκλείουσι ἐαυτὰς βεβαίως, ἀλλὰ κείνται μεταξύ αὐτῶν ἀκόμη ἄλλαι ἔννοιαι, αἵτινες μετ' αὐτῶν ἀποτελοῦσι μίαν τάξιν.

16. Ἐὰν λοιπὸν τὰ μεταξύ τῶν ἀντιθέσεων τούτων κείμενα σημεῖα ἦνε σπουδαῖα διὰ τὸ θέμα, ἀναγκαῖα εἶνε ἀντὶ διχοτομίας ἐκ τοῦ ἐναντίου πολυμερῆς κατάταξις (τριχοτομία, πο-

λυτομία), και πρέπει να μη παροράται οὐδὲν οὐσιώδες μέλος.

α'. Ὁ θέλων να περιγράψη τὴν ἐπιφάνειαν χώρας τινός, δύναται να τὴν διαιρέσῃ εἰς γῆν καὶ ὕδωρ. Ἐλη δὲ ἀποτελοῦσι μεταξύ ἀμφοτέρων μέσον μέλος. Ἡ τριχοτομία λοιπὸν εἶνε α) ξηρά, β) ἔλη, γ) ὕδωρ. Ὁ θέλων πάλιν να χωρίσῃ τὴν ξηρὰν εἰς ὄρεινὴν χώραν καὶ πεδινὴν, πρέπει να προσθήσῃ καὶ τὰς καταβαθμιδας, ἂν τοιαῦται ὑπάρχωσιν. Ὡστε πάλιν προέρχεται τριχοτομία.

β'. Τὸ παράδειγμα τοῦτο δεικνύει, πόσον πλησίον δύναται να ἴσταται τριχοτομία τις ἐξ ἀντιθέσεων ἐκ τοῦ ἐναντίου διπλῆς λογικῆς διχοτομίας (πρὸς ἀριθ. 14, β. ἐν τέλει). Ἐχομεν τὴν τελευταίαν, ἂν διαιρῶμεν:

α) Στερεὰ μέρη τῆς ἐπιφανείας.

β) Μὴ στερεὰ μέρη:

α) Ὑδωρ καθ' ἑαυτὸ (ἐμπεριέχει διαλελυμένας ὕλας).

β) Ὑδωρ ἐν συναφείᾳ μετ' ἀδιαλύτων ὑλῶν.

17. Τὰ μέχρι τοῦδε δεδομένα παραγγέλματα περὶ τῆς διατάξεως εἶνε καθαρῶς λογικῶν εἶδους. Πρὸς ταῦτα προστίθενται δύο ἄλλαι ἀκόμη ἀπαιτήσεις, αἵτινες προέρχονται ἐκ τούτου, ὅτι ἔργον τι τοῦ λόγου εἶνε ἐνταυτῷ ἔργον τῆς τέχνης.

18. Πᾶν τεχνικὸν ἔργον πρέπει να ἦνε συνοπτικὸν ἢ ἀπαιτήσις αὐτῆ ἰσχύει καὶ διὰ τὴν διάταξιν.

Ἡ διάταξις πρέπει να ἦνε τοιαύτη, ὥστε ὁ ἀκούων ἢ ἀναγνώσκων να δύναται εὐκόλως να κρατήσῃ εἰς τὴν μνήμην του τὸν τρόπον τῆς διαιρέσεως καὶ τὴν θέσιν τῶν μερῶν πρὸς τὸ ὅλον. Ἰδίως ἰσχύει ἡ ἀπαιτήσις αὐτῆ διὰ τὸν προφορικὸν λόγον. — Μέσα πρὸς τοῦτο εἶνε:

α'. Ὁ ἀριθμὸς τῶν κυρίων μερῶν δὲν πρέπει να ἦνε μέγας.

β'. Ἡ διαίρεσις δὲν πρέπει ἐν γένει να ἐξακολουθῇ μέχρι τῶν μικροτάτων.

α'. Δικαιολογεῖται ἐντεῦθεν, ἐὰν θέτωμεν μίαν ἐκ δύο λογικῶν διχοτομιῶν (ἀριθ. 14 ἐν τέλει) προελθοῦσαν τριχοτομίαν ἐπίσης ὡς τοιαύτην, ἢ ἐὰν παρατρέχωμεν μὴ σπουδαῖον ἐν συντεταγμένοις μέρεσιν. Ὁ κυρίως λόγος ἔχει ὡς πρὸς τοῦτο ἐλευθερίαν τινά.

β'. Διαίρεσις μέχρι τῶν μικροτάτων δύναται να χρησιμεύσῃ

πρὸς προπαρασκευήν, ἀλλὰ ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ αὐτῇ δὲν πρέπει νὰ τὴν χρησιμοποιώμεν, ἢ πανταχοῦ νὰ τὴν προσέχωμεν. Ἰσχύει δὲ τὸ τοῦ Σενέκα (Ipp. 89 § 3): quidquid in majus crevit, facilius agnoscitur, si discessit in partes, quas innumerabiles esse et parvulas non oportet. jdem enim habet vitii nimia, quod nulla divisio. Simile confuso est, quidquid usque in pulverem sectum est.

γ'. Ὅτι δὲ οὐχὶ πλέον τῶν τριῶν πρωτευόντων μερῶν πρέπει νὰ διατάξωμεν, εἶνε ἀρχαῖον, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Κιντιλιανοῦ (IV, 5 § 3) δικαίως ψεγόμενον παράγγελμα.

19. Ἡ διάταξις πρέπει τέλος νὰ ἀποβλέπη εἰς τὴν προσήκουσαν ἐπαλληλίαν τῶν ἐννοιῶν (τόσον τῶν μερῶν αὐτῶν, ὅσον καὶ τῶν καθ' ἕκαστον ὑπὸ τι μέρος ἰσταμένων ἐννοιῶν).

Λογικῶς ὑπάρχει ὑπόταξις καὶ παράταξις. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ τέχνη τοῦ λόγου εἶνε τέχνη ἐν καιρῷ, ἐν τῇ παραστάσει αὐτῆς δὲν ὑπάρχει τι ὑπεράλληλον, καὶ παράλληλον, ἀλλὰ μόνον ἐπαλληλία. Ἡ ῥητορικὴ ἀνάπτυξις εἶνε ἀρεργός. Ἄλλως ἔχει π. χ. ἐν τῇ ζωγραφικῇ.

20. Διὰ τὴν τῶν νοημάτων διάθεσιν ὑπάρχουσι τρία καθολικά σημεῖα, ὅ ἐστι:

α'. Ἐν σχέσει πρὸς τὸν χώρον.

β'. Πρὸς τὴν τοῦ χρόνου συνέχειαν.

γ'. Τὴν σχέσιν τῆς αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος, ἢ αἰτίου καὶ συνεπειᾶς.

α'. Ὅτι λοιπὸν ἐν χώρῳ κατέχει συνέχειαν τῆς ἐκτάσεως, τοῦτο πρέπει κατὰ ταύτην τὴν συνέχειαν νὰ περιγραφῆ. Ἐν περιγραφῇ τῶν Ἀπεννίνων δυνάμεθα π. χ. νὰ προχωρήσωμεν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἰταλίας εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ ἀντιστρόφως, ἀλλὰ δὲν θὰ ἀρχίσωμεν ἐν τοῖς Ἑτρουσκικοῖς Ἀπεννίνοις. — Ὁ περιγράφων τὸν ῥοῦν ποταμοῦ τινος, θὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς πηγῆς εἰς τὴν ἐκβολὴν, ἢ ἀντιστρόφως.

β'. Ἐν τῇ τοῦ χρόνου συνεχείᾳ ὑπάγεται κυρίως ἡ καθ' ἑαυτὸ ἱστορικὴ διήγησις. Θὰ παραστήσῃ λοιπὸν καὶ τὰς πρώτας ἀφορμὰς καὶ αἴτια πρὸ τῶν ἀποτελεσμάτων καὶ συνεπειῶν καὶ θὰ ἀναπτύξῃ τὰ τελευταῖα ἐκ τῶν πρώτων.

21. Οὐχ ἤττον δυνάμεθα συχνάκις νὰ ἔχωμεν ἀφορμὴν νὰ

εκτρεπόμεθα τῆς ἡδὴ δεδηλωμένης συνεχείας, καὶ ὀρίζεται ἐν γένει ἢ τῶν νοημάτων διαθέσεις οὐσιωδῶς συμφώνως πρὸς τὸν σκοπόν, ὃν ὁ λέγων ἔχει πρὸ ὀφθαλμῶν.

α'. Ὡς πρὸς τὸν χῶρον. Ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν Ἄλπειων ἀρχόμεθα π. χ. ἀπὸ τοῦ ἀγίου Γορθάρδου, καὶ ἀκολουθοῦμεν ἔπειτα τὰς κατὰ διάφορα μέρη ἐξόδους.

β'. Χρόνου συνέχεια. Οὕτω ἀκολουθοῦμεν π. χ. κύριόν τι συμβεβηκὸς μέχρι τοῦ σημείου, ἐνθα ἄλλο τι ἐπίσης μετ' αὐτοῦ συναντᾶται. Ἐπειτα ἐπάγομεν ἐπεισοδικῶς τὴν πρὸσδοκὸν τοῦ τελευταίου ὅσον τὸ δυνατόν βραχέως.

Ἐάν θέλωμεν ἔπειτα νὰ ἀναπτύξωμεν κατ' ἐξοχὴν τὰς αἰτίας συμβεβηκὸς τινός (δι' ἐρεύνης), τότε δυνάμεθα νὰ προτάξωμεν αὐτὸ τὸ συμβεβηκός.

γ'. Ὁ θέλων νὰ προτρέψῃ εἰς τι, πρέπει νὰ ἦνε εἰς θέσιν, ὥστε νὰ ἀφαιρέσῃ ἢ νὰ ἐξασθενήσῃ τοὺς ἀντιθέτους ἐνδοιασμούς. Κατὰ κανόνα πρέπει ἢ ἐξασθενήσῃ νὰ προηγηθῇ τῆς προτροπῆς. Ἐάν δὲ θέλωμεν νὰ ἐπιτάξωμεν τὴν τελευταίαν, πρέπει ἐν τέλει ἅπαξ ἔτι νὰ τεθῶσι τὰ αἴτια τῆς προτροπῆς, καὶ νὰ ἀναμετρηθῶσι πρὸς τοὺς ἐνδοιασμούς.

δ'. Ἐν γένει εἰς πᾶσαν ἀνάπτυξιν, ἣτις πρέπει νὰ κάμῃ ἐντύπωσιν ἐπὶ τὴν ψυχὴν τοῦ ἀκούοντος, ἰσχύει ὡς ῥητορικὸς κανὼν, ὅτι τὰ ἥττον σπουδαῖα προτάσσονται τῶν σπουδαιότερων. Ὅ,τι τελευταῖον λέγεται, ἐμμένει ζωηρότατον ἐν τῷ νῷ τοῦ ἀκούοντος.

22. Ἐν τοῖς ἀνωτέρω ἐδόθησαν (μέχρι τοῦ ἀριθ. 17) μόνον ἐκεῖνα τὰ πραγαγγέλματα περὶ τῆς διαίρεσεως, ἅτινα ἀναφέρονται εἰς τὴν θέσιν τῶν μερῶν πρὸς ἄλληλα. Ἐξετάζεται δὲ ἔτι, πῶς τὰ μέρη κατὰ τὸν νοῦν καὶ τὴν σημασίαν ἔχουσι πρὸς τὸ διαιρεθὲν ὅλον. Ὡς πρὸς τοῦτο διακρίνομεν διαίρεσιν κατὰ τὴν ὑπόθεσιν (βάθος), καὶ διαίρεσιν κατὰ τὴν περιοχὴν (πλάτος).

23. Ἡ γλωσσικὴ ἀνάπτυξις δὲν ἀσχολεῖται περὶ αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀλλὰ μόνον περὶ παραστάσεως τῶν πραγμάτων. Ἀφοῦ δὲ διακριθῶσιν ἐν τῷ ἀντικειμένῳ παραστάσεώς τινος μέρη, ἐνέργειαι, ιδιότητες, σχέσεις, τότε τὰ σημεῖα ταῦτα

ἀποτελοῦσι καὶ τὰ στοιχεῖα τῆς παραστάσεως. Τὸ σύνολον τούτων ἀποτελεῖ τὸ ἐμπεριεχόμενον ἢ τὴν ὑπόθεσιν τῆς παραστάσεως.

α'. Ἐν τῇ γλώσσῃ ἡ λέξις εἶνε ἡ ἔκφρασις τῆς παραστάσεως.

β'. Τὰ στοιχεῖα ἢ μέρη (partes) τῆς παραστάσεως εἶνε ἐν ταυτῷ τὰ σημεῖα ἢ γνωρίσματα τοῦ ἀντικειμένου· τῆς παραστάσεως (ὄθεν γνωρίσματα τοῦ πράγματος).

γ'. Ἡ λέξις ὕδωρ π. χ. εἶνε ἡ ἔκφρασις διὰ τὴν παράστασιν ὠρισμένου τινός (σωματικοῦ) ἀντικειμένου, γνωρίσματα τοῦ ἀντικειμένου τούτου εἶνε οὐ μόνον ἡ ὕλη ἐξ ἧς συνίσταται (ὕδρογόνον καὶ ὀξυγόνον), ἀλλὰ καὶ 1) ἡ περίστασις, ὅτι τὸ σῶμα τούτο εἶνε σύνητον. --- 2) Αἱ διάφοροι αὐτοῦ ιδιότητες π. χ.

- α. διαύγεια
- β. ῥευστότης
- γ. βαρύτης
- δ. πυκνότης
- ε. ἐλαστικότης.

Καὶ μάλιστα πᾶσαι αὗται πάλιν, καθ' ὃν τρόπον δι' ἀλλήλων ὀρίζονται (ἡ βαρύτης ῥευστοῦ τινος πιέζει π. χ. οὐχὶ μόνον πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰ πλάγια)· πάντα ταῦτα τὰ γνωρίσματα εἶνε στοιχεῖα τῆς παραστάσεως, ὃ ἔστι παριστώμεν ταῦτα, ὅταν παριστώμεν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον.

δ'. Καθ' ὅσον δὲ παράστασις τις περιέχει τὰ γνωρίσματα τοῦ ἀντικειμένου καὶ δύναται νὰ διαιρεθῇ εἰς μέρη, καλεῖται ἔννοια α.

ΣΗΜ. Οὐχ ἥττον ἡ λέξις ἔννοια, ἣν δίδομεν ἐν τῇ ῥητορικῇ, εἶνε ἐν τῇ πλατυτέρᾳ σημασίᾳ· διότι ἐν τῇ παραστάσει τὰ οὐσιώδη καὶ μὴ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀντικειμένου εἶνε πρὸς ἄλληλα ἀδιάκριτα. Ἄλλ' ἐν τῇ ἐννοίᾳ ἀναφέρονται μόνον τὰ οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ· ὥστε ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ ὑπὸ τὴν «ἐννοίαν» νοοῦμεν ἐκείνην τὴν παράστασιν, ἣτις ἔχει ὡς μέρη τὰ οὐσιώδη γνωρίσματα τοῦ ἀντικειμένου (πρὸς 26, 6, 6).

Τὰ μέρη τῆς ἐννοίας καλοῦνται ὡς τοιαῦτα συνήθως σημεῖα, γνωρίσματα.

24. Διαίρεσις εἰς μέρη ἢ κατὰ τὰ γνωρίσματα καλεῖται *μερισμός* (partitio). Ἀναφέρεται εἰς τὸ ἐμπεριεχόμενον τοῦ πρὸς διαίρεσιν ὅλου.

Τὴν ἀόριστον ἔκφρασιν, «τοῦ πρὸς διαίρεσιν ὄλου» μεταχειρίζομεθα ἐνταῦθα ἐπιτήδως. Τὸ ὄλον δὲν εἶνε ἐνταῦθα παράστασις τις ἢ ἔννοια, ἥτις ἐνυπάρχει ἐν τῷ θέματι, ἀλλὰ αὐτὸ τὸ θέμα δύναται νὰ ἦνε τὸ πρὸς διααιρετόν ὄλον, καὶ ἂν αὐτὸ συνίσταται ἐκ πολλῶν προτάσεων (§ 43, ἀριθ. 11 καὶ 12), ἐπειδὴ τοῦτο πάντοτε ἀποτελεῖ ἀδιαίρετον ἔννοϊαν.

Τὸ γινώρισμα τοῦ μερισμοῦ εἶνε ὅτι τὸ διααιρεθὲν ὄλον δὲν δύναται νὰ προφασθῇ ὡς καταγόρημα εἰς τὸ καθ' ἕκαστον μέρος.

23. Εἰς τὸν μερισμὸν (καὶ κατὰ τὸ ἐμπεριεχόμενον διαίρεσιν) ἀντιτίθεται ἡ διαίρεσις κατὰ τὴν περιοχὴν.

Παράστασις τις εἶνε δηλαδὴ ἢ παράστασις τις εἰδικὴ καὶ καθ' ἕκαστον ἢ καθολικὴ (πρβ. § 26, 6, α).

Καθ' ἕκαστον ἢ εἰδικὴ παράστασις παριστᾷ ἡμῖν τὸ ἀντικείμενον ὀρίζουσα τὴν ἰδιαιτέραν περίπτωσιν. Ἡ καθολικὴ παράστασις περιλαμβάνει μόνον, ὅ,τι τάξις τις ἀντικειμένων πρὸς ἄλληλα ἔχει κοινόν.

Καθολικὴ παράστασις εἰδικὴ ἢ καθ' ἕκαστον παράστασις.

Ἄνθρωπος. οὗτος ὁ ἄνθρωπος, ἐκεῖνος ὁ ἄνθρωπος
Παῦλος, Περικλῆς.

Πόλις. αὕτη ἡ πόλις, ἐκεῖνη ἡ πόλις
Ἀθῆναι, Χαλκίς.

Πόλεμος. πελοπον. πόλεμος, τριακονταετής πόλεμος.

Κῆπος. οὗτος ὁ κῆπος, ὁ κῆπος τοῦ ἀδελφοῦ μου.

Συνήθως καλοῦμεν (καίτοι ἀνακριβῶς πρβ. ἀρ. 23. δ) τὴν εἰδικὴν ἢ καθ' ἕκαστον παράστασιν ἀτομικὴν ἔννοϊαν ἢ τὴν ἐπὶ μέρους ἔννοϊαν, τὴν καθολικὴν, γενικὴν ἔννοϊαν· (τὸ γενικὸν ὄνομα, περιέχον ἢ περιεκτικόν).

26. Ἡ περιοχὴ τῆς (γενικωτέρας ἢ) γενικῆς ἔννοϊας κεῖται ἐν τῷ συνόλω ἐκείνου, περὶ οὗ ἡ γενικὴ ἔννοια δύναται νὰ λεχθῇ ὡς καταγόρημα.

Μερισμὸς κατὰ τὴν περιοχὴν (πλάτος) καλεῖται διαίρεσις (divisio).

α'. Ὁ μερισμὸς ἀσχολεῖται περὶ τὰ γνωρίσματα ἔννοϊας τινὸς ἐν γένει, εἴτε ἡ ἔννοια αὕτη εἶνε ἀτομικὴ, εἴτε γενικὴ.

β'. Ἐν τῇ διαιρέσει ἐκ τῶν προτέρων ἀναχωροῦμεν ἀπὸ τοῦτου, ὅτι τάξις τις ἐκ τῶν μερικῶν καὶ καθ' ἕκαστον ἔχει ὁμοία γνωρίσματα. Διὰ τούτων τῶν κοινῶν γνωρισμάτων διακινώσκονται τὰ καθ' ἕκαστον ὡς συγγενῆ, ὅθεν ὑπάγονται ὑπὸ ἀνωτέραν τινὰ ἔννοιαν. Ἡ ἔννοια αὕτη καλεῖται ἀπλῶς γενικὴ ἔννοια.

Ἐὰν δὲ διατάμωμεν τὴν γενικὴν ἔννοιαν (οὐχὶ εἰς τὰ γνωρίσματα τῆς, ἀλλὰ) εἰς εἶδη ἢ εἰς τὰ ὑπ' αὐτὴν ὑπαγόμενα καθ' ἕκαστον, τότε διαιροῦμεν αὐτὴν κατὰ τὴν περιοχὴν τῆς καὶ ἕκαστον ἐξ αὐτῆς ἀναπτύχθῃ μέρους ἔχει τότε πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς γενικῆς ἔννοιαι. Ἡ γενικὴ ἔννοια δύναται ἔπειτα ἐκάστου τοιοῦτου μέρους νὰ λεχθῇ ὡς κατηγορημα.

Ἐὰν διατάμωμεν τὴν ἔννοιαν ὕδωρ εἰς πηγάτον, ὄμβριον, χιόνηον—ἢ εἰς θολερὸν καὶ διαυγές ὕδωρ—ἢ εἰς μὴ ὑγιεινὸν καὶ ὑγιεινόν, τότε ἐξητάσαμεν αὐτὸ ὡς γενικὴν ἔννοιαν καὶ μετεχειρίσθημεν πρὸς τοῦτο τὴν διαίρεσιν. Ἐκαστον δὲ τῶν μερῶν τούτων εἶνε ὕδωρ καὶ ἔχει πάντα τὰ ἐν ἀριθ. 20, γ ρηθέντα γνωρίσματα τῆς ἔννοιαι ταύτης.

Εἰς τὴν αὐτὴν περίστασιν εἴμεθα καὶ ἐὰν τὸ Κόθνιον ὕδωρ, Αἰδηψιον, τὸ τῆς Κυλλήνης κλπ. προβάλλωμεν ὡς μέρη τῆς γενικῆς ἔννοιαι.

§ 42.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ

1. Διαίρεσις εἶνε ὁ μερισμὸς ἔννοιαι κατὰ τὴν περιοχὴν τοῦ (πλάτος). Περιοχὴν τινὰ ἔχει μόνον γενικὴ ἔννοια (§ 41, 25, ἐν τέλει).

Κιντλ. Inst. v. 10, 63 divisione autem adjuvari finitionem docet, eamque differre a partitione, quod haec sit totius in partes, illa generis in formas.

2. Γενικὴ ἔννοια εἶνε μόνον τοιαύτη διὰ τοῦτο, ὅτι ὑπ' αὐτὴν ὑπάρχουσι καθ' ἕκαστα, ἅτινα ἔχουσιν ὁμοία γνωρίσματα. Ἡ συναγωγὴ τῶν μερισμάτων τούτων εἶνε τὸ ἐμπεριεχόμενον τῆς γενικῆς ἔννοιαι.

3. Ὅσα ἀπλουστέρα εἶνε γενικὴ τις ἔννοια (ὃ ἐστὶν ὅσα ὀλιγώτερα γνωρίσματα ἔχει), τόσα ἀλλοιωδέστερα δύναται νὰ προσπίπτωσιν ὑπὸ ταύτην.

α'. Ἡ ἔννοια πεζὸς περιέχει ὁλόκληρον σειράν γνωρισμάτων. Οὕτω πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς ἔννοιαι ἀνὴρ καὶ τῆς ἔννοιαι στρατιώτης καὶ ἐκτὸς τούτου ἀκόμη σαφέστερα γνωρίσματα. Τὸ σύνολον τῶν ὄντων, ἅτινα πίπτουσι ὑπὸ ταύτην τὴν ἔννοιαν, εἶνε λοιπὸν εἰς τὰ εἶδη των (οὐχὶ κατ' ἀριθμὸν) πολὺ περιορισμένα.

β'. Ἡ ἔννοια αἰτία περιέχει ἓν μόνον γνώρισμα (δηλ. μίαν μόνην σχέσιν μεταξὺ δύο ἀντικειμένων). Ἐὰν σχηματίσωμεν διὰ τοῦ ἀκριβεστεροῦ προσδιορισμοῦ τῆς σχέσεως π. χ. ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ δυσμαικοῦ βρωμαϊκοῦ κράτους, εἰδικὴν ἔννοιαν αἰτίας, δύνανται οὐχ ἥττον καὶ ὅλως ἄλλοτα σημεῖα νὰ συμπίσωσιν ὑπὸ ταύτην.

1. Ἡ διαφθορά τῶν ἠθῶν τῶν Ῥωμαίων.
2. Ἡ ἀνικανότης τῶν τελευταίων κυβερνώντων.
3. Ἡ διαίρεσις τοῦ Θεοδοσίου, 395.
4. Ἡ ἐπιδρομὴ τῶν βαρβάρων.
5. Ὀδοάκρος.

Ὡς πρὸς τὰ καθ' ἕκαστον ταῦτα (λογικῶς, τὰ ἐπὶ μέρους, ἅτομα) ἰσχύει ἡ εἰδικὴ ἐκείνη ἔννοια ὡς ἔννοια γένους· ἀλλὰ αὐτὰ ταῦτα συμπίπτουσι μόνον κατὰ ἓν γνώρισμα.

4. Γενικὴ τις ἔννοια δύναται νὰ διαμερισθῇ διὰ τῆς διαιρέσεως διττῶς: εἴτε εἰς τὰ ὑπ' αὐτὴν πίπτοντα ἅτομα ἢ καθ' ἕκαστον, εἴτε εἰς εἶδη.

5. Ἡ διαίρεσις γενικῆς ἔννοιαι εἰς τὰ ἅτομά της ὀνομάζεται *διανομή*.

α'. Ἐν τῇ ῥητορικῇ ὑπάρχει ἀνάγκη τοιοῦτου ὀνόματος διὰ τὸ εἶδος τοῦτο τῆς διαιρέσεως, ἐπειδὴ αὕτη ὅτε μὲν ἐμφανίζεται συγνάκις, ὅτε δὲ μόνον ἄλλῃ ὑπάγεται ὑπὸ τοὺς λογικοὺς νόμους, καὶ μᾶλλον ἀνήκει εἰς τὴν θεωρίαν καὶ πείραν.

β'. Ἐὰν π. χ. θέμα τι περιέχει ἐρώτημά τι κατὰ τὰ συστατικὰ (γνωρίσματα) κατὰ τὰς αἰτίας ἢ ἀφορμάς, τὰς συνεπείας, ἢ ἀποτελέσματα, τὰ ἐφέλιμα ἢ βλαβερά, τὰς ιδιότητας, τὰ μέσα, τοὺς ἐχθροὺς ἢ φίλους ἀντικειμένου τινός, εἰς τὴν ἐρώτησιν: «Ποίαις συνεπείαις εἶχεν ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος διὰ τὰς Ἀθήνας;» Παραθέτομεν μόνον τὰ αὐτὰ ἐν τῇ § 41, 4 εἰρημένα σημεῖα ὡς ἀπάντησιν, ἅτινα ὅμως πρέπει νὰ διαταχθῶσι καλλίτερον.

Διανεμητικὰ μέρη δύναται πρὸς ἄλληλα νὰ ῥηνε καλῶς δια-

τεταγμένα. Ἀλλά ἔχουσιν ἐνδεῶς τῆς κατὰ σύστημα κατατάξεως, ἥτις εἶνε ἀναγκαῖα πρὸς τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἔποψιν.

γ'. Διανομή, ὃ ἐστὶ διάλυσις εἰς τὰ καθ' ἕκαστα, καὶ ἀπαρίθμησις αὐτῶν, εἶνε πρὸς τούτοις ἀναγκαῖα καὶ εἰς τὴν ταξινομίαν (ἀριθ. 6). Καὶ μάλιστα εἰς πᾶσαν βαθμίδα τῆς ταξινομίας εἶνε δυνατὴ διαγομή.

δ'. Ἄτομα διακρίνονται ἀπ' ἀλλήλων οὐχὶ πλέον διὰ γνωρισμάτων, ἅτινα εἶνε κοινά, πολλοῖς ἐκείνων ἀλλὰ διὰ μόνων ἰδιωμάτων.

6. Ἡ εἰς εἶδη διαίρεσις γενικῆς ἐννοίας καλεῖται *ταξινομία* ἢ *ταξινόμησις*. Εἶδος τι περιλαμβάνει ἀριθμὸν ἀτόμων, ἅτινα ἔχουσιν ὅμοια γνωρίσματα. Ὡς πρὸς τὰ ἄτομα ταῦτα ἡ εἰδικὴ ἐννοια εἶνε ἅμα καὶ γενικὴ. Εἰδικὴν ἐννοιαν καλοῦμεν ταύτην μόνον ὡς πρὸς τὴν γενικωτέραν ἐννοιαν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν αὐτὴ πίπτει.

Ἡ ἐννοια τοῦ εἶδους περιέχει πάντα τὰ γνωρίσματα τῆς γενικῆς ἐννοίας· οὐχ ἥττον ἐλάχιστα τροποποιεῖται ἐν τούτων καθ' ὄρισμένην τινὰ εὐθυνσιν. Αἱ διάφοροι τροποποιήσεις κατὰ ταύτην τὴν εὐθυνσιν παρέχουσιν ἢ ἀποτελοῦσι τὰ διάφορα εἶδη.

α'. Πᾶν εἶδος λοιπὸν περιέχει τοῦλάχιστον ἐν γνώρισμα περισσότερον ἢ τὸ γένος. Ἡ ἐννοια λόγος δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐννοια γένους π. χ. δύναται νὰ διαιεθῇ εἰς τὰ εἶδη: Ἀπολογητικὸς λόγος, δικανικὸς, ἐπαινετικὸς. Εἶτα ὁ σκοπὸς ὀρίζει τὸ εἶδος, καὶ ὁ διάφορος σκοπὸς, τὰ διάφορα εἶδη, ἅτινα ὅμως εἶνε ὑποτεταγμένα συμμετρως εἰς τὴν γενικὴν ἐννοιαν.

β'. Ἡ ἐννοια τοῦ εἶδους « ἀπολογητικὸς λόγος » γίνεται ἐννοια γένους διὰ τοῦ καθ' ἕκαστον ἀπολογητικούς λόγους: π. χ. διὰ τοῦς λόγους pro Roscio Amerino, pro rege Deiotaro, pro Ligario, (Κικ.) ὑπὲρ τοῦ Ἀριστοφάνους χρημάτων (Λυσ.).

γ'. Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἀπλὴν διανομὴν (ἀρ. 3, 6) πρέπει νὰ παραβάλλωμεν τὴν εἰς τὸ αὐτὸ θέμα ἀναφερομένην ταξινομίαν τῶν συνεπειῶν ἐν § 41, 3, γ, ἥτις διὰ τοῦ I καὶ II καὶ ἐν ἐκάστῃ τῶν κυρίων τούτων μερῶν πάλιν διὰ τοῦ 1 καὶ 2 ἐδόθη.

7. Ἡ ταξινομία, τὴν ὁποίαν ἐν ἀρ. 6 μόνον ὡς πρὸς δύο βαθμίδας ἐξητάσαμεν (γένος καὶ εἶδος) δύναται νὰ διεξαχθῇ

διὰ περισσοτέρων. Ἐν τετραπλῇ βαθμιαίᾳ διατάξει συνήθως μεταχειριζόμεθα τὰς ἐκφράσεις α) γένος γενικώτατον — β) γένος — γ) εἶδος — δ) εἶδος κατώτερον.

Τὸ κατώτερον εἶδος κατὰ τι εἶνε ἀκριβέστερον προσδιορισμένον ἢ τὸ εἶδος, τοῦτο πάλιν ἀκριβέστερον ἢ τὸ γένος, καὶ τοῦτο ἀκριβέστερον τοῦ γενικωτάτου γένους.

Ἐπὶ τὸ κατώτατον εἶδος κεῖνται τὰ ἄτομα, ἢ τὰ ἐπὶ μέρους. Ταῦτα δὲ ἀποτελοῦσι τὴν βᾶσιν τῆς ὅλης πυραμίδος.

α'. Ἐν τῷ ἐπομένῳ παραδείγματι εἶνε ἡ συναρμογὴ καθ' ὀρισμένην τινὰ εὐθυσίν.

ὕδωρ

α. ὄμβριον ὕδωρ — β πηγαῖον

α. σύνηθες — β μεταλλικόν

α. ἔμπικρον ἢ ὄξηρόν — β σιδηροῦχον.

Δυνάμεθα δὲ καὶ τὸ σιδηροῦχον πάλιν νὰ διαιρέσωμεν εἰς ἀσθενέστερον καὶ δυνατώτερον. Ἐν τέλει δὲ καταντῶμεν πάντοτε εἰς τὴν διανομὴν τούτου εἰς Κυλληναῖον, Κύθιον, Αἰδηΐσιον καὶ εἰς ἄλλα καθ' ἕκαστα.

β'. Εἰς ἕκαστην τῶν ἐπὶ τῶν βαθμίδων τούτων κειμένων ἐννοιῶν δύναται πᾶσα τῶν ὑπὲρ αὐτῆς ὑπερκειμένων καὶ διηρημένων ἐννοιῶν νὰ προστεθῇ ὡς κατηγορούμενον.

8. Τὸ ἀφ' οὗ ὀρμάται τις, ἵνα κατατάμη γενικὴν τινὰ ἔννοιαν εἰς εἶδη, καλεῖται βᾶσις τῆς διαιρέσεως.

Ἐπειδὴ δὲ ἕκαστοτε ἀντικείμενον δύναται νὰ ἐξετασθῇ ἀπὸ διαφορωτάτων ἐπόψεων, διὰ πᾶσαν γενικωτέραν ἐννοιαν ὑπάρχουσι διάφοροι βᾶσεις διαιρέσεως. Κατὰ τὴν διάφορον τῆς διαιρέσεως βᾶσιν προέρχονται εἴτα διάφορα εἶδη, ἅτινα κεῖνται παραλλήλως πρὸς ἄλληλα, ἀλλὰ πάντα εἶνε ὑποτεταγμένα εἰς τὸ αὐτὸ γένος (codivisio συνδιαιρέσεις παραδιαιρέσεις).

Ὅτω δυνάμεθα π. γ. νὰ διαιρέσωμεν τοὺς ἀνθρώπους

α. Κατὰ τὸ φυσικὸν γένος (ἀνὴρ, γυνή).

β. Κατὰ τὸ κύριον χρῶμα (λευκός, ξανθός, χαλκόχρους, μέλας).

- γ. Κατὰ τὴν πρόοδον τῆς σωματικῆς ἀναπτύξεως (μέγας ἢ μὴ).
 δ. Κατὰ τὴν διαίρεσιν τῆς γῆς (εὐρωπαϊκός, Ἀσιανός).
 ε. Κατὰ τὴν κατοικίαν κατ' ἀναφορὰν πρὸς τὴν θάλασσαν, (κά-
 τοικοι παραλίας, μεσογαίας).
 ζ. Κατὰ τὴν διάφορον φυλὴν (Ἰνδογερμανός, Σημίτης).
 η. Κατὰ τὴν ἡλικίαν (παῖς, νέος, παρθένος, ἀνὴρ, γυνή).
 θ. Κατὰ τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ (πεπολιτισμένους, ἢ μὴ).
 ι. Κατὰ τὸν βαθμὸν τῆς ἀναπτύξεως (πεπαιδευμένους ἢ μὴ).
 κ. Κατὰ τὴν ἡθικὴν (καλός, κακός κλπ.).
 λ. Κατὰ τὸ ἐπάγγελμα (τεχνίτης, χειρῶναξ, γεωργός κλπ.).
 Καὶ κατ' ἄλλας πλείονας βάσεις διαίρεσέως.
 Οὕτω δύνανται ἐν γένει σχεδὸν πανταχοῦ βάσεις διαίρεσέως νὰ
 γίνωσιν ιδιότητες καὶ σχέσεις ἀντικειμένου τινὸς ἐν πληθούσι ὑ-
 πάρχοντος, καθ' ἃς διαίρουμεν τὴν πληθύν εἰς συστήματα.

9. Ἐὰν ἡ βᾶσις τῆς διαίρεσέως δὲν ὑπετυπώθη ἤδη ἐν τῷ
 θέματι, πρέπει αὐτὸς ὁ ῥήτωρ νὰ τὴν εὕρῃ. Ἐν τῇ περιπτώ-
 σει ταύτῃ πρέπει μόνον νὰ ἐκλέξῃ τοιαύτην, ἥτις διὰ τὴν δια-
 πραγμάτευσιν τοῦ θέματος εἶνε γόνιμος.

α'. Ἐν τῷ θέματι: «Περὶ τῶν ἐκκλησιῶν τῆς πόλεως Κολω-
 νίας ὡς πρὸς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν» ἡ βᾶσις τῆς διαίρεσέως ὑπετυ-
 πώθη ἀκριβῶς (ἀρχιτεκτονική).

Τὸ θέμα λοιπὸν δύνανται ὀρθῶς νὰ διαιρεθῇ καὶ συνοπτικῶς νὰ
 πραγματουθῇ μόνον διὰ τῆς διαίρεσέως (ῥωμανικαί, ῥωμαϊκο-
 γοθικαί, γοθικαί βυζαντιναί κλπ. ἐκκλησίαι).

β'. Τὸ θέμα: «Περὶ τῆς ὠφελείας τοῦ περιοδεύειν» οὐδεμίαν
 βᾶσιν διαίρεσέως περιέχει. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ διαιρέσωμεν: 1)
 ὠφέλεια διὰ τὸν περιοδεύοντα αὐτόν—2) ὠφέλεια δι' ἄλλους. Ἡ
 διαίρεσις αὕτη εἶνε ὀλίγον γόνιμος, ἐπειδὴ οὐσιωδῶς μόνον ἡ ὠφέ-
 λεια δι' αὐτόν τὸν περιοδεύοντα λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Γονιμωτέρα
 εἶνε ἡ διαίρεσις: 1) διὰ τὸ σῶμα.—2) διὰ τὸ πνεῦμα.

Διὰ τὸ θέμα: «Περὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ δευτέρου Καρχηδονια-
 κοῦ πολέμου» ὀλίγην ἀκριβείαν ἤθελε δώσει διαίρεσις 1) εἰς βλα-
 βερὰς—2) ὠφελίμους συνεπείας. Γονιμωτέρα εἶνε ἡ διαίρεσις 1)
 διὰ τὴν Καρχηδόνα—2) διὰ τὴν Ῥώμην.

10. Ἐὰν ἡ διαίρεσις διεξάγεται διὰ πολλῶν βαθμίδων, τότε
 ἐκάστη βαθμὶς ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν αὐτῆς βᾶσιν (πρὸς ἀρ. 7
 καὶ τὸ αὐτόθι παράδειγμα).

Αἱ διάφοροι βαθμίδες ἔχουσι διαφόρους διαιρέσεως βάσεις. Διὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν βαθμίδα δύναται νὰ ληφθῇ τούαντιον μόνον μία καὶ ἡ αὐτὴ βάση διαιρέσεως.

Αἱ συνδιαιρέσεις ἢ παραδιαιρέσεις (ἴδ. ἀριθ. 8) δύναται νὰ ἴστανται παραλλήλως, δὲν πρέπει ὁμως νὰ συγχέωνται πρὸς ἀλλήλας. Ἐὰν π. χ. διαιρέσωμεν τοὺς ἀνθρώπους κατὰ φυλάς, ἔχομεν τὰ εἶδη: Καυκάσιοι, Μαλαῖοι, Μόγγολοι, κλπ. Ἐὰν δὲ διαιρέσωμεν κατὰ μέρη γῆς, ἔχομεν Εὐρωπαίους, Ἀσιανούς. Τούαντιον δὲν δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς Εὐρωπαίους, Καυκασίους, Μαλαίους.

Δυνάμεθα ὁμως, πάλιν νὰ διαιρέσωμεν διὰ τῆς ὑποδιαιρέσεως τοὺς Καυκασίους εἰς Εὐρωπαίους καὶ Ἀσιανούς, ἀφοῦ πρῶτον διηρέσαμεν αὐτοὺς εἰς φυλάς.

11. Ὅσοῦ ὀλίγον (ἀριθ. 8) δύναται νὰ δοθῇ περὶ τούτου γενικὸς τις κανὼν, ποία διαιρέσεως βάσις πρέπει νὰ προταθῇ ἐν τῇ εἰδικῇ περιπτώσει, τόσῳ ὀλίγον δύναται νὰ ὀρισθῇ, τί γενικωτέρα ἐν τῷ θέματι κειμένη ἔννοια τῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ ὑποβληθῇ. Τοῦτο εἶναι ἔργον τῆς εὑρέσεως, ἐν ᾗ μόνον εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσέξωμεν, ὥστε ἡ διαίρεσις νὰ γείνη γόνιμος διὰ τὸ θέμα.

α'. Ἐν τῷ θέματι «ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὴν φύσιν» Πάντα τὰ τρία οὐσιαστικὰ εἶνε μεριστὰ διὰ τῆς διαιρέσεως. Κυρίως δὲ εἶνε γόνιμος μόνον ἡ διαίρεσις τῆς ἐννοίας φύσις (πρὸς §. 41, 10, α) καὶ κατὰ ταύτην πρέπει νὰ διατάξωμεν τὰ πρωτεύοντα μέρη. Ὅτι πρὸς τούτοις ἡ διαίρεσις τῆς λέξεως ἀγῶν (α, ἀνυσιμωτέρα—β ἀλυσιτελής· ἢ α ἀγῶν ἐν ὕλικῃ σχέσει—β ἀγῶν ἐν πνευματικῇ σχέσει, κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς τέχνης καὶ ἐπιστήμης) δύναται διὰ τὴν εὑρεσιν νὰ ἴηνε ὠφέλιμος, δὲν δύναται τις νὰ ἀρνηθῇ. Ἰδίως ἡδυνάμεθα ἐκ τῆς τελευταίας διαιρέσεως καὶ διὰ τὸ θέμα νὰ ἐπάξωμεν τὰ κύρια μέρη

- I. Ἀγῶν πρὸς κτήσιν
- II. Ἀγῶν τῆς παραστάσεως (διὰ τῆς τέχνης)
- III. Ἀγῶν τῆς γνώσεως *

* Διχοτομικῶς: I. ἀγῶν πρὸς ὕλικόν σκοπόν—II. ἀγῶν πρὸς ἰδανικόν σκοπόν: 1. τέχνη. 2. ἐπιστήμη.

Οὐχ ἤττον ἢ διαίσεις αὐτὴ κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἀγῶνος (διότι ἢ ἔννοια κτῆσις εἶνε πολὺ στενὴ διὰ πᾶν, ὅ,τι δὲν πίπτει ὑπὸ II καὶ III) δὲν ἤθελεν ἐξαντλήσει τὸ ὅλον θέμα καὶ νὰ παρασταθῇ καθ' ἑαυτὴν τεχνικὴ. Οὐχὶ περαιτέρω ἠθέλομεν φθάσει, ἂν ἠθέλομεν διατάμει τὴν ἔννοιαν ἄνθρωπος α' εἰς ἐργάτας — β' εἰς τεχνίτας—γ' εἰς ἐπιστήμονας· διότι α καὶ γ ἐνεργοῦσι πολλαχῶς, καὶ μεταξύ α καὶ β κέῖται ὄριον οὐχὶ πάντοτε διαγνώσιμον.

β'. Ἐν τῷ θέματι: «Ποταὶ εἶνε αὶ συνέπειαι τῆς ἀπραξίας;» εἶνε διαιρεταὶ δύο ἔννοιαι διὰ τῆς διαίρέσεως· γόνιμος δὲ εἶνε μόνον ἢ διαίσεις τῶν συνεπειῶν, καὶ κατὰ τὴν σημασίαν τοῦ θέματος δὲν ἔχομεν νὰ χωρίσωμεν ὠφέλιμα καὶ βλαβερὰ, ἀλλ' ἀμέσως νὰ λάβωμεν τὰς συνεπείας ὡς ἐπιβλαβεῖς. εἶτα προέρχεται εὐκόλως ἢ διαίσεις α' εἰς σώματα — β' πνεῦμα ἢ α' διὰ τοὺς ἀπράγμονας αὐτοῦς—β' δι' ἐκείνους, οἵτινες συντάσσονται αὐτῶν (διὰ τοὺς περιστοιχοῦντας). Οὐχ ἤττον πάλιν ἢ νεωτέρα διαίσεις εἶνε τότε μόνον γόνιμος, ὅταν προσλάβωμεν τὴν πρώτην.

I. Δι' αὐτὸν τὸν ἀπράγμονα

1. Τὸ σῶμά του
2. Τὸ πνεῦμά του.

II. Διὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ τακτομένους ἀνθρώπους.

γ'. Ἐν τῷ θέματι: «Ἡ ἐργασία ἐπαυξάνει τὴν εὐτυχίαν του» εἶνε μερισταὶ διὰ τῆς διαίρέσεως αὶ ἔννοιαι:

Ἐργασία: α'. σωματικὴ — β'. πνευματικὴ.

Εὐτυχία: α'. ὕλική — β'. πνευματικὴ.

Ἐπαυξάνει: α'. ἀμέσως — β'. ἐμμέσως.

Ἐντεῦθεν δύνανται νὰ σχηματισθῇ ἢ ἐπομένη διάταξις:

I. Ἡ ἐργασία τοῦ σώματος ἐπαυξάνει

1. Τὴν ὕλικὴν ἡμῶν εὐτυχίαν
α'. ἀμέσως—(διὰ κτήσεως)

2. Τὴν πνευματικὴν εὐτυχίαν

α'. ἀμέσως — (ὕγιής νοῦς ἐν ὕγιει στόματι).

β'. ἐμμέσως — (ἢ κτῆσις ἀπωθεῖ τὰς φροντίδας, παρέχει μέσα διὰ ἰδανικὰς μελέτας).

II. Ἡ ἐργασία τοῦ πνεύματος ἐπαυξάνει

1. Τὴν ὕλικὴν ἡμῶν εὐδαιμονίαν

α'. ἐμμέσως—(διὰ κτήσεως)

β'. ἀμέσως—(καθιστᾷ ἡμᾶς ἰκανωτέρους νὰ διακρίνωμεν τὸ βλαβερὸν καὶ ὠφέλιμον καὶ νὰ ἐκλέγωμεν μεταξὺ τούτων).

2. Τὴν πνευματικὴν ἡμῶν εὐτυχίαν

α'. ἀμέσως—(καθιστᾷ ἡμᾶς ἰκανωτέρους νὰ διακρίνωμεν δίκαιον καὶ ἀδίκον).

β'. ἐμμέσως—(ἐνισχᾷ καὶ ἀνοψοῦ τὰς πνευματικὰς ἡμῶν δυνάμεις).

Ἐν τῇ διεξαγωγῇ δὲ τῆς διατάξεως ταύτης πρέπει νὰ ἀφήσωμεν νὰ μὴ προέρχεται σεσημειωμένη ἢ μονότονος διαίρεσις τῆς α καὶ β (αὶ ἔννοιαὶ ἀμέσως καὶ ἐμμέσως). Αὕτη ἀνήκει μόνον εἰς τὴν διαγραφὴν τοῦ σχήματος, καὶ ἐν αὐτῇ τούτῳ δύναται νὰ παραλειφθῇ. Ὡσε καλλίτερον νὰ μεταχειρισθῶμεν εὐθὺς τὴν διανομὴν.

δ'. Ἐν τῷ θέματι: Ποῖα προτερήματα ἔχει ἡ Εὐρώπη ἕνεκα τῆς θέσεως καὶ τῶν ιδιοτήτων τῆς ἄλλων μερῶν γῆς; » Διὰ τῆς περιεκτικῆς μελέτης θὰ φθάσωμεν εἰς τοῦτο, ὅτι πᾶσαι τοῦτο ἔχουσι κοινόν, ὅτι διεγείρουσι καὶ προκαλοῦσι τὴν ἐνέργειαν τῶν ἀνθρώπων. Ἐάν παρατηρήσωμεν ἐν τούτῳ τὴν ἐνότητά τοῦ θέματος (δι' ὑποκαταστάσεως), δυνάμεθα νὰ εὐρωμεν τὰ προτερήματα ἐν ταῖς αἰτίαις, αἵτινες προκαλοῦσι τὴν ἐνέργειαν. Δυνάμεθα λοιπὸν νὰ εἰπώμεν: Τὰ προτερήματα τῆς Εὐρώπης κεντῶνται ἐν τούτῳ, ὅτι αὕτη ἐξεγείρει τὴν ἐνέργειαν τῶν κατοικῶν τῆς (ὅ ἐστὶ καθιστᾷ ἀναγκαίαν καὶ ἐν ταύτῳ ἀνταμείβει). »

I. Ἐνεκα τοῦ κλίματός τῆς,

II. Ἐνεκα τῶν προϊόντων τῆς,

III. Ἐνεκα τῆς θέσεως τῶν μερῶν τῆς πρὸς ἄλληλα,

IV. Ἐνεκα τῆς ἐν τῷ κόσμῳ θέσεώς τῆς (θέσις αὐτῆς πρὸς τὰς ἄλλας ἡπείρους).

Ἐν τῇ διατάξει ταύτῃ μετέβημεν εὐθὺς ἐκ τῆς γενικῆς ἐννοίας εἰς τὴν διανομὴν καὶ ὅθεν διατάμομεν ταύτην εἰς εἶδη.

ε'. Τὰ δεδομένα παραδείγματα ἀρκοῦσιν, ὅπως καταστήσωσι σαφῆ τὸν χαρακτήρα τῆς διαίρέσεως.

Ἐκ τούτων παρατηροῦμεν, ὅτι πάντοτε μόνον μία μόνη ἔννοια οὐχὶ μία ὀλόκληρος κρίσις ὡς τοιαύτη δύναται νὰ μερισθῇ διὰ διαίρέσεως, εἴτε αὕτη ἐν τῷ θέματι κατὰ λέξιν ἐνουπάρχει, εἴτε διὰ μελέτης δύναται ἐκ τοῦ θέματος νὰ ἀναπτυχθῇ (ὡς ἐν τῷ ἀνωτέρῳ ὑπὸ ὃ παραδείγματι, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἔννοιαν προτέρημα ὑποκαταστήσαμεν τὴν ἔννοιαν αἰτία τῆς ἐνεργείας).

§ 43.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΜΕΡΙΣΜΟΥ

1. Μερισμός λέγεται ἡ διαίρεσις ὅλου τινὸς εἰς τὰ συστατικά του, ἢ μέρη.

α'. Cic. topic. κεφ. vi, § 30: in partitione quasi membra sunt, ut corporis caput, humeri, manus, latera, crura, pedes et cetera. Ἐλέχθη ἤδη ἐν § 41, 23, γ, ὅτι ὑπὸ τῆν λέξιν συστατικά, ἢ μέρη, ἐν λογικῇ ἐννοίᾳ, καὶ ἐν σωματικοῖς ἀντικειμένοις δὲν νοοῦμεν μόνον ὕλην, ἀλλὰ πᾶν ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ ἐρείδεται ἡ ἰδιότης (ἢ οὐσία) τοῦ ἀντικειμένου. Οὕτω π. χ. κώδων εἶνε σωματικὸν ἀντικείμενον, ὅπερ ὡς τοιοῦτον πρέπει ἀναγκαίως νὰ συνίσταται ἐξ ὕλης τινός. Ἀλλὰ διὰ τῆν παράστασιν κώδων εἶνε ἀδιάφορον, ὅποια τις εἶνε ἡ ὕλη αὐτῆ. Ἀναγκαίως ἀνήκει τοῦναντίον εἰς τῆν παράστασιν ταύτην ἡ εἰς τοὺς κώδωνας ἰδιάζουσα μορφή· ἐν τῇ στενοτέρᾳ σημασίᾳ καὶ ἡ κοιλότης. Τὰ σημεῖα ταῦτα ἀποτελοῦσι τὰ συστατικά τῆς παραστάσεως.

β'. Τὰ συστατικά ἐννοίας τινὸς καλοῦνται συνήθως γνωρίσματα, σημεῖα (notae).

γ'. Ἀτομικαὶ ἐννοιαί (πρὸς § 41. ἀρ. 23) ὑπόκεινται μόνον εἰς μερισμὸν οὐχὶ δὲ καὶ εἰς διαίρεσιν. Ἀλλ' ἐπειδὴ πρέπει νὰ ὑποπίπτωσιν ὑπὸ γενικὴν τινα ἐννοίαν, ἔχουσι διὰ τοῦτο πάντα τὰ χαρακτηριστικά τῆς γενικῆς αὐτῶν ἐννοίας ἐν ἑαυτοῖς. Διὰ τοῦτου ὁ μερισμὸς τούτων συχνάκις ἐπικουφίζεται οὐσιωδῶς (πρὸς ἀριθ. 6, δ).

2. Οὐδὲν καθ' ἕκαστον συστατικὸν ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν τοῦ ὅλου. Αὐτὴ στηρίζεται μᾶλλον ἐπὶ τοῦ συνόλου τῶν συστατικῶν.

Τὸ ὅλον δύναται ἔνεκα τούτου καὶ νὰ μὴ λεχθῆ ὡς κατηγόρημα συστατικοῦ τινός.

α'. Τοῦτο εἶνε τὸ διαγνωστικὸν σημεῖον τοῦ μερισμοῦ, ὅταν ὑπάρχῃ ἀμφιβολία τις, ἂν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ἔχωμεν μερισμὸν ἢ διαίρεσιν (καὶ διανομήν) (πρὸς § 41, 26).

β'. Συστατικά τῆς παραστάσεως ἄνθρωπος εἶνε π. χ. σῶμα καὶ ψυχὴ. Ἀλλὰ οὔτε περὶ τοῦ σώματος μόνου δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι τοῦτο εἶνε ὁ ἄνθρωπος, οὔτε περὶ τῆς ψυχῆς μόνης.

Ἐκαστον λοιπὸν συστατικὸν ἐνυπάρχει ἐν τῷ ὅλῳ, οὐχὶ τὸ ὅλον ἐν τῷ συστατικῷ.

Ἄλλως εἶνε ἐν τῇ διαίρεσει. Πᾶν, ὅ,τι ἀποτελεῖ τὴν γενικὴν ἔννοιαν, (π. χ. πτηνόν),—πάντα λοιπὸν τὰ γνωρίσματα τῆς γενικῆς ἐννοίας,—κεῖται ἐν πάσῃ τοῦ εἶδους ἐννοίᾳ (π. χ. ἀρπακτικόν ὄρνειον, ψιδικόν). Οὔτε γένος, οὔτε εἶδος ὑπάρχει μόνον ὡς τοιοῦτον ἐν τῷ κόσμῳ· ἡ ὑπαρξίς τοῦτου εἶνε ἐσωτερικὴ καὶ πρὸς τὰ ἅτομα συνδεδεμένη.

3. Ἐν γένει διακρίνομεν οὐσιώδη καὶ μὴ οὐσκώδη συστατικά. Οὐχ ἤττον δύναται μόνον ἐν εἰδικῇ περιπτώσει νὰ δρισθῇ τί θεωρητέον ὡς οὐσιώδες συστατικὸν παραστάσεώς τινος.

Διὰ τὴν παράστασιν ἵππου τὸ μέλαν χρῶμα τῶν τριγῶν εἶνε ἐπουσιώδες· διὰ τὴν ἔννοιαν κόραξ τοῦτου εἶνε οὐσιώδες γνώρισμα.

4. Διὰ τὸν μερισμὸν ἰσχύει ὡς κανὼν, ὅτι πρέπει νὰ παραθεῖται πάντα τὰ οὐσιώδη συστατικά. Οὐχ ἤττον κατὰ τὸν σκοπὸν τοῦ θέματος δυνατὸν νὰ γείνη ἐκτροπὴ τοῦ κανόνος τοῦτου. Ἐπίσης ἐνίοτε εἶνε ὠφέλιμον διὰ τὸ θέμα, ἀναγκαῖον μάλιστα, νὰ λάβωμεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν συλλογισμῶν καὶ ἐπουσιώδη συστατικά.

α'. Οὔτως εἶνε διὰ τὴν παράστασιν ὕδωρ οὐσιώδες νὰ γινώσκωμεν ὅτι τοῦτο εἶνε σύνθετον σῶμα. Ἄλλ' ὁ διατάττων τὴν ὠφέλειαν τοῦ ὕδατος καὶ τὰ συστατικά τῆς παραστάσεως ταύτης, οὗτος ἐξ ἐκείνου τοῦ σημείου δὲν δύναται νὰ παράξῃ πολλά, καὶ μάλιστα ἐντεῦθεν νὰ παραθεῖται εἰκασίας, ἄνευ περαιτέρω λοιπὸν θὰ τὸ ἐγκαταλείψῃ πρὸς § 40, 23, γ.

β'. Ἐν τῇ ἐπιδείξιᾳ συναγωγῇ τῶν ὀλίγων οὐσιωδῶν συστατικῶν (γνωρισμάτων), ἀλλ' ἐν τῇ πρέπει πάντοτε νὰ προβαίνωμεν μετὰ περισκέψεως καὶ νὰ ἀποφεύγωμεν τὴν λεπτολογίαν καὶ τὸ ἐξητημένον, δείκνυται καὶ ἡ ἰκανότης τοῦ παριστῶντος. Ἐν § 33, 2 (ὑπὸ τὸ πρῶτον) ἐδόθη παράδειγμα, ἐν ᾧ διὰ τὸ θέμα ἐκ δευτερεύοντος γνωρίσματος (τοῦ πόθου πρὸς τὴν ἐλευθερίαν) δύναται τις νὰ ἐξαγάγῃ ὀλόκληρον θεωρίαν (τὴν σπουδὴν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸ ἰδανικόν καὶ τὰ μετὰ τὸν βίον).

γ. Τὰ καθ' ἕκαστον διὰ τοῦ μερισμοῦ παραθετέα συστατικά (γνωρίσματα) δύνανται, ἐὰν ἦνε πολλὰ ἐξ αὐτῶν, νὰ διαμε-

ρισθῶσι· πάλιν εἰς συστήματα. Πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖα εἶνε, ὡς ἐν τῇ διαιρέσει, βάσις τις τῆς διαιρέσεως (fundamentum divisionis).

Ἄλλ' ἡ τῆς διαιρέσεως βάσις ἐν τῷ μερισμῷ κεῖται πάντοτε ἐν αὐτῇ τῇ πρὸς διαίρεσιν ἐννοίᾳ καὶ πρέπει ἐκ ταύτης νὰ ἐξευρεθῇ.

α'. Ἐν τῇ διαιρέσει (§ 42, 8) δύνανται αἱ διαφορώταται ἐποφύεις νὰ ληφθῶσιν ὡς διαιρετικαὶ βάσεις.

β'. Ἐν τῷ μερισμῷ μόνον μεταξὺ ὀλίγων διαιρετικῶν βάσεων ἔχομεν ἐκλογὴν. Οὕτω π. χ. αἱ Ἀθηναίαι συνίσταται ἐκ τῶν μερῶν παλαιὰ πόλις, ἀγορά, μεταγενεστέρα πόλις, νεάπολις. Δυνάμεθα δὲ κατὰ τὴν θέσιν πρὸς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ (διαιρέσεως βάσις) νὰ σχηματίσωμεν δύο συστήματα, ὧν τὸ μὲν κεῖται πρὸς Νότον τὸ δὲ πρὸς Βορρᾶν τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ.

6. Ἀπωτέρα διαμέλισις. Ἐκαστον διὰ τοῦ μερισμοῦ παραθεμιμένον μέρος δύνανται πάλιν νὰ θεωρηθῇ ὡς ὅλον καὶ νὰ κατατμηθῇ ἐπίσης διὰ τοῦ μερισμοῦ.

α'. Ἐὰν διαιρέσωμεν τὴν ἐννοίαν δένδρον εἰς ῥίζαν, στέλεχος κορυφὴν, τὸ διὰ μερισμοῦ μέρος δύνανται πάλιν νὰ διανεμηθῇ εἰς φλοιόν, ξύλον, μυελόν.

β'. Ἐὰν δὲ διαιρέσωμεν τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον (ἀμφότεραι αἱ λέξεις ἀποτελοῦσι τὸ πρὸς διαίρεσιν ὅλον) εἰς I τὸν δεκαετῆ, II τὸν σικελικόν, III τὸν δεκελεικόν, τότε ὁ δεκαετῆς δύνανται νὰ κατατμηθῇ εἰς δύο μέρη.

1. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους.

2. Ὁ μετὰ τὸν Περικλῆ.

Ἐν τῷ μετὰ τὸν Περικλέα αἰῶνι δύνανται πάλιν νὰ τμηθῇ εἰς:

α'. Τὸν τοῦ Κλέωνος.

β'. Τὸν μετὰ τὸν Κλέωνα.

Κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον προέρχεται διὰ τὸ 1 (δεκαετῆ πόλεμον) ὡς πρὸς τὰ ἐν Ἀθήναις κατ' ἐξοχὴν ἐπιδρωῦντα πρόσωπα ἡ τριχοτομία.

1. Ὁ αἰὼν τοῦ Περικλέους.

2. Ὁ αἰὼν τοῦ Κλέωνος.

3. Ὁ αἰὼν τοῦ Νικίου.

ΣΗΜ. Ἡ ἀνωτέρω διαίρεσις ὡς πρὸς τὴν ἔννοιαν πελοποννησιακὸς πόλεμος εἶνε μερισμὸς: ἐὰν δὲ τὸ ἄνωγτιον εἶνε τὸ θέμα: «ὅποια εἶνε αἱ περίοδοι τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου;» τότε δὲν μεταβάλλεται ὑλικῶς ἡ διαίρεσις, ἀλλὰ κατὰ τύπον ὑπάρχει ἡ διαφορὰ, ὅτι (ἐπειδὴ ἕκαστον μέρος εἶνε περίοδος) πάντα τὰ μέρη ὡς ἄτομα, ὄθεν διὰ διανομῆς, πίπτουσιν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν περιόδου. Πρὸς. § 42, δ, γ.

γ'. Διὰ τὸ θέμα: «Περιγραφή Ἀθηνῶν (431 π. π.)» δύναται νὰ διαταχθῇ ὁ ἐπόμενος μερισμὸς.

I. Ἡ μεσαία πόλις.

1. Ἡ Ἀκρόπολις.

2. Ἡ κάτω πόλις.

α. Ἡ κυρίως πόλις.

α. Ὀδοὶ καὶ πλατεῖαι.

β. Οἰκοδομήματα.

γ. Τείχη καὶ πύλαι.

δ. Προάστεια.

I. Νὰ ἀναπτύσσονται ἐξ ἑνὸς μόνου μέρους τῆς ἐξεργασίας.

II. Τὰ μακρὰ τείχη.

III. Ὁ λιμὴν.

1. Πειραιεύς.

2. Μουνηχία.

3. Φάληρον.

Ἐκ τῶν μερῶν τούτων II ἀποτελεῖ τὸ συνδετικὸν σημεῖον μεταξὺ I καὶ III, ἢ τὸ μεταξὺ α καὶ β. — Ἐὰν θέλωμεν νὰ διαίρῳμεν ἀκόμη τὸ β, τότε ἐπέρχεται διαίρεσις (δημόσια οἰκοδομήματα—ιδιωτικὰ).

δ. Ὅτι δὲ μερισμὸς μέρη δύνανται νὰ ἀρυσθῶσιν καὶ ἐκ τῆς ὑπὲρ τὴν καθ' ἕκαστον ἔννοιαν κειμένης γενικῆς ἐννοίας, ἐλέχθη ἐν § 38, α. Ἡ περίπτωσις αὕτη συμβαίνει ἰδίως ἐκεῖ, ἔνθα γίνεται ἀρχὴ ἐκ λογικοῦ τινος ὀρισμοῦ (§ 34, 2). Οὕτω διὰ τὴν ἔννοιαν μουσικὴν προέρχονται τὰ δύο τοῦ μερισμοῦ μέρη.

α'. Ἡ μουσικὴ εἶνε τέχνη.

β'. Ἡ μουσικὴ εἶνε παράστασις δι' ἤχων.

Περαιτέρω διαμέλισις κατορθοῦται διὰ τοῦ μερισμοῦ τῶν ἐννοιῶν τέχνη καὶ ἤχος. — Ἡ ἔννοια φιλάληθες πρέπει νὰ διαλυθῇ διὰ τοῦ ὀνομαστικοῦ ὀρισμοῦ εἰς φιλίαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Φιλία εἶνε ἐνταῦθα ἡ γενικὴ ἔννοια. Τὰ γνωρίσματα εἶνε:

α. Εἰς τὸ ἀντικείμενον τῆς φιλίας (ἀγάπης) προσάπτομεν ἀξίαν τινά.

β. Εὔμεθα ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωμέν τι ὑπὲρ αὐτῆς.

γ. Οὐδεμίαν προσδοκῶμεν διὰ τοῦτο ἀνταμοιβήν.

ΣΗΜ. Περὶ ἄλλης χρήσεως τοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος πρβ. τὴν σημ. εἰς ἀριθ. 9.

7. Ποία ἐν τῷ θέματι κειμένη ἔννοια πρέπει νὰ υποβληθῆ εἰς τὸν μερισμόν, δὲν δύναται ἐν γένει νὰ ὀρισθῆ, καὶ δὲν εἶνε ἔργον τῆς διατάξεως, ἀλλὰ τῆς εὐρέσεως.

Ἐν τῷ θέματι: «ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὁ κύριος τῶν ζώων» αἱ τρεῖς ἔννοιαι εἶνε διαιρεταὶ διὰ μερισμοῦ. Οὕτω ἄνθρωπος εἰς σῶμα καὶ πνεῦμα (ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐπωφεληθῆ τὰ ζῶα διὰ τὴν εὐεξίαν τοῦ σώματος καὶ διὰ τὴν μόρφωσιν τοῦ πνεύματος)· ζῶον εἰς σῶμα καὶ φυσικὰς ιδιότητας (ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν περὶ ζωῆς καὶ θανάτου· δύναται τὰ σώματα τῶν ζώων, τὰς ὁρμὰς τούτων νὰ ὠφεληθῆ, δύναται τὰς φυσικὰς ιδιότητας δι' ἐξημερώσεως νὰ ἀναπτύξῃ). κύριος τέλος εἶνε σχετικὴ ἔννοια ἐν ἧ οὐ μόνον κέτα· τὸ γνῶρισμα τῆς ἰσχύος, ἀλλ' ἦτις περιλαμβάνει καὶ δικαιώματα καὶ ἐπομένως καὶ καθήκοντα.

Ἐξάγεται λοιπὸν εὐκόλως, ὅτι ὁ μερισμὸς τῆς ἐννοίας κύριος δύνειται βαθύτατα εἰς τὸ θέμα, καὶ προέρχονται τὰ (ἐκ τῆς διχοτομίας «φυσικὰ μέρη, II ἠθικὰ τῆς σχέσεως ταύτης» δι' ἑτέρας πάλιν διχοτομίας τοῦ II) κύρια μέρη:

I. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐξουσίαν ἐπὶ τῶν ζώων.

II. Ἐχει δικαιώματα ἐπὶ τούτων.

III. Ἐχει καθήκοντα πρὸς αὐτά.

Δι' ἕκαστον τούτων τῶν μερῶν δύναται νὰ εὐρεθῶσι δύο δευτερεύοντα διὰ τῆς ζητήσεως τῶν αἰτίων καὶ τοῦ τρόπου (τῆς ἐξουσίας, τοῦ δικαίου, τῶν καθηκόντων). Τὰ δευτερεύοντα μέρη εἶνε ἔτι μερισμοὶ τῶν κυρίων μερῶν. Τοῦναντίον ἕκαστον ἐπὶ μέρους αἰτίον καὶ πᾶς κατ' ἴδιαν τρόπος (ὅθεν πᾶν ὑποδέεσθαι μέρους) ἴσταται διανημητικῶς ὑπὸ τὸ προσήκον δευτερεῦον ἢ πάρεργον μέρος.

8. Ἄλλ' ὁ μερισμὸς ἐκτείνεται ἤδη (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν διαίρεσιν — πρβ. § 42, II, ε) οὐ μόνον ἐπὶ τῆς καθ' ἕκαστον

ἐννοίας, ἀλλὰ ἐν γένει πᾶσα διαίρεσις, ἥτις διατάσσεται κατὰ τὴν σχέσιν τοῦ γένους πρὸς τὸ εἶδος καὶ ἐπὶ μέρους, δύναται νὰ ᾔνε μόνον μερισμός.

9. Κατὰ ταῦτα λοιπὸν θέμα τι εἰς τὸ ἱστορικὸν γένος ἀνήκον κατὰ τὴν οὐσίαν τοῦ γένους του (*) δύναται νὰ ἔχη τὰ ἐκ μερισμοῦ μέρη: I περιγραφὴν (ἢ διήγησιν) — II ἀπόδειξιν (ἀνασκευὴν) — III σχέσιν — IV κρίσιν α).

Θέμα εἰς τὸ λογικὸν γένος ἀνήκον δύναται νὰ ἔχη ἐκ μερισμοῦ μέρη: I ἐξήγησιν — II ἀπόδειξιν (ἀνασκευὴν) — III κρίσιν β).

α'. Θέμα: «ἡ γῆ κινεῖται περὶ τὸν ἥλιον».

I. Περιγραφὴ (πῶς πρέπει νὰ νοήσωμεν τὴν κίνησιν ταύτην;)

1. Χρόνος τῆς περιφορᾶς.
2. Ὅδος ταύτης.
3. Θέσις τοῦ γήινου ἄξονος.
4. Κυκλοτερῆς κινήσεις τῆς γῆς.

II. Ἀποδείξεις.

III. Ἀνασκευὴ ἀντιθέτων γνωμῶν.

IV. Σχέσεις.

1. Σύγκρισις πρὸς τὴν περιστροφὴν τῆς σελήνης περὶ τὴν γῆν — τῶν κομητῶν περὶ τὸν ἥλιον — τῶν λοιπῶν πλανητῶν.

2. Αἰτίαι.

3. Ἀποτελέσματα (ῥοαί ἔτους, ἡμέρα καὶ νύξ).

V. Κρίσις (σπουδαιότης τοῦ πράγματος διὰ τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων).

Ὁὐχ ἤττον δυνάμεθα νὰ τάξωμεν τὸ ὑπὸ IV, I κείμενον καὶ εἰς προσήκοντα δευτερεύοντα μέρη τοῦ I καὶ νὰ μεταχειρισθῶμεν διὰ τὸ II τὸ ὑπὸ IV, 2 καὶ 3.

β'. Τὰ λογικὰ θέματα: «γνώσις εἶνε δύναμις» καὶ «χρόνος εἶνε χρήματα» εὐκόλως διατάσσονται προσηκόντως. Ἐν τῇ κρίσει

(*) Ἐν ἑτέρᾳ χρήσει τὸ αὐτὸ ἀξίωμα ἐπραγματεύθη ὑπ' ἀριθ.

6 δ. Ἐν τῇ προκειμένῃ περιστάσει ἐτίθη τὸ θέμα ὡς ὅλον, ὑπὸ τὸ γένος του· ἐν ἀριθ. 6 δ τούναντιον μόνον ἢ καθ' ἕκαστον ἔννοια.

τοῦ τελευταίου δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν, ὅτι ἡ ὕλική ἀξία δὲν εἶνε τὸ μόνον ὀρθὸν μέτρον διὰ τὰ ἀντικείμενα.

10. Οὕτω δύνανται ἐξήγησις, ἀπόδειξις καὶ μέρος τῶν σχέσεων (ἰδίως συνέπειαι καὶ ἀποτελέσματα) νὰ συμπεριληφθῶσιν εἰς μερισμούς, ὧν τὰ μέρη ἀνταποκρίνονται πρὸς τὰ τρία μέρη συλλογισμοῦ (§ 36, 7).

α'. Θέμα: «Ὁ βίος δὲν εἶνε τὸ ὑψιστον τῶν ἀγαθῶν».

1. Ποῦ συνίσταται ἡ οὐσία τοῦ ὑψίστου ἀγαθοῦ; (μειζων πρότασις).

2. Δὲν πρέπει νὰ ὑπηρετῇ ἀνώτερον σκοπὸν (ἀρνητικὸν γνώρισμα).

3. Πρέπει νὰ ἐγγυᾶται τὴν εὐδαιμονίαν τοῦ κατόχου.

II. Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ βίος δὲν κατέχει τὰς ιδιότητες ταύτας (ἐλάσσω πρότασις).

III. Συνέπειαι.

Ὁ βίος δὲν εἶνε τὸ ὑψιστον ἀγαθόν. Δύναται λοιπὸν νὰ θυσιασθῇ ὑπὲρ ὑψηλοτέρου τινὸς σκοποῦ.

Τὸ μέρος I ἐν τῇ κατατάξει ταύτῃ εἶνε ὀλίγον ἀφηρημένον καὶ δι' ἀρχαρίον οὐχὶ τόσον εὐκολον εἰς τὴν διεξαγωγὴν· πρέπει λοιπὸν νὰ συνδέσωσιν I καὶ II πρὸς ἄλληλα (διὰ τὸ ὅ βίος δὲν εἶνε τὸ ὑψιστον ἀγαθόν;).

β'. Καθ' ὅμοιον τρόπον εἶνε διατεταγμένος ὁ λόγος τοῦ Κικέρωνος pro Lege Manilia· I ιδιότητες καλοῦ στρατηγοῦ. — II Ἀπόδειξις, ὅτι ὁ Πομπήϊος πάντα ταῦτα κέκτηται. — III ὁ Πομπήϊος πρέπει νὰ ἐκλεχθῇ στρατηγός.

11. Ἐὰν τὸ θέμα συνίσταται ἐκ δύο ἢ πλειόνων πρὸς ἀλλήλας συνδεδεμένων κρίσεων, τότε κατὰ κανόνα ἐκάστη ἐπὶ μέρους ἐκ τῶν κρίσεων τούτων παρέχει ἓν κύριον μέρος διὰ τὸν μερισμόν.

α'. Θέμα: «τῆς παιδείας αἱ μὲν ρίζαι πικραί, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς». Εἰς ἀμφοτέρας δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη (ὡς I) περιγραφικὴν τινα ἐξήγησιν (ὡς IV) κρίσιν (προτροπὴν πρὸς ἐπιμελῆ σπουδῆν) πρὸς § 27, 6.

β'. Θέμα: «ἡ ἐλευθερία συνετῶς ἐξασκουμένη εἶνε μέγα ἀγαθόν» ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ ἐξάξωμεν τὰ μέρη:

I. (Θέσις). Ἡ ἐλευθερία εἶνε μέγα ἀγαθόν.

II. (Ἐπίθεσις). Τοῦτο τὸ ἀγαθόν ἀπαιτεῖ συνετὴν χρῆσιν.

γ'. Θέμα: «κοινοὶ ἄνθρωποι θεωροῦσι τὰς συνεπειὰς τῶν πράξεων των» (I) «ὁ σπόρος, ὃν σπείρουσιν ἐξοχοὶ νόες, ἀναβλαστάνει βραδέως» (II).

12. Ἐὰν τέλος ἀπλῆ πρότασις περιέχῃ πολλὰ ἀλλήλως συντεταγμένα μέρη, δύναται τακτικῶς ἕκαστον τούτων νὰ γείνη κύριον μέρος τοῦ μερισμοῦ.

α'. «Τὰ σφάλματα τοῦ ἀνθρώπου προέρχονται συνήθως ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς συνέσεώς του, ἢ ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς θελήσεώς του». «Πᾶσαι αἱ γνώσεις κατορθοῦνται ἢ διὰ τῆς παρατηρήσεως καὶ πείρας, ἢ διὰ τῆς σκέψεως». — Ἐν τοῖς παραδείγμασι τούτοις παρέχει ἕκαστος ἢ διὰ ζεῦξις δύο μέρη.

β'. «Ὁ Θεὸς εἶνε ὁ δημιουργός, ὁ συντηρητής καὶ κυβερνήτης τοῦ κόσμου». — «Τὰ ποιήματα τοῦ Ὁμήρου δεσμεύουσιν ἡμᾶς διὰ τοῦ περιεχομένου αὐτῶν καὶ τῆς παραστάσεως!» (ὅ ἐστι διὰ τῆς ὕλης καὶ τῆς διαπραγματεύσεως ταύτης).

γ'. Ἡ τυπογραφία εἶνε ἤδη οὐχ ἤττον σπουδαία, ἢ ἐπὶ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς. Ἐνταῦθα κεῖται ἡ ἀντίθεσις τοῦ τότε καὶ νῦν: ἡ αὐτὴ σπουδαιότης ἐν ὅλῳ διαφόρῳ τῶν σχέσεων θέσει. Ὅθεν I σημασία τῆς τυπογραφικῆς τέχνης διὰ τὰς σχέσεις τοῦ μεσαιῶνος. — II σημασία ταύτης διὰ τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν. — III Σύγκρισις καὶ κρίσις.

ΣΗΜ. Μόλις εἶνε ἀνάγκη νὰ παρατηρηθῇ, ὅτι τὸ ὑπὸ 11 καὶ 12 εἰρημένον δὲν ἰσχύει πάντοτε· διότι εἰς τινὰς περιστάσεις δύναται νὰ ᾔνε ὠφέλιμον, ὥστε δύο συνδεόμενα κρίσεις (ἀρ. 11) νὰ θεωρησάμεν ὡς μίαν ἐνότητα, ἢ ἐξ αὐτῶν νὰ ἀναπτύξωμεν τρίτην κρίσιν· πρὸς § 26, 4. Πρὸς δὲ τούτοις πρέπει ἐν ταῖς ὑπ' ἀριθ. 12 μνημονευθείσαις περιστάσεσι νὰ δοκιμάσωμεν πρῶτον: Διάζευξις τις εἶνε π. χ. ἄκρα ἢ μὴ ὀρθή· καὶ συντεταγμένα ἔννοιαι δύναται νὰ ἴστανται πρὸς ἀλλήλας ἐν ἐξαρκούσῃ καὶ διὰ τὴν διαπραγματέυσιν γονίμῳ βαινομένῃ ἀντιθέσει, ἀλλ' ὡς πρὸς τὸ λοιπὸν ἐμπεριεχόμενον τοῦ θέματος συχνάκις ὑποχωρεῖ ἡ ἀντίθεσις αὕτη καὶ διὰ διαίρεσιν γίγνεται τότε ἀσήμαντος. Ἡ τελευταία περίπτωσις εἶνε π. χ. ἐν τοῖς ἐπομένοις θέμασιν:

α'. Ποία πλεονεκτήματα ἔχει ἡ Εὐρώπη τῶν λοιπῶν μερῶν τῆς γῆς κατὰ τὴν θέσιν καὶ τὴν φυσικὴν ποιότητα; » (πρὸς § 42, 11, δ).

β'. «Διατὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη ποιούσιν τόσῳ βαθεῖαν καὶ διαρκῆ ἐντύπωσιν ἐπὶ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς καρδίας;»

Διότι ἐν τῷ α πρέπει κατ' ἐξοχὴν νὰ ἐξετασθῇ τὸ κλίμα τοῦτο ὀρίζεται κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ τῆς θέσεως κατὰ τι δὲ καὶ διὰ τῆς ποιότητος (τοῦ ὕψους τοῦ ἐδάφους, τῆς ἀφθονίας τοῦ ὕδατος), ἀλλ' ὀρίζει ἐνεργητικῶς πάλιν οὐσιωδῶς τὴν ποιότητα· ἡ διαίρεσις λοιπὸν εἰς θέσιν καὶ ποιότητα δύναται ἐν τῇ διεξαγωγῇ νὰ φέρῃ ἀπορίαν, ἐπειδὴ τὰ μέρη ἄπτονται ἀλλήλων. Ἐν β ἡ διαίρεσις εἰς πνεῦμα καὶ καρδίαν εἶνε ἐντελῶς ἄγονος· ἀλλὰ διαίρεσις εἰς βαθεῖαν καὶ διαρκῆ θὰ ἐμπεριεῖχε σχεδὸν ταῦτολογίαν, ἐπειδὴ μόνον εἰς ἰδιαζούσας καὶ μεμονωμένας περιστάσεις βαθεῖα ἐντύπωσις δὲν εἶνε διαρκῆς, καὶ ἐν γενικῇ κρίσει τὸ ἀλλόκοτον δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἐπισκοπηθῇ καὶ μάλιστα μολίς δύναται νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν.

§ 44.

ΣΥΝΔΕΣΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΙΡΕΣΕΩΣ ΜΕΤΑ ΤΟΥ ΜΕΡΙΣΜΟΥ

1. Ἐκ τῶν δύο προηγουμένων μερῶν ἐξάγεται ἤδη, ὅτι ἐν διατάξει τινὶ κατὰ διαφορωτάτους τρόπους δύνανται νὰ συνδεθῶσι πρὸς ἄλληλα μερισμὸς καὶ διαίρεσις.

2. Οὕτω δύνανται π. χ. τὰ κύρια μέρη νὰ διαταχθῶσι κατὰ τὸν μερισμὸν καὶ δευτερεύοντα διὰ τῆς διαίρεσεως νὰ ὑποταχθῶσι τοῖς κυρίοις. Π. χ.

Θέμα: «περὶ τοῦ ζήλου».

I. Ἐξήγησις τῆς ἐννοίας.

II. Αἷτια, ἐξ ὧν προέρχεται ὁ ζήλος.

1. Ἡ τῷ ἀνθρώπῳ ἔμφυτος ὀρμὴ πρὸς μίμησιν (— καθ' ἐαυτὴν δὲν εἶνε ἠθικὴ).

2. Αἷτια ἠθικά.

α'. Ὑπόληψις καὶ ἀγάπη (α διὰ τὸν πράττοντα—β διὰ τὰς πράξεις του).

β'. Φιλοδοξία καὶ φθόνος.

III. Κρίσις· ἡ ἀξία εἶνε ὀριστέα.

1. Ὑποκειμενικῶς.

α'. Κατὰ τὰ αἷτια, ἅτινα κινούσι τὸν ζηλοῦντα.

β'. Κατὰ τὰ μέσα, δι' ὧν, καὶ τὸν τρόπον, καθ' ὃν ζηλοῖ.

2. Ἀντικειμενικῶς—κατὰ τὴν ἀξίαν ἐκείνου, δὲπιζητεῖται.

IV. Συνέπειαι.

1. Τοῦ εὐγενοῦς καὶ δικαίου.

2. Τοῦ ἀγενοῦς καὶ ἀδίκου ζήλου.

3. Ἐπίσης δύνανται τὰ κύρια μέρη νὰ διαταχθῶσι κατὰ τὴν διαίρεσιν καὶ τὰ δευτερεύοντα νὰ εὐρεθῶσι διὰ τοῦ μερισμοῦ.

α'. Τὸ ἤδη ειρημένον θέμα: «περὶ τοῦ ζήλου» δύνανται κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον νὰ διαταχθῆ, εὐθὺς ὡς μεταχειρισθῶμεν ὡς εἰσαγωγὴν τὴν διὰ τὴν διαπραγμάτευσιν ἀναγκαίαν ἔννοιαν 11, 1 («ὁ ζήλος ἐκπηγάζει ἐκ τινος ἐμφύτου ὀρμῆς») καὶ εἶτα διαιρέσωμεν εἰς: ἀληθῆ καὶ ψευδῆ ζήλον. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δυνάμεθα εἶτα νὰ κατατάξωμεν ἕκαστον τῶν δύο τούτων κυρίων μερῶν διὰ μερισμοῦ εἰς τὰ δευτερεύοντα μέρη:

1. Ἀγτία

2. Τρόπος τοῦ πράττειν.

3. Ἀποτελέσματα καὶ συνέπειαι.

4. Ἀξία.

Ἡ δυνάμεθα νὰ ἐκλάβωμεν πᾶσαν μίμησιν ὡς τὸ ταπεινότητα-
τον εἶδος καὶ οὕτω νὰ ἀποτελέσωμεν τὴν ἐπομένην διάταξιν, ἐν
ἣ κύρια καὶ δευτερεύοντα μέρη διατάσσονται κατὰ τὴν διαίρεσιν
καὶ τὰ ὑποδεέστερα κατὰ τὸν μερισμόν.

I. Ὁ ταπεινὸς ζήλος, ἢ ἡ μίμησις.

II. Ὁ ὑψηλότερος, ὅστις εἶνε

1. Ἀληθῆς καὶ δικαίος.

α. Ἀγτία τούτου.

β. Τρόπος τοῦ πράττειν.

γ. Ἀποτελέσματα.

δ. Ἀξία.

2. Ψευδῆς καὶ εὐγενῆς. (διεξακτέος κατὰ τὰ α, β, γ, δ).

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ I ἵστανται τὰ α, β, γ, δ, ὡς μέρη τοῦ ἀληθοῦς ζήλου, οὐχὶ ὡς εἶδη τούτου. Πρβ. § 41, 23.

β. Τὸ θέμα: «περιγραφὴ δύο διὰ τῆς τεκτονικῆς σπουδαίων ἐκκλησιῶν τῆς Κολωνίας» παρέχει εἰς τὸν γράφοντα ἀφ' ἐαυτοῦ δύο κύρια μέρη. Ἐὰν ἐκλέξῃ οὗτος πρὸς περιγραφὴν I τὴν

(ῥωμαϊκὴν) τῶν Ἀποστόλων ἐκκλησίαν— Π τὸν γοθθικὸν δόμον, διατάττει ταῦτα κατὰ διανομήν.

Πᾶν δευτερευόν μέρος τῶν δύο κυρίων μερῶν δύναται μόνον διὰ μερισμοῦ νὰ εὐρεθῆ, εἴτε ὁ γράφων ἐκλέξῃ τὴν ἐλλιπεστέραν διαίρεσιν 1) τὸ ἐξωτερικόν, —2) τὸ ἐσωτερικόν, εἴτε διατάξῃ τὰ μέρη (1 τὸν χορὸν—2) τὸν ναόν—3) τοὺς πύργους,

(Τοῦναντίον τὸ θέμα καθ' ἑαυτὸ δὲν ἀπαιτεῖ περιγραφὴν τινων ἐν ταῖς ἐκκλησίαις εὐρισκομένων ἀρχαιοτήτων κλπ. Σπουδαιότερα εἶνε, ἐπειδὴ ἡ τεκτονικὴ ἐξετάζεται, ἡ μνεῖα τοῦ χρόνου καὶ τῶν περιστάσεων τῆς οἰκοδομῆς. Ὅστις προσθέσῃ ταῦτα, δύναται νὰ διαμελίσῃ κατὰ μερισμόν.

1. Ἱστορικῶς.

2. Τεχνικῶς.

α. Χορὸς—β ναός—γ πύργοι).

4. Ἐπειδὴ τέλος ἕκαστον μέρος πάλιν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ὅλον, δύναται ἐν γένει ἐν διατάξει νὰ διαιρεθῶσι τὰ συντεταγμένα μέρη (§ 41, 41) διαφοροτρόπως: Τὸ ἐν λοιπὸν ἢ τινὰ τούτων δύναται νὰ κατατηθῶσι διὰ διαιρέσεως, ἕτερον ἢ ἄλλα διὰ μερισμοῦ.

Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τοῦτο οὐδεμιᾶς περαιτέρω ἐπεξεργασίας ἔχει ἀνάγκην, ἐπειδὴ ὠρισμένοι τρόποι τῆς μεταβολῆς ταύτης τοῦ μερισμοῦ καὶ διαιρέσεως δὲν δύναται νὰ δοθῶσιν.

BIBLION TETARTON

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΑΤΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΙΔΩΝ ΤΟΥ
ΠΕΖΟΥ ΛΟΓΟΥ

§ 45.

1. ΓΕΝΙΚΩΣ

1. Ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουσι εἰδικώτερα παραγγέλματα περὶ τῆς περιγραφῆς καὶ τῆς διηγήσεως, καὶ ἐπιμελῶς ἐξεργασμένα ὑποδείγματα ὡς πρὸς τὰ δύο ταῦτα εἶδη εἶνε ὠφελιμώτερα ἢ παράθεσις κανόνων, προετιμήσαμεν, νὰ πραγματευθῶμεν τὰ ἀναγκαιότατα ἐν τῇ διδασκαλίᾳ τῆς εὐρέσεως.

(Πρβ. §§ 28 καὶ 29 καὶ § 41, 20 καὶ 21).

Ὡς προϋποθέματα διὰ τὴν διήγησιν ἔστωσαν οἱ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις μῦθοι καὶ διηγήματα. Πρβ. Walz ῥήτορ. 1 σελ. 9 καὶ 266.

2. Δύο ἕτερα τεχνικὰ εἶδη, ἡ ἐπιστολὴ καὶ ὁ διάλογος εἶνε ἥττον σπουδαῖα διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ προκειμένου ἔργου. Περὶ ἀμφοτέρων ἐν τέλει τοῦ βιβλίου μόνον θέλει γείνει λόγος βραχύς.

3. Μείζονα σπουδαιότητα διὰ τὸν σκοπὸν τοῦ ἔργου τούτου. ἔχουσι τὰ τεχνικὰ εἶδη, ἅτινα γενικῶς σημαίνονται διὰ τῶν ὀνομάτων: *πραγματεία*, *χρεία* καὶ *λόγος*. Ἡ χρεία κεῖται ἐν τῷ μέσῳ μεταξὺ πραγματείας καὶ λόγου καὶ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ῥητόρων ἰδίως δι' ἀρχαρίους ἀνεπτύχθη ἐντέχνως.

4. Πᾶσα πραγματεία, χρεία καὶ λόγος διαιρεῖται κατὰ κανόνα εἰς τρία κύρια μέρη.

A. Τὸ προοίμιον (exordium).

B. Ἡ ἐξεργασία ἢ ἐργασία (tractatio).

Γ. Ὁ ἐπίλογος (conclusio).

5. Διὰ τὴν ἐξεργασίαν (B) λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν πᾶν, ὅ,τι ἐλέχθη ἐν τῷ δευτέρῳ καὶ τρίτῳ βιβλίῳ περὶ εὐρέσεως καὶ

διατάξεως. Ἡ χρῆσις ταύτης ἐν τῷ λόγῳ καὶ πραγματεία διαμορφοῦται τρόπον τινὰ διαφόρως.

(Πρβ. § § 46 καὶ 48).

6. Περὶ τοῦ ἐπιλόγου (conclusis) τῆς πραγματείας, τῆς χρείας καὶ τοῦ λόγου δύνανται ἐν γένει νὰ παρατεθῶσιν οἱ ἐπόμενοι κανόνες.

α'. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξεργασίαν πρέπει τὸ τέλος νὰ ᾔνε πάντοτε μόνον σύντομον.

β'. Τὰ νοήματα τοῦ ἐπιλόγου νὰ πορίζονται ἐκ τοῦ ἐν τῇ ἐξεργασίᾳ πραγματευθέντος ἀντικειμένου, ἀλλὰ δὲν πρέπει

1. Νὰ ἀναπτύσσωνται ἐξ ἑνὸς μόνου μέρους τῆς ἐξεργασίας.

2. Καὶ κατὰ κανόνα νὰ μὴ παραθέτωμεν νέαν ἔποψιν διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ πραγματευθέντος ἀντικειμένου.

γ'. Ὁ σκοπὸς τῆς ὅλης ἀναπτύξεως ὀρίζει τὰ ἐμπεριχόμενα τῆς ἐνοίας τοῦ ἐπιλόγου. Ἐὰν λοιπὸν ὁ λέγων θέλῃ 1 μόνον νὰ διδάξῃ, ὁ ἐπίλογος δύνανται νὰ περιορισθῇ εἰς βραχεῖαν καὶ ἐμφαντικὴν ἀνακεφαλαίωσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐπεξεργασίας. — Ἐὰν τούναντίον θέλῃ ὁ ὁμιλῶν 2 νὰ συστήσῃ τὸ ἀντικείμενον ἢ νὰ ἀποτρέψῃ ἀπ' αὐτοῦ, τότε ὁ ἐπίλογος πρέπει νὰ ἐξάρῃ σαφῶς καὶ ἐμφαντικῶς τὴν σημασίαν τοῦ ἀντικειμένου.

Ἀμφότεροι οἱ τρόποι δύνανται καὶ νὰ συνθεθῶσιν· τότε ὁ πρῶτος τρόπος χρησιμεύει ὡς μετάβασις εἰς τὸν δεύτερον.

Ἐν τῇ πραγματείᾳ, ἥτις σκοπεῖ νὰ διδάξῃ καὶ νὰ πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας προτάσεώς τινος, καὶ ἥτις ἐπομένως στρέφεται μόνον πρὸς τὸν νοῦν, εἶνε ἀναγκαῖα ἐν τῷ ἐπιλόγῳ μόνον συμπεριληπτικὴ καὶ συνθετικὴ ἀνακεφαλαίωσις τοῦ ἐν τῷ ἐπεξεργασθέντι μέρει (πραγματεία) ἀναπτυχθέντος. Ὁ ἐπίλογος τῆς χρείας περιέχει συνήθως ἀποτροπὴν ἢ προτροπὴν (§ 47, 3 καὶ 5). Ἐν τῷ λόγῳ, ὅστις δὲν ἀποτείνεται μόνον πρὸς τὸν νοῦν, ἀλλὰ καὶ προσπαθεῖ νὰ ἐπιδράσῃ καὶ ἐπὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν βούλησιν, ὁ ἐπίλογος ἀπαιτεῖ ἐκτὸς τῆς συνθε-

τικῆς ἀνακεφαλαιώσεως ἔτι καὶ παθητικὸν μέρος ἐπιδρωῶν ἐπὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν βούλησιν· ὁ λόγος ἀπαιτεῖ λοιπὸν παθητικώτερον καὶ δεινότερον ἐπίλογον, ἢ ἡ πραγματεία.

Πρβ. § 48, 10.

α'. Περὶ τοῦ μήκους τοῦ ἐπιλόγου ὡς πρὸς τὴν διεξαγωγὴν, δὲν δύναται νὰ λεχθῆ τι ὠρισμένον· ἐν γένει δὲ δὲν πρέπει ὁ ἐπίλογος νὰ ὑπερβαίῃ τὸ δωδέκατον μέρος τοῦ μήκους τῆς ἐπεξεργασίας.

Ἡ συντομία τοῦ ἐπιλόγου ἀπαιτεῖ ἀκρίθειαν τῶν ἐν αὐτῷ συγκεφαλαιωθεῶν ἐνοιῶν. Ὅσα σαφέστερον αὐταί τάσσονται πρὸς ἀλλήλας καὶ παραλλήλως, τοσοῦτ' ἄλλοι ἐνέργειαν ὁ ἐπίλογος ἐμπεριέχει.

β. Διὰ τῆς ἐπεξεργασίας πρέπει νὰ ἐξαντληθῆ τὸ ἀντικείμενον. Ἐάν λοιπὸν ἐν τῷ ἐπιλόγῳ παρατεθῆ νέα τις ἔποψις διὰ τὴν θεωρίαν τούτου, τοῦτο εἶνε ἀπόδειξις ὅτι τὸ ἀντικείμενον δὲν ἐξήντηθη.

Ἄλλως δὲ ἔχει τὸ πρᾶγμα, ἂν τὸ ἀντικείμενον δύναται νὰ ἐξετασθῆ ἐκ πλείστων μερῶν, καὶ τὸ θέμα ἔν μόνον μέρος τούτου ἐξετάζει. Ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δύναται ὁ ὁμιλῶν νὰ δικαιολογηθῆ καὶ ὑποχρεοῦται, ἐν τέλει τὰ μονομερῆς τοῦ θέματος νὰ ἐξαθηνίση βραχέως ὑποδηλῶν ἕτερον τι σημεῖον· ὅστις πραγματεύεται π. χ. περὶ τῶν ὀλεθρίων συνεπειῶν τῶν πολέμων, δύναται ἐν τέλει, ὅπως προλάβῃ μονομερῆ τὴν κρίσιν, νὰ ἀναφέρῃ ἐνταῦθα δικαίως, ὅτι δύναται τις νὰ διαγνώσῃ καὶ σωτήρια ἀποτελέσματα ἐκ τῶν πολέμων.

Ἐπίσης, ἐάν ὁ χρόνος διὰ τὴν καθόλου καὶ ἐντελῆ ἐξέτασιν τοῦ ἀντικειμένου δὲν ἐξήρκεσεν, δύναται ἐν τέλει νὰ συμπιεσθῆ συντόμως καὶ ἤττον σπουδαῖον, ὅπερ ἔπρεπε νὰ ἀφεθῆ. Τοῦτο ἰσχύει ἰδίως διὰ τὴν προφορικὴν ἀπαγγελίαν· οὐχ ἤττον καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ οὐδέποτε ὁ ἐπίλογος δύναται νὰ γίνῃ νέα πραγματεία.

γ. Ὁ ἐπίλογος πρέπει νὰ ἐπισκοπῆ τὸ ὅλον τῆς ἐπεξεργασίας. Ὅστις λοιπὸν ἀπέδειξεν ἐν τῇ διεξαγωγῇ τὴν ἀλήθειαν μιᾶς κρίσεως, καὶ ἀνεσκεύασεν τὰς ἀντιθέτους δοξασίας, δύναται ἐν τῷ ἐπιλόγῳ οὐ μόνον νὰ ἐπισκοπήσῃ τὴν ἀνασκευὴν, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ ἐπανεέλθῃ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς κρίσεως.

Ἡ περιλήψις τῶν τῆς ἐπεξεργασίας (ἢ ἀνακεφαλαίωσις, recapitulation)

peritulation, ὅ ἐστι ἡ ἐπανάληψις τῶν κυριωτέρων κεφαλαίων καὶ repetitio ἢ enumeratio), καὶ ἂν ἦνε βραχεῖα, δὲν πρέπει νὰ ἦνε ξηρὰ ἀπαριθμησις. Τοιαύτης ἔχει ἀνάγκη μόνον ἀπρόσκετος ἢ ἀμαθὴς ἀναγνώστης ἢ ἀχροατὴς. Πρὸς καὶ § 37, 7. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῶν πρὸ ὀλίγου λεχθέντων λέγεται συλλογὴ.

Πρὸς. Οὐλπ. εἰς Δημ. Ἀριστ. σελ. 468. Ἡ μὲν ἀνακεφαλαίωσις πάντων τῶν ἐπικαιρῶν ἔχει τὴν ὑπόμνησιν, ἡ δὲ συλλογὴ τῶν ἀρτίως λεχθέντων μόνων.

7. Περὶ τοῦ προοίμιου (exordium) ἐν γένει ὑπάρχουσιν οἱ ἐπόμενοι κανόνες.

α'. Τὸ προοίμιον πρέπει νὰ ἦνε σύντομον.

β'. Πρέπει νὰ διεγείρῃ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πρὸς πραγματέυσιν ἀντικείμενου.

γ'. Πρέπει νὰ εἰσάγῃ καλῶς εἰς τὸ ἀντικείμενον.

δ'. Ἐν τέλει τοῦ προοίμιου πρέπει νὰ παρασταθῇ αὐτὸ τὸ θέμα ἐν ὠρισμένη μορφῇ (propositio thematis πρόθεσις).

α'. Περὶ τοῦ μήκους τοῦ προοίμιου, ὡς πρὸς αὐτὴν τὴν περιόχην τῆς ἐπεξεργασίας, ὀλιγώτερον ὠρισμένα δύνανται νὰ λεχθῶσι, ἢ περὶ τοῦ μήκους τοῦ ἐπιλόγου. Μακραὶ εἰσαγωγαὶ (exordia ἢ principia Longa) εἶνε πάντοτε ἀποφευκτέα. Πρέπει δὲ ὅσον τὸ δυνατόν ταχέως νὰ μεταβαίνωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἐὰν τὸ θέμα ἦνε ἐκάστη γνωστόν, δὲν ἔχει ἐν γένει ἀνάγκη προοίμιου.

Πρὸς. Ὁρατ. art. poet. 147. *Homerus non gemino bellum trojanum orditur ab ovo, semper ad eventum festinat.* Κιντιλ. IV, I, 62 καὶ § 72, *non semper est proemii usus: nam et supervacuum aliquando est, — si res praeparatione non egeat.*

β'. Ὡς πρὸς τὴν ὕλην τὸ προοίμιον οὐδὲν πρέπει νὰ περιέχῃ, ὅ,τι ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν ἐπεξεργασίαν. Πᾶσα πρόληψις ἐξασθενίζει τὸ ἐνδιαφέρον τῆς ὑποθέσεως. Ἄλλ' ἐτέρωθεν πρέπει πάλιν αἱ ἔννοιαι τοῦ προοίμιου νὰ κῆνται ὅσον τὸ δυνατόν εἰς στενὴν σχέσιν πρὸς τὸ ἀντικείμενον, ἄλλως τε προέρχεται προοίμιον κεχωρισμένον (exordium separatum). Ἐὰν αἱ προεισαγωγικαὶ ἔννοιαι εἶνε τόσῃ γενικῆς φύσεως, ὥστε νὰ ἀρμόζωσιν οὐ μόνον εἰδικῶς εἰς τὸ ἀντικείμενον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλα αὐτῶ συγγενῆ, τότε συνίσταται προοίμιον κοινόν (exordium commune) ὅστις π. χ. ἀπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἐπιμιξίας τῶν ἀνθρώπων ἀρχίζει.

δύναται νὰ πραγματευθῆ καὶ περὶ πολέμου, ὡς καὶ περὶ ἐμπορίας καὶ συναναστροφῆς. Τὰ προοίμια πρέπει νὰ ᾔνε ἴδια διὰ τὴν ἐκάστοτε ὑπόθεσιν (principia causarum propria).

Περὶ τῶν ἐν προοιμίοις νοημάτων διδάσκει Κικ. de orat. II, 76 § 313. Τετριμμένως ἐννοίας πρέπει νὰ ἀποφεύγῃ καὶ αὐτὸς ὁ ἀρχάριος (exordium vulgare χυδαῖον προοίμιον π. χ. «ἡ ἱστορία εἶνε ὠφέλιμος ἐπιστήμη» — Οἱ καιροὶ γίνονται πάντοτε χεῖρονες πρὸς. ἔτι § 3, 2, γ).

Πρὸς Ἀριστ. ῥητορ. 3, 14 Κικ. de invent 1, 18, § 26. Κιντιλ. IV, 1, § 71.

γ'. Δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ὅτι τὸ ἀντικείμενον, ἀφ' οὗ ἄρχεται τὸ προοίμιον, πρέπει νὰ ᾔνε συγγενὲς πρὸς τὸ ἀντικείμενον τοῦ θέματος ἀμέσως ἢ ἐμμέσως. Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς περιπτώσεσι πρέπει τότε ἡ μέση ἐννοια νὰ ἀρθῆ, δι' ἧς ὁ ὁμιλῶν παρορμαῖται νὰ συνδιατάξῃ ἀμφοτέρα τὰ ἀντικείμενα. Ἐν ἀντιθέσεσιν εἶνε πρὸς ἄρσιν ἐκεῖνο τὸ σημεῖον, ἀφ' οὗ ἀμφοτέρα τὰ ἀντικείμενα διαγινώσκονται ὡς ἀντίθετα.

Ὅστις π. χ. θέλει νὰ γράψῃ περὶ τῶν συνεπειῶν τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου δύναται νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῶν περσικῶν, σκεπτόμενος ὅτι ἀμφοτέροι οἱ πόλεμοι εἶνε οἱ σπουδαιότατοι καὶ μέγιστοι, οὓς διεξήγαγεν ἡ Ἑλλάς, καὶ ὅτι ἀμφοτέροι μόνον διὰ μικρᾶς χρονικῆς περιόδου χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων. Τὴν ἀκριβεστάτην δὲ σύνδεσιν μεταξὺ αὐτῶν παρέχει ἡσχέσις, ἐν ἧ ἀμφοτέροι κεῖνται ὡς πρὸς τὴν ὑψίστην ἀκμὴν τῆς Ἑλλάδος. Ἐὰν τὸ νόημα τοῦτο ἀκολουθήσωμεν ἀκριβέστερον, σχηματίζομεν τὸ ἐπόμενον σύντομον προοίμιον:

«Οἱ δύο μέγιστοι πόλεμοι, οὓς ἡ Ἑλλάς διεξήγαγεν, χωρίζονται ἀπ' ἀλλήλων μόνον διὰ τῆς μικρᾶς χρονικῆς περιόδου δύο ἀνθρωπίνων γενεῶν. Ἀλλὰ πόσον διάφοροι ἦσαν! Ὁ περσικὸς πόλεμος ἦνωσε σχεδὸν πάσας τὰς ἐλληνικὰς φυλάς κατὰ κοινῶν ἐχθροῦ, ἐνίσχυσε τὸ ἐθνικὸν φρόνημα καὶ διὰ τῆς ἀναπτύξεως πασῶν τῶν ἐν τῇ μικρῇ λαφῶ δυνάμεων ἔθηκε τὸν θεμέλιον ἀκμῆς, ἧτις δὲν ἔσχεν ὁμοίαν ἐν τῇ ἱστορίᾳ. Ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος τούναντίον ἐνέβαλεν εἰς ἔχθραν τὰς φυλάς, ἔφερε τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν πόλεων, καὶ ἀφῆκεν ἀχαλιναγώγητα τὰ ταπεινότατα πάθη. Οὕτω κατέστρεψε οὐ μόνον τὴν ἀκμὴν ἐκείνην, ἀλλὰ καὶ αἱ συνέπειαι τοῦ ὑπῆρξαν φθοροποιαὶ δι' ὅλονκληρον τὸ ἔθνος.» (ὡς πρόθεσις, ἢ πρότασις θέματος προ-

positio thematis άρκεῖ τὸ βραχὺ ζήτημα: Ποῦ ἔκειντο αἱ συνει-
πειαι αὐται;)

id debet in principio postremum esse, cui commodissime
jungi initium consequentium poterit. Quintil. iv, 1, 76 Πρβ.
Cicer. de orat. II, 79 § 320.

δ'. Πρέπει νὰ ἀποφεύγωμεν εἰς τὴν πρόθεσιν (propositio the-
matis) τὰ στερεότυπα. «Δὲν θὰ ἐστερεῖτο ἐνδιαφέροντος, — καὶ
πρέπει νὰ ἦνε τὸ σημερινόν μου θέμα κλπ. — Δύναται νὰ ἦνε ὠ-
φελίμων, ἀλλὰ δὲν εἶνε πάντοτε ἀναγκαῖον, μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν
τοῦ θέματος νὰ ὑποδειχθῶσι συντόμως καὶ ἀκριβῶς τὰ κύρια μέρη
τῆς ἐπεξεργασίας (προκατασκευὴ [partitio]). «Προκατασκευὴ, ἧς
ἔργον προεκθέσθαι τὰ κεφάλαια καὶ τὰ ζητήματα, οἷς περιπλακεῖς
ὁ λόγος συμπληρῶσει τὴν ὑπόθεσιν. » Βραχεῖα ἀνακεφαλαιώσις
τῶν μέχρι τοῦδε πρὸς μετάβασιν εἰς ἕτερον καλεῖται καὶ προ-
γραφή. Πρβ. Ἑρμογ. σελ. 202.

Οὕτω ἀπαντᾷ παρὰ Cic. de Lege Manilia II § 6, καὶ ἐν τῷ
ἐπιταφίῳ λόγῳ παρὰ Θουκ. II κεφ. 30, ἐν τέλει.

γ'. Τὸ προοίμιον πρέπει τότε νὰ γραφῆ, ὅταν ἐποπτευθῆ ὁ εἰς
τὸ θέμα ἀνήκων τῶν νοημάτων κύκλος· ὅθεν μετὰ ἐντελῆ μελέ-
την. Πρβ. Κικ. de orat II, 77 § 313.

8. Τόποι τοῦ προοιμίου. Ἐν τῷ προοιμίῳ δυνάμεθα νὰ ἀρ-
χίσωμεν α) ἐξ αὐτοῦ τοῦ πράγματος (ex re) — β) ἐκ τοῦ
προσώπου (a persona).

9. Ἐὰν ποιήσωμεν ἀρχὴν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἢ ἀντι-
κειμένου (ex re), τότε ἐν τῷ προοιμίῳ εἶνε ἀναγκαῖοι πάντες
οἱ τόποι, οἵτινες δὲν εἶνε ἐν χρήσει διὰ τὴν διεξαγωγὴν ἢ ἐπε-
ξεργασίαν. Ἀφίεται δὲ εἰς τὸ ὄρθον αἴσθημα καὶ τὴν διάγνω-
σιν τοῦ παριστῶντος, νὰ εὔρη ἐκείνην τὴν ἀφορμὴν, ἣτις προ-
παρασκευάζει, οὕτως εἰπεῖν, τὸν κύκλον τῶν νοημάτων τῆς
ἐπεξεργασίας καὶ διεγείρει δι' αὐτὸν τὸ ἐνδιαφέρον.

α'. Οὕτω τὸ λογικὸν γένος ἔχει τοὺς γενικοὺς τόπους τῆς ἐ-
ξηγήσεως, τῆς ἀποδείξεως καὶ τῆς κρίσεως (πρβ. § § 33, 20,
34). Ὅστις θέλει π. χ. νὰ γράψῃ περὶ τῶν ἀποδείξεων διὰ τὴν
ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, οὕτως δύναται διὰ τὸ προοίμιον νὰ μετα-
χειρισθῆ ἓνα τῶν ἄλλων δύο τόπων· πρβ. τὰ παραδείγματα ἐν §
33, 2 ὑπὸ α καὶ γ ἐξ ὧν εὐκόλως βλέπομεν, ὅτι ἡ ὑπὸ τὸ γ ἐν-

νοια τὰ μάλιστα προσήκουσα εἶνε διὰ τὸ προοίμιον. — Οὐχ ἦττον πολλὰ ἄλλα προοίμια δύνανται νὰ παραχθῶσιν ἐκ τῶν τόπων τῆς ἐξηγήσεως. Οὕτω π. χ. ἐκ τῆς ἐξηγήσεως τῆς περιοχῆς (§ 34, 3) αἱ κρίσεις: α) δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν περὶ ἀθανασίας τοῦ γένους· β) τοιοῦτόν τι δὲν ἀρκεῖ εἰς τὸν ἄνθρωπον· γ) ὁ ἄνθρωπος ἐλπίζει καὶ πιστεύει ἀθανασίαν τοῦ ἀτόμου. — Ἐπίσης ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῶν σχέσεων (34, 4) αἱ κρίσεις: α) πανταχοῦ ἐν τῇ φύσει παρίσταται ἡμῖν φθορά· β) ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἑαυτὸν κρείττονα τῶν ἄλλων ὄντων τῆς δημιουργίας· γ) ἐν οὐδεμίᾳ σκέψει τὸ αἴσθημα τοῦτο προέρχεται μᾶλλον, ἢ ἐν τῇ πεποιθήσει, ὅτι αὐτὸς δὲν εἶνε ἀφιερωμένος εἰς τὴν φθοράν.

Ἡρὸς τούτοις δυνάμεθα ἐν τῇ εἰσαγωγῇ νὰ εἰσέλθωμεν καὶ εἰς τὸ ἱστορικὸν καὶ βραχέως νὰ συμπεριλάβωμεν, πῶς ἐφάνη καὶ ἀπεδείχθη καθ' ὅλου τοῦ αἰῶνα, καὶ τοι ἀκόμη τόσῃ ἐλλιπῶς, ἢ πρὸς τὴν ἀθανασίαν πίστις.

β'. Καθ' ὅμοιον τρόπον δυνάμεθα νὰ μεταχειρισθῶμεν τοὺς γενικούς τόπους τοῦ ἱστορικοῦ γένους (§ 27, 3). Ὅστις θέλει π. χ. νὰ κρίνῃ πράξιν τινα, δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ὡς προοίμιον διήγησιν τῆς πράξεως, ἢ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τινος τῆς πράξεως σχέσεις (§ 31).

10. Συχνότατα ἐν τῷ προοιμίῳ ἐκ πράγματος ἀρχόμεθα ἀπὸ τῶν ἐπομένων, ἐκ τῶν ἀνωτέρω παρεχομένων, τόπων.

α'. Ἐκ τοῦ λεκτικοῦ διορισμοῦ τῆς κυρίας ἐννοίας (τῆς κατὰ λέξιν ἐξηγήσεως a definitione).

Θέμα: « Περὶ τῆς οὐσίας τοῦ ἠλεκτρισμοῦ » Α. Παραγωγὴ ἐκ τοῦ ἠλέκτρον. — « Περιγραφή τῆς ἐν Λειψία μάχης » Α. Μάχη εἰς δύο οὐχὶ ἀμέσως ἀλλεπαλλήλους ἡμέρας. Πλειονες οὐχὶ ἀλλήλαις συμπίπτουσαι μάχαι κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν· ἡ ἐνότης τοῦ ὅλου ἀποτελεῖται διὰ τοῦ κέντρον τῆς γαλλικῆς παρατάξεως.

β'. Ἀπὸ τοῦ καθόλου (εἰς τὸ θέμα) ὄθεν καὶ ἀπὸ τοῦ γένους εἰς τὸ εἶδος ἢ εἰς τὸ ἐπὶ μέρος ἢ ἄτομον, ἀπὸ τοῦ ὅλου εἰς τὸ μέρος.

(α Genere ad speciem, a toto ad partem).

Θέμα: « Μάχη ἐν Λειψία. » Ἡ θέσις τῆς μάχης ταύτης ἐν ταῖς καὶ πρὸς τὰς ὑπὲρ ἐλευθερίας τῆς Γερμανίας μάχας (ἢ θέσις τῆς μάχης ταύτης πρὸς τὰς ὀλίγας καλουμένας τῶν ἐθνῶν μάχας) —

ἐνθα πρόκειται περὶ γένους καὶ εἶδους, ἐνταῦθα κατὰ κανόνα πρέπει νὰ ἐμμένωμεν εἰς τὸ προσεχὲς γένος. Εἰς τὴν ἀνωτάτην ἐννοίαν τῆς σειρᾶς τότε μόνον μεταβαίνομεν, ὅταν γινώσκωμεν νὰ εἴπωμεν τι νέον περὶ αὐτῆς, ἢ τοῦλάχιστον ἀπτόμεθα αὐτοῦ μόνον βραχέως. Οὕτω π. χ. τὸ ἐπόμενον Α. διὰ τὸ θέμα «συνέπεται τοῦ πελοποννησιακοῦ πολέμου» δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἀξιόμημπον: «εἶνε ἐν γένει ὁ πόλεμος κακόν, τότε εἶνε ἔτι μεγαλείτερον κακόν, πόλεμος διεξαγόμενος ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ἔθνους. Ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία παρουσιάζει ἡμῖν πολλοὺς ἀγῶνας τοῦ εἶδους τούτου, ἀλλ' ὁ μᾶλλον τῶν ἄλλων φθοροποιὸς ἦτο ὁ πελοποννησιακὸς πόλεμος.»

γ'. Ἀπὸ τοῦ καθ' ἕκαστον εἰς τὸ καθόλου (εἰς τὸ θέμα).

Εἶνε ἡ βᾶσις τῆς ἐπαγωγῆς καὶ ἀναλογίας ἐν ζητήμασι (λογ.)— «Μετὰ ὀλιγαριθμοῦ στρατοῦ ὑπέταξεν ὁ Ἀλέξανδρος τὸ περσικόν κράτος. Ἐπι μικρότερα ὑπῆρξαν αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις, μεθ' ὧν ὁ Κορτέξος καὶ Πίξαρρος ἐκυρίευσαν μεγάλας χώρας, καὶ ἡ κυριαρχία τῶν Ἀγγλων ἐν Ἰνδίας δὲν ἐθεμελιώθη διὰ μεγάλου στρατοῦ. Οὐδεμίᾳ λοιπὸν ἀμφιβολία, ὅτι μεγάλαί καὶ διαρκεῖς ἀλώσεις δύνανται νὰ γείνωσι διὰ ὀλιγαριθμοῦ στρατοῦ. Ἐτερον ζήτημα εἶνε (πρόθεσις), ἂν τοιαῦται ἀλώσεις πάντοτε, ὡς δι-σχυρισθῆμεν, γίνωνται δι' ὀλιγαριθμοῦ στρατοῦ.»—Ὁ Σωκράτης ἔπρεπε νὰ πῆ τὸ κώνειον, ὁ Κολόμβος ἐφανεύθη ἐν φυλακῇ.»—Ἐκ τούτων δίκαιος εἶνε ὁ ἰσχυρισμὸς, ἀχαριστία εἶνε τοῦ κόσμου ἀνταμοιβή;

δ'. Ἀπὸ ὁμοίου ἀντικειμένου ἢ ἐννοίας (a Simili).

Θέμα: «Ὁ Κοπέρνικος Α.» ὅ,τι ὁ Κολόμβος ἔπραξε διὰ τὴν γνῶσιν τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, τοῦτο ἔπραξεν ὁ Κοπέρνικος διὰ τὴν γνῶσιν τοῦ τῶν ὄλων συστήματος.»—Ἄλλα παραδείγματα λαμβάνομεν ἐκ τοῦ § 34, 4 β. Οὕτως π. χ. δυνάμεθα ἀπὸ τοῦ τηλεσκοπίου νὰ μεταβῶμεν εἰς τὸ μικροσκόπιον καὶ ἀντιστρόφως.

ε'. Ἀπὸ τοῦ ἀντιθέτου (ex opposito).

Θέμα: «μάχη ἐν Λεϊψία» Α. Αἱ μάχαι ἐν Ἀούστερλιτς, καὶ Ἰέννη κατέστησαν τὸν Ναπολέοντα κύριον τῆς Γερμανίας, ἡ μάχη ἐν Βαγγράμη ἐστερέωσε τὴν κυριαρχίαν αὐτήν.»—«Τὰ προτερήματα τῶν Ἑλλήνων.»—Α. Τὰ σκοτεινὰ μέρη τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνικοῦ χαρακτῆρος.—«Τὰ προτερήματα τῆς ὑάλου» Α. Σκληρότης καὶ εὐθραυστον.—Ἄλλα παραδείγματα ἐν § 34, 4, α.

ζ'. Ἀπὸ τῆς αἰτίας ἢ τοῦ ἀποτελέσματος (a causa ἢ ab effectu).

Θέμα: «Κατάπτωσις τῶν Κάτω χωρῶν» πρὸς § 34, 4, δ. — § 31, 4 καὶ 5.

η'. Ἐκ τῆς κρίσεως τοῦ ἀντικειμένου (κατὰ § 32 καὶ § 39). — Ἐνταῦθα δυνάμεθα νὰ συστήσωμεν τὸ ἀντικείμενον διὰ τὴν ἀξίαν του (honestas) τὴν σπουδαιότητά του (gravitas βαρύτης), τὴν ὠφέλειαν, (utilitas), τὸ ἡδὺ (gratia), τὸ καινοφανές (παράδοξον). — Ἡ δυνάμεθα νὰ ζητήσωμεν συγγνώμην, ὅτι ὁμιλοῦμεν περὶ ἀντικειμένου, ὕπερ εἶνε δύσκολον πρὸς διαπραγματεύειν, ἀσήμαντον, οὐχὶ ὠφέλιμον, κοινόν, ἢ χαλεπόν.

Ὁ τόπος οὗτος ἔχει ἰδίως διὰ τὸν λόγον μεγάλην σπουδαιότητα καὶ ἐκ τῶν ἀρχαίων ἐπραγματεύθησαν διεξοδικῶς Ἀριστ. ῥητορ. Γ. 14. Κικερ. de invent. 1, 15.

11. Ἄλλοι τινὲς τόποι δὲν εἶνε τόσῳ γενικοῦ εἶδους καὶ δύνανται ἔνεκα τούτου νὰ χρησιμεύσωσιν εἰς προοίμια μόνον ἔν τισι περιπτώσεσιν, ἀλλὰ ἐν ταύταις καὶ ἐνίοτε μετ' ἐπιτυχίας.

α'. Διὰ τὴν πραγματείαν συνιστᾶται π. χ. συγνάκις αἰνιγμὸς τις εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπεξεργασίαν τοῦ ἀντικειμένου ἰδίως τότε, ὅταν τὸ ἀποτέλεσμα ἢ ὁ τρόπος τῆς διαπραγματεύσεως, ὃν ἐκλέγομεν, ἦνε κατὰ τι νέος.

β'. Λόγος καὶ πραγματεία δύνανται πρὸς τούτοις νὰ ἀρχίζωσιν ἀπὸ ῥητοῦ τινος (dictum) περὶ τοῦ ἀντικειμένου.

γ'. Μᾶλλον εἰς τὸν λόγον ἢ εἰς τὴν πραγματείαν εἶνε πρέπον νὰ ἀρχωνται ἀπὸ τῶν παρόντων καιρῶν ἢ ἀπὸ τοῦ τόπου, ἐν ᾧ λέγονται.

α'. Ὅστις π. χ. θέλει νὰ πραγματευθῇ περὶ τῆς πολιτικῆς σημασίας τοῦ Κικέρωνος, ἢ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ Ὀρατίου, δύνανται νὰ ἀρχίσῃ διὰ τῶν διαφορῶν περὶ τούτου ἐκπεφρασμένων δοξασιῶν. Ὅστις θέλει νὰ περιγράψῃ τὸν ἠλεκτρικὸν τηλεγράφων, δύνανται νὰ μνημονεύσῃ πρὸς τοῦτο τὰς διαφορὰς ἀρχᾶς καὶ ἀποπειράς.

β'. Ἐπειδὴ τὸ θέμα τῆς χρείας κατὰ τὴν φύσιν του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἶνε ῥητόν, ὁ τόπος οὗτος δύναται νὰ χρησιμοποιηθῆ εἰς προσίμιον. Τὸ ὑναντίον πραγματεία τις περὶ τῆς πρώτης ἀγγλικῆς ἐπαναστάσεως, δύναται εἰκότως νὰ ἀρχίσῃ ἐκ τοῦ ῥητοῦ τοῦ Ταλλευράνδου. «Αἱ ἐπαναστάσεις παύουσιν ἐκεῖ, ἔνθα ἀρχίζουσιν.

γ'. Τοῦ Κικέρωνος ὁ λόγος pro Caelio ὁρμάται ἀπὸ τῶν καιρῶν. Ἐν τῷ λόγῳ pro Deiotaro (§ 5) σπουδαιότητα θέτει ὁ Κικέρων εἰς τὸν τόπον. Παραδλητέα εἶνε καὶ ἡ ἀρχὴ τοῦ λόγου pro Milone. Πρὸς Κιντιλ. iv, 1, § 30.

Ἵτι δὲ καὶ πραγματεῖαι, ἰδίως ὅταν προκαλῶνται ἐκ τοπικῶν ἢ χρονικῶν ἀφορμῶν, δύναται νὰ λαμβάνωσιν ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ εισαγωγῇ ταῦτα, δὲν εἶνε ἀνάγκη μνείας. Μόνον προσοχὴ χρειάζεται περὶ τὰ εὐτελῆ καὶ τὰ ἄπειρα ἢ ἀπειρόκαλα.

12. Ἐάν τὸ πρὸς πραγμάτευσιν ἀντικείμενον εἶνε πρόσωπον, τότε τὸ προσίμιον, ὑπερ ἀπὸ τοῦ προσώπου τούτου ὁρμάται, εἶνε προσίμιον ἀπὸ πράγματος (ex re).

Ἵπὸ προσίμιον ἐκ προσώπου νοοῦμεν τὸ ὑναντίον ἔφοδον ἀπὸ τοῦ παριστῶντος ἢ ἀναγινώσκοντος (ἀκούοντος), καθ' ὅσον μετὰξὺ ἀμφοτέρων καὶ τοῦ ἀντικειμένου δὲν ὑπάρχει ἄμεσος πραγματικὴ συνέχεια.

13. Ὁ παριστῶν δύναται νὰ ὁμιλήσῃ περὶ ἑαυτοῦ, ὅτι εἶνε ὑποχρεωμένος ἢ δικαιούται νὰ ὁμιλήσῃ περὶ τινος, ἐπειδὴ πρὸς τοῦτο τὸν προκαλεῖ

α. Ἡ θέσις του πρὸς τὸ πᾶγμα, ἢ ἡ γνῶσις του πρὸς τοῦτο.

β. Ἡ προσδοκία τοῦ ἀναγνώστου (ἀκροατοῦ).

Ἄλλὰ δύναται καὶ ὑποχρεωμένος νὰ αἰτήσῃται συγγνώμην, ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις του δὲν εἶνε ἱκαναὶ πρὸς τὸ πρόβλημα.

α'. Frontinus π. χ. ἐν τῷ συγγράμματί του de aquis Urbis Romae ὁρμάται ἐκ τῆς δημοσίας αὐτοῦ θέσεως πρὸς τὰ ὑδραγωγεῖα. Ὁ Κικέρων ἐν τῷ λόγῳ pro Roscio Amerino πραγματεύεται κατὰ πρότον περὶ τῆς ἠθικῆς ὑποχρεώσεως, διὰ νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἀδίκου. Ἐπειτα περὶ τῆς ἰδίας αὐτοῦ θέσεως, ἧτις εἶνε τόσῳ ἀσήμαντος, ὥστε νὰ ἐπιτρέπῃ αὐτῷ νὰ ὁμιλῇ ἐλευθερώτερον ἢ οἱ ἀνωτέρας αὐτοῦ περιωπῆς.

β'. Ὁ Περικλῆς, ὡς ῥήτωρ ἐκλεχθεὶς, ἀπολογεῖται ὑπὲρ τοῦ-
του, καὶ προβάλλει τὸ ἔθος, ἀν δὲν ἀνταποκριθῆ εἰς τὴν προσδο-
κίαν τῶν ἀκρατῶν. Θουκ. 2, 33.

γ'. Τοῦτο καλεῖται προσιμιάσασθαι πρὸς εὐνοίαν (cap-
tatio benevolentiae). Πρβ. Κεντιλ. iv, 1, § 33 fiducia ipsa solet
opinionem arrogantiae laborare.

14. Ὁ ἀναγνώστης (ἀκροατῆς) παρέχει πρόφρασιν προσιμίου
ἐξ ὑπολήψεως (opinio).

α. Ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ πράγματος.

β. Ὑπὲρ ἢ κατὰ τοῦ δμιλοῦντος.

α'. Παράβαλ. τὸ προσιμῖον ἐν λόγῳ Λυσίου: «Περὶ καταλύσεως
ἀπολογία.»

β'. Οὕτω ἐν τῇ τρίτῃ τοῦ Περικλέους λόγῳ περὶ Θουκυδ. 2, 60.

15. Ὅτι οἱ διάφοροι τόποι τοῦ προσιμίου δύνανται νὰ συν-
δεθῶσι πρὸς ἀλλήλους κατὰ διαφορωτάτους τρόπους, εἶνε φα-
νερόν ἀφ' ἑαυτοῦ. Προσιμῖον τι ἰδίως ἀπὸ προσώπου (a per-
sona) λαμβάνει συνάμα ὑπ' ὄψιν καὶ τόπον τινα κρίσεως (ἀρ-
40 η).

16. Αἱ μεταβάσεις μεταξὺ τῶν μερῶν. Σπουδαῖαι διὰ πάντα
τρόπον τῆς ἀναπτύξεως εἶνε τέλος αἱ μεταβάσεις μεταξὺ τῶν
μερῶν ταύτης, ἰδίως μεταξὺ τῶν κυρίων μερῶν.

Οὐδεμία μετάβασις μεταξὺ τῶν κυρίων μερῶν δύναται νὰ
τίθῃται οὕτως, ὥστε ὁ λόγος ἀπαρατήρητος ἀπὸ τοῦ ἐνὸς νὰ
ἐξολισθη εἰς τὸ ἕτερον, ἀλλὰ πᾶν σπουδαῖον νέον μέρος
πρέπει ὡς τοιοῦτον νὰ ἐκφραίνεται. Οὐχ ἧττον πᾶσα μετάβασις
πρέπει ὡς δυνατόν νὰ ᾔνε βραχεῖα.

Κατὰ κανόνα ἀρκεῖ πρὸς μεταβάσιν συνδετική τις λέξις, ἢ
ἡ μετάβασις δύναται διὰ τῆς θέσεως τῶν λέξεων ἀρκοῦντως
νὰ σημανθῆ. Ἐν τὰ μέσα ταῦτα, ἅτινα στηρίζονται ἐπὶ τῆς
κατατάξεως τῶν νοημάτων πρὸς ἀλλήλα, δὲν ἐπαρκοῦσι, τότε
πρέπει νὰ παρεμβληθῆ μικροτέρα ἢ μεγαλειτέρα πρότασις.

Σπανίως μεταχειρίζομεθα εἰς μεταβάσεις ἀνακεφαλαιώσεις
(εἶπομεν τοῦτο καὶ τοῦτο) καὶ ἐκδηλώσεις τοῦ ἐπομένου (τὸ

καὶ τὸ θέλομεν ἤδη εἶπει). Ἀμφότερα δικαιολογοῦνται μόνον ἐν ἰδιαζούσαις περιστάσεσι καὶ μόνον ἐκεῖ, ἔνθα ἡ ἔποψις τοῦ ὅλου εἶνε δύσκολος εἰς προσεκτικὸν ἀναγνώστην.

Κάλλιστος ὁδηγὸς πρὸς ὀρθὰς μεταβάσεις ἔστωσαν καλὰ ὑποδείγματα.

§ 46.

ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑ

1. Πρᾶγμα τι πραγματεύεσθαι (disserere de aliqua re). σημαίνει τὸ ἐρευνᾶν ἢ ἐξηγεῖν τὴν οὐσίαν τούτου. Ἡ πραγματεία (dissertatio) ἔχει λοιπὸν τὸν σκοπὸν νὰ διδάξῃ περὶ τοῦ πρὸς ἐπεξεργασίαν ἀντικειμένου, καὶ ἕνεκα τούτου κατ' ἔξοχὴν τρέπεται περὶ τὸν νοῦν τοῦ ἀναγνώστου.

Ἐάν τὸ ἀντικείμενον καθ' ἑαυτὸ εἶνε σπουδαῖον διὰ τὰ ἀγαθὰ τοῦ ἀνθρώπου (π. χ. « περὶ τῆς ἐπιδράσεως τῶν πολέμων. » — « Τὰ καλὰ τῆς εἰρήνης » ἢ ἂν ἦνε ἠθικόν, ἐν ᾧ ζητεῖται τὸ δίκαιον καὶ ἄδικον (π. χ. « περὶ τῆς ἀνθρωπίνου ἐλευθερίας » — Περὶ τῆς δόξης καὶ τοῦ ψεύδους ἐν τέχνῃ καὶ ἐπιστήμῃ), τότε δι' αὐτοῦ ἤδη τοῦ ἀντικειμένου συγκινεῖται ἡ ψυχὴ. Ἐν ταιαύταις περιπτώσεσι πρέπει οὐ μόνον νὰ ἐξηγήσωμεν, ἀλλ' ἐνταυτῇ καὶ νὰ κρίνωμεν τὸ ἀντικείμενον, καὶ ἡ πραγματεία προσεγγίζει τότε ἐν μέρει εἰς τὸν καθ' ἑαυτὸ λόγον.

2. Τὰ ὄρια τῆς πραγματείας δὲν εἶνε δυνατὸν ἀκριβῶς νὰ ὁρισθῶσιν. Τῆς διηγήσεως, ὡς καὶ τῆς περιγραφῆς καὶ ἠθολογίας διαφέρει ἡ πραγματεία κατὰ τὸ πλεῖστον κατὰ τοῦτο, ὅτι αὕτη λαμβάνει ὑπ' ὄψιν τὴν ἐνέργειαν τοῦ νοός, ἐνῶ ἐκείναι αἱ παραστάσεις μᾶλλον τὴν ἐνέργειαν τῆς φαντασίας.

α'. Τὴν κυρίως ἠθοποιῶν δὲν δυνάμεθα νὰ συγκαταριθμήσωμεν ἐν ταῖς πραγματείαις. Εἰς πραγματεῖαν τινὰ γίγνεται χαρακτηρισμὸς τότε πρῶτον, ὅταν αὕτη παρέχῃ ἡμῖν τὰ αἷτια, ἐξ ὧν ἡμεῖς πρέπει νὰ νοήσωμεν τὸν χαρακτήρα οὕτως καὶ οὐχὶ ἄλλως. Οὕτω π. χ. διεξοδικῆ ἀπάντησις εἰς τὴν ἐρώτησιν: ἦτο ὁ Ἰούλιος Καίσαρ μᾶλλον συντός ἢ ἠθικῶς καλός; » Εἶνε πραγματεία.

β'. Καὶ τὰς καλουμένας θεωρίας ἢ σκέψεις (« σκέψεις ἐν τῇ θέᾳ τοῦ ἀστερῆεντος οὐρανοῦ » — « ἐπὶ τῇ θέᾳ βεύματος, λιμένος »), αἵτινες καθ' ἑαυτὰς οὐδὲν ὄρισμένον γένος ἀποτελοῦσιν,

δὲν ὀνομάζομεν κυρίως πραγματείας. Αὗται εἶνε ἐκθέσεις τῶν ἐν τῷ γράφοντι ἕκ τινος ἀντικειμένου διεγερθέντων αἰσθημάτων καὶ σκέψεων καὶ οὐσιωδῶς λυρικοῦ εἶδους. Ἄλλ' ἂν ἐν αὐταῖς προέρχεται σκέψις τις οὕτως, ὥστε αἱ ἄλλαι νὰ ὑποτάσσωνται αὐτῇ καὶ νὰ συνίσταται ἐνότης τις τοῦ ὅλου, τότε ἡ ἐκθεσις βεβαίως γίγνεται εἰδός τι πραγματείας.

3. Ἡ πραγματεία κατὰ τὴν οὐσίαν τῆς εἶνε ἐρευνητικὴ, ἢ ζητητικὴ, καὶ ἔνεκα τούτου ἠδύνατο, οὕτως εἰπεῖν, νὰ κληθῆ ζήτημα ἢ ζήτησις.

Ὁ σκοπὸς παντὸς ζητήματος εἶνε γνῶσις, καὶ ἡ γνῶσις στηρίζεται ἐπὶ αἰτίων. Ἡ οὐσία λοιπὸν τῆς πραγματείας, καὶ ἂν αὕτη ἦνε ἐξηγητικὴ ἢ κριτικὴ, συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι ὁ γράφων ἀποδεικνύει ἢ αἰτιολογεῖ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην ἢ δοξασίαν. Εἰς πραγματείαν λοιπὸν δύνανται νὰ ὑποβληθῶσιν:

α'. Ἀντικείμενα τῆς κατανοήσεως καὶ πείρας.

β'. Ἀπλαῖ ἔννοιαι.

γ'. Κρίσεις περὶ ἀντικειμένων τῆς θεωρίας καὶ πείρας, ἢ περὶ ἐννοιῶν.

α'. Εἰς τὸ α ἀνήκουσι καὶ πάντα τὰ ζητήματα περὶ τινων, ἢ περὶ πολλῶν ὁμοειδῶν, ἱστορικῶν πραγμάτων καὶ προσώπων οὕτω π. χ. «περὶ τῶν ὑπὸ τῶν ἀρχαίων μνημονευομένων κομητῶν» — «περὶ τῆς οἰκιακῆς οἰκονομίας τῶν ἀρχαίων» — «πῶς παρίσταντο οἱ ἀρχαῖοι τὸν θάνατον» — «περὶ τοῦ χαρακτηῆρος τοῦ Θεμιστοκλέους.»

Ἄλλὰ καὶ θέματα ὡς «περὶ τῶν σπουδαιωτάτων διαφορῶν μεταξὺ ποιήσεως καὶ ζωγραφικῆς» — «τινὲς παρατηρήσεις περὶ τῆς τέχνης τοῦ σκέπτεσθαι» — ἀνήκουσιν εἰς τὸ α.

β'. Ἐνταῦθα ἀνήκουσιν αἱ καλούμεναι ἀναπτύξεις τῶν ἐννοιῶν, εἰς ἃς συγκαταριθμοῦμεν καὶ τὴν ἐξήγησιν ὀλοκλήρων φράσεων, π. χ. «περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἐλευθερίας» — «ἡ μεγαλοψυχία.»

Κατὰ κανόνα πρέπει κατὰ πρῶτον νὰ ζητῶμεν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως (ὀνομαστικὸς ὀρισμὸς § 34, 2) καὶ νὰ ἀναπτύσωμεν εἴτα τὴν πλατυτέραν καὶ στενοτέραν, τὴν μὴ κυριολεκτικὴν καὶ τὴν κυριολεκτικὴν γλωσσικὴν χρῆσιν, ὡς καὶ τὴν κάπως κατὰ-χρῆσιν τῆς λέξεως. Εἴτα δίδομεν τὸν κυριολεκτικὸν ὀρισμὸν, παριστῶμεν τὴν ἔννοιαν διὰ παραδειγμάτων καὶ ἀποδεικνύομεν

τὴν ἀναφορὰν αὐτοῦ (τὰς σχέσεις πρὸς συγγενεῖς καὶ ἀντιθέτους ἐννοίας).

γ'. Θέματα. — «Ἦτο ὁ Φίλιππος ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας μεγαλύτερος ἢ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος;» — «Ἱστορικοὶ χαρακτηρῆρες ἔχουσι σχεδὸν πάντοτε ὡς ἀνθρώπων χαρακτηρῆρες κλίσειν τιὰ πρὸς τὸ κακόν. Εἶνε τοῦτο ὀρθόν;» — «Διὰ τί ἀκούομεν ἐνίοτε λεγόμενον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε καλλίτερος ἢ τὰ ἀξιώματά του;»

4. Ἐνθα πρὸς γνῶσιν τῆς οὐσίας ἀντικειμένου τινὸς εἶνε ἀναγκαῖον, δύναται νὰ προστεθῆ εἰς τὴν ζητητικὴν πραγματείαν διήγησις τις, περιγραφή ἢ χαρακτηρισμὸς (ἠθολογία). Τοιαύτη δὲ χρησιμεύει μόνον ὡς μέσον καὶ πρέπει πάντοτε νὰ ᾔνε βραχεῖα (πρβ. § 29, 4).

5. Ἡ ἀναγκαιοτάτη ἀπαιτήσις διὰ τὴν πραγματείαν εἶνε, ὅτι αὕτη πρέπει νὰ παρέχῃ ὠρισμένον τι ἀποδᾶν (τέλος) εἰς τὸν ἀναγνώστην, εἴτε ἀρνητικὸν εἴτε θετικόν.

Τὸ ἀποδᾶν τοῦτο εἶνε ὁ σκοπὸς τῶν ὅλης πραγματείας, καὶ πάντα τὰ κύρια νοήματα αὐτῆς πρέπει ἕνεκα τούτου οὕτω νὰ τάσσωνται, ὥστε νὰ παρασκευάζωσι προσηκόντως τὸ ἀποτελεσμα.

6. Ἡ πρόοδος τῶν νοημάτων δύναται νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ἀναλυτικὴν ἢ συνθετικὴν μέθοδον, ἢ δύναται ἀμφοτέραι αἱ μέθοδοι ἐν τῇ αὐτῇ πραγματείᾳ κατὰ διάφορον τρόπον πρὸς ἀλλήλας νὰ συντεθῶσιν.

α'. Ἡ ἀναλυτικὴ μέθοδος εἶνε εὐρετικὴ. Αὕτη συνάπτεται πρὸς τὸ γνωστόν, οὕτω π. χ. πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον φαινόμενον, καὶ ἀναπτύσσει ἐκ τοῦ καθ' ἕκαστον τὴν γενικὴν πρότασιν. Ἐπειδὴ δὲ διὰ τούτου ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν αἰτίαν τοῦ φαινομένου, καταλύμεν τὴν μέθοδον ταύτην καὶ ἀναγωγικὴν. Πρβ. § 41, 4 καὶ 5. Ἡ ἀναλυτικὴ ὁδὸς ἐδείχθη ἰδίως εἰς τὴν ἐπαγωγὴν (§ 36, 6). Αὕτη κατ' ἐξοχὴν προσήκουσα εἶνε εἰς τὴν ἔρευναν, διεγείρει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ προξενεῖ σαφήνειαν.

Θέμα: «Πάντες οἱ μεγάλοι κατακτηταὶ ἦσαν μεγάλοι νομοθέται.» I ἀπόδειξις, ὅτι τινὲς κατακτηταὶ τὰς κτήσεις των πάλιν ἀπώλεσαν, τινὲς δὲ διαρκῶς ἐφύλαξαν. — II Ἀπόδειξις, ὅτι ἡ φύλαξις εἶνε δυσκολωτέρα τῆς κτήσεως. — III Οἱ μέγιστοι κατα-

κτιηται εἶνε ἐκεῖνοι, οἵτινες ἐγνώρισαν νά διατηρήσωσιν. — IV Ἡ φύλαξις κατέστη δυνατή διὰ διοικήσεως, ἥτις οὐσιωδῶς ὠφέλει τὰς ὑποταγείσας χώρας. Πᾶσαι αὐται αἱ ἀποδείξεις δύνανται νά δοθῶσιν δι' ἐπαγωγῆς.

Θέμα: «Τί νοοῦμεν ὑπὸ τὴν λέξιν ἐλευθερία;» I Ἐκτὸς τῶν διαφορωτάτων ἐπιδράσεων ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφίεται αὐτῷ καὶ ἡ ἀφῆσις, νά πράξῃ, ὅπως θέλει. — II Νόμος καὶ τάξις εἶνε ἀναγκαῖα. — III Ἀντίστασις κατὰ τοῦ νόμου φέρει τὸν ἄνθρωπον εἰς ἀμάρτημα, καὶ περιορίζει τὴν θέλησίν του. — IV Ἐκουσία ὑπακοή πρὸς τὸν νόμον δὲν κωλύει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἀνυψοῖ αὐτὸν ὑπὲρ τὸν νόμον.

Ἐπιδειξιότατα μεταχειρίζεται ἰδίως ὁ Σωκράτης τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον. Οὕτως ἐν τῷ Γοργία τοῦ Πλάτωνος (474 Δ.) παραβλητέα ἡ ἀπόδειξις, ὅτι ὑπὸ τὸ καλὸν νοητέον ἢ τὸ ὠφέλιμον, ἢ τὸ ἡδὺ ἢ ἀμφοτέρω. Πρὸς τοῦτοις παράβαλλε Ξενοφ. ἀπομνημ. 2, 1 ἔνθα (§ 1—7) ἡ πρότασις ἀποδεικνύεται, ὅτι μόνον οὗτος δύνανται τῶν ἄλλων ἐντελεῶς νά κρατήσῃ, ὅστις κρατεῖ ἑαυτοῦ, καὶ 1, 4 τὴν ἀπόδειξιν περὶ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῆς σοφίας τῶν θεῶν. — Λεσιγικιον ἐν Λαοκόοντι καὶ Μακωβίου (vermischte Schriften) «περὶ τῶν ἐλληνίδων γυναικῶν.» — Περὶ τοῦ γάμου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις» οἵτινες διεξάγουσι τὸ θέμα τῶν ἀναλυτικῶς.

Καὶ ἐν Ξενοφ. ἀπομν. 2, 2, δὲν εἶνε ἡ ἀπόδειξις συνθετικῆ, καὶ τοι ὁ Σωκράτης ὁρμάται ἀπὸ γενικῆς τινος προτάσεως: διότι τὸ ἀποτέλεσμα («ἡ μεγίστη ἀχαριστία εἶνε ἡ πρὸς τοὺς γονεῖς») δὲν προηγῆθη.

6'. Ἡ συνθετικὴ μέθοδος προτίθησι τὸ ἀποθᾶν (τὴν γενικὴν πρότασιν) καὶ ἀναπτύσσει ἐντεῦθεν τὰς ἀκολουθοῦσας προτάσεις, ἐπὶ τὰ μείζω.

Ἐν τῷ ἤδη ὑποδειχθέντι θέματι: «Τί νοοῦμεν ὑπὸ τὴν λέξιν ἐλευθερία;» — Ἡ συνθετικὴ ἐργασία πρέπει νά ὁρμάται: ἐντεῦθεν ὅτι ἡ ἐλευθερία δὲν εἶνε τὸ ἀγαλίνωτον ἢ ἡ ἀκολασία, ἀλλὰ τὸ ἀγαθὸν συνίσταται ἐν τῇ ἐλευθερᾷ ἐνεργείᾳ. Ἐντεῦθεν πρέπει νά ἐξετασθῶσι τὰ αἴτια διὰ τὸν διίσχυρισμὸν τοῦτον καὶ αἱ ἐκ τοῦ οὗτου πράττειν συνέπειαι. Οὕτω καὶ ὁ Κικέρων ἐν τῷ Κάτωνι συνθετικῶς διεξάγει τὸ θέμα του, γενικῶς κατὰ πρῶτον λέγων ὅτι ἡ πρεσβυτικὴ ἡλικία δὲν εἶνε κακόν, καὶ εἶτα (§ 13) ἀποδεικνύει τοῦτο εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. — Καὶ τὸ σύγγραμμα του de officii ἀκολουθεῖ τὴν συνθετικὴν μέθοδον. Ἐν 1 κεφ. 4 ἀναπτύσ-

σεται ἡ αἰτία τοῦ honestum, ἐν κερ. § ἀποδεικνύονται αἱ ὀφέ-
λειαι τοῦ honestum (sapientia, justitia, fortitudo, temperantia).

γ'. Ἐνωσις τῶν δύο μεθόδων. — Αὕτη δύναται νὰ συμβῆ,
ὅταν προτάττωμεν τὸ ἀποβάν τοῦ ὅλου (ἢ τοῦ καθ' ἕναστος),
ἀλλὰ ἐν τῇ ἀναπτύξει ἐκλέγωμεν τὴν ἀναλυτικὴν μέθοδον. — Δυ-
νάμεθα δὲ καὶ τὰ διάφορα μέρη τῆς διεξαγωγῆς διαφόρως νὰ
διεξάξωμεν, ὅ ἐστι ἄλλο μὲν ἀναλυτικῶς, ἄλλο δὲ συνθετικῶς,
ὅπως ἐκάστοτε εἶνε πρὸς τοῦτο ἀρμόδιον τὸ ἀντικείμενον.

7. Ἄν ἔχωμεν νὰ ἀνασκευάσωμεν ἀντιθέτους γνώμας, δυ-
νάμεθα νὰ ἀρχίσωμεν τὴν ἀνασκευὴν ἀναλυτικῶς, καὶ νὰ ἐπι-
φέρωμεν τὴν ἐπανόρθωσιν ὡς ἀποβάν. Συνθετικῶς δὲ τοῦναν-
τίον προβαίνομεν, ὅταν προτάσσωμεν τὴν ὀρθὴν γνώμην καὶ
ἀνασκευάζωμεν εἶτα τὴν πλάνην.

Ὁ σκοπὸς τῆς παραστάσεως καὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀντικειμένου
ὀρίζει τὴν ἐκλογὴν μεταξὺ τῶν δύο μεθόδων.

Ἵνα παραδείγματα ἔστωσαν αἱ πραγματεῖαι τοῦ Λεσσιγκίου,
Νιούρου, (μικραὶ ἱστορικαὶ συγγραφαί), Ἰακωβίου («βίος καὶ
τέχνη τῶν ἀρχαίων»).

8. Περὶ τοῦ προομίου καὶ τοῦ ἐπιλόγου τῆς πραγματείας
πρέπει νὰ παραβάλωμεν τὸ ἐν § 45 λεχθέν. Καθαρότης καὶ
ἀφέλεια εἶνε δι' ἀμφοτέρω ἀί σπουδαιόταται ἀπαιτήσεις.

9. Καὶ τὸ ὕφος τῆς πραγματείας πρέπει νὰ ἦνε καθαρὸν
παντὸς κόμπου, καὶ νὰ ἀκολουθῆ τὴν φύσιν τοῦ ἀντικειμέ-
νου. Τὰ διάφορα μέρη τῆς πραγματείας ἔχουσι καὶ διάφορον
τὴν παράστασιν κατὰ τὴν ἐκάστοτε σπουδαιότητά των. Οὐχ
ἤττον δὲν πρέπει νὰ παραμεληθῆ, ὅτι ἐν τῷ ὅλῳ πρέπει νὰ
ἐπικρατῆ ἐνότης καὶ ἀρμονία. Ἐνεκα τούτου εἶνε ἀναγκαῖα
συμμετρία τις ἐν τῇ παραστάσει, καὶ δὲν πρέπει νὰ διεξάγη-
ται μέρος μὲν ταπεινῶς, ἕτερον δὲ δεινῶς.

§ 47.

Η ΧΡΕΙΑ

1. Ἡ λέξις *χρεία* σημαίνει χρῆσιν, ἀλλ' ἰδίως ἐνταῦθα νο-
οῦμεν βραχεῖαν καὶ συνεκτικὴν (ὅθεν πλεῖστον τὸν νοῦν ἔχου-

σαν και ἔνεκα τούτου πολλαχῶς εὐχρηστον) γνώμην: Χρεία λογική.

Π. χ. ὁψὲ θεῶν ἀλείουσι μύλοι, ἀλείουσι δὲ λεπτά. Πρβ. *Lente ad vindictam sui procedit providentia divina sed tarditatem gravitate supplicii compensat* (val. max.) πολλά μεταξὺ πέλει κύλικος και χεῖλεος ἄκρου. *Stultorum eventus magister*. Liv.

Ὑπὸ τινων ἐξηγεῖται ἡ χρεία ὡς «χρησμός» ἀλλ' ὁ Θέων (Walz rhet 1. σελ. 202) λέγει: εἴρηται χρεία κατ' ἐξοχήν ὅτι μᾶλλον τῶν ἄλλων πρὸς πολλά χρειώδης ἐστὶ τῷ βίῳ.

Ὑπὸ τὴν λέξιν χρειώδης νοοῦμεν τὸναντίον πράξιν πλήρη σημασίας (ἀξιόλογον), ἐξ ἧς δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ γνώμη τις ποικίλην ἔχουσα τὴν χρησιμότητα π. χ. *Cato eodem, quo repulsus est, die in comitio pila lusit Senec epp. xliii, 1 § 33*. Αὕτη εἶνε ἡ πρακτικὴ χρεία = *chria activa*.

Ἡ μικτὴ χρεία = *mixta* εἶνε ἡ ἔνωσις τοιαύτης πράξεως μετὰ τινος γνωμικοῦ.

«Ὅτε ἐν τῷ συμβουλίῳ πρὸ τῆς ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίας ὁ Θεμιστοκλῆς ἐπίεξε τὸν Εὐρυδιάδην νὰ παραδεχθῇ τολμηρὸν τι σχῆδιον και ἐκεῖνος ὕψωσε κατ' αὐτοῦ τὴν ράβδον ὅπως πατάξῃ τὸν πιέζοντα, εἶπεν ὁ Θε: πάταξον μὲν, ἄκουσον δέ!»

Ὁ Διογένης ἐκτύπησε τὸν παιδαγωγὸν νεανίου ἀναγωγοῦ εἰπών: «διὰ τί ἐπαίδευσας αὐτὸν οὕτως;»

2. Ἐν τῇ ῥητορικῇ ὑπὸ τὴν λέξιν χρεία νοοῦμεν τὴν ἐξήγησιν τὴν σαφηνίζουσαν τοιοῦτόν τινα λόγον ἢ πράξιν. Ἡ ῥητορικὴ χρεία ἐχρησίμευεν ὡς προγύμνασμα διὰ τὸν λόγον. Ὁ μαθητὴς ὄφειλεν ἐνταῦθα νὰ διδασχθῇ, ὥστε ἀναπτύσσων νὰ πραγματεύηται τόπους τινάς.

Πρβ. Ἐρμογ. προγύμνασμ. (Walz ῥητορ. 1. σελ. 19) διεξοδικώτερον πραγματεύεται ὁ Ἀφθόνιος; πρβ. προγυμνάσματα τούτου ἐν Walz ῥητορ. 1. σελ. 62. Ἐντεῦθεν εἶνε εἰλημμένον τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 ἐπόμενον παράδειγμα.

Ὁ Ἐρμογένης ἐκ Ταρσοῦ, ὁ περιφημώτατος ῥήτωρ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων τῆς αὐτοκρατορ. ἤκμαζεν ἐπὶ Μάρκου Αὐρελίου. Ὁ Ἀφθόνιος ἐξῆ περι τὸ 300 ἐν Ἀντιοχείᾳ.

3. Ὡς ἐξήγησις ἐννοίας ψυχολογικῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον

ένεκα τῆς μορφῆς τῆς, ἥτις ἐν τῷ βίῳ ἔχει πολλαπλῆν τὴν χρησιμότητα καὶ τὴν ἀποδοχὴν, διαφέρει ἡ χρεία τῆς πραγματείας κατὰ τοῦτο, ὅτι αὕτη στρέφεται οὐ μόνον εἰς τὴν γνώμην, ἀλλ' ἐνταυτῷ καὶ εἰς τὸ φρόνημα καὶ τὴν θέλησιν τοῦ ἀναγνώστου. Προτροπὴ ἢ σύστασις (deliberatio) εἶνε ἕνεκα τούτου οὐσιώδεις τόποι ταύτης, ἐπειδὴ αὕτη οὐ μόνον ἰδανικὴν ἀλλὰ καὶ πρακτικὴν σημασίαν ἔχει.

Τοῦ λόγου διαφέρει ἡ χρεία κατὰ τὴν μείζονα βραχυότητα, καὶ τὴν ἥσσανα δεινότητα ἐν τῇ διεξαγωγῇ. Καὶ κατὰ τοῦτο, ὅτι αὕτη ἀείποτε ὡς θέμα ἔχει δεδομένον τι γνωμικόν.

πρβ. § 44, 11.

4. Οὐσιώδη μέρη τῆς χρείας εἶνε:

α'. Ἡ ἐξήγησις τοῦ γνωμικοῦ.

β'. Ὁ ἔλεγχος περὶ τῆς ὀρθότητος (ἢ μὴ) τούτου.

γ'. Σύστασις τούτου πρὸς χρῆσιν (ἢ ἀποτροπὴ ἀπὸ τούτου).

5. Οἱ ἀρχαῖοι παραθέτουσιν ἐν ὅλῳ ὀκτὼ μέρη τῆς χρείας, κατατέμνοντες μεταξὺ τῶν μερῶν τούτων πλείον τὸν ἔλεγχον.

Ὁ μερισμὸς οὗτος ὡς πρὸς τὸ πρᾶγμα αὐτὸ δὲν εἶνε οὐσιώδης· τινὰ τῶν μερῶν δύνανται νὰ ἐλλείπωσιν, ἢ διάταξις τούτων δύνανται νὰ μεταβληθῇ, πολλὰ μέρη δύνανται νὰ συναίρεθῶσιν εἰς ἓν. Ἡ χρεία καὶ παρὰ ταῦτα μένει χρεία καὶ ἀποτελεῖ ὠρισμένην τεχνικὴν μορφήν, διὰ τὴν εὔρεσιν ὅμως καὶ ἄσκησιν ἢ γνῶσιν τῶν μερῶν εἶνε σπουδαία.

Τὰ μέρη ταῦτα εἶνε τὰ ἐξῆς:

1. Τὸ ἐγκωμιαστικόν (dictum vel factum cum Laude auctoris).

2. Παράφρασις, τὸ παραφραστικόν (expositio).

3. Τὸ τῆς αἰτίας (causa ἢ argumentatio).

4. Ἐκ τοῦ ἐναντίου (contrarium ἢ refutatio contrarii ἢ λύσις).

5. Παραβολὴ (comparatio καὶ simile ὁμοίωσις).

6. Παράδειγμα (exemplum).

7. Μαρτυρία (παλαιῶν) (testimonium antiquorum).

8. Ἐπίλογος (conclusio).

Ἐκ τούτων τῶν μερῶν τὸ 1 χρησιμεύει πρὸς εἰσαγωγὴν καὶ πρότασιν θέματος, τὸ 2 εἶνε τὸ πρῶτον κύριον μέρος — 3 μέχρι 7 ἀποτελοῦσι τὴν ἀπόδειξιν κατὰ διαφόρους τόπους — 8 τέλος εἶνε τὸ συμβουλευτικὸν μέρος, ὃ ἐπίλογος.

Ὅπως κρίνωμεν περὶ τῆς ποικιλίας τῆς χρείας, παρατίθενται ἐνταῦθα τὰ μέρη.

A. Εἰσαγωγή καὶ θέμα : (dictum cum Laude auctoris) (1).

Τὸ ἐγκωμιαστικόν.

B. Ἡ διήγησις ἢ ἐξεργασία.

I. Λογικὸν μέρος (διάνοια).

1. Ἀνάπτυξις τῆς κυρίας ἐννοίας διὰ τῆς ἀναλύσεως εἰς τὰς μερικὰς ἐννοίας (παράφρασις expositio) (2).

2. Ἀπόδειξις τῆς ἀληθείας τῆς :

α. Δογματικῶς (θετικῶς) : τὸ τῆς αἰτίας (3).

β. Πολεμικῶς (ἀρνητικῶς) : ἐκ τοῦ ἐναντίου (relutatio) (4).

II. Ῥητορικὸν μέρος χρησιμεῖον πρὸς διασάφησιν τῆς κυρίας ἐννοίας.

1. Παραβολή, ὁμοίωσις (5) (φαντασία).

2. Παράδειγμα (exemplum) (6) (θεωρία).

3. Μαρτυρία (7) (πίστις).

Γ. Ἐπίλογος (8) (βούλησις).

Τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου εἶνε ἡ ἀνασκευὴ ἀντιθέτων γνωμῶν. Ἡ παραβολὴ εἶνε ὁμοίωσις ἐκ τοῦ κοινοῦ βίου ἢ ἐκ συμβεβηκότων τῆς φύσεως. Τὸ παράδειγμα περιλαμβάνει παραδείγματα ἐκ τῆς ἱστορίας ἢ μαρτυρία εἶνε ἀπόδειξις ἐκ τῆς αὐθεντίας.

Πρὸς § 23, 6. 6.

Ἐπαινος τοῦ συγγραφέως δύναται μόνον νὰ γείνη, ὅταν γινώσκῃ τις τὸν πρωτουργὸν καὶ γινώσκῃ νὰ ἐπαινέσῃ τι αὐτοῦ. Ἐν παροιμίαις λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ὁ ἰδιάζων χαρακτήρ τοῦ λαοῦ, ὃ ἀνήκουσιν.

6. Ὡς παράδειγμα χρείας δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ἡ τοῦ Ἀθωνίου ἐπὶ γνομικοῦ τινος τοῦ Ἰσοκράτους.

1. Θαυμάσαι δίκαιον Ἰσοκράτην τῆς τέχνης, ὃς ὄνομα αὐτῆ καταρνήθη λαμπρότατον, καὶ ὅση τις ἦν, ἀσκῶν ἐπεδείξατο, καὶ κηρύττει τὴν τέχνην, οὐκ αὐτὸς ἐκ ταύτης κекήρυκται. Ὅσα μὲν τοίνυν ἢ βασιλεῦσι νομοθετῶν, ἢ παραινῶν τοῖς καθ' ἕκαστον, τὸν τῶν ἀνθρώπων εὖ πεποίηκε βίον, μακρὸν ἂν εἴη διεξελεῖν, ἀλλ' ὅσα περὶ τῆς παιδείας ἐφιλοσόφησεν.

2. Παραφραστικόν. Ὁ παιδείας, φησὶν, ἐρῶν, πόνων μὲν ἄρχεται, πόνων δὲ ὅμως τελευτώντων εἰς ἕνησιν· καὶ αὐτὸ μὲν ἐφιλοσόφησε ταῦτα, τοῖς δὲ ἐφεξῆς θαυμασόμεθα.

3. Τὸ τῆς αἰτίας. Οἱ γὰρ παιδείας ἐρῶντες τοῖς τῆς παιδείας ἡγεμόσι συνεξετάζονται, παρ' οἷς καὶ τὸ προσελθεῖν φοβερὸν, καὶ τὸ διαλειπεῖν ἀμαθέστατον. Φόβος ἀεὶ τοῖς παισὶ περιγίνεται, καὶ παροῦσι καὶ μέλλουσι· διδασκάλους παιδαγωγοὶ διαδέχονται, φοβεροὶ μὲν ἰδεῖν, αἰκιζόμενοι δὲ φοβερώτεροι· φθάνει τὴν πείραν τὸ δέος, καὶ διαδέχεται τὸ δέος ἡ κόλασις· καὶ τὰ μὲν ἀμαρτήματα τῶν παιδῶν μετέρχονται, οἰκτεία δὲ τὰ κατορθώματα κρίνουσι. Τῶν παιδαγωγῶν οἱ πατέρες εἰσὶ χαλεπώτεροι, τὰς ἑδούς ἀνακρίνοντες, προσελθεῖν ἐπιτάττοντες, καὶ τὴν ἀγορὰν ὑποπτεύοντες· καὶ δέη κολάζειν, ἀγνοοῦσι τὴν φύσιν· ἀλλ' ἐν τούτοις ὦν ὁ παῖς εἰς ἀνδρα ἐλθὼν ἀρετῆ περιστέφεται.

4. Ἐκ τοῦ ἐναντίου. Εἰ δὲ τις ταῦτα φοβούμενος φύγοι μὲν τοὺς διδασκάλους, ἀποδράσει δὲ τοὺς πατέρας, τοὺς δὲ παιδαγωγοὺς ἀποστραφείη, παντελῶς τῶν λόγων ἐστέρηται, καὶ μετὰ τοῦ δέους καὶ τοὺς λόγους ἀφήρηται. Ταῦτα δὴ πάντα τὴν Ἰσοκράτους ἔπεισε γνώμην, πικρὰν ὀνομάσαι τῆς παιδείας τὴν ῥίζαν.

5. Παραβολή. Ὡσπερ γὰρ οἱ τὴν γῆν ἐργαζόμενοι πόνῳ μὲν τῆ γῆ τὰ σπέρματα καταβάλλουσι, τοὺς δὲ καρποὺς ἠδονῆ μείζονι συγκομίζονται, τὸν αὐτὸν οἱ παιδείας ἀντιποιοῦμενοι τρόπον, πόνῳ τὴν εἰς ἔπειτα δόξαν εἰλήφασιν.

6. *Παραδείγματα.* Τὸν Δημοσθένους ὄρα μοι βίον, παντὸς μὲν ὄντα φιλοπονώτερον ῥήτορας, γεγονότα δὲ παντὸς εὐκλεέστερον καὶ γὰρ τοσοῦτον αὐτῷ σπουδῆς περιῆν, ὡς καὶ πολ- λάκις τὸν κόσμον παραιρεῖσθαι τῆς κεφαλῆς, κόσμον ἄριστον τὸν ἐξ ἀρετῆς ἠγησάμενον, καὶ πόνοις ἀνάλωσεν, ἃ πρὸς ἡδονὰς ἀναλίσκουσιν ἕτεροι.

7. *Μαρτυρία παλαιῶν.* Διὸ θαυμάσαι τὸν Ἡσίοδον χρῆ τραχεῖαν εἰπόντα τῆς ἀρετῆς τὴν ὁδὸν, τὴν δὲ ἄκραν ῥαδίαν, τὴν αὐτὴν Ἰσοκράτει γνώμην φιλοσοφήσαντα. Ὁ γὰρ Ἡσίοδος ὁδὸν ἀπεφῆνατο, Ἰσοκράτης βίζαν ἐκάλεσεν, ἐν διαφόροις ὀνόμασι μίαν ἀμφοτέροι δηλοῦντες διάνοιαν.

8. *Ἐπίλογος.* Πρὸς ἃ δεῖ βλέποντας Ἰσοκράτην θαυμάζειν κάλλιστα περὶ τῆς παιδείας φιλοσοφήσαντα.

Τὸ ἀνωτέρω θέμα εἶνε ἀπλοῦν καὶ ἔνεκα τούτου παρετέθη ἐνταῦθα. Πρέπει νὰ προσπαθῆσωμεν νὰ διαγνώσωμεν τὴν σημασίαν τῆς χρείας ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθ. 1 θέμασιν, ἣ καὶ ἐν τοῖς σκωπτικοῖς μὲν ἀλλ' ἀληθεῖσι λόγοις τοῦ Ταλλευράνδου «*c'est est plus qu' un crime, c'est une faute*» («μεγάλα πολιτικά ἁμαρτήματα εἶνε τὰ μέγιστα κακουργήματα»).

Τὰ προγυμνάσματα τῶν ἀρχαίων περιέχουσι πολλὰς χρείας. Πρὸς τὰ τοῦ Νικολάου καὶ Νικηφόρου ἐν Walz ῥήτορ. 1 σελ. 274 καὶ 442. Ἐκτὸς δὲ τούτου παραβλητέα εἶνε δι' ἀποδείγματα καὶ τὰ γυμνασιακὰ ἐν προγυμνασμ. Νικολ. Walz ῥήτ. σελ. 278. ἐπ.

§ 48.

Ο ΛΟΓΟΣ

1. Ἡ πραγματεία στρέφεται κατ' ἐξοχὴν περὶ τὸν νοῦν, θέλει νὰ πείσῃ περὶ τῆς ἀληθείας προτάσεώς τινος, ἣ χρεῖα ἀναλόγως περὶ τοῦ νοῦν καὶ περὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν βούλησιν, ὃ δὲ λόγος κατ' ἐξοχὴν περὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν βούλησιν.

α'. Ὁ λόγος θεωρεῖται διὰ τὴν προφορικὴν ἀπαγγελίαν καὶ β'. σκοπεῖ οὐ μόνον νὰ πείσῃ τὸν ἀκροατὴν, ἀλλὰ νὰ κινήσῃ αὐτὸν ἀναλόγως τῆς ληφθείσης γνώσεως· ὃ ἐστὶ νὰ ἐπιδράσῃ

ἐπὶ τὴν βούλησιν καὶ πράξιν τούτου διὰ τῆς πειθοῦς (ἐν τῇ εὐγενεστέρῃ τῆς λέξεως σημασίᾳ). Πᾶς λοιπὸν λόγος κατὰ ταῦτα ἔχει διπλοῦν σκοπὸν, τὸν θεωρητικὸν διὰ τὸν νοῦν καὶ τὸν πρακτικὸν διὰ τὴν βούλησιν τοῦ ἀκροατοῦ.

α'. Πραγματεία τις δύναται βεβαίως νὰ ἀπαγγελοῦν καὶ προφορικῶς, ἀλλὰ δὲν γίνεταί καὶ διὰ τούτου ἀκόμη λόγος ὑπὸ ρητορικῆν ἔννοιαν, ἂν καὶ ἡ προφορικὴ λέξις πάντοτε μᾶλλον ἐξεγείρη ἢ ἡ γραφὴ.

β'. Oratoris est et conciliare animos et docere et movere Κικ. de orat. II, 28, § 121. Ἀλλὰ τὸ docere ἐν τῷ λόγῳ δὲν εἶνε ἐξέτασις τις τοῦ πράγματος, οὗ ὁ ρήτωρ θέλει ἵνα μετασχηθῆ ὁ ἀκροατής. Τοιαύτη θὰ ἦτο μόνον δικαιολογημένη εἰς διεγερτικὰς ἰδίως περιστάσεις· συνήθως πρέπει νὰ διδῆται τὸ ἀποτέλεσμα μετὰ τῶν αἰτίων, ἂν καὶ τῆδε κακῆς δύναται νὰ γίνῃ χρῆσις καὶ τῆς ἀναλυτικῆς μεθόδου.

2. Ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ λόγου, ὡς ἐν τῇ πραγματείᾳ, διακρίνονται τρία μέρη: 1. Τὸ προσίμιον (exordium) 2. Ἡ ἀπόδειξις (argumentatio, disputatio) 3. Ὁ ἐπίλογος (conclusio) πρβ. § 45, 4.

Ἐπειδὴ δὲ πᾶς ἰδίως λόγος ἔχει πραγματικὴν τινα ἀφορμὴν, ἣτις ἀμέσως ἐν ἀρχῇ ἐν τῷ α'. μέρει λέγεται, καὶ πρακτικὸν σκοπὸν, ὅστις ἐκφράζεται πληρέστατα ἐν τῷ 3 μέρει, διαφέρει καὶ ὁ λόγος τῆς πραγματείας κυρίως κατὰ τὴν διαπραγματεύσιν τοῦ 1 καὶ 3 μέρους. Ἐκ τῆς πολλαπλοῦς διαίρεσως τοῦ προσιμίου καὶ τοῦ ἐπιλόγου τοῦ λόγου διασαφηνίζεται ἐπίσης, ὅτι πολλοὶ ρήτορες ἀντὶ τῆς ὀργανικῶς ἀναγκαίας τριπλῆς διαίρεσως τοῦ λόγου διαίρουσιν αὐτὸν εἰς περισσότερα μέρη.

Cicer. de part. orat. 8 διακρίνει τέσσαρα μέρη: exordium, narratio, confirmatio, conclusio καὶ de inv. 1, 15, 20· ἕξ μέρη τοῦ (δικανικῶς) λόγου: exordium, narratio, partitio, confirmatio, reprehensio, conclusio. Ἄλλοι ρήτορες διακρίνουσι, προσίμιον, ἐκθεσιν, ἀποδείξιν, ἐπίλογον, ἢ προσίμιον, ἐκθεσιν, διήγησιν, ἔλεγχον, πάθος, ἐπίλογον.

3. Τὸ προσίμιον (exordium) τοῦ λόγου σκοπὸν ἔχει νὰ κα-

ταστήσῃ τὸν ἀκροατὴν εὐνοϊκόν, προσεκτικόν καὶ εὐμαθῆ. Κατὰ πρῶτον πρέπει νὰ κερδίσῃ τὸν ἀκροατὴν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ ρήτωρ, συνάμα δὲ καὶ διὰ τὸν σκοπὸν του. Τοῦτο εἶνε τὸ λεγόμενον προσιμιάσασθαι πρὸς εὐνοϊαν (*captatio benevolentiae* πρὸ. καὶ § 45, 13 γ). Μετὰ τοῦτο ἔπεται ἡ διήγησις περὶ τῆς πραγματικῆς ἀφορμῆς (*narratio facti*) τοῦ λόγου, ἥτις πρέπει νὰ καταστήσῃ τὸν ἀκροατὴν προσεκτικόν, καὶ τούτῳ ἔπεται ὡς τελευταῖον μέρος, ὅπερ ἐνταυτῷ παρεισάγει εἰς τὰ δύο κύρια μέρη τῆς πραγματείας, ἡ βραχεῖα ἐκθεσις τῆς κυρίας προτάσεως, περὶ ἧς γενήσεται λόγος. (Προέκθεσις ἐξ ἧς μεταβαίνομεν εἰς τὸ κύριον θέμα, τὸ κρινόμενον). Ἐκ τῶν τριῶν τούτων μελῶν τοῦ προλόγου τὸ μὲν αἰτεῖν τὴν εὐνοϊαν στρέφεται πρὸς τὸ αἶσθημα, ἡ δὲ διήγησις τῆς πραγματικῆς ἀφορμῆς πρὸς τὴν φαντασίαν, καὶ ἡ ἐκθεσις πρὸς τὸν νοῦν.

α'. Κικ. de invent. 1, 15, 20. exordium est oratio animum auditoris idonee comparans ad reliquam dictionem: quod eveniet, si eum benevolum, attentum, docilem confecerit.

«Ἔστι δὲ προσιμῖον καθόλου μὲν εἰπεῖν ἀκροατῶν παρασκευῆ, καὶ τοῦ πράγματος ἐν κεφαλῇ μὴ εἰδόσι δήλωσις, ἵνα γινώσκωσι περὶ ὧν ὁ λόγος, παρακολουθῶσι τε τῇ ὑποθέσει, καὶ ἐπὶ τὸ προσέχειν παρακαλέσαι καὶ καθ' ὅσον τῆ λόγῳ δυνατόν, εὐνοῦς ἡμῖν αὐτοὺς ποιῆσαι.» Ἀναξίμ.

Ἐν γένει πρὸ. § 45, 7.

β'. Ἡ διήγησις δὲν εἶνε πάντοτε δυνατὴ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ καταγγελίᾳ ἢ ὑπερασπίσει οὐχὶ πάντοτε ἀναγκαία. Περὶ τῶν ἀπαιτήσεων ταύτης πρὸ. § 29, 4.

γ'. Ἐν τῇ ἐκθέσει δυνάμεθα πάλιν νὰ διακρίνωμεν πρῶτον τὴν βραχεῖαν ἀνάπτυξιν τῆς προτάσεως (εἰσαγωγὴν, ἢ πρόθεσιν) ὅ ἐστι τὴν δήλωσιν τοῦ ἀντικειμένου, περὶ οὗ γενήσεται ὁ λόγος, καὶ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο πρέπει νὰ δηλωθῇ βραχεῖως, σαφῶς καὶ ἀκριβῶς — καὶ δεύτερον τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν καθ' ἕκαστα μερῶν (διαίρεσιν), εἰς ἃ κατατέμνεται ἡ κυρία πρότασις, ἢ τῶν διαφόρων ἐπόψεων, ἐξ ὧν δύναται νὰ ἐπισκοπηθῇ. — Ἐάν τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀπλοῦν, τότε δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη διαίρεσεως. Ἐάν δὲ τὸ πρᾶγμα ἦνε πολὺπλοκον καὶ δυσχερές, τότε ἡ διαίρεσις εἶνε χρησιμωτάτη.

Πρόθεσιν καὶ διαίρεσιν καλεῖ ὁ Ἑρμογένης προκατασκευήν, ἣτις παρ' αὐτῷ ἔχει καὶ ἄλλην σηματοσίαν.

« Εὐρον δὲ καὶ ἄλλο εἶδος παρευρεθὲν τοῖς ἀρχαίοις, ὃ κεφαλαίων μὲν ἔπαγγελίαν οὐκ ἔχει, ἀποδείξει δὲ παρίσθησι τοῦ κατὰ τοὺς νόμους δοκεῖν εἰσερχεσθαι τὴν κρίσιν κλπ. »

Ἐὰν ἔπωται ἀλλήλοισι πολλοὶ λόγοι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου (π. χ. καταγγελία καὶ ἀπολογία), οἱ ἐπόμενοι δὲν ἔχουσιν ἀνάγκην διαιρέσεως.

Ἐνίοτε ἡ κύρια πρότασις δὲν λέγεται ἐν ἀρχῇ, ἀλλὰ μετὰ τὴν διεξαγωγὴν τῶν κυρίων μερῶν τῶν πίστεων ἢ ἀγώνων πορίζεται ἐκ τούτων. Οὕτω πράττει π. χ. ὁ Κικέρων ἐν τῷ λόγῳ pro lege Manilia, οὗ ἐπίσης ἄλλοι λόγοι περὶ τοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου προηγήθησαν (πρβ. § 31).

δ'. Ἐννοεῖται δὲ ἀφ' ἑαυτοῦ ὅτι τὰ μέρη τοῦ προοιμίου πρέπει νὰ συνδέωνται πρὸς ἄλληλα οὐχὶ μηχανικῶς, ἀλλὰ ὀργανικῶς. Ἡ ἀπαιτήσις αὕτη ἰσχύει καὶ διὰ τὰ μέρη τοῦ ἐπιλόγου (πρβ. § 49, 9) καθὼς καὶ διὰ τὰ κύρια τρία μέρη τοῦ ὅλου λόγου).

4. Τὰς πίστεις ἢ ἀγῶνας (argumentatio. ἀποδείξεις) κοινὰς ἔχει ὁ λόγος πρὸς τὴν πραγματείαν.

α'. Τὸ ἀντικείμενον τούτου εἶνε ἡ γενικόν, β'. ἡ εἰδικόν.

α'. Θέσις, (quaestio infinita, κοινὸς τόπος. — Ἐνταῦθα ἀνήκουσι ἔννοιαι π. χ. « περὶ τῆς αὐτοχειρίας » — « περὶ τῆς ἀνθρωπίνου κοινωνίας ») ἢ γενικαὶ κρίσεις (π. χ. « ἕκαστος ὢν ὑπήκοος τῶν ἀρχόντων, ἔχει τὴν βίαν ἐπ' αὐτοῦ. » πρβ. τὸ περὶ τῆς χρείας λεχθὲν — ἦσαν δὲ κατὰ τὸ περιεχόμενον τῶν ἡ θέσεις θεωρητικαὶ δηλ. τοιαῦται, αἵτινες ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα πραγματεύονται, π. χ. εἰ ὁ κόσμος κυβερνᾶται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας ἢ πρακτικαὶ πραγματευόμενα ἀντικείμενα τοῦ δημοσίου βίου ὡς ἐν ἐκκλησίᾳ, ἐν δικαστηρίῳ κλπ. Τοιοῦτοι λόγοι ἐλέγοντο καὶ ἐκθέσεις πολιτικαὶ ἢ πολιτικὰ ζητήματα.

β'. Ὑπόθεσις (quaestio finita π. χ. πρόσωπον, συμβεβηκότα. πρβ. τὰ ἀντικείμενα τῶν λόγων Κικέρωνος).

Κατὰ τὸν Ἑρμογ. λέγεται καὶ περίστασις, καὶ εἶνε συνώνυμος τῷ πολιτικῷ ζητήματι. Θέσις καὶ ὑπόθεσις διακρίνονται ἐκ τῶν ὀρισμένων συμβεβηκότων προσώπων, χρόνων κλπ., ἅτινα ἐκεῖ ἐλλείπουσιν, ἐνταῦθα δὲ ὑπάρχουσι. Καθ' Ἑρμογ. διηρητο εἰς 7

μέρη (μόρια περιστάσεως ἢ στοιχεῖα τοῦ πράγματος, τίς, τί, πότε, πῶς, διὰ τί, πῶς, ἐκ ποίων ἀφορμῶν).

Συνίσταντο δὲ αἱ ὑποθέσεις ἐξ αἰτίου καὶ συνέχοντος καὶ κρινόμενου, καὶ ἐλέγοντο ζητήματα συνεστῶτα, ἢ συνεστῶσα ὑποθέσεις. Ἐκεῖνο, ἐφ' οὗ ὁ κατηγορὸς βασιζει: τὴν κατάφασιν τοῦ λέγεται αἷτιον, ἢ ἐν γένει ἢ προηγηθεῖσα πράξις, ἣτις παρορμητὸν τὸν κατηγοροῦν εἰς τὴν κατηγορίαν, ἣτις ἄνευ ἐκείνης δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ. Ἐκεῖνο δὲ δι' οὗ ὁ κατηγορούμενος στηρίζει τὴν ἀπόφασίν του καλεῖται συνέχον, ἀνθ' οὗ ὁ Ἐρμαγόρας καὶ αἷτιον αἷτιου ἐκάλει, δηλαδὴ ὅταν ὁ κατηγορούμενος πρὸς ὑπεράσπισίν του παρέχει τὴν ἀφορμὴν πρὸς τὴν πράξιν, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ αἷτιον τοῦ κατηγοροῦ. Ἐκ τοῦ αἷτιου καὶ συνέχοντος ἐξάγεται τὸ κρινόμενον (judicatio), τὸ κύριον ἀντικείμενον δικαστικῆς διαδικασίας. Ἐὰν δὲ ἐν δεδομένῳ θέματι ἐν γένει δὲν ὑπάρχῃ ἀληθὴς τις ὑπόθεσις, ἢ ἡ κατάφασις ἦνε παράλογος, ἢ ἀπόφασις οὐδαμῶς ὑπάρχῃ, ἐλλείπει δὲ αἷτιον ἢ συνέχον, ἢ δὲν δύναται μεθ' ὅλα ταῦτα νὰ φθάσῃ εἰς ἀληθὲς τι κρινόμενον, τότε τὸ ζήτημα εἶνε ἀσύστατον.

Τέσσαρα εἴδη ἀυστάτων διακρίνει ὁ Ἐρμαγόρας, α ὑπόθεσις ἐλλείπουσα καὶ κατ' ἐλλείπες, κατὰ μόριον, κατὰ ἀπερίστατον λέγεται, ὅταν ἐλλείπῃ τι τῶν ἀναγκαίων συστατικῶν τῆς ὑποθέσεως: π. χ. ἐὰν πατήρ ἀποκηρύττῃ τὸν υἱὸν του. Ὡς τὸ αἷτιον, δύναται ἐπίσης νὰ ἐλλείπῃ τὸ πρόσωπον, ὁ τόπος, ἢ ἄλλο μόριον περιστάσεως. β) Ἐπίθεσις ἰσάζουσα καὶ ἰσομερής, κατ' ἰσότητα, (ἢ πρίων), ὅταν κατηγορὸς καὶ κατηγορούμενος τὸ αὐτὸ ἕκαστος θεωρῇ ἰσχύον ὑπὲρ ἑαυτοῦ· δύο νέοι γείτονες εἶχον ἀμφοτέροι ὠραίας συζύγους. Ἀμοιβαίως δὲ ἐν καιρῷ νυκτός ἐπεσκέπτοντο ἀλλήλους, καὶ κατηγοροῦνται ἀμοιβαίως ἐπὶ μοιχείᾳ· ὅ,τι λέγεται ὑπὸ τοῦ ἑνός, θεωρεῖ καὶ ὁ ἕτερος δι' ἑαυτὸν ἰσχύον (πρβ. Λύγουστιν). γ) Ἐπίθεσις μονομερής καὶ ἑτερομερής ἢ καθ' ἑτερομερίαν ὅταν ἐλλείπῃ τὸ συνέχον, καὶ οὐδεμία εἶνε δυνατὴ ἀπολογία. δ) Ἐπίθεσις ἀπορής, ὅταν ἐλλείπῃ τὸ αἷτιον καὶ συνέχον, καὶ ἐπομένως ὁ δικαστής δὲν δύναται νὰ φθάσῃ εἰς κρινόμενον.

Ἡ ἐξεργασία τοῦ ἀντικειμένου δύναται νὰ ἦνε καταφατικὴ (γνώμη) ἢ ἀποφατικὴ (ἀνασκευὴ) ἢ ἐξ ἀμφοτέρων μεμιγμένη (ἀπολογία, ὑπεράσπισις).

Ἡ ἀνασκευὴ δύναται νὰ γείνη ἢ πρὸ τῆς ἀποδείξεως ἢ ὡς παρὰ

Κικέρωνι pro Lege Manilia § 31) μετά τὴν ἀπόδειξιν. Ἐὰν ἀκολουθῶμεν ἐνταῦθα τὴν τάξιν, καθ' ἣν ὁ ἀντίθετος ἀνέπτυξε τὰς ἑαυτοῦ δοξασίας καὶ αἴτια, τότε πρέπει νὰ ἀποδείξωμεν τὰ ἀσθενῆ μέρη τῶν καθ' ἕκαστον αἰτίων. Ἐὰν δὲν θέλωμεν νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν πορείαν αὐτὴν, τότε κατατέμνομεν κατὰ πρῶτον τὰ ἰσχυρότατα τοῦ ἀντιπάλου αἴτια, καὶ ἔπειτα βραχέως ἀνασκευάζομεν τὰ ἀσθενέστερα.

Ὡς ὑπόδειγμα διατάξεως ἰσχύουσιν αἱ ἀνασκευαὶ Δημοσθ. περὶ Στεφ. § 56. Καὶ Κικερ. pro Julla § 13. Παραβλητέοι δὲ εἶνε καὶ οἱ Φιλιππικοὶ καὶ Ὀλυμπιακοὶ λόγοι τοῦ Δημοσθένους.

5. Ὡς πρὸς τὴν ἐξεργασίαν τηρητέοι οἱ ἐπόμενοι γενικοὶ κανόνες.

6. Ἐὰν ἔχομεν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν κυρίαν πρότασιν ἢ ἐννοϊάν τινα ταύτης, ὑπερ δὲν εἶνε πάντοτε ἀναγκαῖον καὶ ἐνίοτε μόνον δυσκόλως δυνατόν, πρέπει νὰ πράξωμεν κατὰ τοὺς κανόνες, οἵτινες ἐξετέθησαν ἐν § 34, ὅ περὶ τοῦ ρητορικοῦ διαρισμοῦ.

7. Ἐν ταῖς ἀποδείξεσιν α' ἔχομεν νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τῶν κυρίων ἀποδείξεων καὶ τῶν δευτερευουσῶν. β'. Αἱ κύρια ἀποδείξεις πρέπει νὰ διεξαχθῶσιν ἀκριβῶς ἀλλ' ὅμως ἄνευ μακρολογίας. γ'. Αἱ δευτερεύουσαι ἀποδείξεις πρέπει νὰ ἦνε βραχυτέραι καὶ δύνανται συχνάκις νὰ συνταμῶσι ἢ νὰ πραγματευθῶσιν ὡς μεταβάσεις εἰς τὰς κυρίας ἀποδείξεις.

α'. Ἡ διεξαγωγή τῶν πίστειων (ἀποδείξεων) ἢ ἀγώνων δύναται διαφοροτρόπως νὰ γένη. Ὁ Λυσίας μεταχειρίζεται πρὸς τοῦτο εἰς τοὺς ἀπολογητικοὺς αὐτοῦ λόγους πολὺ συχνὰ τὴν διήγησιν τῶν πεπραγμένων, ἅτινα ἐν ἀρμοδίῳ τόπῳ ἐπεκτείνει ἐνταυτῷ εἰς βραχείας ἀνασκευὰς τῆς κατηγορίας.

β'. Ἡ ἀκρίβεια συνίσταται οὐχὶ εἰς τὸ πλάτος τῶν νοημάτων, ἀλλὰ εἰς τὴν μεσότητά (περιθολήν) τούτων, ἧτις καθιστᾷ ἀναγκαίαν πλατυτέραν διασφήνισιν. Παράβαλλε τὰς διεξοδικὰς ἀποδείξεις ἐν Κικερ. pro Milone § § 32 μέχρι 67, pro lege Manilia § § 20 μέχρι 27. Εἰς Κατιλίαν 11 § § 34 μέχρι 27.

γ'. Τὴν συνεκτικὴν διεξαγωγὴν τῶν ἀποδείξεων, ἧτις ἀπαντᾷ pro Deiotaro § § 14 μέχρι 17 καθὼς καὶ § § 22 (de exercitu dicam breviter) μέχρι 24 (arbitrarer).

Σπουδαία εἶνε ἐνταῦθα οὐχ ἧττον ἢ ἐκλογή τῶν ἀποδείξεων, ἢ ἡ πρὸς τὸν σκοπὸν προσήκουσα συνέπεια τούτων, ἢ ὀρθὴ χρῆσις τῶν διαφόρων ἀποδεικτικῶν τρόπων καὶ ἡ ποιικίλη ἐπικόσμησις τῶν νοημάτων.

Ἡ ὀρθὴ συνέπεια εἶνε ἔργον τῆς διατάξεως—διὰ τὸν λόγον συνιστᾶται ἢ ἐπὶ τὰ μείζω ἐπανάβασις, ὅ ἐστι ἢ ἐκ τῶν ἀσθενεστέρων ἀποδείξεων πρὸς τὰς ἰσχυροτέρας καὶ ἢ ἐκ τούτων πρὸς τὰς ἰσχυροτάτας κλίμαξ·—(πρβ. § 41, 21 δ), ὅπως ἢ συμμετοχὴ τοῦ ἀκρατοῦ μετενεχθῆ πρὸς τὸ ἀνώτατον, ὅπερ δεῖται τοῦ συλλογισμοῦ.—Οἱ διάφοροι ἀποδεικτικοὶ τρόποι ἐξετέθησαν ἐν § 37· θανάμειθα δὲ νὰ ἀποδείξωμεν ἄλλοτε μὲν ἀμέσως, ἄλλοτε δὲ ἐμμέσως· ὅτε μὲν ἀπαγωγικῶς καὶ ἄλλοτε ἐπαγωγικῶς, καθ' ὅσον ἐκάστοτε τὸ ἐν ἢ τὸ ἕτερον εἶδος εἶνε καθαπτικώτερον.—Οἱ διάφοροι τύποι ἐξετέθησαν ἐν § 37. Ἀποφευκτέα εἶνε ἐν τῇ ἐκλογῇ τούτων πᾶσα ὁμοιότης τρόπων (τὸ ὁμοιόμορφον).

Πρὸς ἀσκησιν ἄξιοι μελέτης εἶνε οἱ ἐν λόγῳ Κικερ. pro Roscio Amerino § § 62 μέχρι 82.

8. Οὐσιώδης διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ λόγου εἶνε ἡ δεινώσις ἢ αὐξήσις, ἣτις συνίσταται ἐν τούτῳ, ὅτι διὰ τῆς δαψιλείας τῶν νοημάτων καθιστᾶ τὸ πρὸς ἐξακριβώσιν, σαφές, ἐναργές, δεινόν. Τὰ μέσα τῆς δεινώσεως εἶνε

α'. Ἡ κατατομὴ τοῦ καθόλου εἰς τὰ καθ' ἕκαστα διὰ μερισμοῦ ἢ διαιρέσεως (πρβ. § § 42 καὶ 43).

β'. Ἡ σύγκρισις πρὸς ὅμοια καὶ ἀντίθετα ἢ μείζονα ἢ ἐλάσσονα.

γ'. Ἡ προσαγωγή παραδειγμάτων.

δ'. Ἡ ἐπέκτασις τῶν μερῶν τῶν συλλογισμῶν διὰ τῆς προσθήκης τῶν αἰτίων.

γ'. Παρέκθασις εἰς κοινὸν τόπον.

1. Τὰ σημεῖα β, γ, δ περιεκτικῶς διεξήχθησαν ἐν τῇ διδακταλίᾳ περὶ τῆς εὐρέσεως. Τὸ σημεῖον δ εἶνε τὸ ἐπιχειρήματα (§ 37) καὶ τὰ διὰ τούτου παρατεθειμένα αἷτια τῶν μερῶν τοῦ συλλογισμοῦ ἀπαίτουσι ἐν τῇ λόγῳ μείζονα διεξαγωγὴν, ἰδίως τὸ αἷτιον τῆς μείζονος προτάσεως καὶ συνηθέστερον ἔτι τὸ αἷτιον τῆς ἐλάσσονος.

Σπανιώτερον διεξάγεται ἐκτενέστερον ἢ μείζων καὶ αὐτὴ ἢ ἐλάσσων προτάσις.

2. Ἡ παρέκβασις εἰς κοινὸν τόπον (§ 23, 5) εἶνε ἢ ἀνάπτυξις καὶ διασαφήνισις ἐννοίας τινὸς ἢ καθολικῆς τινος προτάσεως. Γίγνεται δὲ αὐτὴ μόνον ἐκεῖ, ἔνθα πρέπει νὰ ἀποδειχθῇ ἐξενεχθεῖσά τις γνώμη ὡς συνέπεια τῆς καθολικῆς ἐννοίας ἢ προτάσεως. — Πρβ. τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν κοινῶν τόπων, θάνατος, ἀρετὴ ἐν Κικ. pro sextio § § 47 καὶ 48 § 60.

Οἱ ἀρχατοὶ μετεχειρίζοντο τὴν διεξαγωγὴν τῶν κοινῶν τόπων πολλαχῶς ὡς προγομνάσματα. Πρβ. τὰ τοῦ Ἀρθονίου καὶ Νικολάου ἐν Walz ῥητορ. 1 σελ. 80, 319.

3. Διδακτικώτατον παράδειγμα τῆς δεινώσεως παρέχει ὁ Ἑρμογένης περὶ εὐρέσεων βιβλ. 3, κεφ. 8 ἐπ. (ἐν Walz ῥητορ. 3, σελ. 124, 126, 127). Πρόκειται περὶ διορύξεως τῆς θρακικῆς χερσονήσου, εἰς ἣν γίγνεται προτροπή· οὐ χαλεπὸν διορύξαι χερρόνησον. Εἶτα ἐπιχείρημα ἀπὸ τοῦ πράγματος· γῆν γὰρ οὐρύξομεν, παιδιὰ δὲ τὸ οὐρύσσειν. Εἶτα ἐργασία ἐκ παραδείγματος, ὅτι καὶ βασιλεὺς Περσῶν ποτε διώρυξεν τὸν Ἄθω. Εἶτα ἐνθύμημα εἰς τοῦτο· καὶ τοι ἐκεῖνος μὲν διώρυξεν ὄρος, ἡμεῖς δὲ γῆν οὐρύξομεν. Εἶτα ἀπὸ τῆς αἰτίας· καὶ τοι ἐκεῖνος μὲν ἵνα πλεονεκτήσῃ, ἡμεῖς δὲ, ἵνα πάσχωμεν πλεονεκτούμενοι (ὑπὸ τῶν πολεμίων). Καὶ μὴν ἔστι καὶ ἄλλο ἐνθύμημα εὐρεῖν ἀπὸ τοῦ καιροῦ· καὶ ὁ μὲν ταῦτα ἐποίει ἐπείγοντος αὐτὸν τοῦ πολέμου, παρέρρη γρώμενος τῷ πράγματι, ἡμεῖς δὲ ἐν ἔργῳ θέσθαι τοῦτο δυνάμεθα. Ὅμ. σελ. 129.

4. Ἐπὶ τὸν ῥήτορα ἐναπόκειται νὰ ἐκθέσῃ τὰ λεκτέα κοσμίως διὰ μακροτέρων, καὶ ποικίλως. Πρβ. Κικ. de erat II κεφ. 27 ἐν τέλει.

9. Ὁ ἐπίλογος (conclusio, peroratio) ἀπαιτεῖ ἰδιάζουσαν προσοχὴν, ἐπειδὴ ἐν τούτῳ πρέπει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητά του ὁ πρακτικὸς σκοπὸς τοῦ ῥήτορος. Τὰ μέρη τούτου, ἐὰν ἐντελῶς διαμορφωθῇ, εἶνε: 1 ἡ ἀνακεφαλαίωσις (πρβ. § 37, 7). Αὕτη ἀποβλέπει πρὸς τὸν νοῦν καὶ εἶνε κοινὴ πρὸς τὸν λόγον καὶ τὴν πραγματείαν. — 2 Τὸ παθητικὸν μέρος, ὅπερ διὰ τῆς φαντασίας μεταβάλλει τὸ αἶσθημα εἰς πάθος. — 3 Τὸ τέλος, ἐν ᾧ ὁ ἀκρατὴς συντεταμένως παρορμαῖται εἰς τὸ

βούλεσθαι καὶ πράττειν συμφώνως πρὸς τὸν πρακτικὸν τοῦ
ῥήτορος σκοπὸν.

α'. Πρὸς Ἀριστοτ. 3, 19. Ὁ δὲ ἐπιλόγος σύγκειται ἐκ τεσσά-
ρων· ἕκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι εὖ τὸν ἀκροατὴν καὶ
τὸν ἐναντιὸν φαύλως, καὶ ἐκ τοῦ αὐξήσαι καὶ ταπεινώσαι, καὶ
ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστῆσαι καὶ ἐξ ἀναμνήσεως.
Πρὸς Ἄνων. Σειγ. σελ. 433.

β'. Ὁ ἐπιλόγος ἔλλειπει εἰς λόγον μόνον σπανίως·

γ'. Ἐὰν ᾖ ἐν τῇ ἐπιλόγῃ ἀναγκαῖα ἀνακεφαλαίως (reca-
pitulatio) ἢ ἐπάνοδος, πρέπει νὰ ᾖ βραχεῖα καὶ νὰ προσάγῃ
ἄλλους τρόπους καὶ ἐκφράσεις, ἢ ἐκεῖνας, ἅς ἐν τῇ ἐπεξεργασίᾳ
μετεχειρίσθημεν. Ὡς παράδειγμα πρὸς Κικ. in Verrem v κεφ.
32. Κιντιλ. vi, 1, § 2 ἐξαιρετον ἀνακεφ. ἔχει Αἰσχ. Κτησ. 434.

δ'. Ὡς πρὸς τὸν ἐπιλόγον ἐξοχοὶ εἶνε ὁ Αἰσχίνης καὶ Κικέρων.
Παραβλητέος ὁ μῦθος ἐποπνέων ἐπιλόγος Λυσ. κατὰ Ἐρατοσθ.
§ 92, ὅστις καὶ ἀπολήγει ἀτυνδέτως· ἔτι ὁ ἐπιλόγος τοῦ Λυκούρ.
κατὰ Λεωκρ. § 149. Κατὰ τὸν Σχολ. ὁ ἐπιλόγος Αἰσχ. κατὰ
Κτησ. δέκα ἔχει τόπους· ὁ πρῶτος τόπος μικρὸς καὶ σύντομος,
ὑπόμνησις τῶν περὶ τὸ πρᾶγμα συνεκτικῶν καὶ τῶν περὶ τὸ πρό-
σωπον παροξύνουσα τοὺς δικαστὰς ἐν ἀναμνήσει τῶν πάλαι κη-
ρυγμάτων· (§ 233—235)· ὁ δεῦτερος τόπος τῶν ἐπιλόγων εἴρ-
γασται αὐτῷ ἐκφοδῶν (ἐκφοδοῦντι πιθανῶς) τοὺς δικαστὰς ἀσυμ-
φόρῳ διττῷ· (236—240)· τρίτος λόγος τῶν ἐπιλόγων. Εἴρηται
δὲ κατὰ ἀπαίτησιν εὐλόγου αἰτίας, δι' ἣν στεφανωθήσεται Δη-
μοσθένης· δύο δὲ θεῖς αἰτίαι ἔλυσε κατὰ περιτροπὴν, ἐπὶ τίσι
τιμητέον τοὺς πολιτευομένους τὴν δὲ δευτέραν κατὰ ἀναίρεσιν ἐν
ἀπαίτησι τῶν ἔργων, ὑπὲρ ποίων Δημοσθένης ἐπαινοῦτο· (§
241—242 ἀναίθεια Κτησιφῶντος, λαμβάνοντος τὸν Δημ. ὡς συ-
νήγορον καὶ παρέχοντος αὐτῷ εὐκαιρίαν πρὸς αὐτοέπαινον).—§
243—245 Τὴν δὲ μνήμην ἐπιλείπουσαν. Πέμπτος τόπος τῶν ἐπι-
λόγων παράθεσιν ἔχων τῶν εὐλόγως ποτὲ τιμηθέντων ὑπὸ τοῦ
δήμου· δείκνυσι δὲ τὴν ἀτοπίαν τῆς τιμῆς τῇ ὑπομνήσει τῶν δι'
αὐτῶν εὖ πεποιθότων § 245· τὸ δὲ μέγιστον—§ 246 τῇ βίῃ καὶ
βδελυρῶς· Ἐκτος τόπος, ἐν ᾧ φοβεῖ τοὺς δικαστὰς ὑπὲρ τῆς τῶν
θεῶν τιμῆς § 246· ὁ δὲ γεννεώτερος—§ 254· Ἑβδομος τόπος φο-
βῶν τοὺς δικαστὰς περὶ τῆς δημοκρατίας καὶ καταφορὰν ἔχων
τῶν συντεταγμένων μετὰ Δημοσθένους· § 254—256 ὑποψία κατὰ
τῶν φρονιμῶν Δημοσθ. § 257—259 κατὰ τῶν συντεταγμένων

μετά Δημοσθ. καὶ ἐν ἀντιθέσει εἰδωλοποιεῖα τῶν εὐεργετῶν τῶν Ἀθηναίων § 260· ὁ κυρίως ἐπίλογος μετὰ δεινώσεως.

Περὶ τοῦ ἐπιλόγου πραγματεύεται Ἀριστ. ῥητορ. 3, 19 Κιντιλ. VI, 1.

10. Τὸ ὕφος τοῦ λόγου ἐν γένει πρέπει νὰ ἦνε δεινόν, συγκινητικόν. Τρόποι καὶ σχήματα ἕνεκα τούτου εὐρίσκουσιν ἐν τῷ λόγῳ πολλαπλῆν χρῆσιν καὶ μεγίστην πρέπει νὰ καταβληθῆ ἐπιμέλεια περὶ τὴν ποικιλίαν ἐν τῇ κατασκευῇ τῆς προτάσεως (πρβ. § 23 καὶ § 24, 5).

Ὡς πρὸς τὴν λεκτικὴν διαπραγματεύσιν τῶν τριῶν κυρίων μερῶν τοῦ λόγου παρατηρητέα τὰ ἐπόμενα.

Συμφώνως πρὸς τὸν ὄρισμὸν τοῦ προσομίου (πρβ. § 48, 3) πρέπει ἡ παράστασις νὰ ἦνε ἤρεμος, ἀφελῆς καὶ εὐνόητος.

Ἡ διεξαγωγή τῶν ἀποδείξεων ἀπαιτεῖ πρὸ παντὸς καθαρότητα, καὶ σαφῆνειαν τῆς παραστάσεως πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς πειθοῦς. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ῥήτωρ θέλει οὐ μόνον νὰ ἐξελέγξῃ ἀλλὰ καὶ νὰ πείσῃ, πρέπει ἡ παράστασις νὰ ἦνε κεχρωσμένη ἐξ αἰσθημάτων καὶ φαντασίας.

Μετὰ ἰδιαζούσης προσοχῆς πρέπει κατὰ τοῦτο νὰ διαπραγματευθῶμεν καὶ τὸν ἐπίλογον. Κατὰ τὸν ὄρισμὸν τοῦ ἐπιλόγου (πρβ. § 48, 9) πρέπει ὁ λόγος νὰ ἔχῃ ὄγκον, ὁ δὲ ἐπίλογος ἀπαιτεῖ ἐντεῦθεν μεστότητα, ἀδρότητα καὶ ἔμφασιν.

Ὀλιγώτερον ἰσχύουσι ταῦτα διὰ λόγους, οἵτινες οὐσιωδῶς εἶνε διδακτικοὶ π. χ. ἐν τῇ διαπραγματεύσει γενικῶν ἐννοιῶν καὶ προτάσεων. Οὐχ ἥττον δύναται νὰ διασαφηνισθῇ καὶ ἐν τούτοις ἐμφαντικῶς ἢ σπουδαιότης τῆς καταλήψεώς του καὶ ἡ ἐπίδρασις του ἐπὶ τὸ ἀγαθὸν τῶν ἀκρατῶν.

11. *Γένη τοῦ λόγου.* Ἐν γένει δύο διακρίνονται γένη τοῦ λόγου.

1. Ἡ κοσμικὴ ῥητορικὴ.

2. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ.

Ὡς γένη τῆς κοσμικῆς ῥητορείας διακρίνονται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων.

α. Τὸ συμβουλευτικὸν γένος (genus deliberativum).

β. Τὸ δικανικὸν (genus judiciale):

γ. Τὸ ἐπιδεικτικὸν (genus demonstrativum).

12. Τὸ συμβουλευτικὸν γένος τῶν ἀρχαίων εἶνε ὁ πολιτικὸς λόγος τῶν νεωτέρων. Ἔχει δὲ οὗτος ὡς ἀντικείμενον ἢ προτροπὴν ἢ ἀποτροπὴν (suasio aut dissuasio).

Γνωστὰ ὑποδείγματα διὰ τὴν πολιτικὴν ῥητορείαν εἶνε οἱ λόγοι τοῦ Δημοσθένους, τοῦ πρεσβυτέρου καὶ νεωτέρου Πίττ (Pitt.) κλπ. Ὁ συμβουλευτικὸς λόγος καλεῖται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων καὶ δημηγορία. Κατὰ τὸν Ἀναξίμενην ἔχει ἡ δημηγορία 7 ἀντικείμενα 1) θρησκευτικόν, 2) νόμους, 3) τὴν ἐσωτερικὴν τῆς πολιτείας διοίκησιν, 4) συμμαχίας καὶ συνθήκας πρὸς ἄλλας πολιτείας, 5) πόλεμον, 6) εἰρήνην, 7) πόρους· ἢ κατὰ Ἀριστ. πραγματεύεται περὶ πόρων, καὶ πολέμου καὶ εἰρήνης, περὶ φυλακῆς τῆς χῶρας, καὶ τῶν εἰσαγομένων καὶ ἐξαγομένων καὶ περὶ νομοθεσίας.

Ἔχει δὲ καὶ τὰ αὐτὰ μέρη, ὡς ὁ δικανικὸς, προοίμιον, διήγησιν, πίστιν, λύσιν καὶ ἐπίλογον. Τὸ προοίμιον ἐν πολιτικῷ λόγῳ φαίνεται πολλάκις περιττόν· διότι ὅτε μὲν γινώσκουσιν οἱ ἀκροαταὶ περὶ οὗ πρόκειται, ὅτε δὲ αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον δὲν ἔχει ἀνάγκην προοιμίου. Καὶ μόνον ὅταν ὑπάρξῃ ἀνάγκη νὰ ὀμιλήσῃ, ὁ λέγων περὶ ἑαυτοῦ ἢ περὶ τῶν ἀντιλεγόντων, ἢ εἰς περιστάσεις καθ' ἃς οἱ ἀκροαταὶ δὲν δίδουσι εἰς τὸ ἀντικείμενον τὴν σπουδαιότητα, καὶ πρέπει ὁ ῥήτωρ ἢ νὰ ἀυξήσῃ αὐτὸ ἢ νὰ τὸ μειώσῃ.

Τελικὰ κεφάλαια κατὰ τὸν Ἑρμογ. εἶνε τὸ νόμιμον, δίκαιον συμφέρον, δυνατόν, ἔνδοξον καὶ ἐκδησόμενον· κατὰ Λογγίνον δίκαιον συμφέρον δυνατόν καὶ ἔνδοξον ἢ κατὰ Ἀφθόνιον· νόμιμον δίκαιον συμφέρον καὶ δυνατόν.

Περὶ ὅλων τούτων σαφῆ ἰδέαν παρέχει ἡμῖν ἡ ἀνάλυσις τοῦ περὶ Ἀρχιδάμου λόγου τοῦ Ἰσοκράτους.

Ὁ δικανικὸς λόγος, ὅτε πρὸς κατηγορίαν καὶ ὁ ἀπολογητικὸς ἐμπεριέχει ἐν ἑαυτῷ ἐξήγησιν (ἢ διατύπωσιν ἀπόδειξιν καὶ διάσκεψιν (deliberatio. Περὶ τιμωρίας ἢ ἀθώωσης).

Διαιρεῖται καὶ ὁ δικανικὸς λόγος α) εἰς προοίμια, ὃ δεῖγμα ἔστι τοῦ λόγου, ἵνα προῖδωσι, περὶ οὗ ὁ λόγος καὶ μὴ κρέμνηται ἢ διάνοια (Ἀριστοτ.)· ἔτι δὲ ἵνα προπαρασκευάσῃ τὴν εὐνοίαν τῶν ἀκροατῶν καὶ καταστήσῃ αὐτοὺς προσεκτικούς, καὶ εὐμαθεῖς· β) εἰς διήγησιν, ὃ ἔστι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ περιεχομένου, γ)

εις πίστεις ἢ ἀγῶνας (ἀποδείξεις, κατασκευὰς κεφαλαίων), αἵτινες διαιροῦνται εἰς ἀτέχνους, ἃς ὁ ῥήτωρ εὐρίσκει ἐκτός τῆς ὑποθέσεως του καὶ ῥητορικῶς διαμορφοῖ ὡς νόμους, μάρτυρας, συνθήκας, βραβάνους, ὄρκους καὶ εἰς ἐντέχνους, ἃς ἐκ τῆς ὑποθέσεως του αὐτῆς πορίζεται καὶ, οὕτως εἰπεῖν, παράγει, καὶ διαιροῦνται εἰς ἐνθυμήματα καὶ παραδείγματα· δ) εἰς λύσιν (refutatio), ἧς ἔργον εἶνε νὰ ἀνασκευάζῃ τὰς ἀντιθέσεις τοῦ ἐναντίου, ἃς ἢ ἀληθῶς ἀντιτάσσει οὗτος, ἢ ἡδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ· ε) εἰς ἐπίλογον συνιστάμενον ἐκ τεσσάρων μερῶν: ἔκ τε τοῦ πρὸς ἑαυτὸν κατασκευάσαι τὸν ἀκροατὴν, καὶ τὸν ἐναντίον φαύλους· καὶ ἐκ τοῦ αὐξῆσαι καὶ ταπεινώσαι· καὶ ἐκ τοῦ εἰς τὰ πάθη τὸν ἀκροατὴν καταστήσαι· καὶ ἐξ ἀναμνήσεως (ἀνακεφαλαίωσης). Οἱ ῥήτορες διακρίνουσιν ἐν τῇ διεγέρσει τοῦ πάθους ἦθος καὶ πάθος· καὶ ἦθος μὲν λέγεται ἡ δι' ὠρισμένων ἰδιότητων τοῦ χαρακτηῖρος ὀριζομένη, ὁμοία ἑαυτῇ μένουσα ἤρεμος τῆς ψυχῆς ἔξις, ἢ ἐν τῷ ἀτόμῳ καὶ τῷ φραστικῷ τρόπῳ τοῦ ῥήτορος ἐκφαινομένη εὐγενῆς τῆς ψυχῆς διάθεσις, ἣτις καθόλου ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸν νοῦν τῶν ἀκροατῶν του, καὶ προκαλεῖ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐντύπωσιν, ὅτι οὗτοι θέλουσιν ἀκροασθῆ ἀνδρὸς φιλανθρώπου, ἐπεικοῦς καὶ εὐνοϊκοῦ. Ἠθικῶς λέγειν οὐδέποτε προξενεῖ πάθος ἐν τοῖς ἀκροαταῖς, ἀλλὰ προσοχὴν καὶ πρόθυμον ἐμπιστοσύνην. Πάθος δὲ εἶνε ἐξέγερσις στιγμαία, διατάραξις τοῦ λογικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς διὰ τῆς ἐξανaduομένης βουλήσεως ἢ τῆς ὀρέξεως (τοῦ ἐπιθυμητικοῦ) συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ θυμοῦ.

Μεταξὺ τῶν μέσων τῆς διεγέρσεως τῶν παθῶν σπουδαίως ἐπινεργεῖ καὶ ὁ ἀστείσιμος πρὸς διεγερσιν τοῦ γέλωτος. Ἀριστοτ. ῥητορ. 3, 18, 7.

Γνωστὰ ὑποδείγματα τοῦ δικανικοῦ λόγου εὐρίσκομεν κατ' ἐξοχὴν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις δικανικοῖς ῥήτορσιν ἑλληνισι τε καὶ Ῥωμαίοις.

Τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος (genus demonstrativum) χρησιμεύει πρὸς ἐξήγησιν καὶ πραγματεύεται γενικὰς προτάσεις καὶ ἐννοίας ἢ καθ' ἕκαστον πρόσωπα καὶ πράγματα. Ἐν τῇ ἐξηγήσει τῆς οὐσίας καὶ χαρακτηῖρος συνδέεται συνάμα ἔπαινος (ἐγκώμιον Laus) καὶ ψόγος (vituperatio), ἅτινα πρέπει νὰ ἐπαχθῶσιν ἐξ αὐτῆς τῆς ἐξηγήσεως.

Τὸ ἐπιδεικτικὸν γένος ἔχει ὡς ἀντικείμενον κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ἔπαινον καὶ ψόγον· παρὰ τοῖς ἑλλῆσι περιωριζέτο ἐπὶ μι-

κρόν κῆλον ἀκρατῶν ἀνεπτυγμένων, εἰδημόνων τῆς τέχνης, ἀλλ' οὐχ ἦττον παρὰ τοῖς ῥωμαίοις ἰδίως ἦτο ἐν χρήσει καὶ ἐν μεγάλας ἐθνικαῖς ἐορταῖς, καὶ ἐν δημοσίοις ἐπικηδεῖοις λόγοις.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῶν ῥητόρων πρέπει πᾶς ἐγκωμιαστικός λόγος νὰ ἀρχῆται διὰ προσιμίου, ὅπερ ἦτο ἀνάλογον πρὸς τὰ προσιμία τῶν δικανικῶν καὶ προτροπικῶν λόγων. Βραδύτερον ἐξελέγοντο ἐλεύθερα καὶ γενικώτερα θέματα ὡς ὑπόθεσις τῶν προσιμίων καὶ προσεπάθουν διὰ ἀρμοδίων τρόπων νὰ φθάσωσι πρὸς τὸ καθ' αὐτὸ ἀντικείμενον. Τὰ προσιμία τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων ἦσαν κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη: ἐξ ἐπαίνου ἐκ ψόγου, ἐκ προτροπῆς, ἐξ ἀποτροπῆς, ἐκ τῶν πρὸς τὸν ἀκρατὴν: δεῖ δὲ ἢ ξένα, ἢ οἰκεία εἶνε τὰ ἐνδόσιμα τῶν λόγων. Οὕτως ὁ Ἰσοκράτης ἐν τῷ πανηγυρικῷ του λαμβάνει τὴν ὕλην τοῦ προσιμίου ἐκ τῆς μομφῆς, ὅτι ἀποδίδεται μείζων τιμὴ εἰς τὰ πλεονεκτήματα τοῦ σώματος, ἢ εἰς τὰ τῆς ψυχῆς.

Τὸ κυριώτερον τοῦ ἐπιδεικτικοῦ λόγου εἶνε ἡ δεινσις καὶ διακόσμησις τοῦ ἐπαινουμένου ἀντικειμένου (ἢ προσώπου ἢ πράγματος): πρβ. Ἀριστοτ. ῥητ. 1, 9, 40.

Οἱ ἀρχαιότεροι ῥήτορες ἐν τοῖς ἐπιδεικτικοῖς λόγοις πραγματεύονται ἰδίως περὶ ἀνθρώπων (ὡς Ἀναξίμενης, Ἀριστοτέλ. Κορινθίαις Κικέρων). Οἱ δὲ μεταγενέστεροι καὶ περὶ ἄλλων ἀντικειμένων (ὡς Διονύσιος ὁ Ἀλικαρνασσεύς, Κιντιλιανὸς καὶ διεξοδικώτατα Μένανδρος ἐν τῷ συγγράμματί του περὶ ἐπιδεικτικῶν).

Κυριώτερον εἶδος τῶν ἐπιδεικτικῶν λόγων ἐπὶ ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἦτο λόγος βασιλικός. Τὸ περιφημώτατον λείψανον τοῦ γένους τούτου εἶνε ὁ πανηγυρικός τοῦ νεωτέρου Πλινίου πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Τραϊανόν.

Ἄλλα εἶδη τοῦ γένους τούτου εἶνε οἱ εὐχαριστήριοι λόγοι, ὁ στεφανωτικός (βραχεῖα προσφώνησις πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐν τῇ ἀπονομῇ τιμητικοῦ στεφάνου). Πανηγυρικός, ἐν δημοσίαις πανηγύρεσι, κλητικός (πρόσκλησις ἄρχοντος ἢ ἀνωτέρου ὑπαλλήλου, ὅπως τιμῆση διὰ τῆς παρουσίας του πανηγυρίν τινα), προσφώνησις ἢ λόγος προσφωνητικός ἢ προφωνηματικός, ἢ καὶ ἐπιθατήριος, ὅταν προσφωνῆται ἀνώτερός τις ἄρχων ἐπὶ τῇ ἀφίξει του ἐν πόλει τινί). Ὁ ἐπιθατήριος εἶνε καὶ προσφώνησις εἰς τὴν πατρίδα ἐν ἐπανόδῳ μετὰ μακρὰν ἀπουσίαν, ἢ ὁ χαιρετισμός πόλεως, εἰς ἣν ἀφίχθημεν ὡς παρὰ Δίωιν Χρυσοστόμφ, Λόγος προπεμπτι-

κός ἢ προπεμπτήριος, ὅταν ἀποχαιρετῶμεν τινα ἀναχωροῦντα. Λόγος συντακτικός ὅταν ἀποχαιρετίζῃ τις τοὺς φίλους του.

Ἄλλη τάξις ἐπιδεικτικῶν λόγων εἶνε οἱ τοῦ οἰκιακοῦ βίου. 1) Ὁ γαμικός λόγος καὶ ἐπιθαλάμιος (ἐν γάμῳ καὶ μετὰ τὸν γάμον). 2) Ὁ γενεθλιακός λόγος (δι' οὗ ἐπαινέται ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ἐγεννήθη ὁ παῖς ἢ ἐποχὴ τοῦ ἔτους, ὁ τόπος, ἡ πατρίς, ὁ πατρικός οἶκος, τὸ γένος κλπ.) 3) Ὁ ἐπιτάφιος λόγος (πρὸς τιμὴν τῶν θανόντων). 4) Ὁ προτρεπτικός (πρὸς προτροπὴν τῶν ἀπολειφθέντων εἰς ἀπομίμησιν τῶν πράξεων τοῦ θανόντος). 5) Ὁ παραμυθητικός (πρὸς παρομυθίαν τῶν ἀπομεινάντων).

Ἐνταῦθα συγκαταλεκτέα 1) ἡ μονοψῆδία (πένθιμος λόγος ὡς ὁ τοῦ Ἀριστείδ. λογ. 20 ἐπὶ τῇ ὑπὸ σεισμοῦ καταστραφείσῃ Σμύρνῃ, ὁ τοῦ Λιβανίου περὶ τοῦ καέντος ναοῦ τοῦ Δαφναίου Ἀπόλλωνος, τοῦ Ἱμερίου ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ υἱοῦ του Ρουφίνου). 2) Ἡ λαλιά, ἣτις συγκαταλέγεται εἰς τε τὸ ἐπιδεικτικὸν καὶ εἰς τὸ συμβουλευτικὸν γένος. Δι' αὐτῆς ἐπηνοῦντο ἄρχοντες, πόλεις, παρῆχοντο συμβουλαὶ εἰς τοὺς ἀκρατάς, οἵτινες προετίρποντο εἰς κοσμιότητα, εἰς σπουδὴν, καὶ ἠδύνατό τις δι' αὐτῆς νὰ ἐκφράσῃ ὀργὴν, λοιδορίαν, σκώμματα. Ἡ λαλιά σκοπεῖ νὰ τέρψῃ, καὶ ἀγαπᾷ χαριέσσας διηγήσεις καὶ περιγραφάς, πνευματώδεις ἀντιλογίας, γνωμικά, παροιμίας, χρείας καὶ ποιητῶν ῥητά. — Κατὰ Μένανδρον ἡ λαλιά: τάξιν μὲν οὐδεμίαν θέλει σῶζειν καθάπερ οἱ λοιποὶ τῶν λόγων, ἀλλ' ἄτακτον ἐπιδέχεται τὴν ἐργασίαν τῶν λεγομένων. Αἱ λαλῖαι δὲν πρέπει νὰ ᾔνε μακραί, καὶ διαφέρουσι κατὰ τοῦτο τῶν τεχνικῶν ἐπιδείξεων τῶν σοφιστῶν. Πολλοὶ λόγοι Δίωνος τοῦ Χρυσοστόμου ἔχουσι τὴν μορφήν τῆς λαλιᾶς.

§ 49.

ΔΙΑΛΟΓΟΣ

1. Ὁ διάλογος εἶνε ἀνάπτυξις κατὰ τὸν τύπον τῆς προφορικῆς συνδιαλέξεως τῆς συνισταμένης ἐκ λόγου καὶ ἀντιλογίας, ἢ κατὰ τοὺς ἀρχαίους: Λόγος κατὰ πῦσιν καὶ ἀπόκρισιν ἐκφερόμενος. Ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ διαλόγου εἶνε ἕνεκα τούτου ἐν χρῆσει οἱ ζωηροὶ τρόποι, ἢ βραχυτύτης καὶ ἡ ἀπλότης (ἢ φυσικότης) μεμορφωμένης συνδιαλέξεως.

Ἰδιόμοιοι ἐρωτήσεις καὶ ἀποκρίσεις, ὡς καὶ μακρότεροι λόγοι ἀντίκεινται πρὸς τὸν χαρακτήρα τοῦ τεχνικοῦ τούτου εἶδους.

2. Ἐκαστος διάλογος πρέπει νὰ ἀρχηται ἐξ ὠρισμένης τινὸς θέσεως, ἐξ ἧς ἀναπτύσσεται ἡ συνομιλία. Ἡ θέσις αὕτη πρέπει νὰ δηλωθῇ ἐν τῷ προομίῳ, ἀλλ' οὐχ ἦττον δύναται τινα (μὴ οὐσιώδη) μέρη ταύτης νὰ μνημονευθῶσι καὶ ὕστερον κατὰ τὴν πρόοδον τῆς συνδιαλέξεως.

Πρβ. Τὴν ἐν τέλει τοῦ § 48 ἀπαίτησιν. — Σπουδαῖα προοίμια ὑπάρχουσιν ἐν Πλατ. Πρωταγόρα 310 (τῆς παρελθούσης νυκτός). Φαίδωνι (κεφ. 3, Πολιτ. (ἐν ἀρχ.) Ἐν τῷ Κρίτωνι ἡ θέσις δὲν δίδεται διὰ τῆς διηγήσεως, ἀλλὰ διὰ τοῦ διαλόγου αὐτοῦ ἐκτίθεται. Ἐπίσης ἐν τῷ ἄλιεϊ, ἐν τῷ ἄλεκτροῦνι καὶ ἐν τῷ Χάρωνι τοῦ Λουκιανοῦ.

3. Τὰ πρόσωπα, ἅτινα συνδιαλέγονται πρέπει, καὶ ἂν ᾖνε πλαστά, νὰ παριστῶσιν ὠρισμένους χαρακτήρας διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν ἐκπεφρασμένων δοξασίων.

Παράβαλλε π. χ. ἐν τῷ Γοργίᾳ τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὸν Σωκράτην τὸν σπουδαῖον καὶ ἀξιοπρεπῆ Γοργίαν, τὸν ζωηρὸν ἀλλὰ ἀκόμη ἀσαφῆ Πῶλον, τὸν μεμορφωμένον ἀλλὰ μόνον πρακτικόν καὶ πρὸς τὰ πολιτικὰ τετραμμένον Καλλικλέα. — Ἐκαστον πρόσωπον δύναται μόνον κατὰ τὸν χαρακτήρα του νὰ ὀμιλῇ. Ὡστε ὁ γράφων πρὸ τῆς ἐπεξεργασίας πρέπει νὰ ἔχῃ ἀκριβῶς ὠρισμένους τοὺς διαφόρους χαρακτήρας. Αὕτη εἶνε ἡ (ἐν τέλει τοῦ § 48 μνημονευθεῖσα ἤδη) ἡθοποιία.

4. Ὁ διάλογος διὰ τῆς διαλέξεως πρέπει νὰ φέρῃ εἰς ὠρισμένον τι ἀποτέλεσμα, ἐν ᾧ αἱ διὰ τῶν διαφόρων προσώπων ἐκπροσωποῦμεναι δοξασίαι ἢ γινῶμαι κατὰ τὴν πρόοδον τῆς συνδιαλέξεως ἀναπτύσσονται πρὸς ἀλλήλας καὶ γινώσκονται περιορίζονται καὶ ἐπανορθοῦνται.

Πρὸς τοῦτο δὲ εἶνε ἀνάγκη ἀκριβεστέρας διατάξεως, ἥτις ὑπ' ὅψιν ἔχει κατ' ἐξοχὴν τὴν πρόοδον τῆς ἀναπτύξεως τῶν νοημάτων. Διότι ὁ διάλογος εἶνε κίνησις τῶν διανοημάτων ἐν τῇ ἀναπτύξει των, καὶ ἡ οὐσία του συνίσταται ἐν τῇ συζητήσει, ὅ ἐστι ἐν τῇ διὰ τῆς ἐπισκοπῆσεως τῶν ἀντιθέσεων καὶ ἀνθυποφορῶν προσδιωρισμένη καὶ προαγομένη ἐρεύνη.

Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν διάλογον παριστᾷ τὸ δράμα οὐχὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀναπτύξεως τῶν νοημάτων, ἀλλὰ τὴν πρόοδον τῆς πράξεως.

Ἦς γνωστὸν νεώτερον ὑπόδειγμα ἀναφέρομεν τὸν διάλογον τοῦ Γοτθίου.

(Über Wahrheit und Wahrscheinlichkeit der kunstwerke).

§ 50.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

1. Ἡ ἐπιστολὴ εἶνε ἄμεσος ἀνακοίνωσις πεπραγμένων καὶ διανοημάτων κατὰ τὸν φυσικὸν τόνον τῆς μεμορφωμένης διαλέξεως. Τέχνη καὶ τὸ χαλαρὸν ἐν τῇ σκιαγραφίᾳ τοῦ ὄλου καὶ ἐν τῇ διατάξει τῶν νοημάτων εἶνε καθ' ὅμοιον τρόπον ἀποφευκτέα.

2. Πᾶσα ἐπιστολὴ προουποτίθησιν λήπτورا ἀπευθύνεται λοιπὸν πρὸς ὄρισμένον τι πρόσωπον. Ἐκ τῆς σχέσεως, ἐν ἧ ὁ γράφων εὐρίσκεται πρὸς τὸν λήπτورا, δριζέται οὐσιωδῶς πᾶς ὁ τρόπος τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς ἐκφράσεως ἐν τοῖς καθ' ἕκαστον.

Ἄο ἐπιστολικὸς χαρακτῆρ κατὰ τὸν Δημήτριον (§ 223) πρέπει νὰ ἴηνε ἰσχνὸς καὶ χαρίεις· ἔχει δὲ πολλὰ κοινὰ πρὸς τὸν διαλογικόν, ὡς τὸ ἠθικόν· διότι πᾶς ἐπιστέλλων θέλει ἐν τῇ ἐπιστολῇ νὰ παράσχη τρόπον τινὰ εἰκόνα τῆς ψυχῆς του. Μακρὰί περίοδοι εἶνε ἀνοικτεῖοι δι' ὕφος ἐπιστολῆς, καθὼς καὶ σκοτεινὸν καὶ δυσνόητον περιεχόμενον (πρβ. διαλέξεις Φίλοστρ. σελ. 364 ἐκδ. Kays. ἐπιστολ. Γρηγ. Ναζ. εἰς Νικόβουλον).

α'. Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Κικέρωνος δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ὑπόδειγμα, ὡς καὶ αἱ μεταξὺ Σχιλλέρου καὶ Γοιθίου.

β'. Δικαίως λέγεται ὅτι τὸ γράφειν καλῶς ἐπιστολὴν εἶνε δύσκολον ἔργον· ἡ ἐπιστολὴ δὲν ἀπαιτεῖ μόνον σαφήνειαν ἐν ἀναλόγῳ συντομίᾳ, ἀλλὰ καὶ λεπτόν αἶσθημα, δι' ἃ ἀπαιτεῖται ὄρισμένη τις ἐπιδειξιότης.

Καὶ ἂν ἡ ἐπιστολὴ ἀπευθύνηται εἰς πλαστὸν τινα λήπτورا, τὸ νοούμενον ἄτομον δίδει πάντοτε τὸ προσήκον εἰς τὴν παράστασιν ὕφος.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΛΕΞΕΩΝ

A	Ἀσχήματων	9
Ἀγών	B	
Ἀγῶνες	Βραχυλογία	8
Ἀμφιβολία	Γ	
Ἀμφιβολία	Γνώμη	97
Ἀλληγορία	Γνωμολογία	98
Ἀναδίπλωσις	Δ	
Ἀναδιπλώσεις	Δεινότης	9
Ἀνακεφαλαίωσις	Δείνωσις	λβ'
Ἀνάλασις	Διαίρεσις	32
Ἀνακλητικὸν σχῆμα	Διαπόρησις	λθ', 29
Ἀνακοίνωσις	Διάταξις	2, 407, 423
Ἀνάμνησις	Διατύπωσις	64
Ἀνασκευή	Διήγησις	λ'
Ἀντέγκλημα	Δικαιολογία	κγ'
Ἀντίθεσις	Δικανικὸν γένος	172
Ἀντίληψις	E	
Ἀντίστασις	Ἐγκωμιστικόν	459
Ἀντινομία	Ἐίρωνεια	11
Ἀναστροφή	Ἐκθεσις	79-80
Ἀναφορά	Ἐκκλησιαστικὴ ῥητορικὴ	171
Ἀνθοποφορά	Ἐκ τοῦ ἐναντίου	459-460
Ἀνοικονόμητον	Ἐκφώνησις	λθ', 27
Ἀντανάκλασις	Ἐλεγχος	69, 94
Ἀντίθετον	Ἐλλειψις	27
Ἀντιμεταβολή	Ἐμφασις	41, 21-22
Ἀντιπρότασις	Ἐνάργεια	29
Ἀντιστροφή	Ἐνθύμημα	97
Ἀντισυλλογισμὸς	» δεικτικόν	91
Ἀυτονομασία	» ἐλεγχτικόν	97
Ἀπαγωγή εἰς ἄτοπον	Ἐνστασις	94
Ἀπόδειξις	Ἐξερργασία	142
Ἀπόδειξις ῥητορικὴ	Ἐπανάληψις	27-28
Ἀπόδ. ἐπαγωγικὴ		
» ἀπαγωγικὴ		
Ἀπόκρισις		
Ἀπορία		
Ἀποσιώπησις		
Ἀποστροφή		
Ἀσύνητον		

Ἐπαναστροφή	27-28		
Ἐπαναφορά	27		
Ἐπανόρθωσις	34		
Ἐπεξευμένον	λδ'		
Ἐπιδεικτικὸν γένος	172		
Ἐπιδιόρθωσις	34, 35		
Ἐπίλογος	142-143		
Ἐπιστολή	177		
Ἐπιτίμησις	34		
Ἐπιτροπή	29		
Ἐπιφορά	27-28		
Ἐπιφώνημα	35		
Ἐπιχείρημα	96		
Ἐρώτημα	λθ', 28		
Ἐῤρεσις	κη', 2, 47		
» ἀκανόνιστος	106		
Ζ			
Ζήτημα ἀσύστατον	466		
Η			
ῥηθικοί χαρακτήρες	64		
ῥηθικῶς λέγειν	137		
ῥηθολογία	64, 65, 66		
ῥηθοποιία	30, 64		
ῥηθός	173		
Θ			
Θέμα	49, 50, 56		
» λογικόν	53, 78, 106		
» ιστορικόν	53, 76, 77		
Θέσις	ιη', κζ', 55, 165		
Θεωρία	81		
Κ			
Κακέμφατον	9		
Κακόζηλον	8, 44		
Κακοςύνθετον	9		
Κατασκευὴ κεφαλαίων	λ'		
Κεκαλλιεπημένον	8		
Κλίμαξ	λθ', 32		
Κοινωνία	29		
Κόμμα	28		
Κοσμικὴ ῥητορικὴ	130		
Κρινόμενον	κς', 166		
Κρίσις	57, 76, 102		
Κύβλος	λθ', 27		
Κῶλον	38		
Λ			
Λαλιά	175		
Λέξις	κη', λς', 2, 3, 43		
» εἰρομένη	36		
» κατεστραμμένη	37		
Λόγος	142, 162		
» γαμικός	175		
» γενεθλιακός	175		
» ἐπιθατήριος	174		
» ἐπιτάφιος	175		
» εὐχαριστήριος	174		
» κλητικὸς	174		
» πανηγυρικός	174		
» παραμυθητικός	175		
» προπεμπτικός	174-175		
» προσφωνηματικός	174		
» προτρεπτικός	175		
» στεφανωτικός	174		
» συντακτικός	175		
Λύσις	λα'		
» κατ' ἀνατροπὴν	λβ'		
» κατ' ἀὔξησιν	λβ'		
» κατὰ μείωσιν	λς'		
» κατὰ σύγκρουσιν	λβ'		
Μ			
Μακρολογία	9		
Μαρτυρία	160		
Μέθοδος	108		
» ἀναλυτικὴ	180-109		
» συνθετικὴ	109		
Μερισμός	32		
Μερισμός	98, 99, 107, 121, 131		
Μετάθεσις	λθ'		
Μετάληψις	κδ'		
Μετάστασις	κγ'		
Μετάνοια	34		
Μεταφορά	44, 42		
Μετωνομία	41, 44-46		
Μνήμη	μ'		
Μονωθία	175		
Ξ			
Ξηροκαοξηλία	44		
Ξηρόν	44		

0	
Οικονομία	107
Ὅμοιοπτώτων	32
Ὅμοιοτέλεστον	32
Ὁξύφωνον	31
Ὁρθότης	3
Ὁρισμός λογικός	80-81
Ὁρος	κγ'

Η

Πάθος	473
Παλλιλογία	μ', 44, 22-24
Παραβολή	159 & 160
Παράδειγμα	57, 159-160
Παράδοξον	λθ', 31
Παράλειψις	λθ', 33
Παρασιώπησις	λθ'
Παράφρασις	159
Παραφραστικόν	159
Πάριτον	32
Παρίτωσις	32
Παρονομασία	34
Παρόμοιον	32
Παρομολογία	34
Παρησία	30
Περιγραφή	57, 60
Περίοδος	37
» άνεστραμμένη	40
» άντεστραμμένη	40
» δίκωλος	41
» διπλή	41
» μονόκωλος	38
» ὀρθή	40
» τετράκωλος	41
» τρίκωλος	41
Περίστασις	400
Περίφρασις	4
Πίστις	λ', 57
» άτεχνος	λα'
» έντεχνος	λα'
Πλατειασμός	3
Πλεονασμός	9, 32
Πολυσύνδετον	λθ', 26
Πολιτικόν ζήτημα	165
Πραγματεία	142, 153
Πρέπον	49
Πρόβλημα	3

Προδιόρθωσις	34
Προθεραπεία	34
Πρόθεσις	145, 164
Προκατάληψις	λθ', 34
Προκατασκευή	165
Πρόληψις	λθ', 34
Προσίμιον	κθ', 142, 145
Προσωποποιία	30
Προϋπεργασία	34
Ψύσμα	28

P

Ῥητορική	4
Ῥυθμός	μ'.

Σ

Σαφήνεια	3, 4
Σαρδισμός	9
Σολοικισμός	41
Στάσις	55
» δικαιολογική	κθ'
» λογική	κγ', κς'
» πραγματική	κγ'
Στοχασμός	κθ'
Συγγνώμη	κγ'
Συγχώρησις	35
Συμβουλευτικόν γένος	171
Συμπλοκή	λθ'
Συναθροισμός	32
Συνάφεια	λθ'
Συνεξευγμένον	λθ', 26
Συλλογισμός	κθ'
Συνεκδοχή	11, 12, 14
Συνέχεια	166
Συνέχον	κς'
Σχέσις	57, 74
Σχετλιασμός	λθ'
Σχήμα . λζ', 10, 26, 25, 26-30	
» διανοίας	10, 30-35
» λέξεως	26
» περιγραφής προσώπου	61
» ζώου	62
» συμβεβηκότος	62

T

Τάξις	κθ', λθ', 107
Ταπεινώσις	8-9, 34

Ταυτολογία	4	κατὰ ἀπερίστανον	166
Τόνος λέξεως	9	Ἑπόθεσις ἑτερομερής . . .	166
Τοπική	2, 48	» ἰσάζουσα	166
Τόπος	48	» ἰσομερής	166
» ἀπόδειξις	98	» νομική	κς'
» ἄτεχνος	49	» πρίων	166
» ἐκ τῶν εἰρημένων . .	λδ'	» συνεστῶσα	166
» ἔντεχνος	49	Ἑπόκρισις	μγ' κη'
» ἐξωτερικός	48	Ἑποσιώπησις	λθ'
» ἐσωτερικός	48	Ἑποτύπησις	64
» κοινός	ιη', 48	Ἑποφορά	29, 94
Τὸ τῆς αἰτίας	459	Ἑφος	2, 3, 43
Τρόπος	λς', 9, 10, 11		

Φ

Φράσις	3
------------------	---

Υ

Ἑπάλλαγή	34
Ἑπερβολή	44, 49, 21
Ἑπόθεσις	53, 53, 166
Ἑπόθεσις ἄπορος	166
» ἑλλείπουσα	166
» Κατὰ μέρος ἢ	

Χ

Χαρακτήρ	43-46
Χιασμός	32
Χρεία	142, 157
» μικτή	158

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν σελίδι 33 ἐξάλειπτέα ἡ παράγραφος κατὰ *Μαρκελίον* καλοῦνται κλπ.

Ἐν σελίδι 89, μετὰ τὸν ἕννατον στίχον, προστεθήτω :

3. Ἡ ἀπόδειξις διὰ γνώμην τινα εἶνε ἢ ἔμμεσος ἢ ἄμεσος.

Ἐν σίχῳ δεκάτῳ ἀντὶ ἀγκαρία γράφε ἐγκαρσία ἀπόδειξις

Ἐν σελίδι 161, μετὰ τὸν δεύτερον στίχον, προστεθήτω :

Τῆς παιδείας αἱ μὲν ρίζαι πικραί, οἱ δὲ καρποὶ γλυκεῖς.

Τινὰ ἄλλα τυπογραφικὰ παροράματα μὴ οὐσιώδη ἀφίενται εἰς τὴν ἐπιείκειαν τῶν ἀναγνωστῶν.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

Ο σκοπός του προγράμματος είναι η ανάπτυξη της κριτικής σκέψης και της αυτονομίας των μαθητών. Το πρόγραμμα περιλαμβάνει διάφορα θέματα που αφορούν την επιστήμη και την κοινωνία. Οι μαθητές θα έχουν την ευκαιρία να ερευνήσουν και να παρουσιάσουν τα αποτελέσματά τους. Η επιτυχία του προγράμματος εξαρτάται από την ενεργή συμμετοχή των μαθητών και την υποστήριξη των εκπαιδευτικών.

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ

Γραμματολογία Ἑλληνική.....	4,00
Αἰγυπτία Βασιλόπαις μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ γερμανικοῦ ὑπὸ Ἑμμ. Γαλάνη, Ἰω. Δηλιγιάννη καὶ Στ. Σρέιτ, εἰς τόμους τρεῖς.....	9,00
Φιλιππικοὶ Δημοσθένους μετὰ σχολίων, Τεῦχος Α΄...	2,00
» » » » Τεῦχος Β΄...	3,00

Τιμᾶται δραχμῶν 4